

NİGAR RƏFİBƏYLİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

"ŞƏRQ-QƏRB"

BAKİ-2004

*Bu kitab "Nigar Rəfibəyli. Seçilmiş əsərləri" (Bakı, Azərnaşr, 1993) və
"Nigar Rəfibəyli. Şanlı nəsillərin yadigarıyam" (Bakı, Gənclik, 1993)
nəşrləri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edən:

Anar

Ön sözün müəllifi:

Bəkir Nəbiyev

894.3611 - dc 21

AZE

Nigar Rəfibəyli. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2004, 392 səh.

Nigar Rəfibəyli (1913–1981) Azərbaycanın görkəmli şairələrindəndir. Onun yaradıcılığında zərif məhəbbət lirikası, analıq, Vətən, təbiət mövzuları əsas yer tutur. Ana surətini Nigar Rəfibəyli poeziyasının baş qəhrəmanı hesab etmək olar. Analığın daxili məlahəti, Şərq özünəməxsusluğu, mərhəməti və fədakarlığı bu kövrəklikdə və narinlikdə öz bədii ifadəsini çox az şairlərdə tapmışdır.

Nəhayət, bu poeziyada qadın hüsnü və şəfqəti ilə təbiətin öz gözəlliyi və məlahəti arasında ahəngi, birliyi ifadə edən bahar ətirli şeirlər ayrıca silsilə təşkil edir. Həmin bahar lövhələri ki, şairənin ömründə və poeziyasında da poetik baharın ifadəsidir.

Bu kitabda unudulmaz şairəmiz Nigar xanımın müxtəlif illərdə yazdığı şeirlərlə yanaşı seçmə tərcümələri, gündəlik, xatirə və qeydləri oxuculara çatdırılır.

ISBN 9952-418-17-2

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

SAHİLSİZ DƏNİZ

Nigar Rəfibəyli Azərbaycan tarixinin çox mürəkkəb, keşməkeşli bir çağında dünyaya gəlmişdi. 1913-cü il – Romanovlar sülaləsinin üç əsr davam edən hökmrənliyinin son və nisbətən dinc ili idi. 1914-cü ildə birinci dünya müharibəsi başlanmış, bolşeviklər imperializm zəncirinin zəif həlqəsi hesab etdikləri Rusiyada iri miqyaslı çevriliş etmiş, 1917-ci ilin oktyabr hadisələri imperiyanın bütün ucqarlarında, o cümlədən də Azərbaycanda böyük əks-səda vermişdi. Bakıda, Gəncədə, Şamaxıda qarışıqlıqdan istifadə edən erməni daşnakları 1918-ci ildə azərbaycanlılara qarşı növbəti soyqırımı təşkil etmiş, on minlərlə soydaşımızın günahsız qanlarına bəis olmuşdular. Böyük risk, məşəqqətlər və qurbanlar bahasına ilk Azərbaycan Cümhuriyyəti elan edilmiş, tarixdə birinci demokratik Azərbaycan dövləti fəaliyyətə başlamışdı.

Nigar xanımın atası Xudadət bəy Rəfibəyov esrimizin əvvəllərində Avropada oxumuş ziyalılarımızdan biri, ali təhsilli ilk azərbaycanlı cərrah idi.

1919-cu ildə, gələcək şairə altı yaşında olanda, Xudadət bəy Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti rəhbərliyinin təklifi və Gəncə ictimaiyyətinin təkidli xahişləri əsasında quberniyanın valisi vəzifəsini qəbul etmiş və bir il müddətində bu vəzifəni layiqincə icra etmişdi. Azərbaycanın zorla şuralaşdırıldığı ilk günlərdə isə Gəncədə hakimiyyətə doluşan daşnaklar Xudadət bəyi həbs etmiş, tələm-tələsik Bakıya göndərərək Nargin adasında güllələnməsini təşkil etmişdilər.

...Həyat davam edir, ədəbi proses də öz mürəkkəb, daşlı-qayalı məcrası ilə hərəkətdən qalmırdı. Partiya bir qara kabus kimi bu prosesin başının üstünü kəsdirib onu öz amansız daxili və xarici siyasətinin “təkcəciyinə və vintciyinə” çevirirdi. İlk yaradıcılıq çağlarından Nigar Rəfibəylinin inqilaba, quruluşa, sonralar, 1940-50-ci illərdə isə Stalinə bəzi şeirlər həsr etməsinin əsas səbəbini başa düşmək, elbəttə, çətin deyil. O, ətrafında baş verən dəhşətli hadisələri, rəsmi dairələrin dediyini deməyən sənətkarların necə təhdid və təqib olunduğunu görürdü. Bu şeirlərin yaranma səbəblərini yaxşı anlamaq üçün xüsusən Əhməd Cavadın adı və əsərləri ətrafında gedən və şairin güllələnməsilə bitən intriqaları, əvvəlcə Dağıstana, sonra Türkmənistanı sürgün olunub oradan da xaricə qaçan Almas İldırımın acınacaqlı taleyini nəzərə almaq lazımdır.

Beləliklə də N. Rəfibəyli öz zamanəsinin övladı idi. O da yaradıcılığa çağdaşı olan qələm yoldaşlarının bir çoxu kimi eyni yolla gəlmişdi. Burada mən ilk növbədə onun əsərlərinin mövzularını və ictimai məzmununu nəzərdə tuturam. “Şeirlər” adlı birinci kitabındakı əsərlər S. Vurğunun “Şairin andı”, S. Rüstəmin “Ələmdən nəşəyə”, R. Rzanın “Çapey”, M. Rahimin “Arzular”, M. Dərbazinin “Bizim səsimiz” kimi o zaman çap olunmuş kitablarındakı şeirlərdən mövzu və motivləri etibarilə az fərqlənirdi. Bunu qeyd etmək kifayətdir ki, ilk kitabındakı on bir şeirdən dördü qadınların artıq guya tam

azadlığa çıxdıqlarına, qalanları yeni quruluşun, yeni ictimai münasibətlərin tərənnümünə həsr edilmişdi. “Komsomolçu qızlar” poemasının isə elə adı bu baxımdan özü haqqında hər şeyi deyirdi. Bununla belə, ilk kitabında gənc şairəni bəzi qələm yoldaşlarından fərqləndirən məqamlar da var idi. Bunların ən vacibləri obrazlılıq və şeir dilinin ahəngdarlığı, rəvanlığı, yaradıcılığa yeni başlamış müəllifin uğurlu axtarışlarının ilk nəticələri kimi maraqlı idi.

* * *

Cəmiyyətin, rejimin ədəbiyyatı, xüsusən poeziyanı ictimai problemlərlə həddindən artıq yüklədiyi bir zamanda, özü də vaxtilə dəbdə olan sosial-siyasi məzmunlu, çağırış rəhli bir sıra əsərlər yazdığına baxmayaraq, Nigar xanım daxilən öz şair məni, şair sövqi-təbiisi etibarilə bitkin bir lirik idi. Nə edəsən ki, onun lirik duyğularının təzahürünə, əlvan hisslərinin gözəl şeir incilərinə çevrilməsinə zaman və şərait o qədər də münasib deyildi. Əgər münasib olsaydı “Doymadım”, “Nazəndə bahar”, “Aparma”, “Dağlar”, “Dözə bilmirəm”, “Durna”, “Su pərisi”, “Qayıqçı”, “Neyləyim?” və s. şedevrlər Nigar xanımın poeziya gülşenində boynubükük bənövşə kimi qalmazdılar.

Ala gözlüm, səndən ayrı gecələr,
Bir il kimi uzun olur, neyləyim?
Bağçamızda qızılgülər hər səhər
Tezdən açır, vaxtsız solur, neyləyim?

Nərgizlərin gözü yaşla dolanda,
Bənövşələr baxıb qəmgin olanda,
Qərənfilin gözü yolda qalanda,
Yasəməni saçını yolur, neyləyim?

Əsən ruzgarın da yoxdur vəfası,
Düşmüşdür başına özge sevdası.
Lələnin cırılib qəmdən yaxası,
Sacları pərişan olur, neyləyim?

Bəlkə tez gələsən, əlac verəsən,
Sünbülün saçını yığıb hörəsən.
Əlvan çiçəkləri özün dərəsən
Gözləri yollarda qalır, neyləyim?

...Çəkir çiçəklərin gözü intizar
Ayrılıqdan bəter dünyada nə var?
Bu bahar axşamı soni, bax, Nigar
Həzin-həzin yada salır, neyləyim?

Hörmətli oxucuların yadına salım ki, vaxtilə Azərbaycan və o zamankı İttifaq mətbuatında belə bir xəber yayılmışdı: tanınmış İtaliya bəstəkarı Fran-ko Manino özünün “Məhəbbət kantatası”nı yazarkən Nigar xanımın lirikasın-
dan bəhrələnmişdir.

Nigar xanımın lirikası geniş, vüsətli bir lirikadır. Onun palitrasındakı rənglər yalnız məhəbbətin tərənnümünü, hicran və ayrılığın təsviri üçün deyil. Bu rənglər həyatın daha əlvan hadisələrinin inikası üçün, ictimai həyatda, insanlar arasındakı münasibətlərdə yol verilən haqsızlıqların ifadəsi, kö-
məksizlərin müdafiəsi, əhəngdarlığın qorunması üçündür.

Mən tanıdığım və
tanımadığım
Adamların ağlamağına
dözə bilmirəm.
Hesrət ağrısına,
Ayrıluq dağına
Dözə bilmirəm.
Məhəbbətdən yaralanmış,
Yar-yoldaşdan aralanmış,
Dirilərin cərgəsindən
Adı-sanı qaralanmış
Nakamların qismətinə,
Dərdinə-möhnətinə
dözə bilmirəm...

Nigarın bir şair kimi sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin təzahürü də ən çox onun lirikasında müşahidə olunur. Elə “Deniz” şerini alaq. Bu əsər başdan-
baş bir müqayisə üzərində qurulmuşdur. Müəllif şair qəlbinə dənizə təşbeh
edir. Dəniz də, şair ürəyi də gecə-gündüz rahatlıq nə olduğunu bilmir. Axı
dəniz bərk dalğalı, iri ləpəli olmayanda da həmişə təlatümdə, daxili hərəkə-
tindədir. Dünyanın bilməməli işlərinə, insanların taleyində baş verən hadisə-
lərə reaksiya vermək üçün həmişə üst ayaqda durub kövrəlməyə, qəhərlən-
məyə, həyəcanlanmağa, bəzən də vulkan kimi püskürməyə hazır olan şair
qəlbi də belədir. Lakin sən demə dənizlə şair qəlbi arasında çox böyük bir
fərq də varmış: bu fərqi ancaq şair görə, duya və deyə bilər:

Mənim sevinclərim, hissim, bunu bil,
Sahilsiz dənizdir, hər yeri aşar.
Arada fərqimiz heç kiçik deyil:
Sən ha çırpırsan da bir sahilin var!

“Çiçəklər”, “Ağ çiçək”, “Qərənfil”, “Nərgiz gülü”, “Lələ”, “Yasəmən
kimi” etir saçan şeirləri də, şərti olaraq “Məhəbbət miniaturları” ümumi başlı-
ğı altında toplanması mümkün olan adsız əsərləri də onun sinəsində həmişə tə-

biətə, insanlara, gözəlliyə məhəbbət dolu geniş bir ürəyin çarpdığını sübut edir.
Belə olduğu üçün şair ətrafındakılardan da həmişə ərkyana məhəbbət umub:

Ölümə qorxuram,
Cəfadan, zülmə qorxmuram.
Birçə məhəbbət yarasıdır
Ürəyimi qanadan...
Elə bil məhəbbətlə
Doğulmuşam anadan.
Birçə gün sevilməsəm,
Bulud kimi dolaram.
Birçə gün sevilməsəm
Çiçək kimi solaram,
Birçə an sevilməsəm
Bir anda məhv olaram.

Nigarın lirikasında əksini tapan duyğular, fikirlər, əsl poetik mətləblər
dünyası haqqında nisbətən dolğun təsəvvür oyaatmaq üçün şairin az qala bu
səpkidə yazılmış bütün şeirlərini nümunə götürmək lazımdır. Buna imkan ol-
madığı üçün mən ancaq bezi şeirləri, onlarda qaldırılan mənəvi problemləri
xatırlatmaqla kifayətlənəcəyəm.

“Tahir və Şahnəbad dastanı” şerində: Bütün yaraların sağalmağa ehtimalı
var. Lakin sevgilinin dönüklüyündən ürəyə vurulan yara, üzərindən uzun za-
man keçsə də, gizlin-gizlin qövr edir və buna görə də heç vaxt sağalmaz.

“İnsan kamil olsun gerek” şerində: Adamlar bir qayda olaraq çalışırlar ki,
düşünmələri xəstəliklərdən xilas olub canlarını safı çıxartsınlar, vaxt-
vaxtında yuyunub kir-pasdan təmizlənsinlər. Bəs nə üçün onlar kindən, hə-
səddən, kobudluqdan, paxılıqdan, qərəzdən, kəmfürsətlikdən, yalandan,
mərdimazarlıqdan silkinib, təmizlənilib xilas ola bilmir? Niyə insanlar öz mənə-
vi mərzələrindən yaxa qurtara bilmir? Bəlkə ona görə ki, heç özlərində
belə xəstəliklərin varlığından şübhələnmirlər?..

Nigar xanım yaradıcı fikrə, insan azadlığına, sərbəst duyğulara buxov
olan qayda-qanunlara açıq çağırış səciyyəsi daşıyan əsərlər yazırdı. Elə
şeirlər yazıb çap etdirirdi ki, onların həcmi kiçik, hər cür çağırışdan uzaq
olan qayəsini arif oxucu başa düşür və şairin izlədiyi qayədə, məqsəddə öz
şəxsi qənaətlərinin ifadəsini görürdü. “Bayram” şerində olduğu kimi:

Bilsəydim sən gələcəksən,
Könlümdən bayraqlar asardım,
Şadlıq, sevinc nəğmələri yazardım.
Yandırardım bütün çıraqları,
Qonaq çağırırdım evimə
Qışın ortasında baharı.
...Nəcib, fədakar

Ağıllı insanlar
Könlümə həmişə ilham olur,
Yaxşı adamlarla görüşəndə
Mənimçin ən böyük bayram olur!

Ümumiyyətlə, çox vacib ictimai-siyasi mövzularda belə Nigar xanım heç bir hay-küyə, zahiri təmterəyə yol vermədən, səmimi yazmağı bacarırdı. Cənubi Azərbaycandakı soydaşlarımızın xaincəsinə aldadıldığı, şah rejimi və sovet imperiyasının sövdələşməsi əsasında qəfildən əzildiyi 40-cı illərin ortaları çoxumuzun yadındadır. Bu bərdə bəlkə minlərcə şeir yazılıb. Beş bənddən ibarət olan bu qoşmanı da Nigar xanım Aşıq Hüseyn Cavana nəzire kimi yazmışdı:

Mən ki doymamışdım heç vüsalından,
Mənə zülm elədi yaman ayrılıq.
Nə olaydı bir gün durub yuxudan
Görəydim ki, olub yalan ayrılıq...

Biz ki bir ruh idik iki bədəndə,
O gülüb-sevinsə gülərdim mən də.
Vüsalın bülbulü uçub gedəndə
Daş kimi qəlbimdə qalan ayrılıq.

...Kim qıydı dostların bahar elinə,
Mehriban sözüne, şirin dilinə?
Cananın sazını alıb əlinə
Əğyar mizrab ilə çalan ayrılıq!

Mən görəndə orda yaz səhəriydi,
Xoş nəfəs baharın küləkləriydi.
Açılan ağ badam çiçəkləriydi,
İndi onlardımı solan, ayrılıq?

...Pozulmaz dostların əhdi, ilqarı,
Gün çıxar, dağların ərşiyər qarı,
Keçər ürək dərdi, könlül qubarı,
Gəl etmə meydanda çövlən, ayrılıq!

Şeirlərindən aşkarca görünür ki, Nigar xanım öz zəngin müşahidələri əsasında insan psixologiyasının incəliklərini araşdırmış, bu sahədə uğurlu ümumiləşdirmələr aparmışdır. Hər birimiz hər gün qarşılaşdığımız onlarca adamla salamlışıq. Biz, adi insanlar, bu salam verənləri ən çoxu iki qismə bölə bilərik; səmimi salam verənlər və qeyri-səmimi salam verənlər. Yaxud, hay-küylə salam verənlər və ehməlcə salam verənlər. İndi də salamladığı adamlarla əlaqədar olaraq Nigarın müşahidə çevrəsinin vüsətinə baxaq: onun

kiçik həcmli bir şeirində ən azı on cür salamlama təsbit olunmuşdur. Şair müxtəlif münasibətlərlə salamını kəsənlərin də bir neçə kateqoriyasını müəyyən edə bilmişdir:

Birinin gözləri gülür
salam verəndə.
Birinin könlünün işığı
gözlərindən tökülür
salam verəndə.
Biri həzin, qəmli salam verir,
Biri sərxoş kimi, dəmli salam verir.
Biri təmkinlə, ağır-ağır salamlaşır,
Biri yaman fəğir-fəğir salamlaşır.
Biri buz kimi soyuq,
şaxtılı salam verir,
Birinin dağınıq fikri,
xeyali salam verir...
Biri rəsmi salamlayıb keçir,
Biri salam vermək əziyyətinə
uzaqlaşmış keçir...
Biri acı, istəhzalı salam verir,
Biri xeyli təkəbbürlü,
xeyli ədalı salam verir.
Biri salam vermir
Həyat bizi əyəndə...
Biri salamlamayıb
Yoldaşınla arası dəyəndə...
Biri minnətlə salam verir,
Biri xeyli əzab-əziyyətlə salam verir...
Sadə salamları sevirəm!

Gətirilən və gətirilməyən çoxlu nümunələrdən də bir daha göründüyü kimi, bayatı, qəzəl, hecanın çox zəngin bölgülər qamması, sərbəst şeirin çeşidli formaları Nigar xanımın əsərlərinin sözün həqiqi mənasında polifonizmini təmin etmişdir. Ədəbi tənqid bu qənaətdə tamamilə haqlıdır ki, Nigar üçün başlıca yaradıcılıq məsələsi əsərlərində öz ifadəsini tapan poetik fikirdir, ədəbi mətləbdir. Şair qəlbinin özünəməxsus çırpıntıları da hər şeydən əvvəl məhz bu poetik fikrin, ədəbi mətləbin özündən doğur.

* * *

Nigar xanımdan, onun sənətkar taleyindən söhbət edərkən təbii olaraq yadıma hamıdan çox əsrimizin böyük şairi Rəsul Rza düşür. Bəli, Nigar Rəfibəylinin də, Ənvər Məmmədخانının da, Anarın da, Rəsul müəlliminə

səmimi dostluq etmiş Cəfər Cəfərov və Abbas Zamanovun da yaradıcılıq əlaqələri saxlamış bəzi digər sənətkarlarımızın, o cümlədən gənc istedadların da inkişafında, bir sənətkar kimi öz fərdi simalarını tapmasında bu böyük şairlə ünsiyyətin şəxsiz rolu olmuşdur. Lakin bu faktı qəbul etmək hələ adı çəkilən və çəkilməyən sənətkarların bir şair, nasir, dramaturq, yaxud tənqidçi kimi böyük potensiala malik olduğunu, yeni təbiətin, Allahın onlara bəxş etdiyi ilham nemətini, bu nemətin həlledici mənə və əhəmiyyətini qətiyyətlə kölgə altına ala bilməz.

Burada yenə də Nigar xanımın tərcümeyi-halının bəzi faktlarını yada salmağa ehtiyac var. Onlar 1937-ci ildə fevralın 11-də evlənmişdilər. Bu izdivacdən təqribən on il əvvəl isə Gəncədə Nigarginin mənzilində keçirilən ad günü məclisində onun oxuduğu şeirlər, bu görüşün şahidlərindən birinin sonralar yazdığı kimi, kimya müəllimi Yusif Məmmədliyəvi və tənqidçi Mikayıl Rzaquluzadəni o qədər mütəəssir etmişdi ki, onlar bu münasibətlə gənc şairəyə üstündə yadigar sözləri yazılmış gümüş qələm bağışlamışdılar. Oxucularımızın çoxu yaxşı bilir ki, sonralar Elmlər Akademiyasının prezidenti olmuş akademik Yusif Məmmədliyəv həm də yaxşı bir ədəbiyyat bilicisi olmuş, özü də şeir yazmışdır. Təqribən bu vaxtlarda Nigar Bakıya gəlir o zaman "darülmüəllimin" deyilən Pedaqoji texnikuma daxil olmuş, sonralar uzun müddət ailəlikcə dostluq etdikləri mərhum Abbas Zamanovla bir sinifdə oxumuşdur. İzdivaclarından hələ doqquz il əvvəl Nigar özünün "Çadra" adlı ilk şeirini "Dan ulduzu" jurnalında nəşr etdirmişdi. O, yazmağı davam etdirmiş və 1934-cü ildə kitablarının ilk bahar qaranquşu – "Şeirlər" adlı məcmuəsi Azərnəşrdən qanadlanıb Azərbaycanın hər yerinə uçmuşdu. Yenə də həmin ildə o zaman şairi ədəbiyyat həvəskarlarından ayıran, onun professionallığını təsdiq edən bir hadisə baş vermiş, 20 yaşı təzəcə tamam olan Nigar xanımı SSRİ Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul etmişdilər. Ailə qurumalarına bir il qalanda isə Nigar xanım Moskva Pedaqoji İnstitutunu müvəffəqiyyətlə bitirmiş, sonrakı illərdə mehsuldar davam edən tərcüməçilik fəaliyyəti də sübut edir ki, rus ədəbi dilini bütün incəliklərinə qədər mənimsəmişdir.

Beləliklə də onların ulduzları barışanda Nigar xanım bolşeviklərin 1920-ci ildə güllələdikləri Gəncə valisinin qızı kimi çox amansız təqiblərə məruz qaldığına baxmayaraq, bu yaşında bir ismətli, zəhmətkeş, qeyrətli Azərbaycan qızının əldə edə biləcəyi hər şeyə nail olmuş yetkin bir şair idi. Rəsul Rza da ki, öz yerində, öz məqamında.

Artıq həyatdan getmiş bu sənətkarların tərcümeyi-halının hər bir anı, hər bir məqamı bu gün onların xatirəsinə ehtiram bəsləyən, onların irsini seven bütün oxucular, hər bir ziyalı üçün dərin maraq mənbəyidir. Hər ikisinin xarakterində, xasiyyətində çox güclü özünəməxsus cəhətlər olduğuna baxmayaraq, bu izdivac qayın-qədəm, sabit, çox ahəngdar bir ailənin təməlini qoymuşdur. Amansız xəstəliyin hər ikisini tərkisilahlı etdiyi bir-iki ayı çıxmaq şərtilə 46 il ərzində bu izdivac, bu məhəbbət həyatın hər cür amansız imtahanlarından mətanətlə çıxmış, heç zaman sarsılmaq nə olduğunu bilməmişdir.

Nigar xanımla Rəsul müəllim iki sənət adamı, iki vətənpərvər ziyalı, zəmanəsinin iki güclü hiss və dərin intellekt adamı kimi bir-birini çox yaxşı duyur, başa düşür, bir ailənin sütunları olmaq etibarilə bir-birini yaxşı tamamlayırdılar. Buna görə də Rəsul Rzanın Nigar xanım haqqındakı qənaət və poetik təəssüratlarından bir qismini yada salmağa təbii bir ehtiyac duyuram.

Şairin "Məktublar" adı ilə dərc olunmuş bir şeirlər düzüümü var. Bu "Məktublar" lirik poeziyanın kamil nümunələrindəndir. Təqribən beş il ərzində yazılıb hasilə gəlmiş bu əsərin ikinci adı "Səndən sənə"dir. Həmin məktublar 30-cu illərdə, xalq tarixinin kəşmə-kəşli çağlarında, ictimai gerçəkliyin çox mürekkəb bir dövründə başlayan və az qala yarım əsr davam edən bir məhəbbətin poetik salnaməsidir. Məktublar boyu ara-sıra səpələnmiş tərcümeyi-hal faktlarından müəyyən etmək olur ki, R.Rzanın şair təxəyyülü bu əsərdə Nigar xanımla özünün məhəbbət dastanının bəzi səhifələrini canlandırmışdır. Burada 21 yaşlı gənc şairin 18 yaşlı sevgilisinə yazdığı ilk "Tanış olaq!" müraciətindən tutmuş, on illər keçdikdən sonra namərd xəstəliyin amansız məngənəsində sıxılanda qələmə aldığı ətirafına qədər, çox maraqlı məhəbbət tarixçəsi, sevgilisinin ona verdiyi xəsis cavablar öz oksini tapmışdır.

Sevgilinin bu məktublara ilk reaksiyasını cavab adlandırmaq da bir qədər çətindir. Məsələn, ilk məktubun cavabının əvəzinə əsərdə bir sətir nöqtə qoyulub. Bu cür özünəməxsus "cavabların" nə demək olduğunu, cavan aşiqi necə yandırıb yaxdığını, onun məhəbbət duyğularını daha da coşdurduğunu sevir-sevilməyin, bəzən də "sevilməməyin" şirini-acısını dadmış oxucular yaxın ki, özləri yaxşı təsəvvür edirlər. Lakin sevgilinin artıq bir qədər insafı gəldiyi, rəm olduğu məqamlar da var:

Sabah Müşfiqlə Dilbar
Yeni tamaşaya gedirlər.
Bizi də dəvət edirlər.
Razı olsanız əgər...

Gənclik illərində xüsusi təvəzlə təzahür edən bu duyğular heç vaxt öləri səciyyə daşmamış, bütün yaradıcılığı boyu R.Rza lirikasının aparıcı yönlərindən, mahiyyət xarakterli tərkib hissələrindən biri olmuşdur. İlk dəfə 1976-cı ildə nəşr edilmiş "Sevinəndə sevincim" şeri buna çox gözəl nümunədir:

Bir gün səni görməsəm
könlümdə tufan olur.
Səni qəmli görəndə
Ürəyim şan-şan olur.
Məhəbbətin yolunda
Qəm olur, hicran olur.
Sən məni bu sevdanın
yollarına salarsan,
Sevinəndə sevincim,
ağlayanda nalamsan...

Bu məktublar nəfəsinin odu ilə dağı-daşı yandıran gənc aşiqlərin, onların dəliqanlı təbiətinin, ehtiraslarının ifadəsindən çox uzaqdır. Onlarda biz artıq həyatın isti-soyuğuna düşmüş, kirpiklərilə od götürmüş, on illərin sərt sınaqlarına sinə görmüş iki müdrik adamın, ev-eşik, oğul-uşaq, bədii xəzinələr sahibinin və nəhayət, təmənnaşız seven iki səmimi qəlbin aramla ifadə olunmuş duyğuları ilə isinirik. Lakin yenə də lirik qəhrəman üçün təbiətin hər bir guşəsi, canlı aləmin ürək açan hər bir təzahürü, gözəllik dünyasının hər bir təbəssümü sevgilisi ilə münasibətləri barədə xoş duyğular oyadan rəmzlərdir.

Günlər keçir ağır-ağır
Səndən ayrı.
Yollarıma gecə-gündüz
Çiskin-çiskin kədər yağır
səndən ayrı.
Qulağında gülüşünün şolaləsi
səndən ayrı.
Xəyalında titrək, kövrək
dodağının piyaləsi
səndən ayrı.
Dəniz gəlir dalğa-dalğa, qıvrım-qıvrım,
dönür geri səsiz görüb sahilləri.
Külekler də sığallamır çiçəkləri
səndən ayrı...

1980-ci ildə yazdığı "Bioqrafik etirafım" şerində də R.Rza öz zərif və kövrək lirik şair təbiətinə sadıq qalmış, yetmiş illik ömrünün heç nə ilə ölçülməyən ən vacib dəyərləri arasında özünün böyük məhəbbətini, Nigarının sədaqətini xüsusi iftixar duyğusu ilə tərənnüm etmişdi:

Bir sadıq ömür dostum,
Şeir dilli yarım var;
bir də doğru sözümü
şax deməyə cürətim,
haqqım, ixtiyarım var!

Mətləbin bu hissəsini N.Rəfibəylinin çox böyük səxavətlə, ürək genişliyi və şair hərarətilə yazdığı bu etirafı bitirmək istərdim: "Bərabər ömür sürdüyüm R.Rza ilə keçən günlərimi vərəqlərkən aydın bir həqiqət diqqəti cəlb edir: Bütün bu ağır və yüngül, sevincli və sevincsiz, kədərli və bayramlı günlərdə bizim xalqdan ayrı heç bir sevincimiz, xalqdan ayrı heç bir qəmimiz olmamışdır. Xalqın həyatı ilə yaşamış, onunla nəfəs almış, ən ağır günlərdə dərdinə şərik olmuşuq".

* * *

Qadın ülvyyəti, ana ucalığı məhəbbətin başlanğıcı kimi, ailədə, eləcə də cəmiyyətdə, hətta dünya miqyasında sülhün, əmin-amanlığın daşıyıcısı kimi, nəhayət, ən zərif duyğuların mənbəyi kimi N.Rəfibəylinin əsərlərində döngə-

dönə, xüsusi ilham və həvəslə, poeziyanın bütün imkanları ilə tərənnüm olunur. Nigarın pak ürəyində Rəsula sevgisi, analıq duyğusu, nəvəlik mehri, vətən məhəbbəti, nəhayət, poeziyaya sədaqət on illər boyu dinc yanaşı yaşamış, qonşuluq etmiş, həyatın, məişətin konkret tələblərilə, yaradıcılıq intibahlarının gücü ilə əlaqədar olaraq bunlardan gah biri, gah o biri ön plana çıxmış, lakin heç biri ömrünün sonunadək şairi tərk etməmişdi...

1967-ci ilin iyulunda "Ağ liman" romanı haqqında kəskin tənqidi məqalə çıxanda Nigar xanım Anara belə bir şeir yazıbmiş:

Körpəlikdə ayağına daş dəyso,
Ürayıma dəysin dəyərdim.
Küleyin, tufanın nəfəsi
Sənə toxumasın,
Məni əysin dəyərdim.
İndi ürəyimi yaralayınlar –
dünə bilmirəm.
Niyə yaşadım,
qaldım
bu günə – bilmirəm!..

Tale bütün analar kimi, kim və nəçi olduğunun fərqiə varmadan Nigarın da çiyninə böyük bir ailənin qayğılarını, o cümlədən mətbəx qayğılarını qoymuşdu. Nigar xanım bu qayğılarını nümunəvi surətdə, artıqlaması ilə yerinə yetirir, bəzən hətta mətbəxin özünü də yaradıcılığının bir atributuna çevirməklə həyatın, məişətin prozasında öz poeziyası üçün bir tutarqa tapa birlirdi. Bu misralarda olduğu kimi:

Ürək geniş olarsa,
xəyal dərin olarsa,
Nə arzular ölər,
Nə fikir söner.
Könüldə bir işıq,
bir atəş varsa –
Balaca bir mətbəxdən də
böyük bir dünya görünər.

Bu görünən yalnız öz gur yarpaqları ilə pəncərədən içəri soxulan qovaq ağacı, onun ilin dörd fəslinin hərəsində bir donu girən qəddi-qaməti deyil. Burada eşidilən də ancaq mətbəx kranından axan suyun şırıltısı, bişib hasilə yetən xörəyin cızıltısı, nəhayət, yuyulub üst-üstə qoyulan boşqabların, stəkan-nəlbəkinin, çəngəl-bıçağın cingiltisi deyil. Mətbəxin pəncərəsi küçəyə, Nigar xanımın könül aləminin pəncərəsi isə dünyaya, canlı aləmə açıq idi: onun rənglərinə, ahənginə, insanların taleyinə. Bu mənada əlbəttə, Nigar xanım tək Anarın və onun bacılarının anası deyildi. O, qədim bir xalqın şair övladı, şair anası idi. Şair ananın qəlbi isə çox geniş idi. Burada Azərbaycanın

bütün övladları ilə yanaşı, bizdən uzaqdamı, yaxındamı yaşamasından asılı olmayaraq, dünyanın bütün uşaqlarına məhəbbət, hərarət yuva salmışdı. Bu problemə həsr olunmuş bir şeirinə "İnsan balaları" adı vermesi və "İşıqlı dünyam" kitabının həmin şeirlə açılması da çox əlamətdardır:

Balaca balalar,
insanların balaları!
...Havanı, suyu, günəşi
Sizə verə biləydim!
İsti otaqlardakı
gur işıqları
Ocaqlarda yanan atəşi
Sizə verə biləydim...
Sizin yalnız ayaqlarınızı
üşüyən əllərinizi
Üreyimin hərarətiylə
qızıra biləydim,
Zamanın əliylə sizə –
yer üzündəki
bütün insan balalarına
Əbədi səadət fərmanı
yazdıra biləydim!

Bu şeri oxuyanda xəyalım ağ buludları aşıb əngin üfüqlərə qalxdı, Nigar xanımın mübarək ruhuna rəhmət oxuya-oxuya o gələcək günləri gözlerim önündə canlandırırdım: dünyanın ən müxtəlif guşələrində yaşayan insan balalarının ataları bir-birilə, xüsusən öz qonşuluğunda yaşayan atalarla ümumi dil tapıb dinclik, asayış kağızına, hər cür torpaq iddiasından uzaq olan sülh barına qol qoyublar və Azərbaycanın xalq şairinin öz əsərində arzuladığı "Əbədi səadət fərmanı"nı hər kəs öz dilinə çevirib qədim türk abidələrində olduğu kimi nəhəng daşlara həkk etdirib ən etibarlı yerdə qoruyur, bir-birilə öz uşaqlarının səadeti naminə qonşuluq və əməkdaşlıq edirlər...

* * *

N.Rəfibeylinin dilimizə çevirib nəşr etdirdiyi əsərlər Azərbaycan bədii tərcümə sənətinin çox qiymətli fəsillərindən birini təşkil edir. Onun tərcümələri arasında Məhsətinin rübailəri, Nəvainin qəzəlləri, Puşkin, Lermontov, Anna Axmatova və Marina Svetayevanın şeirləri vardır. Bir mütərcim kimi şairin maraq dairəsi zəngin, erudisiyası geniş idi.

İtalyan məşhurlarından Aligyeri Dante, polyak şairi Adam Mitskeviç, macar şairi Şandor Petefi, şotland şairi Pober Berns və ingilis şairi Şellinin öz ruhuna uyar, zövqünə, könül dünyasına yaxın olan şeirlərinə Nigar xanım Azərbaycan dilində toza həyat vermişdir. Onun ancaq rus ədəbiyyatından, bilavasitə orijinaldan etdiyi tərcümələr, onlarda əksini tapmış mütərcim sənətkar-

lığı məsələləri maraqlı bir tədqiqat əsəri üçün yaxşı mövzudur. Nigar xanımın uğurlu tərcümələri arasında Evripidin "İfigeniya", Şillerin "Məkr və məhəbbət", Çexovun "Albalı bağı" pyesləri, Viktor Hüqonun "93-cü il", E.L.Voy-niçin "Ovod" romanları kimi dünya ədəbiyyatının klassik nümunələri vardır.

Bədii tərcümə Nigar xanım üçün hobbisi yox, əsl yaradıcılıq işi idi və ona görə də gözəl səmərə verirdi. Yaxın Şərq lirikasının görkəmli nümayəndələri olan Xəyyam, Xaqani və Məhsətinin rübailərinin dilimizdə adekvat tərcümələri az deyil. Lakin Nigar xanımın tərcümələri bu böyük sənətkarlardan yüksək səviyyəli, incə zövqlü, peşəkar bir şairin aldığı şəxsi intibadır. Onun tərcümələrində rübailər orijinalın bütün mənə yükünü ehtiva etməklə bərabər, hər biri təklikdə müstəqil poetik vahiddir və çox da uğurludur.

Bu dünya bir qızıl kuzəyə bənzər,
Suyu gah şirindir, gah da ki, zəhər.
Çox da öyünmə ki, uzundur ömrüm,
Əcəl köhlənində hazırdır yehər.

Xərəbatdan çıxan bir ay ucaldı,
Fələyin damında bir çadır saldı.
Qəfləton ucaldı Hatifdən bir səs:
Bu dünya bir saman çöpünə dəyməz.

Onun orijinalı, tərcüməli, böyüklər və uşaqlar üçün yazılmış 35 kitabı nəşr olunmuşdur. Əlbəttə, bunlar şair, tərcüməçi, vətəndaş Nigarın vüsətli ədəbi fəaliyyəti haqqında aydın təsəvvür verir. Lakin Anar belə hesab edir ki, onun 50 illik ədəbi fəaliyyəti üçün bu azdır. Şairi hamıdan yaxşı tanıyan, bir yazıçı kimi anasının həyatını çoxlarının heç vaxt görə bilmədiyi təfərrüatları ilə incədən-incəyə müşahidə edən Anarın bu mülahizəsi haqlı imiş. O, öz fikrini açıqlayaraq yazır: "Anam yaza biləcəklərinin yüzdə birini də yaza bilmədi. Ailə borcu, analıq vəzifəsi, böyük evin qayğıları onun yaradıcılığına mane olurdu. Biz hamımız onun vaxtını talayırdıq, qarət edirdik, onu yazı masasından ayırırdıq, hissələrini, duyğularını, fikirlərini dağıdıb pərən-porən edirdik... Həmişə yanında idik, həmişə böyründəydik, həmişə onunlaydıq; öz-özünü ilə tək qalmasına imkan vermirdik, qəlbiylə baş-başa qalmağa macal tapmırdı".

Anarın bu yanıqlı etirafını oxuyanda fikirləşdim ki, bu ailə, övlad-nəvə mühitində qeyri-yaradıcılıq sahəsinə bu qədər vaxt sərf etdiyinə baxmayaraq, Nigar xanımın 35 kitabı çap olunubsa, deməli o, əsl sənət aşığı, yaradıcılıq fədaisi imiş!

Mətləbi Nigar xanımın kiçik bir şeirlə bitirmək istəyirəm. Bu şeirdə nəkbən şairimiz cəmiyyətimizin, ədəbiyyatımızın, şerimizin, bütünlükdə şüuru-muzun, mədəniyyətimizin sabahına inanmış, bununla əlaqədar bir ağbırçək, bir millət anası kimi öz tövsiyələrini vermişdir:

Şairin üstünə ruzgarlar kimi
Həm sola, həm sağa birdən əsməyin.
Hələ səsi gəlir, nəfəsi gəlir,
Onu basdırmağa çox tələsməyin.
Özge bir dünyadır şair aləmi,
Gizlində saxlanar qüssəsi-qəmi.
Qınılsa şairin bir gün qələmi
Qırıb hər ümidi ondan kəsməyin.

Torpağın altında xəzinə yatır,
Çox zaman bilinməz orda nə yatır.
Şairin könlündə qərinə yatır,
İncə duyğuları qırıb əzməyin.
Heykəl də qoymayın şairə vaxtsız,
Zaman sınağından qoy qalib çıxsın.
Nə oxucu ona söylesin baxtsiz,
Nə dövrən uçurub heykəli yıxsın.

Qəlblərdə yaşasın onun heykəli,
Şəri məşəl kimi illəri yarsın.
Gələcəyin xoşbəxt nəsillərinə
Əsrindən, dövründən salam aparsın.

Düənərimizdən bu günümüze olduğu kimi, bu günümüzdən də sabahımıza, səadətə qovuşacaq nəsillərimizə salam apararı, xoş müjdələr verən o nadir şeir inciləri arasında mən unudulmaz Nigar Rəfibəylinin də əsərlərini görürəm. Nigaran olmaya bilərsiniz, Nigar xanım!

Bakir Nəbiyev

QƏRƏNFİLLƏR

GÜNƏŞDƏN GƏNCLİK İSTƏDİM

Günəşdən gənclik istədim,
Dənizdən coşqun həvəs.
Meşədən dinclik istədim,
Küləkdən ilıq nəfəs.
Güllərdən ətir istədim,
Quşlardan iti qanad.
Yarpaqdan çətir istədim,
Ömürdən coşqun həyat.
Dağdan özəmət istədim,
İnsanlardan məhəbbət.
Nə istədim, nə istədim –
Verdi mənə təbiət.

QAYIQCİ

Qayıqçı, mənı də apar dənizə,
Oturaq sənınlə bir az üz-üzə...
Bir günəş, bir səma, bir dəniz olsun.
Sularda uzanan kölgəmiz olsun
Uçsun qağayılar dörd dövrəmizdə,
Əyləndirsin bizi mavi dənizdə.
Sənınlə bir olsam qorxmaram, inan,
Qoparsa dənizdə fırtına, tufan
Qayıqçı, mənı də apar dənizə,
Oturaq sənınlə bir az üz-üzə.
Bir dəniz, bir səma, bir günəş olsun,
Bir də qağayılar bizə eş olsun.
Qayıqçı, mənı də apar dənizə,
Bir olsa q tufan da xoş olar bizə.

QƏRƏNFİL

Bahardı, hər tərəf güldü, çiçəkdi,
Güllər bir-birindən xoşdu, göyçəkdi.
Gördüm ki, başını əymiş qərənfil,
Dedim: – Kim xətrinə dəymiş qərənfil?!
Dedi ki, nərgizdən, lələdən, güldən,
Neyləyim, ətirli yaranmadım mən.
Seyr et bu gülzarı amandır bir az,
Heç bir fikir verməyir burda mənə yaz?..
Bülbül gülün olmuş eşqindən dəli,
Nəyinə lazımdır dünya gözəli?
Çəmənin xoş ətirli güllərlə dolmuş,
Yar seçib könlünə burda vurulmuş
Nərgizə göyərçin, lələyə kəklik;
Mənimlə bəxtimə yazıldı təklif,
Yasəmənin gözəli gülün səhəri,
Oxşayır kölgələr bənövşələri;
Məni nə oxşayan, nə də sevən var
Heç görməyir məni elə bil bahar.
Gəl başlama – dedim – şikayətə sən,
O nazik qəlbinlə bu gənc ömründən
Gəl başını qaldır, gözəl qərənfil,
Sənə bu küskünlük yaraşmayır bil.
Coşqun bir bahardır ömrün hər dəmi
Burax, qərənfilim, bu yersiz qəmi.
Sənin də öz ətrin, öz rayihən var,
Doğma bir anadır sənə bu bahar.

QARA DƏNİZ

Qara dəniz sularında əriyir axşam,
Uzaq sahillərdə işıqlar yanır...
Könlümdə bir şirin əməl oyanır.

Tökülsün ulduzlar Qara dənizə,
Bu qara dalgalar dönsün gündüzə,

Çıxsın göy sulardan gecələr qızı,
Ucalsın göylərdə səhər ulduzu,
Çəkilsin gecələr Qara dənizdən.
Gülsün bizim kimi Qara dəniz də!

Qara dəniz sularında əriyir axşam,
Uzaq sahillərdə işıqlar yanır,
Könlümdə bir şirin əməl oyanır.

YAZ GECƏSİ

Ağacın pıçıldası,
Çiçəklər danışdı.
Ulduzlar göy üzündən
Hey baxıb qımışdı.
Səs-səmirsiz kəsildi
Hər yandan yavaş-yavaş.
Çiçəklər bir-birinin
Çiyinə qoyurdu baş.
Güllər mürşüləyirdi,
Yuxlayırdı kəpənək:
Yatıb dincin alırdı
Yaşıl ot, sarı çiçək.
Meh əsir, yırğalayır
Yatmış otu, çiçəyi.
Meh əsir, oxşayırdı,
Yuxulu kəpənəyi.

GÜNƏŞ DOĞANDA

Səhər günəş doğanda
Aləm nura boyanır,
Şəhli qərənfillərin
Üzündə sevinc yanır.
Çiçəklərə, güllərə,
İnci şəhər ölənir.

Sarı saçlı sünbüllər
Dərya tək ləpələnir.
Gündüzləri işıqlı,
Gecələri füsunkar.
Həmişə sevinclidir,
Fəhərlidir ilk bahar.

GƏL SƏHƏRİ SALAMLAYAQ

Gəl quşları, çiçəkləri salamlayaq,
Yaşıl otlar ayağına xalı serir,
Şehli güllər sənə təbəssüm göndərir.
Quşlar şux nəğməsiylə sənə “qalx, oyan” deyir,
Xiyabanlar “tələsmə, sən, bircə dayan” deyir.
Gəl baharı salamlayaq,
Gəl dostları salamlayaq.

Ulduzlar bu axşam sarıdır yenə,
Tökülmüş elə bil şuyun üstünə...
Gecədir, gecədə başqadır aləm
Kainata vida eləmişdir qəm.
Dolaşır xəyalım hey fəsilləri
Keçir rüzgar kimi hey diyar-diyar.
Yenə qucaqlayıb aydın səhəri,
Yalnız xoş görünür ona ilk bahar.

AĞLASIN

Bir dostun ölümü münasibətilə

İnsanlara, sədaqətə inanan,
Etibara, məhəbbətə inanan,
Xoş arzuya, xoş niyyətə inanan
Bu insanın mətəminə ağlasın.

Ayrıltıq qəmiylə deyib gülməyən,
Göz yaşını gözlərindən silməyən,

Fəğan edib ağlamağı bilməyən
Öz daxili aləmində ağlasın.

O yaşadı doğma elin eşqilə,
Azad xalqın, azad dilin eşqilə,
Ömür sürdü bir gözəlin eşqilə,
Qoy dostları son qəmində ağlasın.

Nakam ölməz övlad qoyub gedənlər,
Təmiz, gözəl bir ad qoyub gedənlər,
Nəsilləri xoşbəxt qoyub gedənlər
Ayrılığın bu dəmində ağlasın.

FƏSİLLƏRƏ SƏYAHƏT

Quşlar cəvildəşir, açılır səhər...
Əlində sənəyi bir nazlı dilbər
Bulağın başına enəndə bəzən
Ürkək maral kimi çöllərdə gəzən
Xəyalım yüksəlir, qalxır dağlara,
Şaxtalı bir qışdan coşqun bahara!..

Yalnız otağında bir çıraq yanır,
Soyuq pəncərədən buzlar sallanır.
Çıtırdayıf ocaq, səslənir hərdən,
Bayırda tufan var yenə səhərdən.

Çoxdandır tökülmüş sarı yarpaqlar,
Günəşdə bu axşam bir qeriblik var.
Quru budaqlarda zərif göyərçin
İndi ev axtarır sığınmaq üçün.

Qanadlanır xəyal, uçur burdan da
Yenə mənzil salır başqa məkanda.

TİRENDƏ

Yaşıl dalğalı bir dəniz kimi,
Arasından taxılların
Sürünüb keçdi bizim qatar,
Sürətini yükləyərək
saatların arxasına.
Günəş sulara doğar, batar,
Yüksəlir,
Günəşin evindən işıqlar gəlir...
Gecə bəyaz,
Bir Qafqaz
Qızı incə belli
Şamların qoynuna girmiş
İrmaqlardan çağlayan
bir masal söyləyirmiş...
Qıvrıq başlı tompul söyləyirdilər
Əymişlər başlarını
Mina rəngli sulara...
Yol uzun,
Gecə bəyaz
Gecəyə axan
Bir səs,
bir musiqi səsi var;
bu səs, bu ahəngdar
melodi
relslərdə çırpınan
çarxların səsi.

KOMANDAN

Mən qəlbimin ilk eşqini
Sənə verdim uzaqdan,
Bu gün də xəyalımda
Bəslədiyim komandan!..
Mən kiçikdim o zamanlar
Sən göy atın belində,
Hacıkəndin dağlarında,

Gözəl vətən elində,
At çapardın təlimlərdə
Vurar, nişan alardın.
Göy dağların sinəsinə
Sən völvələ salardın.
Mən kiçikdim, o zamanlar
Sən vüqarla keçərdin;
Bəzən bulaq başlarında
Ovucla su içərdin.
Mən dalınca baxa-baxa
Həsret çəkərdim sənə,
Komandanım, o günləri
Bir yadına salsana...
Yadımda, komandan,
Ağacın dalından
Söz atıb dillənən qız?
Söyüd budaqlarında,
Yalın ayaq, hər axşam,
Oturub yellənən qız?

Mən kiçikdim, komandanım,
Lakin sevirdim səni;
Bəsləyərdim ürəyimdə
Böyük bir əməl kimi,
Yenilməz bir arzu kimi.
Sarsılmaz bir ər kimi.
Bilirdim ki, sən qoymazsan
Düşməni mənə kəm baxa,
Gencliyimin şən çağından
Bahar ötə, qəm baxa.
Yadımda, komandan,
Su içməyə bulaqdan,
Endin, atın dayandı,
Ürəyim oda yandı...
Su doldurub verəndə,
Sən başımı oxşadı.
O gündən bu qəlbimə
Yazıldı sənənin adı!

1929

ANA, MƏNƏ MAHNI OXU

Ana, mənə mahnı oxu,
Ana, getmə, yanımda qal.
Gözlərimə qonsun yuxu,
Ana, mənə bir layla çal.

Ana, mənə mahnı oxu,
Göydə ulduzlar da yatsın.
Ana, mənə bir layla çal,
Ay da yumurlanıb batsın.

Yuxulasın meşə, dəniz
Yuxulasın dünya səssiz.
Yuxulayaq hər ikimiz.
Ana, mənə mahnı oxu,
Gözlərimə qonsun yuxu.

Yuxularım çiçək-çiçək,
Qanadları zər kəpənək.
Əsib gəlsin sərin külək,
Ana, mənə bir layla çal.
Gözlərimə qonsun yuxu,
Ana, getmə, yanımda qal.
Ana, mənə mahnı oxu.

XƏYAL

Nə xoşdur çırpınmaq bahar eşqilə
Nə xoşdur ayrılıq, nə xoşdur vüsal,
Bağlayıb günləri, ayları ilə
Sən yenə uçursan cilovsuz xəyal...
Sular lillənəndə, çaylar daşanda,
Bahar nazlı-nazlı yaxınlaşanda,
Sən, coşqun xəyalım, tapmırsan məkan,
Nə doymaz əjdaha olurmuş insan...
Gör aləm nə xoşdur, en, gəl, xəyalım,
Yeter, yolçuluqdan dincəl, xəyalım.
Çırpınma demirəm, sən ki bir quşsan,
Bu geniş dünyada yüksəl, xəyalım...

SU PƏRİLƏRİ

Gecələr denizdən çıxan pərilər,
Pəncərəmdə yanan işığa baxdı...
Dedilər, görəsən bu gecəyarı
Bu narahat insan niyə oyaqdı?
Su pərilərinin ipek saçları
Suda sıgallanır, suda daranır,
Daha nə bilsin ki, su pəriləri
Bu yalqız otaqda şeir yaranır.
Ey su pəriləri, cumun sulara,
Denizin qoynudur sizin eliniz.
Nə sizə tanışdır mənim sözlərim,
Nə mənə aydındır sizin diliniz...
Gedin, gözəllərim, sulara qalın,
Onsuz da şairin çoxdur ortağı.
Bəlkə denizə də yetişər bir gün
Zərif şeirlərin zəif sorağı.
Gözəl, ipək saçlı su pəriləri
Gedin denizləri bəxtiyar edin.
Sizdən dəniz küsər, dalgalar küsər,
İşıqdan gözünüz qamaşar, gedin...

SEVGİ

Şəhərlər həyəcan içindədir,
Rıqqətlə titrəyir teleqraf telləri, –
İki sevən ürək
Axtarır bir-birini.
İki sevən ürəyin
Bir-birindən yoxdur xəbəri...
Şəhərlərdən biri
Yandırır işıqlarını,
O biri şəhərin üstünə çökür
Axşam qaranlığı...
Maşınlar, avtobuslar
Elə bil ayrılıq qəmiylə
Hərəkət edir.

Qatarlar ayrılıq yükünü
Aparıb gedir.
İki sevən ürək
Qovuşsun görək...
Ürəklərin ayrılıq qəmi
Şəhərlərin üstünə
Qara bulud kimi çökür.
Şimşək çaxır
Dənizin üstə,
Dağlara dolu tökür.
İki sevən ürək
Qovuşsun görək...

ƏLVIDA

Əlvida, otağım, mavi dənizim,
Əlvida, qumlarda görünən izim.
Yollara tökülən xəzəl, əlvida,
Soyuq təbiətli gözəl, əlvida.
Dənizdən xoş əsən həzin rüzgarım,
Sahilə düzülən qağayılarım,
Suda qanad açan yelkən, əlvida...
Sabah ayrılıram sizdən, əlvida...
Görüşə gələndə hər yay, hər payız
Sizi yenə belə xoşhal görəydim.
Dünya sevinc ilə dolaydı yalnız.
Hicran görməyəydim,
Vüsal görəydim.
Baltik dənizinin qumlu sahili,
Əlvida, xoş keçdi sizdə günlərim...
Bir başqa sahilə gedirəm indi,
Gözleyir həsrətlə məni Xəzərim.
Salamlayır səni, Baltik dənizi,
Dostluq salamıyla göygözlü Xəzər.
Dəniz də dostlaşar,
Çay da dostlaşar,
İnsanlar dünyada dost olsa əgər...

* * *

Dar gündə başımın üstünü aldın,
Əzəldən tanıyıb bilmədiyim dost.
Halıma acıdın, dərdime qaldın,
Xoş gündə danışib gülmədiyim dost.

İsə qəlbimi bütün bir qışı
Mavi gözlərinin həzin baxışı.
Nə yaxşı tanıdım səni, nə yaxşı,
Eşqini qəlbimdən silmədiyim dost.

* * *

Səninlə xoş keçən o görüşləri
Ömrümün ən şirin yuxusu sandım.
Səni tanıdığım o gündən bəri
Elə bil yuxudan birdən oyandım.

Nə şirin, nə gözəl bir rəya idi
Şirin söhbətlərin, şirin vüsalın.
Bu bir dostluq idi, ya sevdə idi,
İlişib könlümdə qaldı xəyalın.

Məni bu yuxudan oyatmasınlar,
Xəyalın könlümdən qoy silinməsin.
Yandırın qəlbimi bu eşqin odu,
Yandırın, aşkarda heç bilinməsin.

* * *

Ömrümü güllərə məftun yaşadım,
Gülü, bənövşəni, nərgizi sevdim...
Gecə qaranlıqda üşüdü qəlbim,
Şəhəri, işığı, gündüzü sevdim.

Ömrümün bezəyi oldu həmişə
Gah dağ çiçəkləri, gah aran gülü.
Ağladım üşüsə nazlı bənövşə,
Ağladıqca görəndə nigaran gülü.

Deməyin çiçəklər dilsizdir, laldır,
Ayrılıq rəmzidir bu ağ çiçəklər.
Çiçəklər aləmi – incə xəyaldır,
Gözəldir, qəşəngdir zanbaq çiçəklər.

QƏRƏNFİLLƏR

Yuxuda çiçəklər görürəm hər gecə,
Öpürəm onları gizlicə...
Hər yanıq çiçək,
yastığım, yorğanım çiçək...
Çiçəklər əlvan-əlvan,
çəmənlər-çəmənlər,
Bu çiçəklər aləmində
Xumarlanıb yatıram mən,
Yuxuda çiçəklər görürəm.
Qərənfil seçir könlüm
çiçəklər arasından.
Elə bil iki damla qan sızır
ürəyimin yarasından.
Bu alov rəngli qərənfilləri
Yar vermişdi ayrılıq dəmi.
Elə bil çökmüşdü
onların üstünə dünyanın qəmi...
Yuxuda qərənfillərini görürəm,
Yığıb solan çiçəklərini,
Ümid çələngi hörürəm.

BORCLUYAM

Bir ömrü yüz ömrə calasam belə
İnsanlara borcum qurtarmaz mənim.
Payladım yurdumun çiçəklərini,
Azalaydı borcum kaş bir az mənim.

Borcluyam həkimin nıcat əlinə,
Vətən havasına, vətən gülünə...
Borcluyam elimin şirin dilinə,
Qurtarmaz borclarım heç bu yaz mənim.

Vəfalı dostlara borcluyam xeyli,
Bu doğma torpağa-daşa borcluyam.
Qardaş qayğısıyla seven dostlara,
Ala gözlərdəki yaşa borcluyam.

Bahar, səxavətin artıqdır sən,
Deyirəm, borcumuz qalmasın daha.
Gəl sən qoynunda süfrələr açaq,
Uzansın məclislər, çəksin sabaha...

Bir az da möhlət ver, aparma, ölüm,
Qoy bu borclarımı qaytarım, gedim.
Dünyaya məhəbbət borcum var mənim,
Qoy ki, haqq-hesabı qurtarım gedim.

TƏRANƏ QUCAĞINDA BİZƏ BAHAR GƏTİRDİ

Şaxta pəncərədə naxış-naxış,
Bəyaz örtüyünü hər yana sərib qış.
Salxım-salxım buzlar sallanır
ətəyindən damların.
İndi oğlan çağıdır qışın, qarın.
Bayırda – sıfır altında
iyirmi beş dərəcə şaxta...
Oturmuşuq bir dəstə qadın
Geniş, işıqlı, isti bir otaqda.
Xəstəxana otağı,
Xəstə, yorğun qadınlar,
Sağalmaq ümidi, həyat soracağı...
Təranə gəlir, basıb sinəsinə

Kapron torbada gətirdiyi
 nərgizləri, –
 Şaxta vurub dondurmasın deyə.
 Bakıdan göndəriblər hədiyyə.
 Bir də yamyaşıl Lənkəran xiyarı.
 Elə bil bir an üçün
 Otağımıza doldurur baharı...
 Bəlkə də bahara çıxmaq ümidi olmayan,
 Xəstə, yorğun qadınlar
 Yığılır başına
 Abşeron ətirli nərgizlərin.
 Ümid böyük, ümid dərin.
 Sevinc bir an qalxır
 şahlıq taxtına
 Sərvət paylananda dünyada
 Çiçəklər düşüb
 qadınların baxtına.
 Yer üzünün bu gözəl nemətinə min alqış!
 Buzuyla, ağ qarıyla elə bil basılır qış.
 Paylaşdırıb nərgizləri,
 sinəmizin üstündə daşıyıyıq.
 Bahar eşqiylə, bahar ümidiylə
 yaşayıyıq.

Moskva, dekabr, 1971

NARCAN

Üç gün, üç gecə ərşə çıxdı
 qadın fəryadı...
 Ona çarə tapılmadı.
 Qan-yaş tökdü
 üç gün, üç gecə.
 Gözlərinə qaranlıq çökdü
 üç gün, üç gecə...
 Onun yazıq vücudunu
 dəvə karvanına yük elədilər,

Tanrı dərgahından
 aman dilədilər.
 Apardılar cadugərə,
 Yalvardıpar lap göylərə –
 Ona çarə tapılmadı.
 Sarı qumlu səhralarda
 Sönüb getdi ah-fəryadı,
 gözündə dondu göz yaşı.
 Sarı qumlu səhralarda
 ucaldı bir məzar daşı.
 Əsrin əvvəllərində
 belə köçdü bu dünyadan
 Nəringülün qəm karvanı...
 Beş övladın gənc anası
 Bir həkimsiz, bir dərmanlı
 Tərk elədi bu dünyanı.
 Ulduzlar toplaşmışdı
 Kolxozçu qızı Narcanın başına,
 Elmin parlaq ulduzları,
 alim cərrahlar, –
 Elmin şöhrəti, vüqarı.
 Qüdrətli əllərdəydi kövrək həyatı.
 Zəka bahadırları
 verəcəkdi ona nicatı.
 Vertolyot quş qanadına götürdü
 Onu Amanbay kəndindən,
 Təyyarə üç saat əlli dəqiqəyə
 gətirdi
 Moskvaya, qadın xəstəxanasına.
 Alim cərrahlar kömək etdi,
 Dərdinə çarə tapılmayan
 Nəringülün Narcan nəvəsinə.
 Narcanın xəstə yatağını
 Mələküzlü şefqət bacıları
 bürüyür.
 Narcanın səhhətini
 loğman həkimlər qoruyur.

Ölümün pəncəsindən
Qoparırlar Narcanı.
O, bəxtiyar gözləriylə oxşayır
Yaşadığı dünyanı.
Narcanın qıyıq badam gözlərində
Həyat gülür,
Yeniden həyata qaytarılan
Bir ömrün nurlu
şefəqləri tökülür.

1971

KAŞIR YOLU

Moskvadan çıxan yollar
Həyat damarlarıdır.
Geniş, böyük bir ölkəyə
ışık dağıdır.
Vətən davasında
nər igidlər qorudu
bu yolları.
Moskvadan çıxan yollar –
Ölkənin şah damarı!
Kaşır yolu deyilir
bu yolun da adına.
İşğalçılar bu yollarda
rast gəldi
Qul olmaq istəməyən
bir millətin inadına.
Kaşır yolu deyilir
bu yolun da adına.
İşıqlı bir bina var
Kaşır yolunun üstə.
Bir ümidlə yönəlir
Bura çarəsiz xəstə.
Bina deyil,
Elə bil

Genişcə bir şəhərdir.
İnsanlığın baxtına
açılan bir şəhərdir.
Zəka bahadırları,
idrak qəhrəmanları,
Cəngə girişib burda
insanlığın ən qəddar.
amansız düşməniylə.
Varlığıyla, canıyla
Burda göstərir hüner,
Burda göstərir inad.
Burda fikir işləyir,
Zəka açır qol-qanad.
İnsan ömrü uğrunda
burda vuruşlar gedir,
möcüzələr yaranır.
Axtarış yollarında
Xeyirli işlər gedir...

1971

AYSELİM, AYSEL!

Evimizdə yeni bir nəğmə kimi
Səsləndi bağırtıların,
Ayselim, Aysel!
Təhfəsi oldun bizə
Builki son baharın...
Zərif çiçək kimisən
Kövrək, məzəli...
Evimizin körpəcə gözəli...
Əllərini, qollarını
açmaq istəyirsən...
Bələklər, bağlar içindən.
Qurtarmaq, qaçmaq
istəyirsən...
Körpə, zərif çiçəyim,

Alagözlüm, göyçəyim,
Bil, varlığın bir amansız
qanunu var,
Dünyada azad yaşar
Yalnız güclü olanlar.
Sən böyüyüb yer üzünə
Möhkəm ayaq basarsan
Bələklərdən, bağlardan
Çıxıb azad yaşarsan,
Aysel, Aysel.
Körpəcə zərif çiçək,
Alqışlasın səni el,
Biz səni xoşbəxt görək...

* * *

Gözlərim həmişə mavi-mavi dəniz görəydi,
Göy üzünü tərtemiz görəydi,
Çəmənlər-çəmənlər çiçəklər görəydi,
Al-əlvan naxışlı ipəklər görəydi...
Dünyanı şirin yuxuya dalmış görəydi.
Torpağın yarasını sağalmış görəydi,
Gözlərim şirin həyat neməti görəydi
hər yerdə.
Torpağın yaralarından
qan axmayaydı bir də.
Yer üzünün məşəli günəş
Par-par yanaydı hər gün.
Günəş nuruyla işıqlanırdı
kainat bütün...
Gözlərim yalnız səadət görəydi,
insan səadəti;
Məhkum görməyirdi dünyada
heç bir xalqı, heç bir milləti...
Gözlərim həmişə mavi-mavi dəniz görəydi,
Göy üzünü tərtemiz görəydi...

GEÇƏ UÇAN TƏYYARƏLƏR

Uğur olsun, uğur olsun,
Gecə uçan təyyarələr...
Bir də geri dönərsiniz
Haçan, haçan, təyyarələr?..
Bir işıqlı niyyət ilə
Uçursunuz uzaqlara.
Uçursunuz fəsillərə,
Qışdan çıxıb, ilk bahara.
Alsın məni qanadınız
Uçaq, uçaq hər diyara,
Qanadla uçuşmaq ilə
Çatar insan arzulara.
Yolunuz işıqla dolsun,
Uğur olsun, uğur olsun.
Gecə uçan təyyarələr,
Gecə uçan təyyarələr...

1971

İNSAN HƏRARƏTİ

Xizəkə gözə bilmirəm,
Şaxtaya dözə bilmirəm.
Buz üstə sürüşməyə də
yoxdur halım...
Cənubda Xəzər sahilində qalıb
fikrim, xəyalım.
Bakının iliklərimə işləyən
Əsəbi küləklərini istəyirəm.
Axşamları boz dumana bürünən
Qaraşəhəri istəyirəm.
Dağüstü parkdan
Bayıl burnuna qədər
Muncuq-muncuq düzülən
Çıraqların işığını görürəm,
Bakının
Axşam yaraşığını görürəm.

Əsrlərin dalınca lal-dinməz
 baxa-baxa qalan,
 Dünyadan karvanlar yola salan,
 ehtişamından ləzzət alan
 Qız qalası üçün darıxıram.
 Dənizin
 Həzin və kövrək laylası üçün
 darıxıram.
 İnsanlar duyur,
 Dostlar gözlərindən oxuyur
 Qərİbsəyən könlümün
 intizarını.
 Ətrafımı alırlar
 Söz açıb şirin-şirin,
 Vəsf edirlər Azərbaycan baharını.
 Biri zümrüd Göygölün
 Hüsnu-təbiətindən danışır,
 Biri əmlik kababının
 ləzzətindən danışır:
 Biri qırqovul,
 turac ətindən danışır.
 Biri əfsanəvi Neft daşlarının
 Qəhrəmanlıq şücaətindən danışır...
 Biri Azərbaycan bayatılarının
 semimiyyətindən danışır.
 Biri Sabir şerinin
 hikmətindən danışır,
 Könlümü qızdırır şaxtada
 dost qəlblərinin ünsiyyəti.
 Nə qüdrətli sən, insan hərarəti.
 Dost dilində əzbər olan
 Yurdum, şöhrətim mənim,
 Nizami ünvanlı,
 Füzuli imzalı
 millətim mənim.

VIDA

Yuxuda dünyayla vidalaşırdım,
 Dünya gözəl idi, ayrılmaq çətin.
 Deyirlər, yaxşıdır qocalıb ölmək,
 Belədir qanunu kor təbiətin.
 Dünyadan ayrılmaq çətindir, gülüm,
 Tez də gəlsə, gec də aparsa ölüm.
 Həyatın günləri keçsə də acı,
 Ölümdən istəmir insan əlacı...
 Yaşamaq – namuslu bir insan kimi
 İnsana şərəfdir, böyük nemətdir.
 Ömrün uzunluğu bəs deyil, ömrün
 Mənalı keçməsi bir səadətdir.
 Ömrü kitab kimi vərəqləyəndə
 Nə qədər boş günün, ziyanın olmuş.
 Nə qədər yaşayıb yaratmışansa
 Bu ana torpağın, dünyanın olmuş.
 Boş keçən günlərin ağ vərəqlərdir,
 Yazmamısan ora bir sətir belə.
 Çalışaq, dolduraq günlərimizi
 Həyatın işıqlı nəğmələriylə.

MEŞƏ QUŞLARI

Nədən belə söhbət açır
 meşə quşları?
 Yazqabağı kim salmışdır
 işə quşları?
 Elə bil ki, hey yığışib
 iclas edirlər,
 Görən, kimin həyatını
 xilas edirlər?
 Səhər tezdən cəvildəşir,
 qarıladaşırlar,
 Bu budaqdan o budağa
 hey dolaşırlar,

Bu dünyanın işlərini
 götür-qoy edir,
 Yoxsa quşlar meşələrdə
 yene toy edir?
 Bu sevimək, sevdələşmək
 söhbəti deyil,
 Meşələr də bu quşların
 cənnəti deyil.
 Körpə quşlar
 zirvələrə uçsalar əgər,
 Yüksəklərdə yazıqları
 qartallar yeyər.
 Yerə enib torpaq üstə
 dənənsə bir az,
 Yer üzündə bu quşları
 heyvanlar yeyər.
 Meşə boyu hər tərəfdən
 ovçular güdər.
 Yuvalardan ayrılısalar,
 quzğunlar didər,
 Ovçularını salmış burda
 işə quşları?
 Sizin nə çox dərdiniz var,
 meşə quşları?
 Bəlkə quşlar canlarını
 xilas edirlər.
 Quş ömrünü yaşamaqçın
 iclas edirlər?!

* * *

Gözlərin ürəyimin içinə baxardı,
 Heç nəyi gizlədə bilməzdim səndən.
 Fikrin düşüncələrimin aləmində
 şimşək kimi çaxardı,
 Yollarımı işıqladardın sən.
 Ömrümüzü bulaq suyu kimi saf,
 Ayna kimi ləkəsiz yaşadıq,
 pak və təmiz yaşadıq.

Elə maddələrdən yoğrulmuşdu ki
 varlığımız –
 Nə ləkə qalırdı onda, nə qara.
 Dağa söykənən kimi
 Arxalanıb yaşadıq
 xalqımıza, sədaqətli dostlara.
 Hərden fikirlərim dumanlı,
 hərden pərişan.
 Həmişə şit-şit
 gülə bilməz ki, insan.
 Ciyərlərimizə doldu
 Dağ çiçəklərinin ətri,
 Dərmanımız vətən havası oldu.
 Qəlbimiz
 nə Vətəni, nə gözəl insanları
 sevməkdən yoruldu.
 Ürəyi xırda-xuruş yük ilə
 Dolanlara acıyıram.
 Hisli çıraq kimi
 Qurumlu olanlara acıyıram.
 Təmiz duyğular, pak hisslər üçün
 qurulub ürək.
 Ən ali əməllərdən, arzulardan
 Yorulub ürək.
 Bədxahlığın nişanını
 bu aləmə taxmayın,
 ürəyə çirk buraxmayın.

GETDİN

Getdin,
 gecələrimin
 şirin yuxusunu apardın.
 Könlümün
 sevinc, fərhəh duyğusunu apardın.
 Həsəratım, hicranım mənim,

Ümidim, gümanım mənim.
 Açılan çiçəyə,
 Suyun aynasına,
 Sevişən quşların
 axşam sevdasına
 Baxıb-baxıb sevinə
 bilmirəm.
 Sən gedəndən bəri,
 a qızım,
 Doyunca deyib-gülə bilmirəm,
 dinə bilmirəm...
 Həsretim, hicranım mənim,
 Ümidim, gümanım mənim...
 Uzaq, qərib bir ölkəyə
 ışığı apardın...
 Boz qumlarla, boz qayalara
 Yaraşıq apardın...
 Ağlın, kamalınla,
 Şux təbiətin,
 zərif xəyalınla...
 Arzum budur, qızım,
 Qədəmlərinlə həmişə
 Nurlu günəşi andırısan...
 Harda qaranlıq içində
 yaşayırsa insanlar,
 Orda işıq yandırasan...

FİDANA

Fidanım, nazlı dilbərim,
 Bənövşələr açanda gəl.
 Yolunda qalıb gözlərim,
 Güllər ətir saçanda gəl.
 Fidanım, sənsizəm, aman,
 Görüşməyə varmı güman!
 Gözlərim səni hər zaman,

Yuxularım qaçanda gəl.
 Çağıraram ilk baharda.
 Səni gözlərim yollarda.
 Qoyma mənə intizarda,
 Sən durnalar uçanda gəl.

1969

* * *

Göresən o vəfasız
 Niyə mənə unutdu?
 O şirin və duzlu qız
 Niyə mənə unutdu?
 O gələndə gözlərim
 Sevinc yaşıyla dolur.
 Gedəndə ürəyimdə
 Qərribə bir hal olur.
 Bahar kimi təzədir,
 Çiçək kimi ətirli,
 Dostdur, könül dostudur –
 Sevimli və xətirli,
 Mən əzəldən məftunam
 O qızın zəkasına,
 Sözüünə, söhbətinə,
 Mehriban ədasına.
 Coşqun təbiətinə,
 O həzin sevdasına.
 Göresən o vəfasız
 Niyə mənə unutdu?
 O şirin və duzlu qız
 Niyə mənə unutdu?

İNSAN BALALARI

İlan çalmış kiçik Xanımın
 Şümşad bədənindən
 zəhəri sordun,
 Qaraca qız, Qaraca qız.

Körpə ciyərlərini,
balaca ürəyini
yaman yordun,
Qaraca qız...
Nə uşaqlıq sevinci gördün,
Nə bir ürəkdən güldün,
Qaraca qız.
Qara torpaq üstünə
düşüb öldün,
Qaraca qız...

* * *

Hisli, qara çıraq işığında
Bir oğlan uşağı
mektub yazır...
Zorla, güclə düzür
hərfi hərfin yanına.
Ömründən, günündən,
Çəkdiyi min əziyyətdən yazır.
Sahibin ona verdiyi
zülmdən, zillətdən yazır.
“Gəl, baba can,
qurtar məni
Bu qəmdən, bu bəladan
Vallah, baba can,
bu əziyyətlərə dözə bilməz
heç bir insan...”
Sonra qatlayır kağızı,
Əyiş-üylüş hərfləri
düzür yan-yana,
“Bu kağız çatacaq
kənddə babama...”
Xoşbəxt yaşayır
ölkəmin balaları,
Böyükdür, aydındır
onların arzusu, niyyəti.

Çörəyə, işığa möhtacdır
fəqət,
dünyadakı insan balalarının
böyük əksəriyyəti.
Balaca balalar,
insan balaları!
Yer üzünün bütün nemətlərini
sizə paylaya biləydim...
Havamı, suyu, günəşi
sizə verə biləydim,
İsti otaqlardakı
gur işıqları,
Ocaqlarda yanan atəşi
sizə verə biləydim...
Sizin yalın ayaqlarınızı,
üşüyən əllərinizi
Ürəyimin hərarətiylə
qızdırı biləydim.
Zamanın əliylə sizə,
yer üzündəki
bütün insan balalarına
Əbədi səadət fərmanı
yazdırı biləydim.

1968

İNSANLARI SEVMƏSƏYDİM

Xoşbəxt ola bilərdimmi
Mən bu çiçəklər olmasa?
Sarı nərgiz, ağ yasəmən,
Bir də lələlər olmasa?

Dost nəfəsi duymasaydı,
Könül ömrü sevérdimi;
Dərdlə şerik olmasaydı,
Necə çəkərdim dərdimi?!

Göy çəmənı, axar suyu,
İlk baharı sevməsəydim,
Xoşbəxt ola bilərdimmi
İnsanları sevməsəydim!?

İŞIQ

Bu gecə evimdə işıqlar söndü.
Nə qəmli olurmuş dünya işıqsız,
Deyirlər şairin odlu ürəyi
Zülmətdə nur saçır, guya işıqsız...
Bir kiçik şeir də yarada bilsəm,
Şair ilhamına deyib afərin,
Gündüzün eşqiylə birçə an gülsem
Dolar ürəyimə nuru göylərin.
Ey ilham, ey məni yaşadan qüvvə,
Qəlbimdə bir bahar nuru oyandır,
Sönse də evimdə çıraqlar bir an
Könlümdə əbədi bir günəş yandır.

İŞIQLI DÜNYAM

Dünya, bir sirrini aşkar et mənə,
Nədən parlayırsan, nədən sönrürsən?
Bu qədər siqləti alıb arxana,
Sən öz mehvərində necə dönürsən?

Kaş güllər, çiçəklər olaydı yükün,
Ağır mermiləri daşımayaydın.
Şəfəqlər öpəydi alından hər gün,
Sis-duman içində yaşamayaydın.

Üfüqlərin təmiz, səhərin aydın,
Əbədi baharla gözlərin aydın!
Dünyam, gözəl dünyam, işıqlı dünyam,
Həmişə aydınlıq içrə olaydın.

DURNA

Mən
yuxuda duma oluram
gecələr,
Çırpıb qanadlarımı
yerdən üzülürəm.
Geniş-geniş havalarda səf çəkən
Dumaların qatarında düzülürəm.
Uçuruq uça bildikcə,
Uçuruq diyar-diyar...
Uçuruq – qəlbimizdə
Torpaqdan aldığımız
Ən şirin,
Ən incə,
Ən sevimli arzular.
Uçuruq uça bildikcə...
Bizə həsrət qalan ellərə
Qanad salırıq,
Uca-uca dağların başında
Əylənib qonaq qalırıq.
Torpağın ətrini aparırıq
Ulduzların aləminə.
Həyat səsi qatırıq
Göydə soyuq-soyuq işıqlanan
ayın yalqızlıq qəminə.

Səhər
şəfəqlər oyadır məni.
Sevinə-sevinə durub
Qalxıram ayağa:
Sonra bütün günü
Nə həvəsim olur,
Nə macalım,
Bir də yerdən üzülüb
durna olmağa.

KIÇİK EV

Qayaların üstündə
bir ev vardı:
Pəncərələri, qapıları
Dənizə, günəşə açıq.
Qayaların altında
yırğalanırdı
Qalın bir zəncirle
sahilə bəndlənmiş
tək bir qayıq.
Bu işıqlı, günəşli evdə
bir ailə yaşayırdı –
mehriban, təmiz...
Anaları
dərya məhəbbətli,
dərya ünsiyyətli,
Sevimli, əziz...
Böyük qızları –
Buz baltası kimi möhkəm.
Ay parçası kimi gözəl...
Kiçik qızları –
Bir az nadinc,
Bir az məzəli,
Bir az dəcəl...
Bir bacıları da vardı –
Baxışları həzin,
özü xeyli utancaq;
İncə bir çiçək kimi ydi, –
Rüzgar belə istəməzdı
ona toxunmaq...
Qayaların altında
sahildə yırğalanırdı
tək qayıq.
Qayaların üstündə kiçik bir ev vardı:
Pəncərələri, qapıları
günəşə, dənizə,
bir də dostların üzünə açıq!

AD GÜNÜMDƏ

Yaqut, inci gətirdin,
Sən birinci gətirdin
Mənə hədiyyələri.
Gözünə qurban olum,
Gözümdə yoxdur mənim
Daş-qaşların dəyəri.
Mənə üfüqləri ver,
Ətirli səhəri ver,
Göy dənizi bağışla –
Üstündən üzüm keçim,
Çölü, düzü bağışla –
Qırğıtək süzüm keçim.
Mənə dağ zirvəsi ver,
Qartal, qumru səsi ver,
Geniş göy, saf hava ver,
Ürəyimə sevda ver.
Ceyran-cüyür otlayan
Yaşıl bir çöl bağışla,
Bir də dağlar qoynunda
Həzin-həzin uyuyan
Zümrüd bir göl bağışla.
Gözümdə yoxdur mənim
Daş-qaşların dəyəri;
Mənə üfüqləri ver,
Bir də günəş ətirli
Aydın səhərləri ver...

YAXŞI YOL

Yerdən gurultuyla qopub qalxan
Təyyarələrin dalınca
Baxa-baxa qaldım.
Uzaq dənizlərdə
Böyük gəmilərlə səni yola saldım.
Stansiyalardan ayrılıb gedən

Qatarların arxasınca
 Kövrəlib ağladım.
 Həmişə, sabaha, vüsala
 Ümid bağladım.
 Havalar geniş,
 Dəryalar dərin,
 Nələr görür sənin işıqlı gözlərin...
 Sən gəzməyi sevirsen,
 Otu, çiçəyi sevirsen.
 Şimşəkli, ildırımli
 Tufanları sevirsen;
 Namuslu, mərd,
 Alınacaq
 İnsanları sevirsen;
 Cənubda yaz yağışını sevirsen,
 Şimalın qarlı qışını sevirsen.
 Küləyi, tufanları sevirsen;
 Yaşıl budaqlı, ağ çiçəkləri
 Baharı sevirsen.
 Yaxşı yol sənə,
 Uğurlar olsun,
 Hara gedirsən get,
 Mənim dərya səbrimi qurtarma.
 Hara gedirsən get,
 Mənim vətənə bağlı ürəyimi
 Getdiyin uzaq yollara
 Aparma, özizim, aparma...

* * *

Bir son bahara da düşdü
 ömrümün təqvimindən,
 Nə sənə məhəbbətim,
 nə həsrətim azaldı.
 Özüm də heç bilmirəm
 niyə bir ömür boyu

Gözüm uzaq yollarda –
 sənin yolunda qaldı.
 Bir qocaman dağ olsan
 səni vurub yıxardım.
 Ürəyimdən ən incə
 teli necə qopardım?
 Dünyada gözəl də çox,
 gözəl ürəklər də çox.
 Şirin-şirin arzular,
 incə diləklər də çox.
 Bir sən oldun könlümün
 yaxın dostu, həmdəmi.
 Sən olmasan tutmazdı
 bəlkə elim qələmi.
 Sən olmasan baharın,
 yazın ətri olmazdı.
 Sən olmasan bir dünya
 sevinc belə çox azdı.
 Baharın çiçəkləri
 açıb solmasın sənsiz.
 Ömrüm sənsiz olmasın,
 şərim olmasın sənsiz.

* * *

Körpə sərv ağacını
 hər yandan bağlamışdılar, –
 Küləklər, qasırgalar
 sındırmasın deyə onu,
 Cırılib tökülməsin deyə yaşıl donu.
 Sərv ağacı feryad etdi.
 Özüm, özüm, dedi,
 Qoyun külöklərə sinə görüm.
 Qasırgalara dözümlü dedim
 Bağlamayın meni hər yandan.
 Qoyun tufanlarla üz-üzə dayanım,

Yağışlarda islanım,
istilərdə yanıf;
Saralsın yaşıl donum,
Qoyun şaxtalarda donum,
Yoxsa yüksəlib boy ata bilmərəm,
Başımın üstündə hərlənən buluda
çata bilmərəm.

BAYRAM

Bilsəydim sən gələcəksən
Könlümdən bayraqlar asardım,
Şadlıq, sevinc nəğmələri
yazardım.
Yandırardım bütün çıraqları,
Qonaq çağırırdım evimə
Qışın ortasında baharı,
Əziz bayramları var elimin:
Məhsul bayramı, əmək bayramı,
Bir də
Şirin bir bayramı var könlümün –
Gözəl insanlarla görüşmək bayramı...
Nəcib, fədakar,
Ağıllı insanlar
Könlümə həmişə ilham olur,
Yaxşı adamlarla görüşəndə
Mənimçün ən böyük bayram olur.

MƏTBƏX ŞEİRLƏRİ

1

Qadın olmasaydım əgər,
Qazanların, qabların,
Nimçələrin, çömçələrin
aləmindən qaçardım,

Səhəri dəniz qırağında
qayaların üstündə açardım...
Ciyərlərim dolusu
nəfəs alardım dəniz havasıyla,
Baş-baş qalardım
Sahillərin gözə görünməyən
səfəsiylə.
Sinəmi açardım
səhər rüzgarına...
Həzin-həzin
gilə-gilə
nəğmələr qoşardım
Abşeron bağlarına...
Ürəyim bu mətbəx aləmində
yaman darıxır,
Mən
Bir azca da şairəm axı.

2

Şəri gözələ yazarlar,
Baharda yaz çiçəklərinə,
Payızda xəzələ yazarlar...
Hicran ağrısına,
Şirin vüsala yazarlar,
hüsn-camala yazarlar...
Qazandan qalxan buxar,
Dızıldayan samovar,
Nədən şeir olmasın?!
Nədən şeir olmasın
Tərtəmiz su altında
Yuyulub
Ağappaq olan qablar?!
Biri şit sevir,
biri şor sevir,
Biri bişmiş,
biri çiymə pomidor sevir...
Birin yeməyi yağsız gərək...

Birinin xəbəyi soğansız,
 sarımsaqsız görək...
 Bütün günü yu, sil,
 bişir, düşür,
 Birinin qismətinə
 yüksək masa arxasında oturmaq,
 Birinin qismətinə
 qab-qacaq yumaq düşür...
 Nə zərər,
 Bəzən yüksək məclislərdən
 daha parlaq,
 daha təmiz olur
 Adi mətbəxlər...
 Ocaqda soğan qovrulanda
 göz qoymasam,
 yanıb kül olar...

Xörəklərin də işi müşkül olar.
 Ocaq qabağında
 yanıb, yanıb
 kül olan,
 Könül aləmində
 İşləri müşkül olan
 aşıpaşa göz qoyan hamı?
 Göz qoyun, göz qoyun –
 Yanmasın
 xörəklərə ləzzət verən soğanı...

3

Güllü bir bağça da şeir ola bilər,
 Adi bir mətbəx də...
 Bir çiçək,
 bir ocaq,
 bir hisli qazan.
 qalxıb çıxıb bilər
 Sənətin oturduğu taxta...
 Şərin mövzuları
 gəlməz saya –
 Yalnız şair gözlərilə
 baxılırsa bu dünyaya...

4

Bir kiçik mətbəx pəncərəsindən
 İlin dörd fəslini görürəm...
 Yayın, qışın
 yazın, payızın əslini görürəm.
 Baharda
 Pəncərəm önündəki boylu-buxunlu
 Qovaq ağacı
 yavaş-yavaş pucurlayır,
 yarpaqlayır,
 yaşıl don geyinir.
 Meh əsir, budaqlar
 yavaşdan-yavaşdan deyir...
 Yay olanda yırgalanır
 bütün cah-calaqla,
 Payız küləkləri girəndə qoynuna
 Sarılır dərin qəmi, mələliylə.
 Sonra qış gəlir,
 Ağac soyunur tamam...
 Elə bil çıpaq qalır
 Bərli-bəzəkli bir ilham...
 Ağac, bu çıpaq halıyla,
 Qəmi, mələliylə
 Sinə gəlir ayazlara,
 şaxtalara,
 Sağ-salamat çıxmaq üçün
 Əzablarla gözlədiyi
 bir bahara...
 Ürək geniş olarsa,
 xəyal dərin olarsa,
 Nə arzular ölər,
 nə fikir söner...
 Könüldə bir işıq,
 bir atəş varsa,
 Balaca bir mətbəxdən də
 böyük bir dünya
 görünər...

* * *

İsmayıl Əfəndiyevin xatirəsinə

Hərdən gülüşün düşür yadıma,
Hərdən qəmin, məlalın,
Hər şeyi sezmə bilən,
Hər şeyə dözmə bilən
Qəlbin, pərişan halın.
Sakit axan sular kimi
axıb getdin.
Dostlarının ürəyində ağrı buraxıb getdin.
Yenə gələcək bahar,
yenə çiçək açacaq çəmənlər.
Budaqlardan sallanacaq
salxım-salxım yasəmən.
Quşlar
qatar-qatar
qürbətədən vətənə dönəcək.
Günəş yenə dənizdən doğacaq,
dağların dalında sönəcək.
Ağ göyərçin balası kimi
çırpınan kiçik qızın
sevgilisinin sinəsinə yaslanıb
isti göz yaşları
tökəcək sənin üçün.
Yanıb ağlayacaq
için-için.
Sonra həzin bir təbəssümlə
qaldıracaq başını,
siləcək göz yaşını.
Yenə dünyada vüsəl olacaq,
Olacaq acı hicran.
Bircə sən dönməyəcəksən.
Dönməyəcəksən getdiyin əbədi yoldan...

GÜLLƏRİN

Gəldim çiçəklərlə vidalaşmağa,
Gördüm ki, yaşlıdır gözü güllərin,
Bəlkə gileylidir, şikayəti var,
Bəlkə vardı mənə sözü güllərin.

Xeyli qüssəliydə gülün görkəmi,
Çökmüşdü üstünə payızın qəmi,
Onların bahardır məhəbbət dəmi,
Açıqlar gül kimi üzünü güllərin.

Baharsız gülün də şöhrəti olmaz,
Baharsız xatiri, hörməti olmaz
Baharda heç kəsə minnəti olmaz,
Açıqlar əllisi, yüzü güllərin....

PAYIZDA GÖYƏRƏN OTLAR

Ağaclardan
qızılı yarpaqlar tökülür.
Boylu sərvlərin beli bükülür.
Yaşıl-yaşıl otlar,
Bu soyuq payız günündə
Yer üzündə
sizin nə işiniz var?
Necə üşüyürsünüz – görürəm,
Bacarmıram sizə hərarət verəm.
Qoruyam sizi
payızın acı nəfəsindən,
Qurtaram sizi
uğuldayan küləyin
vəhimsindən.
Necə üşüyürsünüz bu küləkdə,
görürəm,
Bacarmıram,
Bacarmıram sizə hərarət verəm...

QIŞDA BAHAR HƏSRƏTİ

Qar yağır asta-asta,
Yağır torpağın üstə.
Qar yağır aram-aram,
Mən qarların altından baharı axtarıram.
Üfüqlərdən süzülüb gəlib bahar,
Durnaların qatarına
 düzülüb gəlir bahar...
Uzaq-uzaq ölkələrdən
Elə bil küsüb gəlir bahar...
Qar yağır
ağır-ağır,
Ağac budaqlarında
Oğrun-oğrun gizlənən
 baharı izləyirəm...
Qar yağır asta-asta,
Durub qarların üstə
Baharı gözləyirəm
Baharı gözləyirəm.

GEÇİKƏN BAHARA

Nədən gecikirsən, nazlı bahar,
Səni çoxdan gözləyir
 quru, çılpaq ağaclar.
Gəl, nazlı qədəmlərin
 könlümüze xoş olsun.
Saçaq-saçaq nurların
 nuş olsun.
Ağaclar pucurlasın,
 göy otlar yerdən qalxsın.
Nərgizlər, bənövşələr
 bizə fərəhlə baxsın...
Lələnin bədənində
 əlvan şəfəqlər gülsün,
Söyüd yarpaqlarından
 incə şəhlər tökülsün.

Qönçənin dodağında
 titrəsin xoş təbəssüm.
Bahar, nəzənin bahar,
Açsın mənim də könlüm.
Səni yaman gözləyir
Hər yanda körpə quşlar,
 bir də belə gecikmə,
 çiçəkli, nazlı bahar.

1952

DƏNİZİN SƏSİ GƏLİR

Unutmaq istəyirəm xatirələri,
Dənizin səsi gəlir...
Unutmaq istəyirəm
Qəlbimin sınıq məhəbbətini,
İztirablı bir eşqin hekayətini.
Unutmaq istəyirəm
Acı-şirin xatirələri,
Dənizin səsi gəlir.
Dəniz, sevdalı dəniz,
Əfsanələr kimi şirin, xəyali dəniz,
Sevmişəm dalğalarında,
Günəşində yanmışam.
Qumlu sahillərini
Yalınayaq gəzib dolanmışam.
Məhəbbətim səno bağlı, dəniz.
Sinəsi sinəm kimi
Hicran dağlı dəniz.
Unutmaq istəyirəm
Sahilində şirin yuxular kimi keçən
Həzin axşamları,
Günəşli şəhəri,
Unutmaq istəyirəm
Yandırılıb-yaxan xatirələri,
Dənizin səsi gəlir...

* * *

Mən sizi bir daha görə bilməsəm,
Xatirəmi əziz saxlayın, dağlar,
Düşünüzdən lələ dəre bilməsəm,
Siz məni aranda yoxlayın dağlar...
Uca başınızdan külək göndərin,
Məxmər düşünüzdən çiçək göndərin,
Buluddan bir bəyaz örpək göndərin,
Matəm yaylığını bağlayın, dağlar...
Mən ki çox sevərdim dağ havasını,
Sevən ürəklərin xoş sevdasını,
Bir qərib gəlinin tutub yasını,
Dost üçün doyunca ağlayın, dağlar.

* * *

Dağlar, belə yüksəklərdə
Darıxmırmı ürəyiniz?
Necə güllü, çiçəklidir
Sizin yaşıl ətəyiniz!..
Başınız ala buludda,
Ayağınız yaşıl otda.
Nə görmüsüz bu sükutda,
Yoxmu arzu-diləyiniz?..

QUŞ SƏSLƏRİ

Səhər müjdəçisi, a gözəl quşlar,
Civ-civ edirsiniz nə tezdən belə?
Sizi bir elçimi göndərmiş bahar,
Yoxsa məftunsunuz ətirli gülə?

Hələ qızarmamış göylərin rəngi,
Bir həyat səsiylə oyanırsınız.
Yuyunub, yuyunub inci şəhlərdə
Şəfəqin rənginə boyanırsınız.

Hərdən çiçəkləri seyrə dalıram,
Aparır bir həzin xəyalat məni.
Sizin səsinizdən ilham alıram,
Hərdən düşündürür bu həyat məni.

Dünyadan heç zaman kəsilməyəydi
Gözəl, şən nəğməli bu quş səsləri.
Ömrün bağçasında ötəydi hər an
Fərəhli, nəşəli bu quş səsləri.

YER KÜRƏSİ

Ad günü qızıma yer kürəsini
Hədiyyə gətirdi atası axşam.
Uşağın gül kimi açıldı üzü,
Yandı gözlərində şirin bir ilham.

Ölkələr, şəhərlər gör nə yaxındır!
Dənizlər, nəhrlər qoşa-qoşadır.
Cüt axıb tökülür çaylar ümmana,
Uca-uca dağlar lap baş-başadır.

– Ata, nə yaxşıdır ölkələr, – deyir,
Bir fərəh içində çırpınır uşaq. –
Gəl gedək dolaşaq dünyanı biz də...
Körpənin bu şirin arzusuna bax.

Ölkələr, şəhərlər yaxın-yaxındır.
Arzular böyükdür, əməllər təmiz.
Kiçik barmağıyla Yer kürəsini
Gəzdi bircə anda əziz körpəmiz.

Aşdı nəhrləri, ümmanlar keçdi.
Gah uzaq şimala eylədi səfər,
Gah da uca-uca dağları seçdi,
Gah onu cəlb etdi mavi dənizlər.

– Belə yaxındırsa ölkələr, – dedi. –
Niyə bəs onlara qonaq getmirik?
Bu yaşıl, qırmızı, sarı ellərlə
Niyə yaxın olub, dostluq etmirik?

– Qızım, arzuların safdır, təmizdir,
Hələ dost da vardır, düşmən də vardır.
Görürsən, bu geniş, bu böyük dünya
Hələ çoxlarının başına dardır.

Dünyadan qan izi kəsilər tamam,
İnsanlar mehriban bir qardaş olar...
... Çatıb qaşlarını baxır bu axşam,
Qızın gözlərində min bir sual var.

Gəzib dolaşasan sən də dünyanı,
İnsanları doğma qardaş görəsən.
Nə əzilən bir xalq, nə ac bir uşaq,
Nə ana gözündə bir yaş görəsən.

Çoxlu dost elləri salamlar səni,
Gülümşər üzünə mavi ləpələr.
İşıq, nur mənbəyi gözəl yurdumuz
Getdiyin yollara nurlar səpələr.

ŞEİR VƏ HƏYAT

Köçəri quşlar kimi uçub getmişdi
Könlümdən
 şerin əlvən misraları.
Mən körpəmin nəfəsilə oyananda
Geyəyari,
Yırğalanıb beşiyini oturanda
 bütün gecə,
Köçüb getmişdi könlümdən
 şeir sakit və gizlicə...

Gecə keçir...
Ulduzlar da uçub gedir,
Pəncərədən şafəq gülür,
Şirin yatan bu körpənin
Yatağına nur tökülür...
Açıb qonur gözlərini
Gülümşəyir şirin-şirin.
Nə gözəldir, nə təmizdir
İfadəsi bu gözlərin?!
Səyr edirəm onu hər an,
Könlümə bir fərəh dolur.
Körpə tumbul əllərilə
Saçlarını çəkib yolur.
Bu səhərin, bu körpənin
Şeri gözəl bir həyatdır.
Onun xoşbəxt gələcəyi
Bir ilhamdır, bir qanaddır.
Mənə elə gəlir bu an,
Çəkib onun keşiyini,
Yırğalayır ana əlim
Gələcəyin beşiyini...

TOY

Deyirlər ki, qısqanırsan, anasan, əlbət,
Oğlun bu gün toy eləyib səndən ayrılır.
Mən nə deyim, bu sözlərdə var bir həqiqət,
Elə bil ki, ruhum indi təndən ayrılır.

Ürəyimdə fərəh də var, qısqanclıq da var,
Körpəlikdən sinəm üstə böyütdüm onu.
O böyüdü, böyüdükcə coşdu arzular,
Kaş görəydim, dedim, bircə oğul toyunu.

İndi bizə gəlin gəlir, toy-düyün gəlir,
Daha da gur yanacaqdır evin çırağı.
İstədiyim, gözlədiyim gözəl gün gəlir,
Kim istəməz belə qəşəng, əziz qonağı.

Qoy cəbhələr ayırməsın bizi övladdan,
Qoy aparsın oğulları gözəl gəlinlər.
Qara bulud asılmasın göyden heç zaman,
Yurdumuzun üzərində parləsın səhər.

Müharibə, qan olmasın, tufan olmasın,
Qısqanclığın atəşini söndürər ürək.
Kaş toy olsun, bayram olsun, hicran olmasın,
Kama yetsin ürəklərdə bəslənən dilək.

YATA BİLMİRƏM

Başımın üstündə
 ulduzlu göy,
Sağım dəniz,
 solum yamyaşıl bağlar.
Bir quş ötür
 səhərə qədər.
Nə onun gözündə,
Nə mənim gözümde
 yuxu var.
Eyvanda,
 ulduzlu göy çadırın altında
Gül nəfəsli balalarım mışıl-mışıl
 yatıb.
Bu ətirli yaz gecəsində
 bütün canlılar elə bil
Şirin yuxuya batıb.
Bəs mən niyə yata bilmirəm,
 yollarda yorulub qalan
Bu ətirli yaz gecəsində
 bir yolçu kimi?
Yuxuların şirin dünyasına
 niyə çata bilmirəm?
Belkə bu gecə
 Yunanıstanda
 dəmir barmaqlıq arxasında

Bir azadlıq qəhrəmanı
 edamını gözləyir,
 səhər üzü,
Vətenin qızaran üfüqlərinə
 dikilir onun
Ümid dolu,
 həyat dolu gözü.
Bir qadın
Hardasa doğum evində
Amansız izzirablar içində
 dünyaya bir oğul gətirir –
Gələcəyin qəhrəmanıdır belkə?!
Ananın gözləri
 halqa-halqa qaralır,
Qonur üzünə
 insanlar həyatdan ayrılanda
 çökən amansız kölgə,
Cavan bir qız ağlayır
 için-için,
 yana-yana;
Xərçəng xəstəliyindən
 canını qurtara bilməyib
Dünyaya vida edir
 sevimli, məhriban
 bir ana.
Təbrizli şairənin gözləri
 hicran yaşlı,
Sinəsi həsrət dağlıdır.
Əlcəzair qızının
 ayaqları qandallı,
 qolları bağlıdır,
Nə çoxdur dünyanın
 dərdi, kədəri.
Nə ağırdır insanların
 bitib tükənməyən qəmləri.
Hələ atom qorxusu
 yaşayırkən cahanda,

Mən necə rahat yata bilərəm
balalarım
Bu güllü, bu sarmaşılıq eyvanda?
Kaş dünyanın heç yerində
nahaq qanlar axmayaydı,
Hakim xalqlar
məhkum xalqlara
zülm edib, xor baxmayaydı.
Fəlakətə, müsibətə qarşı insan
qardaş kimi
sına gərüb
bir çıxaydı hər bələdan.
Bəlkə azalardı onda
insanın əlacsız dərdi.
Gecələri analar da
yatağında
rahat yata bilərdi.

ODLU-ALOVLU GÜNLƏR

GET, SEVGİLİM, UĞUR OLSUN!

Heç gözlerim yaşarmadı
sən ayrılıb gedən zaman,
Get, sevgilim, uğur olsun,
sən mərd vuruş, sən mərd dayan!
Qoru təmiz eşqimizə
gülümsəyən al səhəri,
İlk gəncliyin sən çağında
çiçək açan bu yerləri.
Qoru əziz xatirələr
dolu olan bu torpağı!
Əzəmətli vətənimin
dincliyini pozan yağ
Qoy bilsin ki, mərd igidlər,
sona qızlar bəsləyən el
Azğın faşist quldurunun
önündə diz çökən deyil!
Sən gedəndə ağlamadım,
gözlerimdə od yanırdı,
Qəlbim böyük həqiqətə
bir inamla inanırdı,
Bilirdim ki, getdiyin yol
müqəddəsdir, mərd yoludur.
Qəlbindəki vətən eşqi,
müqəddəsdir, çox uludur.
Bilirdim ki, sənə yolun
məğlubların yolu olmaz!
Sən əsgərsən, əsgər olan
döyüşlərdə heç yorulmaz!

İlk baharda açılarkən
 bağçalarda ağ yasəmən,
 Vətən üçün vuruşlardan
 sən zəfərle dönəcəksən.
 O gün həsrət çəkən gözlər
 bir sevincle yanar, yanar,
 İlk baharın al laləsi
 bayraq kimi dalğalanar.
 Üfüqlərdən qalxan günəş
 salamlayar seni tezdən,
 Bəlkə sevinc yaşları ilə
 ağlayaram o zaman mən.
 Sən zəfərle ana yurda
 döndüyün vaxt, o gün səhər
 Mən qarşına çıxacağam
 qucağımda al çiçəklər.
 Qəhrəmanlıq sorağını
 alan zaman, onda hamı,
 Qoy bilsin ki, kimdən alır
 mənim şerim xoş ilhamı.

VƏTƏN QIZLARI

Ey vətənin alını açıq, südü təmiz mərd anası,
 Bizim yaşıl obaların cəsur qızı, şux sonası.
 Ana vətən çox görmüşdür, sən böyük hünərini,
 Gah sularda, gah göylərdən almış sonin xəbərini.
 Şahin kimi qanadlanıb sən uçmusan havalarda,
 Vətən üçün aslan kimi vuruşmusan davalarda.
 Sən bir qızıl dənizçisən, hökm etmişən dənizlərə,
 Bir quş kimi paraşütlə atılmışan göydən yerə...
 İlham dolu, həyat dolu, şux səsinə dinləmişdir –
 Dənizlərdə qızıl matros, cəbhələrdə gənc komandır.
 Kəndlərə elm aparıbsan gənc bir müəllim kimi sən,
 Həkim olub uzun illər elə xidmət etmişən.
 Sən sürmüşən traktoru torpaqları yara-yara,
 Sən hərəkət öyrətmisən uzun yolda qatarlara...

Sən torpağın alt qatından qara qanlar çıxartmışan,
 Sənin böyük iradəyə heyran olmuş bütün cahan...
 Sən quşqonmaz qayalardan mədən və daş axtararaq,
 Qalibiyyət şüarını eləmişən daim bayraq.
 Ana yurdun xilaskarı, o tunc, polad qollu ərlər
 Sənin təmiz südün ilə bəslənərək böyümüşlər.
 Sən nəsilər böyüdərək, qəhrəmanlar yetirmisən,
 Cavanşirə, Koroğluya süd vermişən döşlərindən.
 Sənin adın qalibiyyət şüarıyla birgə gedir.
 Həyat seni alqışlayır, tarix seni təqdir edir.
 Fidan kimi bəsləyərək, əzizləmiş seni vətən.
 Bu gün ona öz borcunu dönə-dönə verməliyənsən.
 Gözüqanlı bir canavar hücum çəkmiş torpağına,
 Göz dikmişdir qarı düşmən sənin isti ocağına.
 Viran qoyub obaları, tikir zülmün qalasını,
 Mələk qoyub ayrı sahrə analardan balasını.
 Ana kimi müdhiş olur, bunu bilsin azgün düşmən,
 Can qurtara bilməyəcək sənin aslan qəzəbindən...
 Üç oğlunu yola saldın, heç gözlərin yaşarmadı,
 Ana qələbə kövrəldisə, ağlamağı bacarmadı...
 Kiçik qızın çantasını alıb yola düşdü haman.
 O heç geri qalardımı üç istəkli qardaşından?!
 Mərd analar qapılara çıxıb yaylıq salladılar.
 Ey müqəddəs ana, sənin nə qəhrəman xislətin var...
 Sən də nişan üzünü çıxararaq barmağından,
 Verdin vətən üçün bu gün, dedin: – Zəlif olsun
 düşmən.

Gəlir səsin cəbhələrdən, tarlalardan, şaxtalardan.
 Qorxu nədir bilməmişən nə borandan, nə də qardan.
 Sən düşməni məğlub elə, ön cəbhədə və arxada,
 Əziz vətən torpağını sən verməzsən heç bir yada.
 Sənin tarix boyu böyük və möhtəşəm keçmişin var,
 Döşlərindən süd əmmişdir məhəmətlər, nətəvanlar.
 Hecər sənin doğma qızın, Aşıq Pəri övladındır,
 Nə şahinlər oğulların, gənclik sənin qanadındır.
 Alqış sənə, şərəf sənə, şöhrətin də aşır-daşır,
 Sən mərd dayan, böyük qadın, sənə mərdlik çox
 yaraşır!..

QƏHRƏMANIN ÖLÜMÜ

Sis qalxırdı meşələrdən,
Bürüyürdü hər yanı çən.
Yenə zülmət içindəydi
Ana vətən, gözəl vətən.
Gurlayırdı coşan sular,
Sahilləri aşan sular.
Sanki böyük bir matəmdən
Verirdilər nişan sular.
Budaqdan ayrılan yarpaq,
Tapdalanan ana torpaq,
Yuvasını itirən quş,
Xərabədə ötən bayquş,
Körpələrin iniltisi,
Anaların fəryad səsi.
Zülmət hökm edir hər yana,
Sanki torpaq fəğan edir,
Yalvarırdı hər insana:
– Oğlum, qızım, övladım, gəl.
Yana-yana ağladım, gəl,
Sınəmə dağ çəkdi düşməni,
Göyə çıxdı fəryadım, gəl!
Əziz oğlum, xilaskarım,
Zəncirləndi arzularım...
Düşdüm yağı əllərinə,
Talandı dövlətim, varım,
Qurtar məni, qurtar məni,
Ağ günlərə çıxar məni.
Azad ellər torpağıydım,
Ayaqladı murdar məni!..
Ana vətən harayladı
Dar günündə övladını,
Onun şahin oğulları
Eşitdilər fəryadını.

Bizim kiçik qəhrəman da
O gün silah aldı ələ,

Anasının gözlərindən
Öpdü dərin həsrət ilə.
Dedi: – Ana, toxta barı,
Sən başını tut yuxarı,
Mən gedirəm vuruşlara,
Ana vətən düşmüş dara...
Sağlıqla qal, əziz ana,
Ölüm yoxdur qəhrəmana...

Pəncərə şüşəsində
Şaxta naxış salanda,
Qafqaz meşələrində
Havalər qaralanda,
Obaların üstünə
Kölgə düşdüyü zaman,
Bir axşam evlərindən
Çıxıb getdi qəhrəman.
Qarların üzərində
Ceyran tək iz buraxdı,
Anasının qəlbini
Təsəllisiz buraxdı...
Onun doğma kəndini
Əsir etmişdi yağı,
Tapdamışdı bu əziz,
Bu müqəddəs torpağı.
Qəhrəmanım bu ağır
Zülmə dözə bilmedi...
Anasının üzündən
Göz yaşını silmedi.
Tapdı partizanları
Gecə zülmət çəkəndə...
Onlarla birgə girdi
Qəhrəmanım da kəndə.
Hücum edib qəflətən
Kəndi azad etdilər.
Sağ qalmadı o gecə
Faşistlərdən bir nəfər.

Üfüqlərdə al bayraq
 Vüqarla dalğalandı.
 O günü doğma kəndin
 Ocaqları gur yandı...
 Yalnız körpə qəhrəman
 Evinə qayıtmadı.
 Anasını yuxudan
 Bir daha ayıltmadı.
 Oğlunu ağlamadı
 O mərd, mehriban ana,
 Bildi ki, yoxdur ölüm
 Bu eldə qəhrəmana.
 Unutmaz övladını,
 Nəsillər əziz tutar
 Onun əziz adını.

DƏNİZDƏ BİR QIZ ÇİMİRDİ

Dənizdə bir qız çimirdi
 Saçı qara, özü gözəl.
 Yaratmışdı sanki onu
 Mahir bir əl, qadir bir əl.
 İncə rəssam duyğusunu,
 Yoxsa şair xəyalını
 Belə dilbər yaratmışdı
 Şəhla gözlü bu zalımı?!
 Parlaq günəş şöləsində
 Gah yuyunur, gah dururdu,
 Bəzən sonatək silkinir,
 Bəzən suya baş vururdu...
 Sən düşməni buraxmadın
 Bulağından su içməyə,
 Ceyran keçən cığırlardan
 Sən qoymadın yad keçməyə.
 İndi yaxşı yu, təmizlə
 Göy Xəzərdə, körpə quzu,
 Hərbin tozlu yollarından

Saçlarına qonan tozu.
 Doğma yurdun sahilində
 Soyunduğun hərbi köynək,
 Sinen üstədən keçən qayıq,
 Verir sənə özgə bəzək.
 İndi əsgər libasını
 Soyunsan da, dilbər sona,
 Mən bilərəm sən qoymazsan
 Bu köynəyə ləkə qona.
 Sənin odlu, çarpan qəlbin
 Onun altda çox döyündü,
 Sən qəhrəman işlər gördün
 Şöhrətinlə el öyündü.
 Sənin təmiz vicdanının
 Bir ləkəsiz aynası var.
 Saçlarına qonan tozu
 Yusun, silsin qoy dalğalar!
 Bil ki, quzum, bu tozların
 Ləkəsini aparar su,
 Bu dünyada müqəddəsdir
 Yüksək əməl, təmiz arzu!
 Yalnız könül çirklənərsə,
 Tozlanarsa bir gün ürək,
 Bu dünyada heç bir suyla
 Olmaz onu təmizləmək!

Alınacaq və mərd çıxdın
 Sən tufanlar arasından.
 Öpdü anan pak sinənin
 O müqəddəs yarasından.
 Hər bir damla qanın sənin
 Azadlığın lələsidir,
 Gözündəki sevinc yaşı
 İlk baharın jələsidir.
 Açıb sevinc çiçeyini
 Qəlbindəki böyük arzu.
 Öz ananın südü kimi
 Halal olsun sənə bu su!..

EŞQ OLSUN

*Mahnının musiqisini
Ərtoğrul Cavid bəstələmişdir*

Get, oğlum, yaxşı yol, uğurlar olsun,
Vətən məhəbbəti sənə yar olsun.
Dilində yurdumun müqəddəs adı,
Eşq olsun vətənin cəsur övladı,
Getdiyin yollardan min zəfər gətir,
Qanlı cəbhələrdən xoş xəbər gətir.
Ana yurdumuza yadigar üçün
Döyüş meydanından bir hünər gətir.
Qoy həqir baxmasın yurduma bir kəs,
Dünyada hər şeydən odur müqəddəs.
Sənin kimi şahin övladı olan
Qəhrəman bir ana yenilə bilməz.

XƏRABƏDƏ BİTƏN ÇİÇƏK

Xərabədə bitən çiçək, düşündürdü məni bir az,
Bəs nədəndir, deyirlər ki, viranədə gül açılmaz?
Mən gördüyüm kiçik evin divarları dağılmışdı,
Bu daş torpaq arasında şux bir çiçək,
acı külək,
soyuq qışdı.
Vəhşi əllər dağıtmışdı bu sevimli aşıyanı,
O, matəmə qərq edirdi burdan keçən hər insanı.
İncə qadın əlləriylə işlənilmiş pərdələr də
Bir yaralı bayraq kimi
çürümüşdü bu yerlərdə.
Bu daş-torpaq arasından şux bir çiçək
boy atmışdı.
Fikrimdəki bu sualı çiçək məndə oyatmışdı.
Hansı bağban bəsləmişdir, dedim, səni,
gözəl çiçək?

Öz ömrünün dastanını bir dil açıb
danış görək!
Burda çoxdan susmuş ikən bülbüllərin
təranəsi,
Qaldırdımı səni yerdən ilk baharın xoş nəfəsi?
Çiçək dilə gəlib dedi: – mən torpağın öz səsiyəm,
Ölümlərə qalib gələn böyük həyat qüvvəsiyəm!

DÜŞMƏN GÜLLƏ YAĞDIRIRDI İŞİĞA

*1941-ci ildə Leningradda Nizaminin 800 illiyinə
həsr edilmiş gecə keçirilmişdir*

Düşmən mühasirəyə almışdı
şəhəri.
Neçə gün, neçə gecəydi
insanların bir an belə
qapanmamışdı
gözləri...
Bu susuz, çörəksiz,
yanacaqsız şəhərdə,
Soyuq, ac,
Odsuz, ocaqsız, şəhərdə,
Bir sənət məbədinə
Toplaşdı alimlər, yazıçılar,
Ona pərəstiş edən
sadə insanlar...
İşıq çıxmasın deyə bayıra
Pəncərə-qapını basdılar,
Yaralı divarlardan
Nizaminin şəklini asdılar
Ağsaçlı, nurani bir şair
İclas açdı,
söz dedi,
Sənətin sönməz məşəlini
Səkkiz əsrdən bəri
yüksəklərdə tutan,

Azərbaycan torpağının

Yetirdiyi

Bu söz və fikir ustasına dair.

“Leyli və Məcnun”, “Xosrov və Şirin”

“Yeddi gözəl”,

Böyük ümid, yüksək arzu,

parlaq əməl.

“Sirlər xəzinəsi” –

Mərdlik, hünər xəzinəsi...

Dahi şair bizə

Leylinin sədaqətini,

Fərhadın inadını, iradəsini

Yadigar qoyub gedib.

Sənətin sirrini,

əbədi həyat bədəsini

Yadigar qoyub gedib.

O, ən nəcib fikirlər,

Ən nəcib arzular,

niyyətlər şairi idi,

O, dünya, bəşər şairi idi.

Danışdı məruzəçi,

Şairlər onun əsərlərindən

oxuyurdu,

Sonra yada saldılar

Doğulub yaşadığı yurdu...

Qəhrəman şəhər

alqışlayırdı sənət qəhrəmanını,

alqışlayırdı onun

parlaq zəkasını,

böyük vicdanını...

Bayırda güllələr, bombalar yağdı şəhərə,

Fərhad iradəli,

Leyli sədaqətli insanlar

Toplaşıb alqış deyirdi

Həyata, sənətə, hünərə...

UZAQDA

Yanında olmasam da, qəlbindəyəm, bilirəm,

Bir an həsrət yaşını gözlərimdən silirəm.

Nə yüngül bir macərə, nə də sevda həvəsi,

Bunlar deyil bağlayan, yaxın dost edən bizi.

Ən dərin duyğularla qəlbimiz çırpdı hər an,

Zamanın sınağından, illər imtahanından

Çıxmış gözəl dostluğun ittifaqı möhkəmdir.

Yüngül, boş arzuların aqibəti ələmdir.

Mən səni cəbhələrə yola salıb gözlədim,

Sorağını uzaqdan alıb, alıb gözlədim...

Bezen xəbər gəlmədi, aldatmadım özümü,

Yollarından çəkmədim həsrət dolu gözümlü.

Başım odlar içində qollarıma yaslandı,

Adını çəkən zaman kirpiklərim islandı.

Biz heç ayrı olmadıq fəlakətdə, kədərdə,

Birlikdə güldü bizə fərəh də, sevinclər də.

İndi həsrət yaşını gözlərimdən silirəm,

Yanında olmasam da, qəlbindəyəm, bilirəm!

ŞƏYAHƏT ŞEİRLƏRİ

SƏRKƏRDƏ VƏ QIRMIZIPAPAQ QIZ HAQQINDA BALLADA

Başında üçbucaqlı papaq,
Başının üstündə qan ləkəli bayraq.
Zəfər sözü dilində,
Yalın qılınc əlində,
Sərkərdə qanlı səfərə çıxdı;
Yürüş elədi ölkələrə,
Ölüm və qan gətirdi
Ayaq basdığı hər yerə.
At bağlatdı sənətin
Ulu mehrablarına,
Dağ çəkdi xalqların
Möhtəşəm vüqarına.
İdrak yaratdığını
Tonqallara qaladı.
Şəhərləri, kəndləri
Vurdu, çatdı, taladı.
Torpağın sinəsindən
Su yerinə qan axdı.
Sərkərdə öz başına
Zəfər çələngi taxdı.
Elləri diz çökdürdü,
Yurdlara divan tutdu.
Zəfərlər qazandıqca
Gözlərini qan tutdu.
Şöhrətli keçdi onun
Həftələri, ayları.
Nə zaman möhkəm olmuş
Göz yaşından yaranan

Səadət sarayları?
O, tənha bir adada
Sürgünlərdə verdi can.
Əkdiyini biçəcək
Bu dünyada hər insan.
Qan tökdüyü torpaqda
Öz dizləri бүkүldү.
Zəfər çələngləri də
Xəzəl olub töküldü.

Başında qırmızı papaq,
Əlində zənbil
Balaca bir qız da çıxdı
Həmin ölkədən.
Nənəsinə şirin qoğal,
Bir də süd aparırdı.
Ellərə, obalara şirin dilək,
Arzu, ümid aparırdı.
Nəsil-nəsil uşaqlar
Qırmızıpapaq qızın
Nağılına qulaq asdı.
Qırmızıpapaq qız
Uzaq-uzaq ölkələr gəzdi,
Dolaşdı elləri, obaları,
Oxşadı saçlarını
Dağların, dərələrin
Sərin rüzgarı.
Bulaqlardan su içdi,
Uzun yollardan keçdi;
Könülləri fəth elədi,
Ürəklərdə yuva saldı.
Hər obada, hər oymaqda
Gecələyib qonaq qaldı.
Uşaqlara çox mehriban
Bir dost oldu bu alpapaq.
Nə vaxt əziz olmamışdır
Xoş niyyətlə gələn qonaq?!

Hər ocağın başında
 Bu gün belə onun şirin söhbəti var.
 Qılıncın da, nağılın da
 Həyatda öz qisməti var.
 Başında üçbucaqlı papaq,
 Əlində yalın qılınc,
 Ölkəsindən bəd niyyətlərlə
 Çıxan sərkərdə,
 Qılıncı fəth eləmək
 İstəyirdi cahanı...
 Aqibəti yaman oldu
 Ağır tonha bir adada.
 Sürgünlərdə tərk elədi
 Işıqlı dünyanı.
 Başında qırmızı papaq,
 Əlində həsir bir zənbil
 Həmənlə ölkədən səfərə çıxan qız
 Bir gün də qalmadı yalqız.
 Məhəbbətlə fəth elədi
 Könülləri.
 Onu hamı doğma bilir
 Tanıdığı gündən bəri.

QÜRBƏTDƏ AXŞAM

Dostum, bu yerlərin qürbətdir adı,
 Qürbətdə insanın könlü açılmaz...
 Yaralı quş kimi sınar qanadı,
 Xəyal bu göylərdə edərmə pərvaz?
 Ay bir cığır salıb dənizə nurdan,
 Ağaclar başını əyibdir yerə.
 Xəyalım dağınıq, könlüm pərişan,
 Baxıram bu qərrib, yad sahillərə.
 Vətən həsrətilə qəlbim döyünür,
 Neylərəm cənnəti vətəndən ayrı.
 Neylərəm bu əlvan, şux çiçəkləri

Neylərəm, sevgilim, mən səndən ayrı?
 Qərubsəyir könlüm bu axşamüstü,
 Gözəl mənzərələr qalır geridə.
 Şirindir vətəndə hər acı tüstü,
 Şirindir vətənin küləkləri də!

1957

RAHİBƏ

Rəngi sapsarı,
 dodaqları gömgöy,
 Əlləri qapqara bir kəsöy
 Məryəm ananın surəti önündə
 diz çökür.
 Duaları
 solğun dodağından
 Təsbəh muncuqları kimi tökür.
 Gözlərini yuxarı dikən zaman
 Baxışları solğun bir gənclikdən
 verir nişan...
 Əynində qara libas,
 Başında nişastalı ləçək.
 Quru barmaqlarıyla
 Sinesinin üstündə
 Xaç çəkir tək-tək.
 Nə istəyirsən,
 Həzrət Məryəm sənə neyləsin?
 Arzunu, diləyini oğlunamı söyləsin
 Sən dünyadan əl çəkib
 Məhkum etdin özünü,
 Yazıq, kimə söyləsin
 Məryəm sənə sözünü?
 O ki özü dünyanın
 Bir kefindən qalmayıb.
 Cavanlıqda başına
 Qara örtük salmayıb.
 Coşqun bir məhəbbətlə

Sevib gizlin, aşikar,
 Görürsən qucağında
 Hələ körpəsi də var.
 O qadıncıdır anadır.
 Dadmış şövqü, nəşeni,
 Bəs niyə məhkum etmiş
 Bir ömür boyu səni?!
 Açı başından qaranı,
 Gözündən yaşları sil.
 Canlı insan kimi bax,
 Qadın kimi danış, gül.
 İtaliyanın güneşi
 Əndamına toxunsun.
 Gözlərinin içində
 Min bir fərh oxunsun...
 Zümrüd rəngli dənizə
 Bir baş vur, bir çim, qaral.
 Sən doğma vətənindən
 Arzu götür, bir kam al!
 Çiçəklərdən ətir çək,
 Quşlardan nəğmə öyrən,
 Sev, eşqin atəşində
 Yan bir ocaq kimi sən.
 Çırpınsın həyat eşqi
 Gözlərində, qanında,
 Bundan ləkə görünməz
 İnan ki, vicdanında.
 Barsız bir ağac kimi
 Quruyursan niyə sən?
 Üreyinə çox yatır
 Bu sözlərim deyəsən.
 Açı başından örtüyü,
 Güneş, bahar eşqinə.
 Gəl qucaqlaş həyatla
 Xoş arzular eşqinə!..

1957

İT DƏ DARIXIR

Şirmayı rəngli maşının
 Sükanından yapışib
 şirmayı barmaqılı ɛllər,
 Sürür maşını küçələrdə:
 sürür axşam,
 sürür səhər.
 İçi məxmər döşəməli maşına
 Bir it minib təkbaşına.
 Qüssəli gözləriylə
 Pəncərədən
 Küçələrə həsrətlə baxır...
 Maşın sahibi madmazel
 Əylənmək üçün iti gəzdirir.
 Bu oyləncə özü də bir işdir,
 Boş-bekar dolanmaq da
 Adi bir vərdir.

İt itdir,
 İstəyi də it istəyi.
 Nəyinə gərəkdir onun
 Maşının radiosu,
 Qapıların ağ dəstəyi...
 İt istəyir ki,
 sür-sümükdən
 yeyib doysun,
 Quyruğunu belinə qoysun.
 Oynaqlasın, şıllaq atсын,
 Bir toza-torpağa batsın.
 Çöl-bayırda
 tay-tuş görsün,
 İstəyəndə mırıldasın,
 İstəyəndə hürsün.
 Məxmər döşəkli maşın,
 Konfet, şəkər
 İtin nəyinə gərəkdir?
 Görəsən bu it ɛzabı

Ah... nə qədər sürocəkdir?
 İtin dırnaqlarını
 Manikür etdirir xanım
 öz dırnaqları kimi.
 Bir balaca əssə yel,
 Bürüyür ona şala.
 Qoca bir qarı kimi
 Hər gün başı daranır,
 Hər gün belinə masaj olur,
 Madmazelin qoyduğu qayda ilə
 İt gah yarımqarın,
 Gah da tamam ac olur.
 Madmazel əylənir,
 Çünki... darıxır.
 Yox bircə insanla belə
 yaxınlığı, ünsiyyəti,
 Hamıdan əziz tutur,
 məxmər döşəkdə oturan iti...
 Bir deyən yoxdur ona,
 Ürəyinə mərhəmət
 dolsun axır.
 İt də darıxır
 madmazel,
 İt də darıxır.

1957

HOLLANDİYA ÇİÇƏKLƏRİ

Hər gün təyyarə meydanından
 Qalxır havaya təyyarələr...
 Dənizlərin üzərindən
 Bir quş kimi
 süzüb keçir
 səhər-səhər...
 Təyyarələr uzağa uçar,
 Nəhrlərdən, deryalardan aşıb
 Yad bir torpağa uçar...

Səmişinlər deyil
 bu təyyarələri dolduran,
 Ağır-yüngül mal da deyil.
 Uzaqlara töhfə gedən
 Bir cah-cəlal da deyil...
 Öz yurdundan ayrı düşür
 Sadə vətən çiçəkləri,
 Hollandiyanın əlvan rəngli,
 Gözəl və şən çiçəkləri.
 Hollandiyanın çiçəkləri
 Hər gün dünya bazarında
 Yığın-yığın satılır.
 Qürbət elin havasını
 Götürməyib
 Tez solur, tez atılır...
 Ömrünü bu çiçəklərə
 Həsr eləmiş bir bağban
 Gözü yaşla dolur, onlar
 Qürbətə uçan zaman.
 Elə bil ki, balasından
 Ayrı düşür bir ana:
 Canlı bir dərd bəxş eləyir
 Bu ayrılıq insana.

Xatirimdən silinmədi
 O gördüyüm gündən bəri
 Hollandiya çiçəkləri,
 Hollandiya çiçəkləri...
 Hər gün uçan təyyarəyə
 Bir satın mal kimi doldu
 Öz yurdunda ətir saçan
 Şux çiçəklər, şən çiçəklər...
 Ürəyimə bir dərd oldu
 Vətənimdən ayrı düşüb
 Qürbətdə ölən çiçəklər.

1957

AFRODİTA

Deyirlər, qadının hüsnü, camalı
Tez solur, tez sönmüş gedir həyatda...
Səni yaradanın coşqun xəyalı
Heç ola bilərmə bu kainatda?
Əsrlər sürünüb keçmiş yanından,
Zamanın nəfəsi sənə dəyməmiş.
Boranlar, tufanlar, qanlı vuruşlar
Sənə toxunmamış, səni əyməmiş...
Təbiətdən alır insan həyatı.
Təbiət insana həyat, can verir,
Lakin sənətkarın qüdrətli əli
Həyata əbədi bir dövrən verir...
İnan ki, ey gözəl, insan hüsnü də
Sənətkar əlilə yüksəlir göyə.
Səndəki gözəllik ölməz sənətdir
İnsanlar sənətə gəlir səcdəyə...

1957

MƏN ÖZ GÖZÜMLƏ GÖRDÜM

Mən öz gözümle gördüm
Sənənin sahilində,
Şumal bir zənci oğlu
Bir fransız qızını
Qollarına almışdı...
Qız da zənci oğlunun
Boynuna qol salmışdı.
Danışib, gülürdülər,
Məhəbbətin dilini
Nə yaxşı bilirdilər.
Sakit-sakit
Axırdı çay.
Buludların arasından
Oğrun-oğrun
Baxırdı ay.

Elə bil ki, zülmət gecə
Qarışmışdı gündüzə.
Bu mehriban gənclərin
Ehtiraslı nəfəsi,
Bir eşqin dastanını
Bəstələyirdi bizə...
Onlar unutmuşdular,
Atmışdılar hər şeyi,
Şikayəti həyatdan
Tükənməyən gileyi.
Onlar unutmuşdular
İnsanı, məhəbbəti
Sındıran qanunları,
Qaraları ağlardan,
Ağları qaralardan
Ayıran qanunları.
Bir dünyanın kinini,
Qərəzini unutmuş,
Sonsuz nifrət, ədavət
Dünyasında bu gənclər
Bir-birindən bərk tutmuş.
Azad çarpan qəlblərin
Bağlanmış ittifaqı.
Əsrlərdən səslənmiş
Eşqin böyük soracağı...
Qaraların ağları
Sevməsi, sevilməsi
Bu yerlərdə nə qədər
Möhkəm yasaq olsa da,
Başqadır məhəbbətin
Qanunları dünyada!

Paris, 1957

QOCA QIZ – HƏRİS QARI

O heç kəsi sevmədi, xoşlamadı heç kəsi,
Qızdırmadı könlnü xoş bir insan nəfəsi.
Quşları, çiçəkləri, insanları sevmədi,
Son baharın hüsnünü, ilk baharı sevmədi.
Səhər-səhər baxmadı üfüqlərin rənginə.
Gecə valeh olmadı suların ahənginə.
Bir körpənin gülüşü ürəyini açmadı,
Bir gənclik sevdasıyla yuxuları qaçmadı.
Nə sevdi, nə sevildi, nə də ki, ərə getdi.
Qazanc, sərvət eşqiylə ömrü boş yere getdi.
Aldı, yıgdı, gətirdi, yenə gözü doymadı.
Qorxdı ki, şerik olar bu dövlətə, bu mala.
Hər gün qazanc eşqiylə düşdü yeni xəyalə.
İndoneziya, Hindistan oldu onun bazarı,
Bəzədi mənzilini müstəmləkə malları.
Gah sələmə pul verdi, bəzən də dərman satdı.
Əlacsız xəstələri min kələklə aldatdı.
Yığdı-yığdı, gətirdi, dünyanı qamariadı,
Damağından getmədi sərvətin şirin dadı.
Büllur, gümüş, şal, qumaş, inci, mərmər gətirdi,
Əlvan rəngli xalılar, ipək və zər gətirdi.
Tablolarla bəzədi soyuq divarlarını.
Anbarlara doldurdu dövlətini, varını.
Su kimi axıb getdi, ömür də yarı oldu,
Qoca qız qocaldıqca, həris bir qarı oldu.
Əcəl gəlib almışdı yastığının yanını,
Ölüm lərzəyə salmış o soyuq vicdanını.
O, səksən beş yaşında ömrə vida edirdi,
Bir yaxşı iş görməmiş bu dünyadan gedirdi.
Qəzəbli bir üsyanla şeylər ona baxırdı.
Qarının gözlərində sanki dünya axırdı.
Dustaq edib illərlə saxladığı əşyalar,
Qızıl, gümüş, şal, qumaş – otaqlarda nə ki var,
Hamı sanki dil açıb üsyan edirdi, üsyan.
Şadlıq qurub bir bayram düzəltmişdilər bu an.
Bu qədər acgözlüklə topladığı bu sərvət,

İndi düşmən kəsilib edirdi ona nifrət.
Yaxın gəlmirdi ona paltarlar, qaş-daşlar da,
Əzizlədiyi şeylər qoymuşdu onu darda.
O, tutqun baxışlarla axtarırdı hər yeri.
O heç kəsə vermədi dövlətindən, varından,
Bircə an ayrılmaıdı həris arzularından.
İnsanlara nə sevgi, nə də məhəbbət verdi,
Nə bir parça duz-çörək, nə də bir dövlət verdi.
Qoca qız – həris qarı kitabını bağladı,
Öləndə başı üstə sanma kimse ağladı.
Qapadı gözlerini, doymadı dünyadan da,
Bir-bir olub-keçənlər gəlib düşdükcə yada,
Başqa cür yaşayardım, – deyə – düşünürdü, – mən,
Verilsəydi insana ömür bir də yenidən?!

1957

BOSFOR SAHİLLƏRİNDƏ

İstanbulun üstündə duman pərdə-pərdədir,
Türk qızı namaz üstə, yenə başın yerdədir.
Hərdən göyə qaldırıb o zəif əllərini
Ərz edirsən Tanrıya gizlin əməllərini.
Yalvarırsan Allaha bir oğlunu saxlasın.
Dərdi, ağır möhnəti qoymasın ona yaxın.
Gəl çıxmaq bu camenin möhtəşəm binasından,
Yaşıl gözlü Bosforu seyr eləyək bircə an.
Səninlə gəzə-gəzə gedək sahilə sarı,
Nə xoşdur, nə həzindir Bosforun axşamları.
Türk qızı, əziz bacım, gəmiləri seyr elə,
Qoy könül rübabımız gəlsin bu axşam dilə.
Sən anasan, mənim də analıq şərəfim var,
Anaların qəlbində birdir böyük duyğular.
Oğlun qara fəhlədir, barmaqları qabarlı,
Sənin qəlbin nigaran, könülün daim qubarlı.
Min sıxıntı çəkirsən, güzəranın ağırdır,
Dərdini eşitməyir, tanrın niyə, sağırdır?!
Bosforda lövbər atıb dayanmış iki gəmi,
Hərəsi təmsil edir bir yurdu, bir aləmi.

Birinin güyərtəsi dost, qardaş insanlardır,
 Onların arzuları səadətdir, bahardır.
 Bu sadə insanların xeyirxahdır niyyəti,
 İşıqlı dünyadandır, onlar sevməz zülməti.
 O sənə dost dünyanın sadə vətəndaşları,
 Əməkçi insanların həm dostudur, həm yarı.
 Sakit sularda salmış başqa bir gəmi lövbər,
 Bu gəminin üstünə qonmuşdur təyyarələr,
 Çəyirtkə kimi qonmuş təyyarələr yan-yana,
 Görsən, bu gəlişlə nəyi etmiş bəhanə?!
 Tarixi abidələr, sənin şanın, vüqarın,
 Sultan Əhməd camein, müqəddəs mehrabların
 Yadelli başmağıyla qoyma ki, tapdalansın.
 Sənin ana ürəyin bir məşəl kimi yansın.
 Türk qızı, sən qoyma ki, qardaş qanı tökülsün,
 Oğulsuz anaların beli vaxtsız бүkülsün.
 Sən anasan, mənim də analıq şərəfim var,
 Anaların qəlbində birdir böyük duyğular.
 Haray salıb qaldıra qanları yuxudan,
 Dünyada heç bir ana mürgü döyməsin bu an,
 Qalxsın bütün analar, sülh, səadət naminə,
 Gələcək nəsillərə gözəl həyat naminə!

* * *

İstanbul duman içində
 Ürəyim duman içində
 Ümidlərim puça çıxdı
 Dağıldı bir an içində.

AZADLIQ BAYRAĞI

Min doqquz yüz qırxıncı il...
 Avropanın axır qanı.
 Mədəniyyət ocaqları
 Olmuş indi hər b meydanı.
 Afinanı бүrümüşdür lal bir sükut,

Akropolun göylərindən
 Çəkilməyir qara bulud.
 Yunanıstan torpağını
 Бүрümüşdür ağır matəm.
 Tapdalanan bir millətin
 Simasına çökmüş ələm.
 Dağ şəhəri – Akropolun
 Parfenondur iftixarı.
 Parfenon çox yola salmış
 Əsrləri, dövranları...
 Parfenondan asılmışdır
 İndi faşist bayraqları.
 Çovğunlu bir qışa dönmüş
 Afinanın ilk baharı.
 Zülmət gecə, göy gurlayır.
 Aramsız bir şimşək çaxır.
 Qalaq-qalaq buludlarda
 Od qançitək iz buraxır...
 Elə bil ki, Afinanın
 O xilaskar ilahəsi,
 Hüsne əbədiyyət verən
 İşıq, bahar ilahəsi
 Qəzəblənib coşmuş bu gün.
 Göyden yerə yağış tökür
 Üstündə qan laxtalanın
 Torpaqları yumaq üçün.
 Akropolun üç tərəfi
 sərt qayadır.
 Bir tərəfdən ağ mermərdən
 pillələr
 Parfenonun tək yolunu
 Kəsmiş faşist avtomatı.
 O tək yolda keşik çəkir
 Avtomatda hazır duran
 güllələr.
 Parfenonun üzərində
 Qanlı faşist bayrağıdır dalğalanan.
 Şimşəklərin işığında
 Qara bayquş qanaditək

Hey çırpınır zaman-zaman.
 Hər yərə qara,
 Ağır zülmət yayılmışdır boşluqlara.
 Elə bil ki, bütün varlıq
 Qara qatran bir boyadır.
 Akropolun üç tərəfi
 Sal qayadır,
 Gecəyarı,
 Qalaq-qalaq qara bulud
 Qapamışdır ulduzları.
 Bəs o kimdir gecəyarı
 Qanlı izlər buraxdıqca barmaqları
 Dırmanır bu daş divara?
 Hər dən şimşək buludlarda
 Qanlı izlər buraxanda
 O tərpənmir, bir daş olur.
 Nəfəsi də körpə bir quş nəfəsindən
 Yavaş olur.
 Göy gurlayır, şimşək çaxır,
 O dırmaşır sal qayaya:
 Ehtiyatla, yavaş-yavaş,
 Tərpənməsin, səslənməsin görə bir daş.
 Barmaqları cadar-cadar,
 Son məqsədə hələ çox var.
 Alnında tər muncuqları,
 Qəlbi vurur yeyin-yeyin.
 Əmr ələyir ona ürək:
 Qalx yuxarı, qalx yuxarı.
 Hər dən qatı qaranlığı
 Doğrayırdı odlu şimşək.
 Parfenonun üzərində
 Çırpınırdı qanlı bayraq
 Qara bayquş qanaditək.
 Səhər açılıb üfüqlərə yayılanda
 Lələ rəngli şəfəqlər,
 Afina'nın üzərində
 Doğdu aydın bir səhər.
 Artıq faşist bayrağından
 Qalmamışdı bir nişan.

İndi vətən bayrağıydı
 Parfenonun üzərində
 Şəfəq kimi alışan.
 Seyr etdikcə, dalğalanan
 Əziz, doğma o bayrağı.
 İnsanların ürəyində
 Yandı bir ümid çırağı.
 Döyüşlərə çağırırdı
 Ürəklərdən gələn səda.
 Azadlığın bayrağını
 Vermək olmaz bir də yada.
 Azadlığın döyüşlərə
 Qalxdı vətən oğulları,
 Al şəfəqə bürünürdü
 Afina'nın ilk baharı.

Afina, 1957

ELLƏR, İLLƏR

CƏMİLƏ

Sən günəşə boylanan
bir çiçəksən, Cəmilə,
bir çiçəksən...
Bu "təqsirin" ucundan
öləcəksən, Cəmilə,
öləcəksən...
Əsir görmək, qul görmək
istəmirsən vətəni,
Bu "təqsirin" ucundan
öldürəcəklər səni.
Ömrün baharındasan,
iyirmi iki yaşım var,
Min arzuyla yaşayır
iyirmi iki yaşlılar.
Zərif işlər yaraşır
o zərif əllərinə,
Səhər-səhər şəh qonur
bağçada güllərinə...
Çiçəklərə su tökmək,
saz çalmaq incə-incə,
İlk sevdə məktubunu
yazıb pozmaq gizlincə.
Səndən kiçik bacının
saçlarını daramaq,
O nazik əllərinə
bunlar yaraşır ancaq...
Sənin cəllad yapışmış
o incə biləyindən,

O qoparmaq istəyir
atəşin ürəyindən
azadlığın eşqini.
Başını gilyatinlə
kəsib atmaq istəyir,
Vətəninə, anana
qan ağlatmaq istəyir.
Çiçəklərə su vermək,
saz çalmaq incə-incə,
Şer yazmaq, söz qoşmaq
sevdiyinə gizlincə
İyirmi iki yaşlıların
bəzəyi, zinetidir.
Bu gün sənin qismətin
Zoyanın qismətidir.
Əsir görmək, qul görmək
istəmirsən vətəni,
Bu "təqsirin" ucundan
öldürəcəklər səni.
Anaların qəlbində,
yanır nifrət odları,
Bir qəzəblə çırpınır
dünyanın şah damarı,
Dayandırmaq əzmilə
o qansızı, Cəmilə!
Qarayanız, ərəb qızı Cəmilə!
İradən mətindir, Cəmilə,
mətindir...
Vətəndə qul olmaq
çətindir, Cəmilə,
çətindir...
Uzaq-uzaq bir diyarda
xəyalının dünyası var,
Uçub gedir o diyara
qəlbindəki xoş arzular,
Orda azad nəfəs alır
Yaşıl düzlər, göy tepələr.

Orda cansız torpaqlar da
 zəhmət ilə cana gəlir.
 İnsan yeni bir həyatı
 həm yüksəldir, həm yüksəlir...
 Sən o şirin bir diyarın
 yaşayırsan xəyalıyla
 Yuxuların dolur onun
 azad, böyük cəlahıyla.
 Sən günəşə boylanan
 bir çiçəksən, Cəmilə,
 bir çiçəksən.
 Bu "təqsirin" ucundan
 öləcəksən, Cəmilə,
 öləcəksən.
 Əsrlərin zülmətindən
 baş qaldırır Şərq elləri.
 Azadlığın bayrağını
 ucaldırsan, Şərq dilbəri.
 Haqq yolunda mübarizə
 şüarıyla çıxdın yola,
 Ərəb qızı, bu əzmində
 sənə min-min uğur ola!
 Sənə cəllad bıçağını qaldıranlar,
 saf qanına susayan o ac canavar
 Qoy eşitsin, bilsin, ancaq
 qanlı bıçaq,
 qanlı bıçaq.
 Öz bəğrinə saplanacaq!...

1964

AYRILIQ

Aşıq Hüseyn Cavanın nəziri

Mən ki doymamışdım heç vüsalından,
 Mənə zülm elədi yaman ayrılıq.
 Nə olardı bir gün durub yuxudan
 Göreydim ki, olub yalan ayrılıq...

Biz ki bir ruh idik iki bədəndə,
 O gülüb sevinse gülərdim mən də,
 Vüsalın bülbülü uçub gedəndə,
 Daş kimi qəlbimdə qalan ayrılıq.

Kim qıydı dostların bahar elinə?
 Mehriban sözüne, şirin dilinə,
 Cananın sazını alıb əlinə
 Əğyar mizrabıyla çalan ayrılıq.

Mən görəndə orda yaz səhəriydi,
 Xoş nəfəs baharın küləkləriydi,
 Açılan ağ badam çiçəkləriydi,
 İndi onlardımı solan, ayrılıq!

Gün çıxar, dağların əriyər qarı,
 Pozulmaz dostların əhdi, ilqarı,
 Keçər ürək dərdi, könül qubarı,
 Gəl etmə meydanda cövlan, ayrılıq!

SƏKKİZ ON BEŞ

Ağır mətəm sükutu içində
 susur insanlar.
 Susur yer,
 susur göy,
 susur dəli ruzigar.

Bir neçə an içində
 yarıb külə dönen
 İki yüz min nəfərin
 faciəsinə

matəm sükutu içində
 Baş öyir dünya.
 Sevincləri ayrı,
 dərdi-qəmi bir dünya,
 Vətənimin elçisi
 Azərbaycan qızı

Sükut içinde əyir başını,
görən olmur onun
Qəzəbindən qurumuş göz yaşını.
Şəhli güllər o gün
həyat eşqilə
Baş qaldırılmışdı torpaqdan.
Qızlar, gəlinlər
Səhər ehsilə
çıxmışdı otaqdan.
Bahar eşqilə oyanmışdı səhər.
Bahar eşqilə
qızarmışdı üfqlər.
Həyat
bahar eşqilə
səslənirdi bu dəm,
Arzular,
xeyallar dünyasında
Çiçəklənirdi aləm.
Səkkiz on beşdə başlandı bu yerin faciəsi.
Səkkiz on beşdə qalxdı ərşə
Torpağın nalesi.
Göydən yerə
od yağdı,
Alov püskürdü torpaq.
Bir an içində
iki yüz min insanın yerində
Quru bir kül qaldı ancaq.
Yer ağladı,
göy ağladı.
Qarışdı insan müsibətinə
təbiətin feryadı.
Bir an içində
məhv oldu həyatda,
həyatın nemətləri də.
İnsan arzuları,
insan niyyətləri də.
Yer yandı,

Göy də yandı.
Elmin bu müdhiş
ixtirasının səsine
Yatmış vicdanlar oyandı.
Atom bombası
darmadağın etdi
Təqsirsiz, günahsız insanların
isti ocağını.
Viran qoydu
həyat eşqilə
çırpınanların növrağını.
Körpələr qırıldı,
qocalar qırıldı.
Yaşayan, nəfəs alan
hər nə var, qırıldı.
Diksindi dünyanın vicdanı,
yeni bir lərzəyə saldı
Atom bombası
qanlı divarlar içində
boğulan dünyanı.
İndi o illərdən
çox il keçib,
Bu yerdən də
nəsil gəlib, nəsil keçib.
Dünyanın hər yerindən
elçilər gəlir Xirosimaya.
Toplaşır bu yerə,
Elə bil o müdhiş faciənin
Müsibətini yenidən duyur hərə.
Səkkiz on beşdə
sükut edirlər,
Əyirlər başlarını
ağır matəm içində.
Ürəklər ağrıyır
sonsuz bir qəm içində.
Birləşir əllər,
bükülür yumruqlar.

Sadə zəhmətkeş insanların
qabarlı əlləri
Lənət yağdırır zülmətə, alqışlayır səhəri.
Səkkiz on beşdə
birleşib sükut edir xalqlar.
Bir də bu matəm sükutunu yaradan
faciələr olmasın deyə.
Dostluq bağçasında açılan
çiçəklər
saralıb solmasın deyə.

BƏŞƏR OĞLU

Nazim Hikmətin əziz xatirəsinə

Ölümün bizi
Elə yandırdı,
Elə yandırdı ki, qardaş,
Nə deməyə dilim gəlir,
Nə yazmağa əlim gəlir...
Bu dərdin ağırlığına
Çiyini verməsəydi xalqlar,
Biz bu qəm yükünü
Çəkə bilməzdik.
Ağlamasaydı səni
Dünyanın anaları,
Bir dərya göz yaşı
Tökə bilməzdik.
Səni qürbətdə deyil,
Sürgünlərdə deyil,
Arzularının dünyasında –
Sevdiyin şəhərdə basdırdılar.
Tabutunun başında
Millətləri, xalqları
Qardaş gördüm;
Rus qızının, ərəb şairinin,
Alman kommunistinin
Gözündə yaş gördüm.

İşıqlıydı arzun, niyyətin.
İnsan idin,
Oğlu idin böyük bəşəriyyətin.
Quruyan budağın,
Şikəst heyvanın,
Sönən ulduzun
Kədərinə duyurdun.
İnsanın qəmini
Hamıdan əvvəl.
Sevdiyin, halına yandığın
İnsanların arasından
Qopardı səni amansız əcəl.
Şəkər belə yeyə bilməyən
Ölü uşaqların
Halına yanırdın.
Xarabalıqlar altından
Canlanıb qalxa bilməyən
Baharın halına yanırdın.
Yandın... Kərəm kimi yandın.
Yaxşı adamları dost bildin,
Qardaş sandın.
İstədin insan fənalığını
Yox eləmək.
Əzilən bəşəriyyət üçün
Döyünürdü sinəndəki
Böyük ürək.
Ümidin, arzun
İnsanlara bağlı idi.
Yaralı üreyin
Vəzən həsrətli,
Hicran dağlı idi.
İndi sevdiyin, məhəbbətlə baxdığın
Gözler ağlayır,
İllərlə həsrətini çəkdiyin
Balaca oğlun Məmməd ağlayır.
Analarm ən gözəli –
Münəvvər ağlayır.

Əzilib tapdalananların,
Ümitsizlərin, çarəsizlərin dostu,
İşləyib, dişləməyənlərin dostu,
İşıq, Günəşin həmdəmi,
Niyə rəva gördün bizə
Dağ boyda ağırlığı olan bu matəmi?
Yaxınlaşdı sənə, qardaş,
Böyük qaranlıq,
Qoyub getdin işığı insanlara,
Yazıb-yaratdığın əsərlərlə
Qarışdın əbədi bahara.

İMA SUMAK

Gah şəhli gül üstə
cəh-cəh vuran bülbül oldun,
Gah sıldırım qayalarda
vüqarlı qartal,
Gah çöllər sultanı
qaragözlü maral;
Gah dağlardan şırıl-şırıl axan
büllur bulaq oldun.
Gah küləkdə yırğalanan
yaşıl yarpaqlı budaq oldun.
Yamsıladım quşların, suların dilini,
ağacların, böcəklərin,
rüzgarın dilini.
Sesinde meşələr səltənəti
həzin bir nəğməylə dilə gəldi.
Təbiətin rəngləri, ahəngləri
bir qadın sinəsindən yüksəldi.
Günəşə alqış dedin,
lənət dedin zülmətə.
Təzim etdin, ehtiram göstərdin
elindəki hər sevimli adətə.

Susuzluqdan
cadar-cadar olanda torpaq,
Həzin bir ana yalvarışıyla
göylərdən yağmur dilədin,
Duydun zəlzələni, fəlakəti
hamıdan qabaq,
Elin dərdiylə, kədəriylə inlədin.
Nur şəlaləsi kimi
çağladı məhəbbətin;
Uzaq eldən gələn qonaq,
incədir, şairənədir
sənətin.
Sənətkarsan!
Elin dərdinə yana-yana
ağlayırsan,
İnsanların ürəyini
nəğmələrinlə dağlayırsan.
İncə nəğməli gözəl,
şirin, məzəli gözəl,
Dilini anlayıram,
Vətəninə, elini anlayıram.
Azadlıq nəğmələri
hər yerdə bir dildədir.
Azadlıq arzuları
uzaq-yaxın çox eldədir.
Qovuşsun azadlığa
dili dustaq,
eli dustaq,
nəğmələri əsir olanlar.
Gələcək bir gün
həsretini çəkdiyin
Şəfəqləri əlvan geyimli bahar.
Nəğmələr əsir olmayacaq,
kəsəcək səsini hicran təranələri,
Dünyanın hər yerində yüksələcək
Azadlıq nəğmələri ancaq.

DOLORES İBARRURİ

Mən səni heç görmədim,
Eşitmədim səsin.
Bəs nədəndir
 öz doğma anam kimi
 yaşayırsan xəyalımda gecə-gündüz?!

Bəs nədəndir
 səni mənə xatırladır
Susuz yanan
 hər çöl, hər düz?!

Sən yaralı Madridin
 yanğınlardan
Gecələri gündüz olan
 sindəndə...

Azadlıqçün öz ömrünü qurban verən
 igidlərin sədasıdır
Guruldayan gur səndə!..

Yanır Madrid!
Yanır İspaniya!
Güllələr odu bir kələf kimi
 dolaşanda havada,
Eşitdim ki, İbarruri,
Sən bağrına silah basıb
Vuruşursan davada...

Dizlərində yaralı bir əsgərin başı,
Quruyur kinindən gözünün yaşı...
Onun can verən dodaqları
Çəkir adını:
İbarruri, İbarruri,
Dodağında sönmüş qalan
 bir təbəssüm,

Sənin böyük qüvvətinə bir inamdır,
Öz ömründən o günəşli sabahlara
Körpü quran
 bir əsgərə,

Ölüm yoxdur! Bu – yalandır!
Mən səninlə görüşmədim,
Qəlbimdəki sənə aid qürurumu
 bölüşmədim,
İbarruri, İbarruri,
 dolaşır səngərləri
 bir zəfər bayrağı kimi
 adın sənin!..

Dağlara köks gərən
 bir qranit qayadır,
 inadın sənin!..

Mən səninlə danışmadım,
Gözlərinə baxaraq
 bir doyunca danışmadım...

Ey ellerin doğma qızı,
 İbarruri!...

Heç sönməmi al günəşin
 böyük nuru,
Yer üzündə parlayarkən
Səni yaşadan əməl?!

Söylə sənə ölüm varmı –
Qalib gəlmədən əvvəl?!

Dolores!..

Adını tanıyır hər kəs.
Qaragözlü Madridin
 yaxasından,
 ölüm asan
Cəlladlara qarşı daşır
 kinin sənin,
Bu qəhrəman günlərində
 silahındır dilin sənin,
Görürsənmi, İbarruri,
Əməlinin şahididir, –
Sənə dostluq duyğusuyla
Uzadılan bu milyon əl.

Səni bizə sevdiren
bax, bu duyğu, bax, bu əməl,
Aramızdakı bütün
böyük sədləri aşır.
Sən mərd dayan, İbarruri,
Sənə mərdlik yaraşır!

NATƏVAN KLUBUNDA ƏDƏBİ GECƏ

Mən bu gecə çıxmıram
Şairlər kürsüsünə,
Dal cərgədə oturub
Yalnız qulaq asıram,
Bu gecənin şerini
əzbər deyib ürəkde,
yavaş-yavaş
könlümün
varağına yazıram...
Yeni yazan bir cavan
Budur kürsüyə qalxır,
Utancaq nəzərləri
Bir an salona baxır.
Sonra revan bir təblə
Gəlir ürəyi dilə,
Səsi titrəyir bir an,
Şer oxuyur ucadan
Günəş, bahar eşqinə!
Gənclik, qüvvət, gələcək
Səslənir hər sözündə,
Mən sabahı görəəm
Onun xoşbəxt üzündə.
Bir fars qızı – şaire
Sonra kürsüyə qalxır,
Şerinin ahəngilə
Bizi heyran buraxır.

Oxuyur aram-aram,
Sağ qoluna yaslanır.
Elə bil ki bir anlıq
Kırpıqları islanır!
Başa düşməsəm də mən
Onun zərif dilini,
Bilərəm ki, anaraq
Uzaq, doğma elini
O öz bədbəxt yurdunun
Dərdlərindən danışır.
Xalqın müsibətindən,
Hünərindən danışır...
Ağ qarlara bürünmüş
Sakit şimal axşamı
Başqa bir şair qızın
Olmuş könül ilhamı...
Sarısaçlı, göygözlü
Bir şaire – rus qızı,
Şux ahəngli şerilə
Oxşayır ruhumuzu.
Onun şeri səlisdir,
Qüssəli deyil səsi.
Böyük, igid bir xalqın
Nəfəsidir, nəfəsi...
Öz şerilə çağırır
O, sülhü qorumağa,
O, sülh üçün qaldırır
Anaları ayağa.
Bir şair də bu ara,
Koreyaya od vurub,
Yandıran cəlladlara
Nifrət sözüylə qalxır –
Gözündə şimşək çaxır.
O qalxır bir təmkinlə,
Gözlərində qəzəblə,
Ürəyində bir kinlə:
– Son qoyulsun bu haqsız

Ölümlərə, qanlara!
 Bir millətin başında
 Gurlayan tufanlara.
 Axmasın körpələrin
 Yanağına göz yaş...
 Onun odlu sözləri
 Əridir dağı-daşı.
 O atəşli şairin
 Şeri gücdür, qüvvətdir,
 Hər misrası poladdır,
 Qaynar, coşqun həyatdır!
 Mən bu gecə çıxmıram
 Şairlər kürsüsünə,
 Dal cərgədə oturub,
 Yalnız qulaq asıram.
 Bu gecənin şerini
 Əzbər deyib ürəkdə,
 Sakit-sakit
 Könlümün varacağı yazıram!

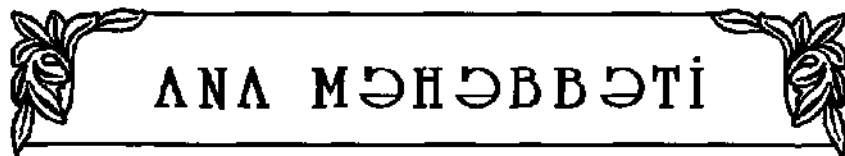
AMERİKA TÖHFƏLƏRİ

“Amerika mədənidir,
 insansevər bir ölkədir,
 Böyükələrə, uşaqlara
 az olmayır töhfələri!..”
 Sevindirmək həvəsinə
 düşmüş bu gün
 “Mərhəmətli” Amerika
 Koreyada körpələri.
 Partlayıcı maddələrlə
 dolduraraq
 Koreyalı körpələrə
 bəxş eləyir min “oyuncaq”.
 Viran qalmış
 məskənlərin üzərində

Amerikanın dolaşır, bax,
 qanlıqanad bayquşları.
 Gah aşağı enir onlar,
 Gah da qalxır dik yuxarı.
 Bomba atmır, qərībədir,
 Süzür, quzğun kimi süzür,
 Böyükələr də, körpələr də
 Bir maraqla baxır göyə,
 Ürəkləri bir intizar, qorxu üzür...
 Təyyarələr ötür keçir
 Qatar-qatar, dəstə-dəstə,
 Əlvan-əlvan “oyuncaqlar”
 Səpələyir yerin üstə.
 Odur, göydən bomba deyil,
 Baxın, baxın, nələr yağır?
 Əlvan, qəşəng, yaraşıqlı
 “Oyuncaqlar” ağır-ağır enir yerə.
 “Hədiyyədir!”

Amerikalı ağalardan
 koreyalı körpələrə!
 Aman körpə,
 İnanma sən yankilərin hiyləsinə!
 Badamgözlü, yaxın durma
 Sən onların “töhfəsinə!”
 Əzmək, didmək, parçalamaq
 Arzusuyla yaşayanlar
 İnsanların xoş gününə
 Verə bilməz bil ki, qərar.
 Qan tökməkçün yarananlar
 Sevindirə bilərmə heç
 insanları?

Viran qoyur
 Onlar gözəl bir diyarı!
 Onlar ölüm carçısıdır
 Qulaq versən bəd səsine.
 Badamgözlüm, yaxın durma
 Cəlladların “töhfəsinə!”.

VƏTƏN DUYĞULARI

Bakıdan beş gün ayrılında
yuxuma Xəzər girir.
Sarı qumlu sahillərdə çırpınan
gümüş telli ləpələr girir.
Abşeronun boz, yanıq çölləri
girir yuxularıma,
Anasıyçün ağlayan
körpə uşaq kimi ağlardım
qoysaydılar məni
öz ixtiyarıma.

Dənizdə boylu çinar kimi yüksələn
Tənha buruğun təklik
qəmini düşünürəm.
Eybi yoxdur, deyirəm,
çoxalarsınız yaxın zamanda.
Təklik çətin olur
Həm şad gündə,
həm tufanda...
Alagözlü gəlin Göygölümü
düşünürəm.

Yuxularıma Hacıkəndin
palıd meşələri girir.
Gəncliyim Xaçbulaq yaylağında
sarı çiçək dərir.
Dağlarım, dərələrim, çöllərim var,
Salxım-salxım yasəmənəm,
çəmənlər çəmənlər güllərim var.
Zənginlərdən zənginəm,

Dalğalı bir dənizəm,
Buludsuz bir ənginəm.
Anam bircə qız gətirdi dünyaya
Lakin tək olmadım
bircə an da.
Tək olmadım nə xoş gündə,
nə tufanda.
Qardaşlarım var –
yüz-yüz
igid ürəkli qəhrəman.
Bacılarım var –
saf dilekli, mehriban.
Ayağımın altında –
neft ətirli torpağım,
Başımın üstündə ulduzlu göylərim.
Sularında doya-doya çimdiyim,
məxmər örtüklü Xəzərim.
Bir udum vətən suyuna,
Bir ovuc vətən torpağına
Həsrat olanları düşünürəm.
Vətəndən ayrı düşüb,
Qürbətə qalanları düşünürəm.
Çətindir vətənsiz, elsiz olmaq,
Ağırdır nəğməsiz, dilsiz olmaq,
Doğma, şirin nəğmələrimi
dəyişməyəm bu dünyanın
dövlətinə, malına.
Dəyişməyəm dost təbəssümünü
Dünyanın cah-cəlalına.

XƏZƏR NEFTÇİSİNƏ

Fərhad dağ çapdı
Şirin eşqinə.
Məcnun biyabana düşdü
Ahu gözlərin eşqinə,

Kerəm yana-yana
dağları aşdı,
Qərrib aşiq
möhnətlə qucaqlaşdı.
Sən sədaqətdə Məcnun,
Hünərdə Fərhadısan,
Anaların dünyaya getirdiyi
adı bir övladsan.
Yanmamısan şamın atəşində
pervanələr kimi,
Biyabana düşməmişən divanələr kimi,
Dağ boyda dalğalarla
pəncə-pəncəyə gəlib
dənizin dibinə girmişən.
İgid qəlbinin məhəbbətini
vətənə vermişən.
Əsrimin Fərhadısan
qolu, gücü, zehni kəskin
Sən bir əmək ustadısan
Dərin-dərin dənizlərin.
Yaşadacaq tarix səni
Möcüzələr şəhərinin igiditək,
Yaşadacaq səni xalqım,
Yaşadacaq xoş gələcək.

YAZI STOLUM

Üzərinə sarı xəzan yarpaqları tökülən
Soyuq bir xiyabana bənzəyir stolum.
Toxunanda qolum
Yazda meşədən getirdiyim
Vələs budağa
Saldı həzin-həzin,
Yazı masama axırncı sarı yarpağı.
Çökəndə axşam qaranlığı,
Dərin sükut dolduranda otağımı,

Yandırmamış ürəyimi
Yandırmadım çırağımı...
Çarpan bir qəlbin istisi
Məşəl kimi işıqlatdı hər yanı,
İlhamın hər şeyi gören
İnsan qəlbinə qüvvət verən
Şəfəqlərində aydın gördüm dünyanı.
Uzun isti bir yayı
Ayrı düşdüyüm,
Əziz yar kimi
Qovuşdum ona həsrətlə,
Əyildim üzərinə stolumun
hörmətlə.
Vətəndən ayrı düşən,
Qürbətədən gələn,
Vətən torpağına
Səcdə üçün əyilən.
Həsrətli bir adam kimi mən
Çıxıram aydın iş yoluma.
Bir dost kimi qovuşuram yazı stoluma.
Sevincim, qüvvətim, pənahım mənim,
İş yerim, stolum, dəzgahım mənim.

AKTRİSA

Ülvi, məsum, füsunkar
Bir eşqin qanadında
qalxıb eləyir pərvaz.
Bextiyardır... sevilir...
Məhəbbətin qoynunda
Xumar-xumar edir naz...
Sevdiyi saf ürəkli
İgid bir sərkərdədir,
Adı da, hünəri də,
Göydə deyil, yerdədir.
O səmavi pərinin

Qəlbi intizardadır,
 Görəsən o mehriban
 Sevgilisi hardadır?!
 Bəlkə pəncə-pəncəyə
 Gəlir tufanla bu dəm,
 Göylər yerə qovuşur,
 Qarışır bütün aləm.
 Şeypurlar zəfər səslir:
 Qələbəylə gəlir o.
 Günəşlək ezəmətlə
 Parlayır, yüksəlir o.
 Səadət qanadında
 Qarşılایr cananı.
 Gözəl bir cənnət bilir
 Bu günahkar dünyanı:
 Əfi bir ilan kimi
 Şübhə girir araya.
 Fitnə-fəsad yuvası
 Çirkin, qanlı saraya.
 Pozulur məhəbbətin,
 Səadətin növrağı
 Cəhənnəmə çevrilir.
 Gözəl gəlin otağı...
 Bir gecədə ağlayır,
 Bir gecədə ağladır.
 Qısqanlıq əzabının
 Acı zəhrini dadır.
 Xeyirxahlıq duyğusu,
 Dost hissləri yaşadan,
 Dünyanı cənnət bilən
 Sadiq, nəcib bir insan,
 Zərif, incə, xoşqılıq
 Mələksimalı varlıq.
 Bir gecədə bəxtiyar
 Göylər kimi ləkəsiz.
 Gah ali bir hökmdar,
 Gah zavallı bir kəniz.

Qısqanlığın əliylə o,
 Düşür ölüm yatağına
 Pərdə enir, qalxıb yerdən
 qaçır geyim otağına.
 Bədənnüma güzgüdə o
 Baxıb görür surətini,
 Görür nakam məhəbbətin
 Ağır, məhzun qismətini.
 Baxır-baxır o, hələ də,
 Ayrılmamış o aləmdən,
 Qısqanlıqdan, ehtirasdan
 Qismətinə düşən qəmdən.
 Harda isə uzaqlarda
 Guruldayır alqış səsi,
 Alır onu bu aləmdən
 Alqışların xoş nəfəsi.
 Bayaq "ölmüş" bu gözəlin
 Alnında tər inci-inci.
 Gözlərində sonsuz fərəh,
 Əmək, sənət, iş sevinci.
 Dezdemonə, Gültəkin,
 Firəngiz, ya Məhəbbət, –
 Başqadır, hər birində
 Həm həyat, həm aqibət.
 Qurtarıncə tamaşa,
 O silir boyaları,
 Gülümseyir sənətkar
 Aynada gecəyarı.
 Ona fərəhlə baxan
 Dostlarına söyləyir:
 – Oynardım həvəslə, kaş
 Yeni bir əsər olsun.
 Dünyada mən bir sevinc
 Bir fərəh bilmirəm ki,
 O əmək sevincinə
 Yaxın, bərabər olsun.

AĞAC KÖLGƏSİNDƏ

Qarı ağac kölgəsində
Xalça salıb yatmışdı.
Qarının ağ saçları
Ağ yastığa batmışdı...
Qarının üzündeki cizgilər
dərindən-dərindən...
Nə böyükdür mənası
Yorğun qapaqları örtülmüş
çuxurdakı gözlərin?!
Qarının bu dünyada
Acı keçdi günü, ruzigarı.
Ellərə bahar gələndə
Köçüb getmişdi onun
Gözəl gənclik baharı...
Qarı nə boran bildi, nə qar,
Aışdı qəlbində arzular,
Bir əli beşik yırgaladı,
Biri corab toxudu.
Qüssələndi könlü onun,
Hərdən nəğmə oxudu...
Lakin bir gün həyatında
O, boş-bekar dayanmadı,
Hərdən yerə aışmadı,
Əbəs yerə o yanmadı.
Puçur-puçur töküləndə
Alındakı inci tər,
Bir fərəhlə gülümsədi
Onun qara, saf gözləri.
Bu dünyada veyil-veyil
Dolanmadı,
Aralıqda söz gəzdirib
Çirkli sutək bulanmadı.
Sədaqətlə ömür sürdü.
Ömründə çox işlər gördü.
Baxıram qarının üzündeki

Cizgilərə diqqətlə,
Baxıram hörmətlə, məhəbbətlə...
Bu cizgilər zamanın əlilə
Nəqş etmiş onun üzünə
Böyük bir dastan.
Bu cizgilər verir nişan
Çirkəbə düşməyən,
Kol-kosa ilişməyən,
İnsan ləyaqətilə ömrünü başa vuran
Yüksək, böyük bir həyatdan.
Yalnız ömrünü
 belə sədaqətlə,
Fədakarlıq və zəhmətlə
Keçirən bir insan,
Dodağında belə xoşbəxt təbəssümlə
Yata bilər şirin-şirin,
Axır mənzilinə yetişəndə
 son illərin.

MƏN SƏNİ SEVİRƏM, İNSAN!

Hardan gəldin,
 bilmirəm,
Kim çağırdı səni,
 bu an
Qızdırmada yanan
Xəstə uşağın yatağı önündə
Tek oturan ananın köməyinə.
Kim çağırdı səni,
Kim açdı qapını sənə?
Qəlbindəki mərhəmət
Açdı bağlı qapının kilidini.
Nə anımsan,
 nə bacım,
 nə həkimsən,

Tanımasam da səni,
 bilirəm kimsən...
 Körpəyə şəfa gətirdin,
 Ümitsiz ana qəlbinə
 Ziya gətirdin.
 Bilmirəm gəlmisən hardan.
 Mən səni sevirəm, insan!..
 Qatar tövşüyə-tövşüyə dayandı
 Yasəmən çiçəklərinə qərq olmuş
 Bir Şimali Qafqaz
 kəndinin yaxınlığında,
 Yaşıl otlar üstə
 köç salmış bir durna qatarı kimi
 Evlər ağ,
 Yasəmən saçaq-saçaq...
 Gəzir stansiyada qızlar,
 oğlanlar
 Əllərində yasəmən dəstələri.
 Bir qız mənə çöldən bir dəstə
 Yasəmən uzadır içəri.
 Gözlərimiz təbəssümlə görüşür.
 Mən ona deyirəm: – Sağ ol!
 O mənə: – Yaxşı yol!
 Qatar yola düşür.
 Ətraf sakit, hava ilıq,
 Baxıram kiçik saatıma,
 Bir an olur bu tanışlıq.
 O qız bir dəstə yasəmənle girir
 Mənim xatiratıma...
 Gözlərim doymayı
 Bu yasəmənli kəndin,
 Bu qızıl saçlı qızın
 Tamaşasından,
 Mən səni sevirəm, insan!

 Bu mücərrəd insan kimdir? – deyər
 tənqidçilər
 Suyu, duzu, çiçəyi,

Duyğu, arzu, diləyi,
 Bir olan,
 Mənimlə bir havanı
 Tənəffüs edib yaşayan;
 Qəlbində bir torpağın, bir elin
 Məhəbbətini daşıyan,
 Sevincimi öz sevinci kimi,
 Dərdimi öz dərdi kimi bölən,
 Mən güləndə gülüb,
 Ağlayanda gözümlü silən
 Mənim doğma vətəndaşımdır,
 Yoldaşım,
 sirdaşım,
 qardaşımdır.
 Sevirəm hər zaman,
 Mən səni sevirəm, insan!

YOL

Kəndimizdən
 bir yol saldıq şəhərə,
 Asfalt döşəməli təzə yol
 gümüş kəmər kimi
 uzandı...
 Bağlayan olmadı
 köhnə yolu da,
 O, yaddan çıxıb
 bir kənarda qaldı.
 Gedən, gələn olmadı
 o yoldan,
 Çayır, yovşan orda
 özünə yurd saldı...
 Bəzən cır-cır arabaların
 çarxları süründü
 köhnə yoldan.
 Fərəh duymadı bu yolun
 yolçusu insan.

Asfalt yoldan maşınlar
keçdi qatar-qatar.
Bayraqlar qızardı
təzə yolun üstündə
səhər kimi.
Kəndimizin asfalt yolu
uzanıb getdi şəhərə
gümüş kəmərlər kimi...
Köhnə yolu
bağlamadılar,
Yaddan çıxdı, – deyər
ağlamadılar.
Yavaş-yavaş silindi
zəhinlərdən
Kəndin köhnə tozlu
yolları.
Yeni kəndin sakinləri
axdılar
Gümüş kəmərlər kimi uzanan
təzə, asfalt yola sarı.

İSTİRAHƏT EVİNDƏ GECƏ

Dəniz sahili... Gecə...
Gənclər yatmayıb hələ,
Dolaşırlar bağçada
Danışır, gülür-gülür...
Dinlədikcə onları
Yuxum qaçır, yatmıram,
Ay girir buludlara,
Pərdələri atmıram.
Bir səs deyir: "Bu yazı
Gedirəm Moskvaya".
Biri deyir: "Bir ili
Mən qurtardım beş aya".

Birinin dodağında
Həyəcan dolu sorğu:
"Qazıb qurtardılar mı
Bir biləydim buruğu?"

Ulduzlar ilham verir,
Gecə şər getirir,
Ruzgar da əzbər deyir
Bu gecənin şerini.
Gecə məni görməyir,
Yatmışam sinəsində.
Nə şirin bir ilham var
Bu gecənin səsində!

BAHAR LÖVHƏSİ

Pəncərənin önündə bir ağac
puçurladı, yarpaq açdı
aram-aram...
Üzərinə qar kimi töküldü
ağ çiçəklər
səhər-axşam.
İnci şəhlərdən içib
yaşıllandı ağacın
yarpaqları.
Sənətkar iş otağında
Rəssam fırçasıyla
vesf etməyə başladı
baharı.
Bahar dolu pəncərədən
günəşlə, ilhamla,
Ağacın çiçəkləri
meyvə oldu
yavaş-yavaş, aramla...
Yaz getdi, yay ötüşdü,
Soyuq payız küləkləri əsdi,

Səhər-səhər budaqların üstünə
qırov düşdü...
Gözəl quşlar şux nəğmələrini
yavaş-yavaş kəsdi.
Dəyişdi təbiətin
rəngi, əhvalı,
Yalnız dəyişmədi
rəssamın
bahara vurğun xəyalı!
O, baharı yaradırdı,
Qəlbində bahar vardı.
Tükənməyən diləklər,
arzular vardı...

SEVGİLİM GÖRÜŞ İSTƏYİR

Sevgilim görüş istəyir
bu axşam ay işığında.
Əllərimi tutmaq istəyir əllərinə,
Lakin qəlbimin dərinliklərində
Başqa birisinin həsrəti var,
Çoxdan bəri çəkərəm intizar.
Ona vurulmuş ürəyim...
Ondan ayrılmamış bir an
ne arzum, ne diləyim...
O, xəyanət sevməz,
sədaqət istəyir.
Bütün bir ömür boyu
vəfa, hörmət istəyir.
Gözləyirəm,
saçlarımı daramamışam,
Ayna qabağında verməmişəm
özümə sığal.
Bir az yorğunam,
bir az əsəbi,
Bəlkə üzmüş məni
bütün günü gözlədiyim bu vüsal?

Çoxdan bəri sevdiyim,
Çoxdan bəri intizar çəkdiyim
nədən sual etmirsiniz
kimdir, kim?
O gəlməyir,
başını sinəmə üstə qoyub
dincəlməyir...
Oturub bütün gecəni
Gözləyirəm,
bütün bir ömür boyu,
məni
gözlədənə.
Yuxusuz gözlərim qapanır,
başım ağrıyır,
ürəyim yanır.
O gəlməyir,
o sevməyir,
pərişan xəyalları:
O sevməyir
saçları daranmamış
Səliqəsiz bir qadın otağına soxulmağı
gecəyarı.
Günəş sərir torpağa
Al-əlvan tellərini
Salamlayır yurdumun,
Bəxtiyar səhərini.
Torpağın nəfəsilə,
körpələrin nəğməsilə,
Sevgilimin əllərindəki hərarətlə,
Günəşlə, baharla, məhəbbətlə
gəlir.
Çoxdan bəri gözlədiyim,
axtarıb izlədiyim
Həyatla gəlir,
Fərəhlə, qanadla gəlir,
Çöllərin ətrilə,
şer misralarıyla,
romanların sətriylə.

Çıraqban şəhərlərin
gecə mənzərəsiylə,
Vətənimin qaynar,
coşqun həyat səsiylə gəlir.
Bu axşam,
mehribanım, sevgilim
ilham!

ALIN TƏRİ

Günəş qızıl örpəyinin
Yığır zərli saçığını
çöllərdən.
Həzin meh əsir hərdən.
Bir dəstə qız gəlir
Yol ilə gülüşə-gülüşə
kəndə sarı.
Gülümsəyir uzaqdan onlara
Doğma kəndin işıqları.
Onlar işdən qayıdır,
Pambıq tarlasında
alaq edib hərəsi.
Qumrov kimi səslənir
Onların şən noğməsi.
Çölləri toy süfrəsi kimi
Bəzəyib səliqəyə salan,
Qeyrətli əməyindən
fərəh və ilham alan,
Ömrü-günü vətənə,
xalqa xidmətdə keçən,
Alın təriylə
əkən-biçən
İnsanların fərəhi,
sevinci tükənməzdir!
Şadlığı, səadəti
insandan uzaq yerdə

Axtarmaq əbəsdir!
İndi bu axşamçağı
İşdən qayıdan
Bu qızların fərəhini yaradan
Nə qumaş, nə incidir,
Sevinclərin ən müqəddəsi
Alın təriylə qazanılmış
Azad əmək sevincidir.

BAHAR GƏLİR

Bağban təzə basdırdığı
Bir pöhrəyə dayaq vurur,
Bir meyvəsiz cır ağaca
Bar gətirən calaq vurur.
Ana tutub körpəsini
Yeritdirir yavaş-yavaş,
Arzulayır bu baharda
Dil açaydı körpəsi kaş.
Bütün qışı tufanlarla
Pəncələşən neft ustası,
Baxın aydın üfüqlərə
Ürəyində yaz sevdası.
Şair könül diyarından
Söz axtarır dəstə-dəstə,
Puçurlayır çiçək açır
Təzə şər kağız üstə.
Qaranquşlar yığın-yığın,
Yenə süzə-süzə gəlir,
Pambıq ekən dəstə qızlar
Əlvən geyib düzə gəlir.
Gənc bəstəkar yeni mahnı
Bəstələyir pərdə-pərdə,
Körpə tərən qanad açıb
Pervaz edir saf göylərdə.

Dağda donmuş bir bulaq da
 Şırl-şırl axıb gedir.
 Yamaclarda göy otlara
 Oğrun-oğrun baxıb gedir.
 Coşqun həvəs nəfəsiylə
 Torpaqlar da oyanır bax,
 Soyuq, quru səhralarda
 Şölə saçıb yanır çıraq.
 Bir gənc oğlan küçələri
 Dolaşaraq aram-aram,
 Deyir kaş ki, mən o qıza
 Rast gələydim bir bu axşam.
 Ürəyində məhəbbətin
 İlk fidanı yarpaq açır,
 Daxili bir hərarətlə
 Nəzərləri şölə saçır...
 Ana durub intizarla,
 Stansiyada gözləyir o.
 Üfüqlərdə hər buludu,
 Hər kölgəni izləyir o.
 Yaz tətili oğlu gəlir,
 Ana çıxmış qabağına.
 Bir dəstə gül gətirmişdir
 Gələn əziz qonağına.
 Deyişəydi qatarların
 Deyir kaş ki bu cədvəli,
 Anaların arzuları
 Həm böyükdür, həm məzəli.
 Ürəklərə ilham verən
 Coşqun həyat qaynağıdır,
 İnsan qəlbi arzuların
 Tükənməyən bulağıdır.
 İnsanların ürəyinə
 Bahar gəlir, bahar gəlir,
 Xoş əməllər, xoş duyğular,
 Fərəhli arzular gəlir.

RƏQƏMLƏR

Natiq
 quru, soyuq nitqiylə
 qəm gətirdi.
 Yığın-yığın hesab açdı,
 xeyli rəqəm gətirdi.
 Əsnəməkdən çıxdı çənəsi
 salondakıların,
 Kimi yumub gözünü
 mürğülədi narın-narın.
 Natiq
 gah qızardı,
 gah da sildi tərini.
 Həyəcana gətirə bilmədi
 dinləyicilərini...
 Təqsir rəqəmlərdə deyil,
 Ədədlərdə deyil,
 Təqsir yuxuya gedən
 bir nəfərdə deyil.
 Ürək qaynar olsa əgər
 rəqəmlər də canlanar,
 Döyüşən bir ürəyin
 çırpıntısıyla
 İnsanların beynində
 aydın bir fikir oyanar.
 Ürək qaynar olsa əgər
 böyük;
 gözəl bir ölkənin
 qaynayan həyatıyla
 birgə döyünər
 Soyuq, quru görünən
 rəqəmlər...

MAYAK

Deryada bir mayak yanır,
Gemilərə yol göstərir işığıyla.
Uzaq yollar yolçusunun
Qəlbini fərhələ doldurur
 ümid verən yaraşığıyla.
Deryada bir mayak yanır,
Bir qadın yandırır
 onu hər axşam,
Onu bir ana yandırır, –
 uzağa gedən gemilərin
 yolunu
O öz ana qəlbinin
 məhəbbətilə işıqlandırır...
Uzaqda qalır
Doğma sahillər,
Uzaqda qalır vətən torpağının
 ışıqları,
Köpüklü dalğaları
 yararaq,
Uzaqlaşır gemilər
 gecəyarı.
Gemilərin yoluna
 ışıq saçır
Ana qəlbinin
 ümid çırağı.
Uzaqlarda qalır
 doğma sahillər,
Uzaqlarda qalır
 əziz ana torpağı...
Dalğaları yara-yara
 gedir gəmi uzaqlara...
Qəlbində vətən məhəbbətilə
 yaşayan,
Sinəsində vətənin
 müqəddəs sevgisini daşıyan

İnsanların yolunu
 ışıqlandıran,
Deryalara nur saçıb
 mayak yandıran
Anaların müqəddəs,
 xeyirxah niyyətidir,
Əbədi bir çıraqtək
 yolları işıqlandıran
Yüksək, böyük, müqəddəs
Vətən məhəbbətidir.

YASDA

Ağlama, ana,
 ərəb xəlifələrinin
 minillik dərdinə,
Ağlama yana-yana.
Qumlarda üryan olan,
 gözləri gıryan olan,
Fatimeyi Zəhranın
 dərdi nəyinə görə.
Onlardan əl çək,
Tarixin qara səhifələrində
 itib gedən
Qədim qanlı faciələrin
 dərdi sənə qalmayıb.
Tayfa davasında
 həlak olan
İmamların matəmi –
 zaman keçsə belə –
 sənin nəzərində
 azalmayıb
Ağlama, ana.
Ağlama yana-yana.
Öldürsə də firqəti-Əkbər
 Leylanı-Leylanı,

Yandırsa da ağır dərdlər
Leylanı-Leylanı,
Sən Vətən davasından
gedib qayıtmayan
üç oğlunun qəmini çək;
Min yerdən yara alan
vətənin dərmini çək.
Yetim balaların,
Dul gəlinlərin,
oğulsuz anaların
ağla dərdir.
Ərəb xəlifələrinin
Minillik matəmi
qalmayıb sənə.
Qəmin, kədərin,
mənası böyük,
mənası dərin.
Sənin tökdüyün
göz yaşları
puçdur, hədədir.
Ağlama, ana can,
Bax, dan yeri qızarır,
Artıq səhərdir.
Yurdun – gözəl,
səhəri – aydın.
Bu güllü bağçaların
mehmanı olaydın,
mehmanı olaydın.

ƏMƏK SEVİNCİ

Bakı məsrur gözəlliyilə
batmış dərin yuxuya.
Hava sakit, gecə səssiz,
ihq bir yay nəfəsiylə
Xumar-xumar yırğalanır dəniz...

Yatmış dilbər Bakı dərin-dərin.
Döyür qapısını xəyalım bu gecə
Şirin-şirin yatan
bu şəhərin...
Xəzərin sinəsində yol salmış
Ulduzların karvanı,
Oxşayır sahilləri
həzin-həzin ləpələr...
Bir qəhrəman sinəsinə
Yaslanmış kimi arxayın
Yatır mavi gözlü Xəzər.
Bir evdən işıq gəlir,
Sadə çıraq işığı deyil
Bu evin pəncərəsindən
süzülüb axan
Bir cüt parlaq göz kimi
Zülmətə baxan,
Bu qoşa pəncərənin arxasında
Sinəsini yazı masasına dayamış
Bir alim, axşamdan bəri,
Qələm çalır.
Elə bil onun
zəkəsindən alır
İşığını çıraqlar,
O nə işə düşünür.
Yada salır,
Neçə-neçə açılmayan müşkülü var...
Saçlarına dən düşmüş onun,
Qoca deyil, sinni azdır.
Neçə qışdır, neçə yazdır
Bu dolaşq misalların
Həlli ilə məşğuldur o.
Çətin, quru rəqəmlərə
Hakim olsa da çox zaman,
Bəzən elə bil bu rəqəmlər
Əlində
Sadə bir quldur o.

O, iti qələmilə yazır, yazır...
 İnteqrallar aləmindən
 Ayrılmayır bir an.
 Şer misralarından
 Daha şirindir ona
 Zaman-zaman açdığı
 Bu misalların həlli.
 Soyumayır bir anda,
 Tapmayır təsəlli,
 Qızğın bir ehtirasa qapanaraq
 Hər yanda
 Yazdıqlarını görür...
 Duman içindən səhər açılan kimi
 Beynində aydınlaşır,
 Artır həvəsi, sevinci daşır,
 Alnının inci təri damla-damla tökülür.
 Qələminin altında bir kağız da bükülür.
 Bax, biri də, biri də
 Atılır bir bucağa.
 Yenə dərin bir sükut
 çökür otağa.
 Yenə qələm işləyir,
 Yanır alim zəkası.
 İşıqlanır ədədlər və rəqəmlər dünyası...
 Burda zəka işləyir iti bir xəncər kimi,
 Burda qələm hədəf alır
 Dürüst atan əsgər kimi.
 Birdən onun gözündə
 Özgə bir işıq yanır.
 Otağını bir dünya,
 Özünü düşmən qalasına
 İlkin qalxan bir əsgər sanır!..
 Bir gecəlik zəhməti o bu saat qurtarır,
 O, çətin misalları
 düzgün yolla çıxarır.
 Ağ dəsmalıyla silir alnının tərini,

Sevinc, fərəh işıqlandırır
 onun yorğun gözlərini.
 Baxır pəncərədən doğma şəhərin
 gecə mənzərəsinə.
 Qulaq asır dalğaların
 sakit, yorğun səsinə...
 Elə bil ki, ulduzlar da bəyənmişdir
 Kainatın bu füsunkar guşəsini,
 Bəzəmişdir göy Xəzərin
 Yaraşıqlı sinəsini...
 Bakı işıq səhrasıdır,
 Karvan çəkmiş ulduzlardan,
 Bakı şair ilhamıdır,
 Bakı gözəldir hər zaman!
 Gənc alim də fərəhlənir,
 Ürəyində iftixarla
 Baxır doğma şəhərinə.
 Baxır, baxır o, vüqarla.
 Əmək, zəhmət yaraşıqdır
 Bizim doğma bu şəhərə.
 Gəzir fikir, dolaşır hey
 Küçələrdən küçələrə.
 Varaqlayır xəyalında
 O, ömrünün kitabını.
 Elə bil ki, özər deyir
 Sevinclərin hesabını.
 Oxşadıqca sərin rüzgar
 Saçlarını onun hərdən,
 Alim deyir öz-özünə:
 Nə xoşbəxtəm bu gecə mən.

Qoy çalışmaq, yaratmaq,
 Hər döyünən nəcib qəlbə
 Bir arzu, bir əməl, bir hünər olsun!
 Dünyada bir sevinc, bir fərəh varmı
 Azad əmək sevincinə bərabər olsun?!

BAHAR NƏĞMƏSİ

Yaşılları çöllər, oyanır torpaq,
Bəzənir gəlincək hər dərə, hər dağ,
Ruhuma bir adət olur çırpınmaq.
Məhəbbətim sənə, könlüm səndədir,
Bahar nə nazəndə, nə nazəndədir.

Gah yoluna çıxdım, gah yola saldım,
Gah intizar çəkdim, həsrətlə qaldım.
Qışda soragını uzaqdan aldım,
Dedim əmanətim, eşqim səndədir,
Bahar nə nazəndə, nə nazəndədir.

Xoş nəğmələr qoşdum sənə adına,
Saf bir nəfəs kimi çatdın dadıma.
Bir həzin axşamda düşsəm yadına
Bil ki, məhəbbətim, könlüm səndədir,
Bahar nə nazəndə, nə nazəndədir.

NEYLƏYİM

Ala gözlüm, sənədən ayrı gecələr
Bir il kimi uzun olur, neyləyim?
Bağçamızda qızılgüllər hər səhər
Tezdən açır, vaxtsız solur, neyləyim?

Nərgizlərin gözü yaşla dolanda,
Bənövşələr baxıb qəmgin olanda,
Qərənfilin gözü yolda qalanda
Yasəmən saçını yolur, neyləyim?

Əsən rüzgarın da yoxdur vəfası,
Düşmüşdür başına özgə sevdası.
Lalənin cırılıb qəmdən yaxası,
Saçları pərişan olur, neyləyim?

Bəlkə tez gələsən əlac verəsən,
Sünbülün saçını yığıb hörəsən,
Əlvən çiçəkləri özün dərəsən,
Gözləri yollarda qalır, neyləyim?

Çəkir çiçəklərin gözü intizar,
Ayrılıqdan bəter dünyada nə var,
Bu bahar axşamı səni bax, Nigar
Həzin-həzin yada salır, neyləyim?

DAĞLARI DUMAN ALANDA

Dağları duman alanda,
Gözüm yollarda qalanda,
Yadıma səni salanda,
Gül yanağım solmasınımı?

Əsən yellər, əsən yellər
Sevgilimdən mənə xəbər.
Solanda narın çiçəklər
Gözüm yaşla dolmasınımı?

Bu yerlərdən keçməz oldum,
Dost, düşməni seçməz oldum,
Eşqimə and içməz oldum,
Könlüm xarab olmasınımı?

NƏĞMƏ

Çox incitdi yar könlümü,
Etdi tar-mar könlümü,
Hicrandan qurtar könlümü,
Aman gözəl, aman gözəl!

Gözüm, könlüm intizarda,
Niyə məni qoydun darda?
Yara zülm edərmə yar da?
Aman gözəl, aman gözəl!

Göylər salmış ağ bir çadır,
Dünya qocadan qocadır.
Hicran dağı nə ucadır,
Aman gözəl, aman gözəl!

Sevən könlüm ah eylədi,
Sevdi nə günah eylədi,
Sırrını dağa söylədi,
Dedi dağlara-dağlara,
Dedi dağlara-dağlara.

Bahar çağı açdı güllər,
Dağıldı yasəmən tellər,
Oxudu hey şirin dillər,
Dedi dağlara-dağlara.

Dağ döşü lələdən yandı,
Sarı sünbül dalğalandı.
Deli könlüm səni andı,
Dedi dağlara-dağlara,
Dedi dağlara-dağlara.

SEV

Pencərəm önündən hər səhər tezdən
Məktəbə gedirsən, a kiçik dostum.
Səni bu dünyada xoşbəxt görməkdir
Mənim ürəyimdə ən böyük arzum.

Sən böyük ümidsən, sən gələcəksən,
Arzusən, əməlsən, şirin diləksən.

Səadətə boy at, əməklə yaşa,
Nə yaxşı, nə gözəl gün görəcəksən!

Bir dəfə verilir insana həyat,
Yaşa ləyaqətlə, ilhamla yarat.
İnsana verilir yüksək xəyallar.
“Yerdə sürünənə yaraşmaz qanad”.

Həyatı, əməli, dostu, yarı sev...
Şəri, musiqini, sənətkarı sev,
Cansız kötük kimi yaşama bir an,
Böyük əməlləri arzuları, sev!

Çəmənlər, çiçəklər, quşlar gözəldir,
İnsan daha üstün, daha əzəldir.
İnsanı yaşadan qayə, əməldir,
Günəşli, işıqlı bir baharı sev.

Vətəndir dünyada hər şeydən əziz,
Vətəni bir ana tanıyırsınız biz.
Bağrında böyüdüb bəsləyir səni,
Azadlıq vətəni bu diyarı sev!

ŞƏFQƏT BACISI

Kimə şefa aparırsan,
Şəfqət bacısı!
Küçələrdən yel kimi
Uçub gedən
Ayparalı maşında?
İnsanlara kömək üçün
Nələr etmir cavan qızlar
Sənin yaşında?!
Bəlkə səni gözləyən
Xəstəni sancır kəsir,
Bəlkə ürək zalımın

Qalıb əlində əsir?
Bəlkə çox qan itirir;
Kəsib əlini bıçaq.
Ona sənin əllərin
Şəfa verəcək ancaq.
Tələs, gülüm,
Tələs, gülüm!
Qorxub qaçsın
Səndən ölüm!
Ağrıları-acıları
İnsanların canından kəs,
Ayparalı maşınlarda
İnsanlara kömək üçün
Tələs, bacım, tələs!..

QIZIMA

Nə gözəlsən, qəşəngsən
gəlinlik paltarında.
Gül-çiçəklə bəzənib
a qızım, yolların da.
Gözlərindən nur yağır,
Nurludur təbiətin...
Nurludur fikirlərin,
Hissin, duyğun, niyyətin.
Səni dövrəyə almış
Cavan qızlar, oğlanlar.
Şəfəqlər aləmində
yaşayan bir nəslin var.
Mən sizi seyr edirəm
Düşünüb dərin-dərin,
Sevindirir könlümü
Gözəl, saf əməllərin.
Kaş əlvən çiçəklərin
Saralıb-solmayaydı.
Sənin nurlu dünyana

Toxunan olmayaydı.
Bu dünya sənin kimi
Gözəl, göyçək olaydı.
Yer üzünü bəzəyən
Gül və çiçək olaydı.
İnsanlar qardaş kimi
Dost, mehriban olaydı.
Şəfəqlərlə parlayan
Nurlu cahan olaydı.
Kin-küdurət kəsəydi
Dünyadan ayağımı.
Analar yandırardı
Fərəhlə çırağını...
Qan izi kəsiləydi
Torpağın sinəsindən,
Hər səhər oyanaydı
Dünya nəğmə sesindən.
Yer üzünü bəzəyən
Gül və çiçək olaydı,
Bu dünya sənin kimi
Gözəl-göyçək olaydı...

MƏNİ DƏNİZ GÖZLƏYİR

Məni yoldan eləməyin,
məni dənizim gözləyir.
Dağları gülmüş kimi
o xoş bənizim gözləyir.
Hər gün bir libas geyinir,
gah şal, gah atlas geyinir.
Məxmər geyir qış fəslində,
yaşıl donu az geyinir.
Qəzəblənir insan kimi,
kədərli dir cahan kimi.
Bəzən də məst olub qalır,
tez dəyişir dövrən kimi.

Hərdən eşqin xoş rüzgarı
 əsib könlümü aldadır.
Məni yoldan eləməyin,
 dənizin gözü yoldadır.
Sevda, gözəl dənizim,
 sənə bulud kölgə salır.
Canım səndən ayrılsa da
 məhəbbətim səndə qalır.
Kinin, nifrətin də açıq,
 eşqin, niyyətin də açıq.
Gözlə məni, canım dəniz,
 gülə-gülə sahilə çıx.

* * *

Dostumla baş-başayam,
 bircə dəyməyin mənə,
Dənizimlə qoşayam,
 bircə dəyməyin mənə.
Dəniz dərdi ovudar,
 sakit edər insanı.
Dənizin çox gücü var,
 dəniz sevir tufanı.
Səni oxşayır dəniz
 nazlı körpələr kimi.
Bəzən qovar yanından,
 qovar dərbədər kimi.
Tufanlı, canlı dəniz,
 mən bir lisanlı dəniz.
İnsan kimi vəfalı
 və istiqanlı dəniz.
Bircə dəyməyin mənə,
 dostumla baş-başayam.
Bircə dəyməyin mənə
 mən dənizlə qoşayam.

İNSAN KAMİL OLSUN GƏRƏK

İnsan doğulduğu gündən
 ölənə qədər
Həkim hökmünə baxar,
 həkim gözündən keçir;
Canı-başı ağnsa,
 dava-dərman içir.
Dağılsın dəyə qəmi, qüssəsi,
Çalışır ki, çıxarsın canından
 hər cürə mərazi.
Kimi üç gündən bir yuyunur,
Kimi beş gündən bir:
İnsan vücudunu
 rahat, təmiz istəyir,
Bəs niyə daşıyır
 lazımsız, gereksiz hissələrin,
 duyguların yükünü?
Niyə qaranlıq edir özünə
Bu işıqlı günü?!
Qılıncla ya məhəbbətlə
 bilmirəm,
Qəzəblə, ya xoşsifətlə bilmirəm,
Mən qərəzi,
Mənəvi mərazi,
Paxıllığı, həsədi,
Qeybəti, kəmfürsəti,
Lovğalığı, kobudluğu,
Riyanı, yalanı,
Yadıma düşməsə də qalanı,
Pis-pis insan sifətlərini
 qoparıb oda atardım.
Kamil görə bilsəydim
 insanı dünyada,
Doğma torpaqlar altında
 rahat-rahət yatardım.

* * *

Tobib ziyan yazdı mənə dünyanı,
Hissi, məhəbbəti, xoş arzuları.
Bulaq üstə gedən, a dəstə qızlar,
Alın ilhamımı aparın bari.

Yola kölgə salan qoşa söyüdə
Deyin bu gün olmaz, sabah gələrəm.
O sərin kölgəli palıdın altı
Dərib nəfəsimi bir dincələrəm.

Dağlara çıxmağa həkim qoymayı, r
İntizar çəkməsin dağ çiçəkləri.
Doğma təbiətdən gözümlə doymayı, r
Sifariş eylərəm xoş küləkləri.

Qocalsam, xəstəlik alsın üstümü,
Dəliboy, kəkötü, reyhan gətirin.
Aranda qalsın da vücudum mənim,
Qızlar, xəyalımı dağa yetirin.

ÇİÇƏKLƏR

Sevib oxşadığım əlvan çiçəklər,
Əlvida, ey gözəl yaz çiçəkləri...
Öpdüm gözlərimlə sizi hər səhər
Yığdım dəstə-dəstə az çiçəkləri.

Bəzən məhəbbətin dili lal olur,
Təbiətdə min rəng, min əhval olur.
Çiçəklərdə incə bir xəyal olur,
Bəzəyir hüsnünü naz çiçəkləri.

Sarı nərgiz, nazlı bənövşə, reyhan,
Sizdən ayrı könlüm olur pərişan,
Siz də yad ələyin məni bircə an,
Vəsf eləsin telli saz çiçəkləri.

Əssin üstünüzdən rüzgar ahəstə,
Yığsın sizi qızlar hey dəstə-dəstə;
Yel əssə tökülün sinəmin üstə,
Payız çiçəkləri, yaz çiçəkləri.

ÜRƏK

Məni yarı yolda gəl qoyma, ürək,
Hələ son mənzilə xeyli yol qalır.
Şerlər gözləyir məndən gül-çiçək,
Dağlar sorayımı ruzgardan alır.

Hələ bir ələmdir, arzum, həvəsim,
Dağlara səs salsın gərək şənləşəyim,
İsitsin dostları ilıq nəfəsim,
Könül rübabını min tələlə qalır.

Ürək belə dedi bircə an mənə:
Gah sevgi yüklədin, gah hicran mənə.
Sevinclə, həsrətlə, fərəhlə çarpdım,
Sən ki, heç vermədin bir aman mənə.

Necə dözsün ürək möhnətə, dərddə,
Mən mənzil olmadım heç bir namərdə,
Eşqin atəşinə yandığım yerdə
Heç verən olmadı bir dərman mənə.

* * *

Ürəyim torpaq kimidir.
Yaz nəfəsi duyanda
oyanıb qalxır yaşıl-yaşıl
otlar, çiçəklər.
Toxumları qızdırıb saxlayır içində
Üstündən əsəndə acı küləklər.
Ürəyim torpaq kimi yaralıdır:

Üstündə tikanlı məfillərin
 Qanatdığı yaraların ağrısı var.
 Ürəyim torpaq kimidir.
 Həm yaralı, həm məhsuldar.
 Mərmilərdən yaralanmış
 Torpaq kimidir qəlbim:
 Hicran yarası da var ürəyimdə,
 həsret dağı da:
 İldırım vurmuş ağacın
 gövdəsindən ayrılan
 körpə yanıq budağı da.
 Sarı sünbüllərin ağır başı
 Əyilir sinəm üstə
 yetişəndə dəni.
 İnsan yaradır,
 insan əzir,
 İnsan yaralayır məni.
 Ürəyim şumlanmış
 qara torpaq kimidir:
 Bahar ətirli küləkləri gözləyir,
 Gecələrin xoş sərinliyini,
 Əlvan rəngli şəfəqləri
 gözləyir.

SÜNİ ÜRƏK

Deyirlər xəstə qəlbi
 Dəyişəcək həkimlər,
 İnsanın sinəsinə
 Süni ürək qoyacaq.
 Təbabət bu sahədə
 Göstərəcək çox hüner.
 İnsan nə səadətdən,
 Nə həyatdan doyacaq.
 Yalvarıram indidən
 O böyük həkimə mən:
 Qolumu iflic vursun,

Mənə qol düzəlt, həkim;
 Başım, zəhnim kütləşsə
 Sən bir əlac et, həkim.
 Amandır birçə dəymə
 Mənim xəstə ürəyimə...
 Ağrı bilməz süni ürək,
 Yaşada bilməz
 şirin-şirin xatirələri də:
 Biganədəir süni ürək
 Həm sevinçə, həm də dərde...
 Ömrüm bir iplik kimi
 Qırılsa da yarıda,
 Ürəyimə dəyməyin,
 Əzizdir ürəyimin
 məne yaraları da.

ŞƏKİDƏ XAN SARAYI

Gəzdim otaqları, dolaşdım bir-bir,
 Məni cəzb etmədi xanın cəlalı...
 Yalnız heyran qoydu dağlar qoynunda
 Onu yaradanın zərif xəyalı.

Hansı boyalardan vurmuşdu naxış,
 Soldura bilməmiş onu zaman da.
 Üstündən keçməmiş nə boran, nə qış,
 Elə bil hifz etmiş onu dövrən da.

Sənətin nə sirri var bu sarayda,
 Yoxsa bir rəmzidir eşqin, kədərin?
 Sənətkar xəyalı ulduzda, ayda,
 Göylərdənmi almış ilhamı dərin.

Bahara vurğunmuş bəlkə də rəssam,
 Seçib o rəngləri yazdan alarmış.
 Şəki dağlarında coşqun baharı
 Bəlkə uzun-uzun seyrə dalarmış?

Baxdım saraydakı gülə, çiçəyə,
Rəngləri solmamış illərdən bəri,
Qoy baxıb onlara salsın ipəyə,
Şəkili ustanın mahir əlləri.

O bahar eşqilə gülən rəssamın
Sənəti bezəsin bizim qızları!
Çoxdan torpaq olmuş bir arzu-kamın
Yenidən parlasın xoş arzuları!

TƏRTƏR

Sən dağlardan qoparaq
Qıjıltıyla axırsan.
Vəhşi dağ güllərini
Yandırırısan, yaxırısan.
Hay-küy salıb hər dikdə
Gurlayırsan faydasız.
Səndən birçə qətrə su
Götürməyir gəlin, qız.

Yaz selitək şaqqaşaq
Gurlayırsan dağlarda,
Neçə quru çöl, çəmən
Sənsiz qalmışdır darda.
Susuz, yanan çöllərin
Bağrı cadar-cadardır.
Səninə yuxarıda
Ancaq hay-küyün vardır.

Sən aşağı endikcə
Axırsan yavaş-yavaş,
Sakit bir özəmətlə
Axırsan çölə birbaş.
O sərin nəfəsindən
Çəmən, çiçək də gülür,

Çöllərin üzərinə
Elə bil nur tökülür.
Susuz, yanan düzlərin
Sinesinə dolursan,
Gör, aşağı endikcə
Nə faydalı olursan.
Çöllərin yanı Tərtər,
Sula bağları, Tərtər!

SU DASTANI

Saf su,
sərin, təmiz su.
Dupduru, ləkəsiz su.
Çiçəklənib bar verir
sulanda bağ-bağat.
Su ilə boz səhrada
canlanıb qalxır həyat.
Su sərinlik getirir
yanan ürəklərə də.
Su dirilik getirir
əlvan çiçəklərə də.

Saf su,
sərin, təmiz su.
Dupduru, ləkəsiz su.
Su həyatdır,
Su işıqdır:
Tezə, cavan şəhərlərə
Su ən gözəl
yaraşıqdır...

Saf su,
sərin, təmiz su,
Dupduru, ləkəsiz su.
Sən hər yerdə görəksən.
Sən hər yerdə özölsən.
Dənizlərdə, çaylarda

Faydalısən, gözəlsən.
Dirçəlib rəng verirsən
Al çiçəklər solanda.
Ah, nə yersiz olursan
Nə lüzumsuz olursan
Şərlərə dolanda.

ÇAL

Odlu mizrabına qurban olum, yar!
Çal, səni dinləyir kölgəli dağlar!
Bulud dağ döşündə dayanıb durmuş,
Çöldə ürkək maral boynunu burmuş.
Burula-burula gedən yollara
Uzaq bir həsrətin çökmüş kölgəsi.
Çal ki, bu dağlarda coşqun bahara
Xoş ilham getirir sazının səsi.
Odlu mizrabına qurban olum, yar!
Çal, səni dinləyir səfalı dağlar.
Ayna bulaqların ləzzəti varmı
Üstündə oxuyan, çalan olmasa?
Coşqun mizrabıyla, xoş nəğməsiylə
Dərələrə səs-küy salan olmasa?
Yaşıl yamaqların, uca dağların
Bəzeyi, zinəti nazlı gözəllər,
Saz səsi, ney səsi olmasa, bil ki,
Gözəl təbiətdən çoxdan bezərlər.
Odlu mizrabına qurban olum, yar!
Çal, səni dinləyir səfalı dağlar!

ANARA

Hicranın ağırdır, dözə bilmirəm,
O uca dağlardan en gəl, Anarım!
Körpə ayaqların yaman yorulub,
Sinəmin üstündə dincəl, Anarım.

Sənsiz nə gecəm var, nə də gündüzüm,
Sən gedəndən bəri gülməyib üzüm,
Gəl uzun kirpikli körpəcə quzum,
Anarım, Anarım, dəcəl Anarım.

Dedilər heyransan gülün ətrinə,
Gül qatdım şerimin hər bir sətrinə,
Mən cəfaya dözdüm sənin xətrinə,
Anarım, Anarım, dəcəl Anarım!

Sən ceyran gözlüsen, çatmaqaşlısan,
Tayın-tuşun çoxdur, yar-yoldaşlısan,
Bəlkə məndən ayrı gözü yaşlısan,
Olmuş bu ayrılıq əngəl, Anarım!

Dağların sinəsinə lələ, bənövşə,
Yaylaqlar qonağı ol sən həmişə,
Qoyma bu dağlara bir xəzan düşə,
Tökülə yollara xəzəl, Anarım!

BÜLBÜL

Bülbül, fəğan cümə bu gecəyarı,
Şirin yuxudadır hələ nazlı gül;
Könüldə məhəbbət oyanmamışsa,
Fəğanla oyatmaq olarmı, bülbül?

Qızılgül şahıdır bütün güllərin,
O hələ qönçədir, yuxusu dərin;
Ona oxşayanda meh sərin-sərin,
Səbrinin kasası dolarmı, bülbül?

Gözəl bir ölkənin şən bülbülüsen,
Heyran eləmişən qönçə gülü sən;
Ellərin mehriban, şirin dilisən,
Sevimli nəğməkar ağlarmı, bülbül?

Mənim də yurdumun bir Bülbülü var,
Səsi bülbül səsi, qəlbi sənətkar;
Həzin nəğməsində gülümsər bahar,
Ona ilham verən baharmı, bülbül?

Ona çatan yoxdur hələ sənətdə,
Şirin nəğmələrə saf məhəbbətdə.
Dost, yar-yoldaşa xoş bir ülfətdə
Səninlə bağlamış ilqarmı, bülbül?

LALƏ

Sən ey gül fəslinin dildarı, lalə,
Yaşıl çəmənlərin sərdarı, lalə!
Al-əlvan geyimli dağlar gözəli,
Sən kimdən öyrəndin vüqarı, lalə?!

Seni kim yaratdı böylə alyanaq?
Kiçik yarpağında incəliyə bax!
Sənin rəngindədir sevdiyim bayraq,
Sən ilk salamlarsan baharı, lalə!

Çöldə hər çiçəyin bir ətri olar,
Hər gülün öz yeri, öz xətri olar,
Şərimin ən əziz bir sətri olar,
İlk bahar fəslinin şüarı, lalə!..

KÜRD QIZI

Bulaq üstə kürd qızı
Bir stəkan su verdi.
Bu qaynar çeşmələrdən
Su içənin nə dərdi?!

Dağ günəşi tunc rəngdə
Boyamışdı gözəli,
Onun qumral saçını

Oxşayırdı dağ yeli.
Dağ çiçəyi kimi tər,
Dağ yelitək əlvandı,
Neçə gəncin ürəyi
Onun oduna yandı.
Bilmirəm, İstisuyun
Şəfalıdır qaynağı,
Yoxsa onun hüsnüdür
Bu dirilik bulağı?

SOYUQ BULAQ

Soyuq bulaq, Soyuq bulaq,
Gəl sinəmin üstündən ax!
Meşələrin qoynunda sən
Bizdən gizlənmisən nahaq.

Meşələrin qoynu sərin,
Həm durusan, həm də dərin,
Sənə qonaq gələnlərin
Sirdaşısan, Soyuq bulaq,
Gəl sinəmin üstündən ax!

Yar üstündən keçməsəydi,
Əyilib su içməsəydi,
Sən qanrılıb baxmaz idin,
Şırl-şırl axmaz idin,
Soyuq bulaq, soyuq bulaq,
Gəl sinəmin üstündən ax!

QƏLƏM

Qoy yanımda olsun mənim yarağım,
İgidin yarağı yanımda gərək.
Bəlkə ilham oldu gəccə qonağım,
Bəlkə bir sevdəylə çırpındı ürək.

Qələmim olmasa yaza bilmərəm,
Bir gün ondan ayrı dözə bilmərəm.
Göydə laçın kimi süzə bilmərəm,
Ömrün yollarından bərabər keçək.

Bircə qələm oldu mənim zinetim,
Bəzəyim–düzəyim, zövqüm, şöhrətim.
Həyatda hər arzum, hər xoş niyyətim,
Ömür bədəsini biz qoşa içək!

OYAN

Oyanmış, sevgilim, günəş də çoxdan,
Bu sabah dağlar da geyinmiş əlvan.
Aç xumar gözünü, yuxudan oyan,
Oyan, gözlərinə qurban olduğum!

Bahardır, əriyir dağların qarı,
Əsir ana yurdun sərin ruzgarı.
Sənindir könlümün dövləti, varı,
Oyan, gözlərinə qurban olduğum!

Sən güləndə açır bir yaz sabahı
Nədir bu qəlbimin, bildir, günahı?
Sənsən ilhamımın dostu, pənahı,
Oyan, gözlərinə qurban olduğum!

GƏLİR

Əs, ey sərin ruzgar, bu axşamçağı
Bizim bu ellərə nazlı yar gəlir.
Keçirib qəlbini min imtahandan,
Eşqinə, hissinə vəfadar gəlir...

Bülbül, tərk eləmə dostun bağını,
Gətir sevgilimin ilk soragını.
Əymə, dəli ruzgar, gül budağını,
Xəzan bağçasına lələzar gəlir.

Çırpın, dəli könlüm, bu axşam bir az,
Cəfasız eşqin də ləzzəti olmaz.
Yaraşır canana bu işvə, bu naz,
Sallana–sailana ilk bahar gəlir.

GƏLMƏDİ

Gəlmədi, ilk dəfə pozdu vədini
Könlü, nə deyirsən, sən bu işə, nə?
Çox imtahan etdi, heç inanmadın,
Eşqin yollarında yorğun düşənə.

Gəlmədi, bir sadə təsadüf deyil,
Bir uğursuz niyyət saxladı onu.
Xəyal dünyasından ceyran baxışlı
Gören bir afətmi kəsdi yolunu?

Axıtdım sel kimi mən göz yaşımı,
Gəlmədi... nə ağır oldu bu kəlmə.
Əyilmiş görməmək üçün başımı
Səadət də olsan bir daha gəlmə!

ÇAĞA

Sükut içindədir evimiz
yadır evin sakinləri
şirin–şirin.
Yuxular sayıq,
yuxular dərin.
Hələ dan yeri ağarmamış,
əfsanəvi gecə
Qısa ömrünü qurtarmamış
ağ bir bükülü içindən
Xırdaca bir varlıq
bağırtyla oyanır.
Nə yorğunluq bilir,
nə sükut qanır.

O, azadlıq istəyir
 əl-qolunu çıxarıb qundaqdan
Çapalamaq istəyir,
 varlığını elan edib dünyaya.
Canlılar aləmində
 özünə haqq istəyir.
Gözlərində təbəssümlə
 oyanır evin sakinləri.
Bu bağırır
 əsəbinə toxunmayı
 heç kəsini.
Qarşısına çıxan olmaz
 bu qüdrətli səsin.
Bu səs nəğmələrin
 ən şirini,
 nəğmələrin ən güclüsü –
Yeni heyat səsidir...
Bu səs,
 bu çağa səsi
 ağrılarda, əzablarda doğulan
 gələcəyin qalibiyyət nəğməsidir.

İNSAN GÜLÜŞÜ

Hər nəğmədən, hər avazdan xoş olur
Ürəklərdən qopan insan gülüşü.
Qoymayın kəsilsin, sevimli gənclər,
Gözəl yurdumuzdan bir an gülüşü.

İnsanın gülüşü dünyaya dəyər,
Zəhərli, iynəli olmasa əgər;
Gəlsin bağçalardan hər axşam-səhər,
Ötsün qumru kimi canan gülüşü.

Gəncliyə, həyata zینətdir gülüş,
Silahdır, qüvvətdir, qüdrətdir gülüş;
Xasiyyətdə gözəl cəhətdir gülüş,
Yaşadır bu qoca cahan gülüşü.

Gülüşü dünyaya dəyənlər də var,
Gülüşlə zamanı dəyənlər də var.
Gülüşü bir dağı əyənlər də var,
Yaşatsın bu gözəl dövrən gülüşü.

GÜNƏŞDƏN QORXMA

Deyirsən qorxuram rəngim qaralar,
Həyat mənbeyidir, günəşdən qorxma!
Ömrün cəvheridir əmək dünyada
Xeyirli, faydalı bir işdən qorxma.

Nəcib əməllərlə parlayır əmək,
Bir quru hissiylə çırpınır ürək.
Nuş olar canına yediyin çörək,
Hər gözəl adətdən, vərdisdən qorxma.

Yaxşıda, yamanda dostla görüş ol,
Güllü bağçalarda açıl, çiçək ol.
Qaş qabaqlı olma, açıqürək ol,
Bu gözəl aləmdə gərdisdən qorxma.

NƏRGİZ GÜLÜ

Mən dağlardan nergiz gülü gətirdim,
Şaxta vurdu nergizlərim dondular.
Yuvasından ayrı düşən quş kimi
Həzin-həzin sinəm üstə qondular.

Ürəyimdə nə hərarət vardısı,
Mən bu solan çiçəklərə bağladım.
Şaxta vurub nergizlərim donanda
Mən dözmədim, sakit-sakit ağladım.

Hər dərdimi dərin-dərin gizlədim,
Gizlin dərdim gözlərimdən oxundu:
Nadan gördüm, sərt nəfəsi şaxtatek
Ürəyimin nərgizinə toxundu.

AĞ ÇİÇƏKLƏR

Ömrümün, günümün yar-yaraşığı,
Al-əlvan geyimli dağ çiçəkləri,
Niyyə əziz tutdu könlüm, bilmirəm,
Çiçəklər içində ağ çiçəkləri.
Ayrılıq rəmzidir həzin görkəmi,
Görün nə incədir qüssəsi, qəmi,
Yar onu verəndə ayrılıq dəmi
Dedi: sinən üstə tax çiçəkləri.

GÖZƏLLİK

Gözəllik hər zaman oxşayır bizi,
Gözümüz hər yerdə axtarır onu.
Füsunkar gözəllik ruha xoş gəlir
Nə qədər sadəcə olsa da donu.
Qəlbi təmiz olan insan gözəldir,
Şəfəqlər içində cahən gözəldir...
Bəzəkli nədandan ağıllı bir kəs
Sadə paltarda da, inan, gözəldir.
Bərbəzək yaraşır qıza, gəlinə,
Hər şeyin öz yeri, öz məqamı var,
Bir kitab götürsə hərdən əlinə,
Daha çox yaraşar əyninə paltar.
Əqil, zəka olsun gözəldə gerek,
Günləri mənasız gəlib keçməsin...
Xeyirli işlərin başında gerek,
Məzmunsuz həyatı sevib seçməsin.

Gözəl ana olsun, gözəl rəfiqə
Gözəl həkim olsun, gözəl mühəndis.
Baxıb fərəhlənək, sevinək hər vaxt
Varlığın bu gözəl nemətinə biz.

HƏKİM

Daha ağrımır yaram,
Deyəsən sağalıram.
İlk baharı görəcəm,
Bağlardan gül dərəcəm,
Göy dağlara qalxacam,
O uca zirvələrdən
Enişlərə baxacam.
Göylər firuzə rəngli,
Yamaclar gül-çiçəkli
Bizə qonaq gəl, həkim.
Bulaqların başında
Bir az dincəl, həkim.
Gəl, göstərim sənə
Mən Göygözü, Kəpəzi...
Gəlişinlə nə olar
Bir az sevindir bizi.
Gəzək gözəl Şuşanı,
Dolaşaq qarış-qarış,
Gizlənək Daşaltıda
Yağanda dolu, yağış...
Qalxaq Cıdır düzündə
Yalçın qayalar üstə,
Göyçək Şuşa qızları
Gül versin dəstə-dəstə.
Sən mənə həyat verdin.
Qurtuluş, nicat verdin.
Mən də göy bağlarımı
Sənə barını verim:
Gözəl təbiətimi, arzularımı verim.

LİRİK MİNİATÜRLƏR

* * *

Səni qadın çağırır,
Ürəyinin səsiylə,
Məhəbbət nəğməsiylə...
Belə çağırır
 bir-birini
Çəməndə çiçəklər,
Meşədə quşlar...
Belə çağırır küleklərini
Ətirli bahar...
Belə çağırır
Susuz yanan çöl –
 buludu...
Belə çağırır
 fırtınalı göl –
 sükutu...
Səni qadın çağırır
Ürəyinin səsiylə,
Alovlu nəfəsiylə...

* * *

Sevgi ilham kimidir:
Təmiz, yüksək, müqəddəs...
 xoşbəxtdir,
 Məhəbbət duyğularıyla
 Könüldən-könülə
 bağlanan hər kəs.
Sevənlərin xətrinə
 dəyməyin, insanlar.
Sevgi
 insan ömrünə,
 insan ümidinə
 gətirir bahar.

* * *

Soyuq nəfəsli fevral,
Küləkli, tufanlı mart...
Yaralarımın ağrısı.
Bir də sənin məhəbbətin,
Bir də sənin həsrətin...
İnan, sənə doğrusunu yazıram,
Yüz dəfə, min dəfə yenidən
Bu yaraların ağrısına
 dözməyə hazıram.
Bircə bu məhəbbəti
Bu sonsuz həsrəti
Ürəyimdən silə biləydim,
Əvvəlkiyə qayğısız, şən
Gülə biləydim, gülə biləydim.

* * *

Sən dağdan axan bulaq kimisən
Təmiz, şəffaf, dərin...
Nə yazıq, nə yazıq ki,
 əzizim,
Bulaq suyu kimi
 soyuqdur gözlərin...

* * *

Gəlsən ölərəm
 sevincdən, səadətdən;
Gəlməsən ölərəm
 qəmdən, həsrətdən...
İndi ki ölümüm
 yaşayır səndə
Nə fərqi var, əzizim,
Gəlsən də, gəlməsən də.

* * *

Ölümdən qorxmuram,
Cəfadan, zülmədən qorxmuram.
Bircə məhəbbət yarasıdır
Ürəyimi qanadan...
Elə bil məhəbbətlə
Doğulmuşam anadan.
Bircə gün sevilməsəm
Bulud kimi dolaram.
Bircə gün sevilməsəm
Çiçək kimi solaram.
Bircə an sevilməsəm
Bir anda məhv olaram.

* * *

Ömrümün xəzan çağındayam,
Tərənə.
Payız bağındayam...
Xatirəli günlər
Qızıl-qızıl yarpaqlar kimi tökülür.
Ömrümün çıpaq budaqlarından
Şəfəqli bir ümid gülür.
O sənsən, Təranəm,
O sənsən...
Ruzgarda yaşıl bir budaq kimi əsən,
O sənsən, Təranəm,
O sənsən...

* * *

Həbibəyə

Gənclik şəklimə baxdın
– Nə gözəldin, nə incəydin, – dedin,
Fikrə daldın. Gözlərin doldu.
– Niyə ağlayırsan, – dedim.
Şükür Allaha, ölməmişəm ki...

Dinmədin. Gözlərinin inci yaşı
Damla-damla töküldü
yanağından...
Anlayırdım, sən
gözəlliysin, incəliyin
bir də əbədi olaraq
ötüb-keçən gəncliyin
ölümünə ağlayırdın.

13 aprel 1963

* * *

Ağır düşüncələr içindəyəm
bu axşam,
Bilmirəm,
ömrümü düzmü,
əyrimi yaşamışam.
Ömür keçdi
axıb gedən sular kimi.
Əsib keçdi sevinclərim
bir qanadsız ruzgar kimi.
İndi ağır düşüncələr içindəyəm,
Bilmirəm
kiməm,
nəyəm?
Ey mənim gəncliyimi xatırladan təzə qız,
bu sözləri sənincün
yazır titrəyən əlim,
Yazır ki, sən heç zaman,
ey ağılı gözəl,im,
Olmayasan mənimtək
dünyada yapıqlıqız.
Saçına dən düşəndə
ömrünün budağından
bir yarpaq salmayasan.
Belə həzin axşamlar
ağır-ağır fikirlər
bəhrinə dalmayasan.

* * *

Nə çox toxunursan nazik könlümə,
Ey hissə, duyğuya yabançı olan.
Hisli çıraq kimi sönük üreyi
Quru bədənində getdikcə solan.

Mən könül mülkünün tacıdırıyam,
Xəyal dünyasının şah nigarıyam.
Vətən torpağında iftixar olan
Şanlı nəsillərin yadıdırıyam.

Mən batan günəşə mələl vermişəm,
Ruhlara ilhamı səyyal vermişəm,
Məndən qanad almış yerdə sürünən
Cansız kötöklərə xəyal vermişəm.

Könlümdə sönməyən bir işıq yanır,
Onu sən yandırdın məhəbbətinlə,
Elə bil nurlandı gözümdə cahan,
Elə bil nur yağdı çiçəyə, gülə...
Onu sən yağdırdın məhəbbətinlə...

* * *

Nə həzin, nə qəmli keçərdi axşam,
Çıraqlar yananda sən gəlməsəydin,
Nə sönük, nə ruhsuz olardı ilham,
Xəyalım evində yüksəlməsəydin.

* * *

Vüsalın həyatdır, hicranın ölüm,
Sən bir ürəkdən gül, qoy mən də gülüm,
Gecələr heç yuxu yatmazdım, gülüm,
Sən sinəm üstündə dincəlməsəydin.

* * *

Sevgilim könlümü aldı əlinə,
Solğun bir gül kimi oxşadı atdı.
O gündən qəlbimdə sönən bir eşqi
Bu səhər səslənən bahar oyadı.

* * *

Nə şöhrət istədim, nə şən istədim,
Bu dünyada təmiz vicdan istədim.
Demədim illərlə gəlsin səadət,
Ömrümdə bəxtiyar bir an istədim.

* * *

Ondan nə bir əsər, nə də bir nişan,
Bir ilham qalmışdı, o da pərişan.

QƏZƏLLƏR

Yenə yarım bu gecə könlümə mehman olmadı,
Bəzmə saldı meylini saf üzə heyran olmadı.
Keyfi ağyar ilə çəkdi özgələr məclisində,
Yarım öz yarı ilə bir dəm mehriban olmadı.
Axıdıb göz yaşımı mən gecələr çox ağladım,
Nədən ol rəhmsizin halı pərişan olmadı.
Dedilər, gül kimisən, gül ki, fəğan etməz, Nigar,
Dedim, ey hansı gülün bağı dolu qan olmadı.

* * *

Könlün yenə min dərdinə bir çarə tapılmaz,
Bir dərdimi ərz eyləyən ol yarə tapılmaz.

Axşam qızaran göylərə endikdə qaranlıq,
Könlüm evini yandıran odlara tapılmaz.

Bir incə gülün, bir çiçəyin aşiqiyəm mən,
Şərh eyləyən ol sirrimi dildarə tapılmaz.

Çıxdım gecələr seyrinə ahəstə o mahin,
Gördüm ürəyimtək alışan narə tapılmaz.

Aşıqlərə sordum, dedilər: ey qəmi pünhan,
Gizlin yaradan ağrısı çox yarə tapılmaz.

Min tən eləyib eşqinə öldürdü Nigarı,
Bilməm necə oldu, o gözü qarə, tapılmaz.

* * *

Unudulmuş da, atılmış gülü sevda kimiyəm,
Gözlərindən çökən bir dəmi rəya kimiyəm.

Hicr əlindən ürəyim qanə dönər şamü səhər,
Üzünün nuruna həsrət şəbi-yəldə kimiyəm.

Neyləmişdim sənə mən, beylə vəfasız çıxdım,
Həsretindən üzülən bülbülü-şeyda kimiyəm.

Hər keçən yolçudan ağlar gözümlə əhval sorar,
Hər buluddan su uman bir quru səhra kimiyəm.

Sənə bel bağladım, atdın məni, ey munisi can,
İndi sənsiz yaşaram, tərki-dünya kimiyəm.

Əhdə sadıq, gözü yollarda Nigaram sənsiz,
Bivəfa, eşqinə pərvanə Züleyxa kimiyəm.

* * *

Başından tufanlar keçən bir dağa
Zərərsiz bir şimşək neyləyə bilər?!
Çəməndə qızılgül məclis quranda,
Ətirsiz bir çiçək neyləyə bilər?!

İllərlə yorulub acı sevdadan,
Dincəlmək bilməyən ömründə bir an,
Hicran atəşiylə yanıb-yaxılan,
Külə dönmüş ürək neyləyə bilər?!

Dedim ki, bu dünya bəlkə düzələ,
Canan da bir azca insafa gələ.
Yarı vurulanda özge gözələ,
Nigar, deyin görək, neyləyə bilər?!

GƏLDİM Kİ..

Gəldim ki, and içim, peyman eyləyim,
Canımı canına qurban eyləyim.
Gəlmədim ki, yıxıb eşqin mülkünü,
Könlüm sarayını viran eyləyim.

Qonaqdır dünyada insan əzəldən,
İyrəndim hər çirkin işdən, əməldən.
Hissiz gözəllikdən, duzsuz gözəldən,
Necə dad eyləyim, aman eyləyim.

Sınan ürək bir də çətin sağalır,
Eşqin atəşindən bircə kül qalır.
Səni gözləyirəm, yollar qaralır,
Gözümü nə qədər giryan eyləyim?

Gəlsən də bir indi, gəlmədən də bir
Xəyalın könlümün can evindədir.
Qorxuram öldürə məni bu səbir,
Qoyun bir ağlayım, fəğan eyləyim.

* * *

Yuxunu qaçıran mənəmsə əgər,
Niyə məndən qaçırsan?
Könlünü dağıdan bu qəm, bu kədər
Mənimsə,
niyə məndən qaçırsan?
Bir kəlmə danışmazsan görsə bir adam,
Bəs təklikdə nə üçün
mən sənə yadam?
Mən ki, sənin könlündə
yaşayan bir fəryadam,
Niyə məndən qaçırsan?
Məhəbbət günü kimi
parlasın gerek,
Könlüdə sevgiyə açılır çiçək.
Pərişan halınla
Hər məni görəcək
Niyə məndən qaçırsan?

YANDIM, YANDIM

Sənin acı həsrətinlə
İllərlə yandım, yandım.
Susuz qalan çiçəklərlə,
Güllərlə yandım, yandım.

Hardasan, başımın tacı,
Hardasan, dərdim əlacı,
Zəhər kimi acı-acı
Dillərlə yandım, yandım.

Sənsiz çox pərişan oldum,
Tənələmə nişan oldum.
Səhra kimi büryan oldum,
Yellərlə yandım, yandım...

BİR GÜN SƏNİ GÖRMƏYƏNDƏ

Qüssə qılınc kimi kəsir
Bir gün səni görməyəndə.
Ürək yarpaq kimi əsir
Bir gün səni görməyəndə.

Bulud kimi hey doluram,
Elimdə qərib oluram.
Həm saralıb, həm soluram
Bir gün səni görməyəndə.

Güllər açılmamış solur,
Sünbüllər saçların yolur.
Könül dərdli, qəmli olur
Bir gün səni görməyəndə.

* * *

Nə gözəldir son baharın
qızıl pərli paltarı,
Meşələrə
yağın salan ağacların
alov rəngli yarpaqları.
Yaşıl məxmər örtüklü düzlərə
ağaclardan ölçim-ölçüm
Qızıl, sarı yarpaqlar tökülür.
Solğun günəş
üfəqdən qəmli-qəmli gülür,
Payız, barlı payız,
qəmli, qübarlı payız,
Qapıları qış alacaq,
qəmli-qübarlı payız,
təbiət yerə ağ bir örtük salacaq.
Dərələrdən
yasəmən rəngli dumanlar
sürünəcək.

Gecələr ay
buludların arasında
oğrun-oğrun görünəcək.
Qış gəlir,
qışın nə gücü var –
Könüllərdə bahardırsa
ürəklerde qaynayıb-coşan
sonsuz böyük arzulardırsa.

DOYMADIM

Nəcib, mehriban bir insanla
ömür sürdüm;
Dostlarımdan, yar-yoldaşımdan,
Məhəbbət, ehtiram gördüm.
Balalarım ləkəsiz böyüdü,
Qulağımdan çıxmadı
babalarımın
namusla yaşamaq öyüdü.
Arabir sancan da oldu məni
qadınlar arasında,
Gizlətdim bu kiçik ağrıları
ürəyimin sağalmayan yarasında.
Gözəl insanların
söz-söhbətindən doymadım,
Yasəmən ətrindən,
dost məhəbbətindən doymadım.
Şirin dilli, şux təbiətli
Vətən gözəlindən doymadım.
Sevdiyim, çox sevdiyim
Füzuli qəzəlinə doymadım.
Səfalı yaylaqlardan doymadım,
Sərin bulaqlardan doymadım.
Dağ döşündə yırgalanan
güldən, çiçəkdən doymadım.
Muğam dinləməkdən doymadım.

Arzulardan, xəyallardan doymadım.
Bəzən cavab tapdığım,
Bəzən də tapmadığım
suallardan doymadım.

DÖZƏ BİLMİRƏM

Mən tanıdığım və
tanımadığım adamların
ağlamağına
dözə bilmirəm.
Həsret ağrısına,
ayrılıq dağına
dözə bilmirəm.
Məhəbbətdən yaralanmış,
Yar-yoldaşımdan aralanmış,
Dirilərin cərgəsindən
Adı, sanı qaralanmış
Nakamların qismətinə
dözə bilmirəm.
Dərdinə, möhnətinə
dözə bilmirəm.
Külək əssə
budaq sınar.
Ağlayanda ağlayaram,
Dərdlilərə canım yanar.
Başqasının ağrısına
soyuq baxsam,
Elim, obam məni qınar.
Dərdli bir qəlb ağrısına
dözə bilmirəm.
Bu dünyadan vaxtsız gedən
cavanların yarasına
dözə bilmirəm.
Xoşbəxt ola bilməz insan
Yanında dərd-kədər olsa.
Öz sevinci, səadəti

Lap bu dünya qədər olsa.
Günəş olsun,
 bahar olsun
 gülsün cahan,
Gülsün aləm,
 mən olmasam belə,
 nə qəm?

ANA MƏHƏBBƏTİ

Mən analıq duyğusunu
Qul etmədim şan-şöhrətə.
Ən müqəddəs hisslərimi
Bağladım bir məhəbbətə...
Üç beşiyin arxasında
Bəzən sübhədək oturdum,
Nəğmələrdən, şeirlərdən
Mən onlara dünya qurdum.
Gözlərim yuxusuz qaldı
Üfüqdə dan söküləndə...
Al şəfəqlər saçaq-saçaq
Otağıma töküləndə...
Körpələrin dodağında
Xoş gülüşlə açdı səhər.
Mənim könül ələmindən
Uçub qalxdı xoş nəğmələr...
Yuxusuzluq yandıranda
Gözlərimin səhər üzü,
İsindirdi ürəyimi
Ana sözü, ana sözü...
Bu söz körpə dodağında
Nə dadlıdır, nə şirindir,
Ana-bala məhəbbəti
Nə zərifdir, nə dərin...
Qoruyaq bu məhəbbəti
Bədnəzərdən, bədnəfəsdən,

Qoruyaq bu məhəbbəti
Kobud səsdən, acı səsdən.
Ana-bala məhəbbəti
Dünyanın arzularıdır,
Bu analar, bu körpələr
İnsanlığın baharıdır.

ANALARIN SƏSİ

Fəcrin qızıl rənglərilə
 boyananda mavi göylər
Dünyanın hər tərəfindən
 anaların səsi gəlir.
Bizim şanlı yurdumuzda
 açılarda aydın səhər
Hər ananın ürəyində
 yalnız bir əməl yüksəlir.
Bizim xoşbəxt övladlara
 qara günlər hazırlayan,
Vaxtsız ölüm köynəyini
 cavanlara biçən qatıl!
Bu uğursuz niyyətinlə
 bir əl saxla, sən bir dayan,
Anaların fəryadından
 kül olarsan sən bunu bil.
Mən arzuyla övladına
 həyat verərkən analar
Həyat verər – Yer üzündə
 ömür sürsün şən, bəxtiyar.
Çiçəklərin ətri ilə
 nəfəs alsın, o, boy atсын.
Onu quşlar nəğməsilə
 yuxusundan tez oyatsın.
Azad, böyük vətənimin
 olsun xoşbəxt bir övladı
Xəyalının aynasında
 görünməsin möhnət adı...

Fikrin dərın kitablardan
 zəka alsın, gövhər alsın
 Xalqın ölməz dastanından
 mərdlik, qüvvət, hünər alsın.
 Elin şirin nəğməsilə,
 gülsün boya-başə çatısın.
 Azad əmək dünyasında
 qalxsın, kamil yaşə çatısın.
 Anaların istəyidir
 övladını xoşbəxt görmək,
 Min qayğıyla bəslədiyi
 bağçalardan bar götürmək.
 Bu müqəddəs arzulara
 hər xər baxan cinayətkar
 Anaların üsyarıyla
 yərə düşüb olacaq xər.
 Böyük vətən davasında
 oğlu ölmüş hər bir ana
 İnsanları sülh uğrunda
 qaldırır bax, bir üsyana.
 Bizim şanlı yurdumuzun
 işıq görmüş anaları
 Qoymaz
 zülmət dünyasını
 çulğalasın ilk baharı.

ŞAİR TALEYİ

Şairin üstündə rüzgarlar kimi
 Həm sağa, həm sola birdən əsməyin.
 Hələ səsi gəlir, nəfəsi gəlir,
 Onu basdırmağa çox tələsməyin.

Özgə bir dünyadır şair aləmi,
 Gizlində saxlanar qüssəsi, qəmi.
 Qırılsa şairin bir gün qələmi,
 Qırıb hər ümidi ondan kəsməyin.

Torpağın altında xəzinə yatır,
 Çox zaman bilinməz orda nə yatır.
 Şairin könlündə qərinə yatır,
 İncə duyğuları qırıb əzməyin.

Heykəl də qoymayın şairə vaxtsız,
 Zaman sınağından qoy qalib çıxsın.
 Nə oxucu ona söyləsin baxtsiz,
 Nə dövrən uçuруб heykəli yıxsın.

Qəlblərdə yaşasın onun heykəli,
 Şəri məşəl kimi illəri yarsın.
 Gələcəyin xoşbəxt nəsillərinə
 Əsrindən, dövründən salam aparsın.

* * *

Sönüb gedən qadın gözəlliyini
 kimi batan günəşə bənzətədi,
 kimi – son bahara;
 Kimi payız günləri əsən
 soyuq nəfəsli ruzgara.
 Ana qürubdursa əgər
 övladları bir səhərdir.
 İlk baharda ətir saçan
 gözəl-gözəl çiçəklərdir.
 Qürubun da sabahı var,
 son baharın yazı vardır.
 Çiçəklənən gənc nəsillər
 qürub edən analardan yadigardır.

* * *

Mən sənın torpağından
 Boy atmışam, vətənim...
 Dirçəlmişəm, qalxmışam,
 Dənli sünbül olmuşam.

Eşqini ürəyimdə
Yaşatmışam, vətənim.
Min nəğməli, min sözlü
Coşqun könül olmuşam.
Mən səndən öyrənmişəm
Eşqi də, nifrəti də.
İnsana, təbiətə
Sonsuz məhəbbəti də...
Bir gün sinəmdə əgər
Çırpınmasa bu ürək,
Torpağın altda belə
Sənin böyük eşqinlə
Həmişə döyünəcək...

* * *

Yol üstündə bitən körpə çinarlar,
Böyüyün, kölgəli ağaclar olun,
Sayəniz yollardan əskik olmasın,
Yaşayın, göyərən, novbahar olun...

Yol keçən yolçular dincini alsın,
Sərin kölgənizdə qonaq da qalsın.
Yaşıl budağınız kölgələr salsın,
Vətən yollarında düz ilqar olun.

Dözər hər tufana uca başınız,
Kökünüz torpağın ürəyindədir.
Əsən küləklərdir can sirdaşınız,
Qalxsın böyük günəş, sizə yar olsun...

Yol üstündə bitən körpə çinarlar,
Böyüyün, kölgəli çinarlar olun,
Sayəniz vətəndən əskik olmasın,
Ucalın, göyərən, novbahar olun.

YASƏMƏN

Yasəmənin ilk budağını
məne verin, qızlar,
məne verin.
Axı siz onu iyləyib,
qoxlayıb
Solən kimi atacaqsınız,
Evinizdəki lazımsız, gərəksiz şeylərlə
zibillərə qatacaqsınız;
Mən onu ürəyimin başına qoyacağam.
Nə iyindən, nə rəngindən,
Nə tamaşasından doyaacağam.
Mən ona şeirlər,
nəğmələr qoşacağam.
Çovğunlu qış günündə
həzin-həzin yada salıb
yasəməni,
Bahar eşqiylə qoşacağam.
Elə nəğmələr qoşacağam ki, ona
Qışda yasəməni ətirli ruzgarın
nəfəsi gəlsin,
Yasəməni budaqları
yırğalsın qış günü
evimizdə,
Qaranquşların qanadında
baharın səsi gəlsin...

* * *

Məni hər görəndə,
özündən dedin...
Özündən danışdın
baharda, qışda,
İnsanı ucaltmır
özünü öymək,
Ucaltmır inan ki,
birçox qarış da...

* * *

Demirəm, dünyadan köçüb gedəndə
Vətəndə şöhrətli bir adım qalsın.
İstəyirom bircə həzin xəyalım,
Bir də uçmaq istəyən iki qanadım
qalsın.

Nəsillər aparsın qanadlarımı,
Aydın üfüqlərə ehsin pervaz.
Böyük arzuları, saf duyğuları
Torpağın altında basdırmaq olmaz.

SALAMLAR

Birinin gözləri gülür
salam verəndə.
Birinin könlünün işığı
gözlərinə tökülür
salam verəndə.
Biri həzin, qəmli salam verir,
Biri sərxoş kimi
dəmli salam verir...
Biri təmkinlə,
ağır-ağır salamlaşır,
Biri yaman
fağır-fağır salamlaşır...
Biri buz kimi soyuq,
şaxtalı salam verir,
Birinin dağımıq fikri,
xəyalı salam verir.
Biri rəsmi salamlayıb keçir,
Biri salam vermək əziyyətindən
uzaqlaşır keçir.
Biri acı, istehzalı
salam verir,
Biri xeyli təkəbbürlü,

Xeyli ədalətli salam verir.
Biri salam vermir
Rütbəsi böyüyəndə.
Biri salamlaşmayıb
Yoldaşımın arası dəyəndə.
Biri minnətlə salam verir,
Biri xeyli əziyyətlə
salam verir...
Sadəcə salamları sevirəm.

İSTƏSƏM

İstəsəm
dağı dağı üstə qoyaram,
İstəsəm torpağın dərisini soyaram.
İstəsəm
Yer kürəsinin başında
tufan olub əsərəm.
İstəsəm
nəsil-nəsil insanların kökünü
Yer üzündən kəsərəm.
Güclüyəm, amansızam, möhtəşəmə, amansız qüsseyəm, qəmə.
Xeyallar arxamca sürünür,
Dünən dağı boyda görünən
Taun, vəbanı elmin eliylə
boğdum.
Çiçəyi, qara qızdırmanı
diyar-diyar qovdum.
Xirosima faciəsinin şahidiyəm,
Kosmos fətlələrinin
əlini sıxmışam.
Yeni aləmlər açmışam,
köhnə dünyanı yıxmışam.
Atom nəfəsləyirəm,
Azadlıq həvəsləyirəm,
İnqilab səsləyirəm.

İyirminci əsrəm mən,
Ölümlərin, fəlakətlərin
yolunu kəsirəm mən.
Hər sirri, hər hikməti
bilməliyəm.
İnsanın insanla düşmənliyini
silməliyəm.

TAHİR VƏ ŞAHNABAT DASTANI

Dostum, mən bu dastanı
İstəmirəm uzatmaq,
İki sevən ürəyin
bir eşqi vardı ancaq.
Onlar cavan yaşında
Əhdü-peyman etdilər,
Fəqət həyat yolunda
Başqa yolla getdilər.
Şahnabat qoca bir alimə
ərə getdi,
Dövlətə, varə getdi
Qulağında, barmağında
parladı qiymətli daş-qası,
Hərdən gizli-gizli axdı
Şahnabatın göz yaşı.
Tahir əsgər getdi,
Döyüş meydanında yaralar aldı.
Oxudu,
hərbi rütbələr qazandı,
Yaralar sağaldı,
Saçlarına dən düşdü.
General oldu.
Gəncliyi yadına hərdən düşdü.
Təsəllisi şirin bir xəyal oldu.
Bütün yaralar sağaldı
Tahirin ürəyində;

Döyüş yarası, həyat yarası;
Birçə gizlin-gizlin qövr eləyib
heç sağala bilmədi
Vəfasız Şahnabat yarası.

ŞANLI YOL

Qışın təmiz qarı kimi
ağarsa da gur saçların,
Gözlərində sevinci var
coşqun, gözəl bir baharın...
Qəhrəmanlıq dastanıdır
həyatının hər varacağı.
Əməyinlə, hünərinlə
yaratmışan bu növrəği.
Vətənimin göylərində
hökm edəndə qatı zülmət
Sən azadlıq şüarını
eləmişdin böyük məqsəd.
İnqilabın bayrağını
alıb ələ getdin öndə.
Döyüşürdün görmək üçün
Vətəninə bir ağ gündə.
Arzuların çiçək açdı
xalqımızın əməyilə...
Azadlığın şəfəqləri
bəzəyəndə bu dünyanı.
Açdı doğma bacıların
məhbəş kimi o çadranı.
Savadsızlıq, avamlıqla
mübarizə apardın sən.
Azərbaycan qızlarını
nurlu yola çıxardın sən.
Yoldaş oldun, ana oldun,
xidmət etdin ellərimə.
İlham verdin, qüvvət verdin
şer yazan ellərimə...

Sən nəsillər yetişdirdin
 təmiz vətən havasında.
Qardaşların şəhid oldu
 Böyük Vətən davasında.
Sən yurdunun kədər ilə
 kədərlənib ağlamısan.
Ağır günde vətənin
 yarasını bağlamısan.

* * *

Hər gün yeni bir zəfərə açılarda aydın səhər
Sənin parlaq gözlərində şefəqlənir düşüncələr.
Sən vətənin baharıyla qocalmayıb cavan qaldın,
Azad, gözəl bir dünyada qüvvət aldın, ilham aldın.
Qışın təmiz qarı kimi ağarsa da gur saçların
Gözlərində sevinci var azad, şanlı bir baharın.

RƏVAYƏT

Süni nəvazişlər, soyuq busələr,
Təlxəklər, rəqqasələr,
Pəhləvanlar, ilanoyndanlar
Yorub usandırmışdı hökmdarı...

– Yeni bir əyləncə verin mənə bəri. –
Əmr etmişdi xidmətçilərə,
Onu xoşhal etməyə çalışırdı hərə.
Tapıb bir nəfəri
 gətirdilər bir gün.
Yığıldı tamaşaya
 saray əhli bütün.
Təzə adam bir çuvaldız
 çıxarıb taxdı yerə.
Uzaq məsafədən kiçik iynələri
Atıb keçirdi çuvaldızın
 deşiyindən yüz kərə.

İynələr çuvaldız gözündən
 keçib yerə düşdü dalbadal,
Güldürdü, əyləndirdi hökmdarı
İndiyə qədər görmədiyi
 eşitmədiyi bu qərribə əhval.
Sənətini böyük məharətlə
 işlədir deyə,
Hökmdar əmr etdi
 yüz qızıl versinlər
 xəzinədən bu bəndəyə.
Sonra da əmr elədi:
 divan qursunlar,
Bu adama yüz zopa vursunlar, –
Belə boş yerə sərf etdiyi
 üçün vaxtını.
Neyləsin zavallı,
 qınamasın baxtını?!

ƏQRƏB VƏ QURBAĞA

Məşə yanırdı,
Kol-kos alovlanırdı,
Qurbağa canını
 qurtarmaq üçün
 yanğından
 yaxınlaşdı çaya.
Üzüb keçmək istəyirdi o taya.
Əqrəb qaranəfəs yetirdi
 özünü sahile.
Tutdu qurbağanı dilə:
– Can qardaş,
 yanır məşə,
Əlac elə sən bu işə.
Məni dalına götür,
Qarşı sahile ötür.
Qurtar məni bu yanğından,
Yaxsa məhv olaram, aman!

Qurbəğanın rəhmə gəldi ürəyi.
 O hələ incitməmişdi
 Hə bir qarışqanı,
 nə bir milçəyi.
 İnandı əqrəbə, əqrəbin dilinə,
 Mindirdi onu öz belinə.
 Yüku ağır olsa da qurbəğanın
 Birtəhər üzüb keçdi çayı.
 Sahilə az qalmışdı,
 yaxın idi suyun o tayı.
 Əqrəb: – Qurbəğa qardaş,
 Gərək mən səni sancam, – dedi, – bu an!
 Qurbəğa inanmadı bu nankorluğa.
 – Nə yamanlıq etdim ki, sənə
 məni sancasan?
 Səni yangından, bələdan
 qurtardım,
 Dalıma mindirib sahilə
 çıxardım.
 – Bilirəm, bilirəm, – dedi əqrəb, – bunları,
 Mənim xislətim budur,
 sən incimə bəri.
 Zəhərimi tökməsəm,
 özüm tələf olaram,
 Həmişə əqrəb olmuşam,
 yənə də əqrəb varam.

* * *

Mən sükut istəmirəm,
 sükutun dili laldır.
 Hələ məni yaşadan
 bir qanadlı xəyaldır.
 İstəyirəm quş kimi
 qurum hər yerdə yuva,
 Uçum kəpənək kimi
 ruzgarı qova-qova

Axıb gedən çaylarda
 ləpələre qoşulum,
 Ruzgar olum,
 çöllərə, düzlərə düşsün yolum.
 Şaxta dəysin,
 qar dəysin,
 çovğun dəysin canıma,
 Dağlarda axan şimşək
 girsin mənim qanıma.
 Canlı insan xəyalı
 iti ruzgar kimidir.
 Mən sükut istəmirəm,
 sükut məzar kimidir.

LAYLA

Pəncərədən ay baxır,
 Yənə gözlərin axır.
 Göylər atlas köksünə
 Sarı ulduzlar taxır.
 Layla, ceyranım, layla,
 Körpə tərənəm, layla.

Ömrün-günün şad olsun,
 Qüssə sənə yad olsun.
 Yaxşı adlar içində
 Adın yaxşı ad olsun.
 Layla, ceyranım, layla,
 Körpə tərənəm, layla.

Xoşbəxt ol, xoşbəxt yaşa,
 Vəfalı ol yoldaşa.
 Yaxşı işlərlə dolsun
 Qoy ömrün başdan-başa.
 Layla, ceyranım, layla,
 Körpə tərənəm, layla.

ANAMA

(ilk şeirlərdən)

Sönür dünən gecə yandırdığın şam,
Xəstəyəm, verən yox bir az su, ana.
Vaqon yırgalayır səni bu axşam,
Ey uzaq yolların yolçusu, ana.

Darılır ürəyim, yanır nəfəsim,
Başımın üstündə yoxdur bir kəsim.
Qəlbimi köz kimi yandırır, səni
Bir daha görməmək qorxusu, ana.

Döyür pəncərəmi bir acı ruzgar,
Bayırda bu axşam yenə boran var.
Bürüyüb qəlbimi coşqun arzular
Çəkilib gözümün yuxusu, ana.

ÇADRA

O ruhunu altında gizləyən qara pərdə
Artıq gözəl üzünün saflığından çəkilsin.
Düşsün ayaqlarıma, sürünsün bu yerlərdə,
Ana, artıq sən də bir zəncirli qul deyilsən...
İşıqlı gözlərinin yorğun qanadlarından
O qara rəngli qorxunc gecəni qaldır və at.
Günün nurlarını iç al şəfəqli yarından,
O gözəl gözlərində parləsən yeni həyat.

GÖYƏRÇİN QIZIN DASTANI

(Əfsanə)

Hər axşam gün batanda
Oxuyardı göyərçin.
Onun həzin nəğməsi
Ağlardı için-için,

“Hər il bahar suları
Axanda vətən sarı
Həzin-həzin anaram
Bizim yaşıl dağları.
O dağları gəzərdim,
Gül-çiçəklə bəzərdim.
Yar kime könül versə
Mən uzaqdan sezərdim.
Sonalar, ay sonalar,
Uzaqlarda qaldı yar,
Məndən ona bu axşam
Həsretlə salam apar.
Hanı göyərçin donum,
Geyim budağa qonum.
Budurmu, namərd fələk,
Mənim uğursuz sonum?”
Nəğmədəki ahu-zar,
Nazlı dilbərim, sən
Dünyada nə dərdin var?
Göyərçinin gözü dolmuşdu yaşla,
Danış dərdlərini, dedim, di başla.
Söylədi göyərçin macərasını,
Açdı ürəyinin ilk yarasını:
“Qaçıb insanların arasından biz,
Dağlarda yaşardıq alını ləkəsiz.
Bir dəstə qız idik quş paltarında,
Heç əli çatmazdı bizə yarı da.
Gəzərdik dağları, cumardıq gölə,
Qonardıq çiçəyə, qonardıq gülə.
Güldən, qərənildən öpüş alardıq,
Hey mavi göylərdə qanad çalardıq.
Bizə yuva idi hər qaya, hər daş,
Bəzən də qalxardıq göylərə birbaş.
Enərdik bəzən də dəstəylə yerə,
Yorulub düşərdik göy çəmənlərə.
Ovçular hər yanda bizi aradı,
Lakin donumuzda min sehir vardı.

Bizi qorxutmazdı ovçu güllesi,
 Bu uca dağlarda bir insan səsi
 Heç zaman salmazdı bizi talaşa,
 Vururduq beləcə bir ömrü başa.
 Bir gölün üstündən bir gün uçurduq,
 Birdən dəstəməzlə dayanıb durduq.
 Gəl çimək dedilər göyərçin qızlar,
 Burda insanlardan nə iz, nə toz var.
 Soyunub sahilə lap çılpaq olduq.
 Yuyunub, silkənib ağappaq olduq:
 Sən demə şahzadə dolaşmış tək,
 Sahildə qəflətən bizi görərək
 Güdmüşdü xəlvətcə bizi uzaqdan,
 Cummuşdu biz çimən sahilə haman.
 Biz gölə cumaraq suda çiməndə,
 Şahzadənin gözü qalmışdı məndə.
 Alıb gizlətmışdi quş paltarımı.
 Sındırıb atmışdı qanadlarımı:
 Hamımız silkinib sudan çıxanda
 Mən tapa bilmədim o yan–bu yanda
 Göyərçin donumu, quş paltarımı,
 İtirmişdim artıq qanadlarımı.
 Şahzadə götürüb getirdi məni,
 Bir böyük saraya yetirdi məni.
 Məni gəlin edib o gecə aldı,
 Azad göyərçini qəfəsə saldı.
 O gündən qul oldum mən yad ellərdə,
 Söyləndi dastanım bütün dillərdə”.

DAĞ YOLLARI

Qalxdıqca yuxarı dağ yollarıyla
 İnsanın ürəyi fərəhlə dolur,
 Döşündə buz kimi bulaqlar axan
 Dağların səfası nə gözəl olur.

Çağırır yamacda çiçək çiçəyi,
 Yaşıl çəmənlərin gözəl çiçəyi
 Salanda başına əlvan ləçəyi
 Bu xoş mənzərəyə könül vurulur.

Dağların yüz donu, yüz libası var,
 İnsana can verən xoş havası var.
 Qışda çovğun olub töküləndə qar,
 Narın çiçəklərin al rəngi solur.

Əsməsin dağlarda xəzan yəlləri,
 Sənəsi həmişə güllü yaz olsun.
 Sərin bulaqların əziz qonağı
 Mey–məzəli dostlar, bir də saz olsun.

Dost gəlib su içsin buz bulaqlardan,
 Bizdən ayrı düşsün qoy acı hicran.
 Bu dağ yollarıyla yüksəlib qalxan
 Xoşbəxt ömür sürən oğlan, qız olsun.

KARVAN BULUD

Karvan bulud, karvan bulud,
 Gurlayırsan belə nədən?
 Əbəs yerə ses salmaqdan
 Həzz alırsan yoxsa ki, sən?
 Karvan bulud, karvan bulud,
 Boş-boş gəlib gurlama bax
 Görürsənmi susuz yanır
 Altındakı qara torpaq.
 Bağrı yanıq səhralara
 Yağış yağdır, su səpələ.
 Əməyindən fayda çıxsın
 Doğma yurda, doğma elə.
 Ölkəmizin bağçaları
 Yaşıllaşsın, açsın çiçək.

Boş gurlama, karvan bulud,
 Yərə yağış yağdır görək.
 Guruldayıb göy üzündə
 Səs-küy salma, bircə dayan.
 Nə fayda var, bu dünyada
 Boş gurlayıb, səs salmaqdan.
 Mənim könlüm qüssələnsə,
 Qəm doldursa piyaləmi –
 Alıb şeir yaradaram
 Könlümdəki sısqə qəmi.
 Həsret mənə hücum çəkse
 Əsir edib mən hicranı
 Bir saf hissə çevirərəm,
 Dar edərəm bu dünyanı,
 Vəcdanında baş qaldıran
 Hər faydasız hissə, dərde,
 Yol vermərəm yuva qura
 Ürəyimdə hər namərdə.
 Gəl dost olaq, yağış yağdır,
 Qoy sulansın boz səhralar.
 Boş-boş gəzir gurlamaqdan
 Bu dünyada nə fayda var?
 Görürsənmi, karvan bulud,
 Sənin kimi mən də varam.
 Ancaq yağış yağdırmasan
 Mən boş yərə gurlamaram.

QANUN

Qanun var ki, insanları
 kölə etmiş dünyada.
 Qanun var ki, qulluq yazmış
 babalardan övlada.
 Qanun var ki, zəncirləmiş
 çox arzunu, əməli.
 Qanun var ki, bazarlarda
 satmış nadir gözəli.

Qanun var ki, körpələri
 səfil etmiş, ac qoymuş.
 Qanun var ki, qocaları
 çörəyə möhtac qoymuş.
 Yer üzündən bu qanunu
 silmək üçün hər zaman
 Mübarizə yollarında
 çox igidlər tökmüş qan.
 Qanun var ki, zəncirləmiş
 ruhu, dili, həvəsi,
 Sürgünlərdən azadlıqçün
 yüksələn meğrur səsi.
 Əzəmətli bir milləti
 qul eləyən qanun var.
 İnsanlığı əzmək üçün
 verilib bu qanunlar.
 Yarandığı gündən bəri
 insan oğlu hər zaman
 Ədalətsiz qanunlara
 qaldırmışdır min üsyan.
 Azadlığın bayrağını
 ucaldan bir insan da
 Sədaqətin qanununu
 yaratmışdır cahanda.
 Köləliyə, əsarətə
 qara məzar qazıldı.
 Azad, gözəl bir ölkədə
 azad qanun yazıldı.
 İnsanların azad fikri,
 eşqi, hissi, duyğusu,
 Qocaların hər istəyi
 anaların arzusu,
 Alqışlayır bu qanunu
 salamlayır hər zaman,
 Əmək, hünər dünyasına
 alqış deyir hər insan.

Açılmamış bir kitabdır hər insan ömrü,
Hər baharın bir məhəbbət macərası var.
Yazılmamış bir hesabdır hər insan ömrü,
Hər gecənin, hər gündüzün bir mənası var.

Boş keçməyir, düşündükcə, ömrün hər dəmi,
Yazılmamış bir dastandır könül aləmi.
Məhəbbətin fərhəlidir sevinci, qəmi,
Hər duyğunun, hər arzusunun bir səfası var.

Kim çağırdı ürəkləri eşqə, həvəyə,
Bülbül nədən gül eşqiylə verir səs-səsə?
İnsan qəlbi çox möhtacdır isti nəfəyə –
Desələr də məhəbbətin min cəfası var.

SƏNİN ƏLLƏRİN

İnsanı həyatda gözəl cləyən
Əməkdir, əzizim, hər şeydən əvvəl.
Heç sənə bərabər ola bilməmi
Mənasız, məzmunsuz, avara gözəl?!

Pambıq çöllərində, dəzgah dalında
Faydalı iş görən insan gözəldir.
Qadınları çəkic və qələm tutan
İşıqlı və aydın cahan gözəldir.

Yüksək mədəniyyət kürsüləri də,
Uşaq böyütmək də sənə yaraşır.
Qalmazsan qardaşdan, dostdan geridə,
Coşqun həvəsin var, qaynayıb daşır.

Həyatın hər üzü sənə bəllidir,
Şanlı cərgələrə vardır öz yerin.
Eşqin könüllərdə min təsəllidir,
Əməklə gözəldir sənin əllərin...

OĞLUMDAN AYRILAN GECƏ

Ay gümüş dalğalarda
nazlanır gəlin kimi.
Ruzgar gəzir saçında
körpəcə əlin kimi.
Yenə ay işığında
qumlar sanki incidir.
Körpə
Sən indi oyaqmısan,
gözündə yuxu varmı?!
Balasından ayrılan
ana gecə yatarmı?!
Mən hələ yatmamışam,
yanımda boşdur yerin,
Qapanırmı, a körpəm,
o uzun kirpiklərin?..
Bayaq günəş batanda
tozlu yollardan keçdin,
Ürəyin yanan zaman
sərin sülardan içdin.
Mən də sənənin yanında
dayanmışdım elə bil,
O göyçək gözlərinlə
birçə şirin-şirin gül.
Sən tamaşa edirsən
heyran-heyran dağlara.
Bəzən yolayrıcında
baxırsan uzaqlara.
Anasının dalınca
quzular mələr keçir,
O körpə xəyalından,
ceyrənim, nələr keçir?!
Uzaqda yalqız qalan
anan keçir fikrindən,
Bəlkə indi yatmayıb
onu düşünürsən sən?

Bəlkə ana həsrəti
 saf könlünü qanadır.
 Vətən mülkü, gül oğlum,
 ən müqəddəs anadır!
 O gördüyün göy bağlar,
 yaşıl dağlar, dərələr,
 Getdikcə hey dəyişən
 fərəhli mənzərələr...
 Sənin ana yurdundur,
 sənin doğma ocağın,
 Xoşbəxt ömür sürdüyün
 nurlu, azad torpağın,
 Nəfəsinə qarışan
 dağların saf havası,
 Qütbətdən uçub gələn
 quşların şən yuvası,
 Çiçəklərin xoş ətri,
 axan suyun gur səsi,
 Budaqlarda oynayan
 ruzgarın zümzüməsi.
 Dəryatək ləpələnen
 sarı sünbül taxıllar,
 Yollarda rast gəldiyin,
 gördüyün hər nə ki var,
 Azad torpaq, azad el
 çiçəkli vətəndir,
 Günəş, dəniz göy, hava,
 qarlı dağlar sənindir!
 Sev onları, əziz tut,
 Vətəni yaxşı tanı.
 Varlığınla, qəlbinlə
 sən sev Azərbaycanı!

SABİRƏ

El üçün ağlayan
 Gözündən olar, –
 Dedi atalar.
 Keyr, möhtərəm atalar,

Ağır-ağır dövrənlərin
 Dərdini çəkən,
 Yazıq doğma bacıları –
 Fatma, Tükəzbanların
 Dərdini çəkən,
 Ehtişamı milləti
 Talan olanın
 Gününə ağlayan,
 Ürəyini
 Vətənin yaraları ilə dağlayan,
 Əsarət, nadanlıq, cəhəlet
 Zəncirlərini qırmağa çağıran
 Məktəb, maarif, mədəniyyət, –
 Deyə bar-bar bağıran
 Sənətkar gözündən olmadı.
 Gözlərinin nuru onun
 Şölə çəkdi
 Məzlum Şərq ellərinə.
 Gözlərinin yaşı onun
 İnci kimi səpələndi
 Yazıq vətən torpağının
 Vaxtsız solan güllərinə.
 Yanan bir ürəyin
 Şöləsindən işıqlandı vətən.
 Onun yanıqlı naləsindən
 Oyandı Vətən,
 Oyandı Vətən.

Ona atılan,
 Qalaq-qalaq yığılan
 Tənə daşlarından
 Əbədi heykəl yarandı.
 Vətənin azadlıq bayrağıyla
 Parladı onun
 Arzusu, andı.
 İndi çöllər lələ daşqınıdır,
 Çəmənlər lələdən yanır.

Azadlığın şövqü ilə
 Elə bil alışıb vətən yanır.
 El üçün ağlayan
 Gözündən olmur, atalar.
 Canlı göz yaşlarıyla,
 Suvarılan çiçəklər
 Vətən torpağında
 Heç zaman solmur, atalar.

FÜZULİ

Gətirdim şimalın uzaq qoynuna
 Qəlbimdə, qanımda səni, Füzuli,
 Bir gəlib görəydin dost məclisində
 Bu gözəl ellərdə məni, Füzuli.

Burda da göylərdə yanır ulduzlar,
 Dalğalarda sönür həzin bir axşam.
 Əfsanəyə bənzər bu gözəl yerdə
 İnan, həsrətini unutmamışam.

Könül bir qəfəsdir xəyal olmasa,
 Xəyalım çırpınır, uçur vətənə.
 Harda olsa qəlbim eşqinlə yanar,
 Mən sənin eşqinlə yaşaram yenə.

Könlümün ən böyük istəyi sənsən,
 Sən mənə özizsən canımdan belə.
 Axşamlarım sənin sözünlə başlar,
 Gecələrim keçər yenə səninlə!

Sən ey azad eşqin ilk bəstəkarı,
 Ey sənət evinin qoca memarı
 Əyilir qarşında hörmətlə başım,
 Doğma sənətimin ey ilk baharı!

Yalnız badi-səbə açmaz qapını,
 Sənin indi milyon dostların vardır.
 Gəl ey böyük aşiq, sil göz yaşını,
 Artıq günəş doğmuş, artıq bahardır!

NİZAMİYƏ

Keçdi Yerin üzərindən qərinələr bir an kimi,
 Cahangirlər, hökmdarlar xəzəl olub külə döndü.
 Lal gecələr dilə gəldi, fəryad etdi insan kimi,
 Saysız ulduz karvanları çıraq kimi yandı, söndü.
 Öz səmtini dəyişdirdi sakit axan çaylar belə,
 Zəif-zəif sızan sular birləşərək döndü selə,
 Neçə böyük cəzirə də yoxa çıxdı dənizlərdə,
 Qılınç çalan min bir fəteh ad qoymadı heç bu yerdə.
 İllər gəlib keçən yoldan karvan keçdi, tozu itdi,
 Bulud keçdi, kölgə saldı, Yer üzündə izi itdi.
 Sənin ömür karvanının əbədiyyət oldu yolu:
 Çəkdiyi yük – söz incisi, hər addımı şərəf dolu.
 Səkkiz yüz il yaşatmışdır səni sənət, əmək, hünər.
 Şöhrətinlə parlamışdır vətəninə mavi göylər.
 Kimso cavab verməyəndə Füzulinin fəryadına,
 Uzaq Bağdad ellərində səni saldı o yadına,
 O baxanda qəmli-qəmli hər an ana yurda sarı,
 Sızlamışdı ürəyində xalqın dərin yaraları.
 Haqsızlığa, zülmə qarşı qaldıranda, şairim, baş,
 Sənin təmiz gözlərində parlamışdı incitək yaş.
 Qızılgülər vağam olub töküləndə budağında,
 Ölməz şair, sən can verdin, böyük günlər sorağında.
 Qara ölüm söndürmədi şerindəki o ataşi,
 Sən bilirdin doğacaqdı azadlığın al günəşi.
 Əməllərin, arzuların bir həqiqət oldu bu gün,
 Vətən mülkü deyil indi bir zamanlar sən gördüyün!
 Bəzəmişdir dörd yanını bənövşələr, qızılgülər.
 Hər gün sənin qəbrin üstə açılıb bir gülün səhər.
 Leyla, Şirin əzbər deyir öz dilində kitabını,

Ana yurdun nəsıl-nəsıl bəsleyir hər xıtabını.
 Qalx, böyük şairim, bu gün heykəlin
 Ucalmış o köhnə qəbrinin üstə.
 Hörmətlə görməyə gəlirlər səni
 Ölkəmin qızları hey dəstə-dəstə...
 Səni ziyarətə gəlmişdir bu gün
 O dağlar gəlini xınalı kəklik,
 Ellər şərəfinə qurmuş toy-düyün,
 Dörd yanın bağcadır – güllük, çiçəklik...
 Yaşını silmişdir sevdinin gözlər
 O nəzənin gəlin, vəfalı dilbər –
 Şirin də gəlmişdir hüzuruna, bax,
 Onun təmiz qəlbi sənindir ancaq.
 Məhəbbət dəmidir, bahardır bu gün,
 Qızılgülün aşıb-daşan çağıdır,
 Şəhərin xoş əsən sərin yelləri
 Leylinin saçını töküb dağıdır.
 Yoxdur göz yaşları şaqraq səsində,
 Hicran duyulmayıb şikəstəsində,
 İlk bahar son qoydu onun yasına,
 Qovuşdu Məcnun da öz Leylasına.

DƏNİZDƏ BATAN GÜNEŞ

Ey dostluqdan yorulmaz, mənim sevimli eşqim,
 Sənə olan eşqimi söndürmədi illər də,
 Yənə yardım-yoldaşdan ayrı düşüb günəşim!
 Dolaşıram səninlə bu gözəl sahillərdə.

Ey günəş, qızıl günəş, dənizdə batan günəş!
 Hər sabah şirin-şirin məni oyadan günəş!

Ölkəmin göylərində parlasın qanadların,
 Nurundan qüvvət alsın çiçəklənən diyarın
 Sənəsi açıq sənə bağçaların, bağların,
 Gizli bir sevdası var sənə yaşıl dağların.

Ey günəş, qızıl günəş, dənizdə batan günəş!
 Hər sabah şirin-şirin məni oyadan günəş!

Hər il qonağın olur min-min yerdən adamlar,
 Ölkənin sarı saçlı, qara gözlü qızları;
 Ölkənin şirin dilli, şirin sözlü qızları
 Səndən qüvvət toplayar, hər gün səni salamlar.

Ey günəş, qızıl günəş, dənizdə batan günəş!
 Hər sabah şirin-şirin məni oyadan günəş!

İstəyəm ki, tellərin uzansın hər tərəfə,
 Qalmasın Yer üzündə isinməyən bir bucaq;
 Qalxsın, sənə qarışsın, səndən olsun bir dəfə
 Gizlinlərdə, uzaqda çatdıyan hər ocaq.

Ey günəş, qızıl günəş, dənizdə batan günəş!
 Hər sabah şirin-şirin məni oyadan günəş!

Ey dostluqdan yorulmaz, mənim sevimli eşqim,
 Sənə olan eşqimi söndürmədi illər də,
 Yənə yardım-yoldaşdan ayrı düşüb günəşim!
 Dolaşıram səninlə bu gözəl sahilləri.

Ey günəş, qızıl günəş, dənizdə batan günəş!
 Hər sabah şirin-şirin məni oyadan günəş!

BULUDLAR

Uzaq ölkələrə, iraq ellərə
 Axışan buludlar, axan buludlar!
 Bir ilıq nəvaziş umarkən sizdən,
 Könlümü həsrətlə yaxan buludlar!

Mənim ki, ürəyim bir gül yarpağı,
 Əsər, sizi görəsə yorğun, buludlar!

Bəzən axan bir çay, bir sel sayağı, –
Bəzən ümman kimi durğun buludlar!

Açılsın göy üzü yığınınızdan,
Zorif bir hiss kimi titrək buludlar!
Döşənsin səmələr aydan, ulduzdan,
Hər axşam min kölgə, min rəng buludlar!

Solan çiçəkləri siz öpərsiniz,
Siz ey göy üzündə örpək buludlar,
Yanan səhralara su səpərsiniz,
Ey atlaz buludlar, ipək buludlar!

Uzaq ölkələrə, iraq ellərə
Axışan buludlar, axan buludlar!
Bir ilıq nəvaziş umarkən sizdən,
Könlümü həsrətlə yaxan buludlar!

DƏNİZ

Sevgimin tarixi səndən də dərin,
Mənim alnım açıq, qəlbim ləkəsiz:
Bu çırpınan könlüm, daşan hissərim,
Nə qədər benzəyir sənə, ey dəniz!

Sənin də həyatın coşqundur belə,
Mələr dalğaların, qaçar sahile:
Bəzən də bənzərsən durğun bir gölə,
Yeni bir ilham ver mənə, ey dəniz!

Nə qədər çıldırsa ağ dalğaların,
Yenə də hissini bir sahili var.
O dar sərhədlərdə sınaq vüqarın,
Keçərmə sahili aşib dalğalar?

Sənə təbiətin qocaman əli,
Bir sərhəd cızaraq, bir sahil qoymuş,
Bənzərimiz budur: könlümüz dəli,
Nə gecələr susmuş, nə gündüz doymuş...

Mənim sevinclərim, hissim bunu bil,
Sahilsiz bir dəniz hər yeri aşar.
Arada fərqimiz heç kiçik deyil:
Sən ha çırpınsan da, bir sahilin var.

ANA SƏSİ

Nə güclüsen ana səsi,
qadın səsi...
Ürəklərdən qopub gələn
odlu nəğmələr nəğməsi...
Səadətə, xoş günə çağıran bizi
ana səsidir.

Qüdrətiylə aşib keçən
neçə qitəni, dənizi
ana səsidir.

Rəngi istər ağ olsun,
istər sarı, istər qara.

Analıq bir şərəfdir
insanlara...

Dünyada bir səs varmı
Ana səsi qədər doğma, mehriban?
İlk layları dinləmişik,
İlk şofqət görmüşük
analardan.

Vətənin ağır günündə
döyüşə göndərən analar,
Qaranlıqlar ərisin deyə
Ürəyini məşələ döndərən analar.
Xoş gündə

könülləri xoş meh kimi
sarıb keçən ana səsidir.
Çətin yolları ümidlə, inamla
yarıb keçən ana səsidir.
Dünyada elə ana varmı
Körpələrin təbəssümünü
göz yaşına dəyişsin.

Dünyaları ona versələr belə!
 Elə ana tapıların
 Balasının bir gününə qıysın
 "Sənə əbədiyyət bəxş edərək" –
 desələr belə?!
 Bütün canlılar qoruyub balasını –
 Oddan, sudan, küləkdən...
 İllərin, əsrlərin arxasından
 Anaların səsi gəlir:
 "Qoruyaram səni, körpəm,
 qızılca dan, çiçək dən".
 Silinir ölkələrdən
 Qızılcanın, çiçəyin izi...
 Bombaların çopurundan,
 Yanğınların ləkəsindən
 Qoruyur analar,
 Dünyamızı, yuvamızı, elimizi...
 Ana sözü dayandırır
 Dağdan qopan vəhşi seli.
 Ana sözü oyandırır
 Əsarətdə yatan eli.
 Böyük ana,
 Yaratmışsan öz əlinlə
 Keçmişsi sən, bu günü sən.
 Öz əlinlə qaldırırsan
 Bu dünyanın küreyindən
 Fəlakətin yükünü sən.
 Bu gün bütün Yer üzündə
 Səs-səsə versə analar
 Sülhün qalib bayraqları
 Hər tərəfə əzəmətlə dalğalanar.
 Dinləyin, insanlar,
 Analar danışır,
 Üfüqlərdən-üfüqlərə dalğalanan
 Anaların səsidir...
 Bu səs
 Səadət nəğməsi,
 Ümid nəğməsidir...

ANAMIN SEVİNCİ

Mən anamın gözlərindən oxudum
 Zəfər günü səadətini adını.
 Bu dörd ildə gözü yaşlı görmədim
 Bir kərə də olsa mən o qadını.
 Ağır həsrət günlərində görmədim,
 Mən görmədim o qadını ağlayan...
 İndi onun gözlərində yaşadımı,
 Sülhün təmiz şəhiydimi parlayan?
 Ana! – dedim, o, boynuma sarıldı,
 Birdən sevinc yaşlarında boğulduq,
 Ana! – dedim – bu işıqlı dünyada
 Elə bil ki, biz yenidən doğulduq.
 Əziz ana, mən bu ağır illərdə
 Səndən səbir, səndən təmkin öyrəndim.
 Ölkəmizə basqın edən düşməne
 Tükənməyən qəzəb və kin öyrəndim.
 Vətən ağır zülmətlərdən qurtardı,
 Ana yurdum yenə çıraqban oldu.
 Haqq uğrunda vuruşan bir ölkənin
 Qazandığı şərəf oldu, şan oldu.
 Dalğalansın vətənimin bayrağı,
 Mərd oğullar doğan ana var olsun!
 Yer üzündə kor niyyətlər daşıyan
 İnsanlığın düşmənləri xar olsun!

DAŞ-QAŞLAR

Yaqut, zümrüd, firuzə
 Yaman xoş gəlir bizə...
 Gün kimi yanır almaz,
 Brilyanta tay olmaz.
 Ləlin yoxdur əvezi,
 Heyran qoyur hər kəsi.
 Dənizdən çıxan inci

Deyir: mənəm birinci.
 Qızıl bir yanda qalır,
 Araya dava salır...
 Büllur bərq vurub yanır,
 Parlaq gümüş odlanır.
 Güzəllik rəqabəti
 Daş-qaşları alıbdır,
 Birincilik həvəsi
 Yaman qovğa salıbdır.
 Siz ey qiymətli daşlar,
 Ey cavahir, ey gövhər,
 Sizi yerdən qaldıran
 İnsan deyilmi məgər?
 Alt qatlardan çıxarıb
 Sizə şöhrət gətirən,
 Sizi faydalı edib,
 Həyata rəvnəq verən
 Bilin, insandır, insan.
 İnsansız daşların da
 İşı olmazdı asan...
 Daşları canlı edən,
 Şöhrətli-şanlı edən
 İnsanın zəkasıdır.
 Daşları canlandıran
 İnsanlıq dünyasıdır.
 Sizi insanlar tapır,
 Sizi insan yüksəldir.
 Sizi insanın əli
 Güzəl edir, düzəldir!

BALALAR ÜÇÜN

LALƏ

Lalə günəşlə durur,
 Lalə günəşlə yatır,
 Anasını oyadır,
 Atasını oyadır.

Lalə tezdən oyanır
 Dodağında gülüşü,
 Pəncərədən səsləyir
 Yuvada yatan quşu.

Lalə oynayan kimi
 Sanki bahar oyanır.
 Bağçada əlvan güllər,
 Bağda quşlar oyanır.

Dörd yaşma girəcək
 Lalə hələ gələn il.
 Lalə yatan otaqda
 Saat da lazım deyil.

O, hamını qaldırıb
 Səhər tezdən oyadır.
 Lalə günəşlə durur,
 Lalə günəşlə yatır.

BİR CÜT XURMA AĞACI

Elə bil ki, əkizdir
 Bir cüt xurma ağacı.
 Dayanıbdır yanaşı
 Sahildə bu cüt bacı...

Ayağımı dalğalar
Yalayır ağaclarım.
Saçlarımı yağışlar
Darayır narın-narın.

Onlara heyran olub
Elə bil Qara dəniz.
Bu körpə cüt bacılar –
Həm mehriban, həm əziz...

Elə bil ki, əkizdir
Bir cüt xurma ağacı.
Dayanıbdır yanaşı
Sahildə bu cüt bacı...

XAÇBULAQDA

Ağac bitməz,
Meşə yoxdur
Xaçbulaqda, Xaçbulaqda.
Sarı çiçək, oymadərən
Yaman çoxdur Xaçbulaqda.

Bulaqları buz kimidir,
Gecəsi gündüz kimidir.
Dağ döşləri düz kimidir
Xaçbulaqda, Xaçbulaqda.

Dağ çiçəyi yaman boldur,
Dağ yolu nə gözəl yoldur.
Havanı sinənə doldur
Xaçbulaqda, Xaçbulaqda.

Çiçəkli, səfalı yaylaq!
Qonşun Pirsultan, Müşavaq...
Heç doymadı gözüm ancaq
Xaçbulaqda, Xaçbulaqda.

DAŞKƏSƏN

Dağ üstündə dağ şəhərim!
Təmiz, ağappaq şəhərim!
Geniş küçə, açıq meydan,
Yaratmışdır səni insan.
Dağlar necə darıxardı
Sən olmasan, sən olmasan!
Mənim gözəl dağ şəhərim,
Təmiz, ağappaq şəhərim!
Gecə çiraqların yanır,
Dərələr nura boyanır,
İşıqlanır dağ şəhərim!
Təmiz, ağappaq şəhərim!

QIZLAR QUŞU

Qızlarquşa, qızlarquşu
Harda keçirdin bu qışı?
Üşüdümü qanadların,
Qaldınmı altında qarın?
Yoxsa uçdun uzaqlara
İsti, günəşli diyara.
Nələr gördün, nələr gördün,
Xoş nəğmənlə söyle, görək.
Yaxşıdırımı, Qızlarquşu
Qanadlanıb uça bilmək?

QARA TÜKLÜ QU QUŞU

Qara tüklü qu quşunun
Balası tünd qəhvəyidir.
Yanında vardır birisi,
Heç bilmirəm o nəyidir.

Qu quşunun boynu uzun,
Dimdiyi də qıpqırmızı,

O dalınca üzənlər də
Ya oğludur, ya da qızı.

Qu quşunun ağı gözəl,
Qarası da yaraşılıq,
Onun boynu nə göyçəkdir,
Gözləri də – nə işıqlı!

Asta-asta üzüb keçir,
Yanında da balaları.
Flə bil ki, süzüb keçir
Göl aşağı, göl yuxarı...

BOY ÇİÇƏYİ

Dağların dəli boyu,
Hardan gəldin arana.
İçsəydin bulaq suyu,
Qalmazdın yana-yana.

Boy çiçəyi rəngi sarı,
Yarpaqları yaşıl-yaşıl.
Sən dağlara çəkil bəri,
Sənə bu dağlar yaraşır.

Boy çiçəyi, boy çiçəyi,
De, sən hara, aran hara?
Dağ ətrin, dağ havasını
Gətirdinmi sən dostlara?

SİTARƏ

Səhər tezdən Sitarə
Güllərini sulayır;
Çalışır ki, bağçanı
Basmasın yonca, çayır.

Təmizləyir alaqdan
Çiçəkləri, gülləri,
Görün nə zəhmətkeşdir
Sitarənin əlləri.

Kiçik qardaşı Azad
Ona köməyə gəlir;
Sitarə çox işləyib,
İndi bir az dincəlir.

FƏRİD

Fərid çox yerə gedir,
Fərid heç kimdən qaçmır.
Yatanda rahat yatır,
Vurub üstünü açmır.

Fərid dənizdə çimər.
Vaxtından qabaq yemir.
Dəcəl oğlan deyil o,
Həmi Fəridi sevir.

Top kimi oğlandır o,
Yıxılsa da ağlamaz.
Qorxaq deyildir, ancaq
Andan qorxur bir az.

KƏKLİKOTU

Kəkotu hər yanda bitməz,
Meşədə, aranda bitməz.
Çəkilər yüksək dağlara,
Havası seyrək dağlara.

Məskənidir göy yamaclar,
Sevməz ağac kölgəsini.

Dağ başında dinləyər o,
Kəkliklərin xoş səsini.

Çiçəklərin arasında
Balacadır boyu bir az.
Kəkötunun iyi xoşdur,
Quruduqca ətri qaçmaz.

SEVİNC VƏ GÜLŞƏN

Bir cüt bacıdır
Sevincə Gülşən,
Bu qəşəng qızlar
Yaşayırlar şən.

Sevinc bir az kəsəndə
Gülşən də kəsib gedir.
Sevinc hər nə eləsə
Gülşən də onu edir.

Sevinc bir az acanda
Gülşən: – Acmışam – deyir...
Anamla yatacağam –
Sevinc – bu axşam – deyir.

Gülşən deyir: – Anamı
Mən heç kəsə vermərəm.
Lap atam özü gəlib
Mənə desə, vermərəm.

Sevinc deyir: – İkimiz
Gəl yataq anamla biz...
Barışib oynayırlar,
Mehriban dostdur onlar.

Bir cüt bacılar
Sevincə Gülşən,
Bu qəşəng qızlar
Yaşayırlar şən.

GÜLLƏR

Güllər çiçək kimidir,
Saçı ipək kimidir.
Gül də onun yanında
Bir az qəşəng kimidir.

Güllü, güllü, Güllərim,
İpək telli Güllərim.
Çiçək qızlar içində
Şirin dilli Güllərim.

Güllər nəğməylə səsler,
Çəmənlərin gülünü.
Güllər nə yaxşı bilir
Çiçəklərin dilini.

Güllər özü də bir gül,
Güllərin saçı sünbül.
Ətirli bağçalarda
Güllər nəğməli bülbül.

ŞADLIQ NƏĞMƏSİ

Gəlin, quşlar, kəpənəklər,
Sarı-qırmızı çiçəklər,
Gəlin, yarpağı ipəklər,
Yerdə şadlanaq, şadlanaq,
Bir də şadlanaq, şadlanaq.

Deyin xallı kəpənəyə,
İşıldayan hər böcəyə,
Bu axşam uçmasın göyə.
Yerdə şadlanaq, şadlanaq,
Bir də şadlanaq, şadlanaq.

Göyün parlaq ulduzları,
İşıq saçır gecəyarı.
Şadlıq edək biz də bari.
Yerdə şadlanaq, şadlanaq,
Bir də şadlanaq, şadlanaq.

DÜŞƏRGƏ NƏĞMƏSİ

Sabah səhər gedirik
Düşərgəyə, yaylağa.
Dəstəməzlə birlikdə
Dağlara dırmanmağa...

Dalğalansın bayrağım,
Alovlansın ocağım.
Şeypurumun səsindən,
Gurlasın dərəm, dağım!

Uzaq yollardan keçib,
Dolaylardan qalxırıq.
Biz özümüz bir aləm,
Özümüz bir baharlıq.

Çağırır döyüş məni,
Səsleyir həyat məni.
Ağaranda dan yeri,
Ana can, oyat məni!

MƏSTANIN BALALARI

Sevil bağa köçəndə
Məstani da apardı.
Bağı görəndə Məstan
Gör nə tufan qopardı...
Gah ağaca dırmaşdı,

Gah divara dırmaşdı,
Gah damın üstə çıxdı,
Gah da çəpəri aşdı...
Qovdu ağ kəpənəyi,
Yoldu otu, çiçəyi...
Kərtənkələ, qurbağa
Qaçırdı sola, sağa,
Qarışqa dalında yük
Daşıyırdı yuvaya,
Gedirdi qarayüyrük
Elə bil ki, davaya...
Məstan təzə yerlərdə
Özüne yurd salmışdı,
Üç balası zənbildə
Yaddan çıxıb qalmışdı...
Gözirdi həvəs ilə
Məstan evi, eşiği,
Gözünə ilişəndə
Hərdən siçan deşiği,
Marıtlayıb dururdu
Deşiğin qabağında.
Görün bir nələr vardı
Sevilgilin bağında;
Havada uçur arı,
Şütüyür kərtənkələ,
Tullanırdı qurbağa
Suyun yanında hələ...
Məstanın üç balası –
Şirxan, Tərxan və Orxan
Zənbildən baş qaldırıb
Miyoldayırdı yaman...

Məstan atıldı, düşdü,
Oynaqladı doyunca,
Qaçdı xiyabanları
Qaçdı lap bağ boyunca...
Qaçdı, oynadı, qaçdı

Hey sevinə-sevinə.
 Bura heç bənzəmirdi
 Axı şəhər evinə,
 Hər yan açıq, bağ-bağat
 Burda başqaydı həyat.
 Məstan hey oynayırdı,
 Birdən duruxub durdu...
 Gördü düşməni sərçə
 Oturubdur budaqda...
 Suyu çoxdan qurumuş
 Bir quyu vardı bağda.
 Məstan tez atıldı ki,
 Qalxıb sərçəni tutsun,
 Ağacda cik-cik edən
 Sərçəni boğub udsun...
 Ancaq mayallaq aşıb,
 Özü quyuya düşdü.
 Qaranlıqdan, qorxudan
 Onun qanı uyuşdu...
 Quyuda hər yan qara,
 Bir qaranlıq çökmüşdü
 Elə bil divarlara...
 Məstan lal-cim dayandı...
 Qorxdı, ürəyi yandı...
 Qışqırdı birdən Sevil.
 Quyuya Məstan deyil,
 O düşmüşdü elə bil...
 – Gelin, gəlin, ay aman,
 Quyuya düşüb Məstan...
 – Az atılıb-düşəydi, –
 Deyə deyindi nənə,
 Ürəyində acıdı
 Ancaq Məstana yənə.
 Yığıldılar qonşular
 Dərin quyu başına,
 Bir kəndir bağladılar
 Lap quyunun daşına.

Kəndirin də ucuna
 Bağladılar bir zənbil,
 Zənbilə ət və çörək
 Qoyub salladı Sevil...
 Salladı ki, quyuya –
 Məstan yeməyi görcək
 Tez zənbilə girəcək...
 Lakin Məstan baxmadı
 Zənbildəki şeylərə.
 Bir məsləhət verirdi
 Quyu başında hərə...
 Sevil xeyli səslədi,
 Çox çağırırdı Məstanı,
 Məstan isə elə bil
 Unutmuşdu dünyanı...

Nə çörəyə, nə ətə
 Yaxın dururdu Məstan...
 Nənə yerindən qalxıb
 Yaxın gəldi bu zaman,
 Pişik balalarını
 Həmin zənbilə yığdı...
 Şirxan, Tərxan və Orxan –
 Üçü bir yerə sığdı...

Salladılar yenidən
 Quyuya bu zənbili.
 Elə bil ki, Məstanın
 Birdən açıldı dili.
 Balalarını gördü,
 Cumub zənbilə girdi...
 Elə bil ki, yadından
 Çıxdı bayaqkı dördü...
 Körpələri yaladı,
 Miyoldadı o ki var...

Bu zaman yuxarıdan
 Kəndiri tez dartdılar

Çıxartdılar Məstani,
Yanında balaları...
Gördü Sevil Məstan,
Atıldı ona sarı.
Ana, bala pişiklər
Hey yalaşib doydular,
Kor quyunun ağzına
Uşaqlar daş qoydular.

GÜNƏŞİN CAVABI

Əlində sədofli saz,
Budur, gəldi gözəl yaz.
Ucaldıb şən səsini,
Oxudu nəğməsinə:
"Mən baharam, mən yazam
Şux nəğməli bir sazam.
Məndə açar gül-çiçək,
Əlvan rəngli kəpənək
Qanad çalar sinəmdə,
Hər nə desən var məndə!
Bağçaları gəzərəm,
Ağacları bəzərəm.
Açar lələ, bənövşə,
Yaşıl don geyər meşə.
Sular daşar, sel gələr,
Tamaşaya el gələr –
Hamı çıxar çəməni,
Bahar deyərler mənə.

Sağ gözüyəm mən ilin,
Fəsillər, bunu bilin!"
İsti yay acıqlandı,
Birdən alışdı, yandı.
Ucaldaraq səsini,
Oxudu nəğməsinə:

"İstiyəm mən, yayam mən;
Ən ləzzətli ayam mən.
Məndə tezdən hər səhər
Gözəl quşlar ötüşər.
Hamı gündə qaralar,
Sünbüllər də saralar.
Sarı buğda bol olar,
Qarlı dağlar yol olar.
Mənəm ilin sağ əli,
Fəsillərin gözəli!"

Yayın ömrü bitmişdi,
Payız gəlib yetişdi.
Ucaldaraq səsini,
Oxudu nəğməsinə:
"Mən gələndə hər səhər
Sərin küləklər esər.
Köynəyi sarı mənəm,
Bağların bari mənəm.
Heyva məndə, nar məndə,
Hər nə desən var məndə.
Çohrayı və ağ alma,
Qırmızıyanaq alma,
Sarı, şirin armudlar,
Məndə özgil, üzüm var.
Bahar nədir, yay nədir?
Bol meyvələr mənədir.
Ağappaq pambıqlar da
Açıqlar tarlalarda.
Mənəm ilin sağ əli,
Fəsillərin gözəli!"

Saqqalı ağ, saçı ağ,
Ağacda dayanaraq
Gəldi qocalmış baba,
Şaxta baba, qış baba.
Ucaldaraq səsini,

Oxudu nəğməsinə:
 “Mən gələndə yağar qar,
 Məndə min cür oyun var.
 Şirin qar-top oyunu
 Sevrer uşaqlar bunu,
 Məndə nələr var, nələr!
 Sevrer mənə nənələr.
 Nəvələri beşikdə,
 Sevrer məstan pişik də.
 Soyuq qış axşamında
 İsti soba yanında
 Nağıl deyər nənələr,
 Qulaq asar nəvələr.
 Budur sözün lap düzü –
 Mənəm ilin sağ gözü!”

Hərə dedi özündən:
 “Hamıdan yaxşıyam mən!”
 Düşdü yaman vur-haray,
 Qorxudan gizləndi ay,
 Ulduzlar qaldı heyran.
 Səhər açılan zaman
 Bu davanı eşidib
 Gülümsədi al günəş, –
 Bütün fəsillər gözəl,
 Yaxşıdır öz yerində;
 Yay, payız, qış və bahar –
 Bu vətən ellərində.

SON İLLƏRİN ŞEİRLƏRİ

MƏHƏBBƏTİM BÖLÜNMƏDİ...

Birinci nəvəm oğlandı,
 Bir dünya sevinc gətirdi
 anadan olanda.
 Ürəyimdə əvvəllər duymadığım
 bir məhəbbət oyandı.
 Ağlayanda,
 ürəyimin başı sanki sökülürdü.
 Gülüşündən hər tərəfə
 qucaq-qucaq
 işıq, sevinc tökülürdü.
 Düşünürdüm:
 Bir nəvəm də olsa,
 Onu sevmək üçün
 Qəlbimdəki məhəbbəti
 Necə yarı böləcəyəm?
 Ağlayanda kədərənib
 Qımışanda sevinəcək,
 güləcəyəm...
 Sonra bir qız nəvəm oldu,
 Gözləri göy, üzü güyçək,
 Yanaqları dağ lələsi,
 Dodaqları incə çiçək...
 Qələm qaşı çatılanda,
 Ala gözü süzüləndə,
 Hər dən incik baxıb mənə
 Dodaqları büzüləndə
 Qəmlənirdim dərin-dərin.
 Günlərimə çiçək-çiçək

Səpilirdi gülüşləri...
 Elə bil ki, üreyimdə
 Nəğmə səsi eşidirdim
 O yatanda mışıl-mışıl
 yatağında.
 Bir cüt nəvəm böyüyürdü.
 Məhəbbətim bölünmədi,
 az olmadı
 Oğlan nəvəm, qız nəvəmə
 məhəbbətim yetər oldu,
 artdı, artdı,
 azalmadı.
 Üçüncü qız nəvəm oldu,
 Qızıl saçlı, qonur gözlü,
 Şirin dilli, şirin sözlü...
 Ağlayanda yağın saldı
 Üreyimin başına o.
 Hərdən məni qərq elədi
 Gözlərinin yaşına o.
 Duzlu, şirin, göyçək bala
 Hərdən şıltaq-şıltaq oynar,
 Hərdən dalar xoş xəyalə...
 Məhəbbətim bölünmədi,
 azalmadı.
 Hər üçünə yetər oldu,
 az olmadı.
 Bir qız nəvəm yenə oldu,
 Qaş qara, gözü qara,
 Elə bil ki, nur ələndi,
 nur çiləndi buludlara...
 Gülüşündən könül güldü,
 Ağlayanda qəm töküldü.
 Gah məzəli, gah dincdi o,
 Həm fərəh, həm sevinirdi o.
 Sevdim onu
 əvvəlki üç nəvəm kimi,

Məhəbbətim azalmadı,
 Dördünə də yetər oldu,
 az olmadı,
 Bu körpəyə məhəbbətim
 Onlardan da bətor oldu.

* * *

Bir-birinin ələyindən tutub
 Yolu keçən gördüm uşaqları.
 Yanaqları tompul-tompul,
 Nəğməliydi dodaqları.
 Məhəbbətim qanadlandı,
 Könlüm birdən bahar oldu.
 Məhəbbətim üreyimdə
 Yenə min bir çalar oldu.
 Nə qərribə duyğudur bu,
 Böyük insan məhəbbəti!
 Neçə saysız çalarıyla
 İnsanlara, təbiətə,
 Xalqa, yurda, məmləkətə,
 Ulduzların karvanına,
 Aya, günə,
 dosta, könül həyanına,
 Quşa, xallı kəpənəyə,
 Əlvan, zərif gül-çiçəyə,
 Bu məhəbbət paylandıqca
 azalmayır,
 Tükənməyir, az olmayır.
 Ürəklərə işıq salır,
 Ömürlərə yaz gətirir,
 Qanadlanıb nəğmə olur.
 Əziz məhraban ellərə
 Şirin-şirin söz gətirir.

KİM GÖZƏLDİR GÖRƏSƏN

Masanın üstündə bir dəstə çiçək,
Bir-birindən təzə, ətirli, göyçək.
Hər fəslin ətirli, incə çiçəyi,
Adları nəğməli ellər göyçəyi.
Burda bir yasəmən, bir pöhrə yarpız.
Söhbət edirdilər, sakit, qayğısız.
Çiçəklər içində hansıdır qəşəng?
Ləçəkləri zərif, yarpağı ipək?
Söhbətə qoşuldu sırğalı nərgiz.
Dedi: – Ən ətirli mənəm, şübhəsiz.
Açıram payızda, qışda, yazda mən.
Səsləndi yerindən salxım yasəmən,
Dedi ətrin mənə tay ola bilməz,
Sevdiyim fəsildir mənim güllü yaz.
Qızılgül mənimlə açır yanaşı,
Ətrim bağçaları, bağları aşır.
Lalə dedi: – Sənin ətrin var, ancaq
Mən çöllərə yangın salanda gəl bax!
Ləçəklərim incə, özüm incəyəm,
Çiçəklər içində mən birinciyəm,
Bənövşə nazlanıb boynunu burdu
Dinləyib söhbəti sakitcə durdu.
Sonra dilə gəldi, səsləndi: – Bəsdir,
Sizin söhbətiniz, mənə, əbəsdir...
Adıma nəğmələr qoşulur mənim,
Çöllər, çəmənlərdir mənim vətənim.
İnciçiçək dedi: – Mənə bax, mənə!
Bir görəndeyir ki, görəydim ycnə...
Mixəkgülü dedi bu səs nə səsdir,
Bu necə höcətdir, bu nə həvəsdir?!
Mənəm bağçaların sevimli qızı,
Həm sarı açıram, həm də qırmızı...
Rəngimə vurulur məni görənlər,
Ətrimdən məst olur məni dərənlər...
Beşikdə bir körpə elə bu zaman

Gözlərini açıb durdu yuxudan.
Şəfəqlər süzüldü yanaqlarına,
Bir təbəssüm qondu dodaqlarına...
Duyunca körpənin gül nəfəsini
Kəsdi o çiçəklər, güllər səsini...
Güləndə körpənin təmiz gözləri
Başını aşağı saldı hər biri,
Durub öyünmədi daha çiçəklər,
Ləçəyi incilər, üzü göyçəklər.
Heç biri demədi çox gözələm mən,
Utandı körpənin təbəssümündən...

MƏNİM ŞAİR QARDAŞLARIM

Gah əsəbi, gah yorgundur,
Gah tufanlı, gah durğundur,
Gah aşiqdir, gah vurğundur
Mənim şair qardaşlarım.

Hər məclisdə sözü vardır,
Gözəllərdə gözü vardır,
Yer üzündə bir bahardır
Mənim şair qardaşlarım.

Qürurun canlı heykəli,
Azadlığın gur məşəli,
Bağışlamaz bəd əməli
Mənim şair qardaşlarım.

Uzaqlardan gələr ünü,
Salamlayar nurlu günü,
Xalqa verir öz ömrünü
Mənim şair qardaşlarım.

Əsrlərdən verdi soraq,
Zülmətdə yandırdı çıraq,
Düşdü vətənindən iraq
Mənim şair qardaşlarım.

Qaranlığa nur ələdi,
Xalqa azadlıq dilədi,
Tarix boyu, bax, belədi
Mənim şair qardaşlarım.

Dabanından soyuldular,
Gözlərindən oyuldular,
Zülm əliylə döyüldülər
Mənim şair qardaşlarım.

Zalımlara baş əymədi,
Gülün xətrinə dəymədi,
Zülmün yükünü çəkmədi
Mənim şair qardaşlarım.

Öz yurdunun nəfəsidir,
Zəmanənin haqq səsidir,
Söz mülkünün ustasıdır
Mənim şair qardaşlarım.

MUSA

Musa Cəlilin aziz xatirəsinə

Ürəyim şan-şan olur
Musa Cəlili xatırlayanda,
Könlüm pərişan olur
Musa Cəlili xatırlayanda.
Dərin yaralar sağalmayır
heç zaman.
Dərin ağrılarla xatırlayıram
onu hər an.
Üzdən sakit, təmkinli,
içeridən qaynayan,
Həmişə təlatümdə,
həmişə narahat bir insan...
Yanında yarı da var idi,

Bəstə boylu, badam gözlü
göycək Əminə,
Şərik olardı sevincinə, qəminə...
Şair idi Musa,
əsgər paltarı geydi
Vətən mülkünə od düşəndə,
onu şair tanıdım,
sadə gözəl bir insan tanıdım
mən də...

Şair idi, insan idi,
Ürəyində sevinci, dordi,
Vətən qəhrəmanı olacaq
Kim deyərdi...
Kim deyərdi bu adi vətəndaş,
bu sadə insan,
Sədaqət, iradə, mətanət
timsalı olacaq bir zaman.
Adı dillərdə gəzəcək,
əfsanəyə dönəcək həyatı,
diyar-diyar dolaşacaq
şöhrəti, adı.

Bir yaz günü Moskva yaxınlığında
ləpələniirdi çiçək deryası...
Başımızda şairlik eşqi,
bir də bahar sevdası.
Gənclik, gözəllik, təbiət aləmindəyik.
Nə bir quşun qanadını sındırdıq,
Nə bir gülün xətrinə dəydik,
Deyib, gülüb, çalıb-çağırırdıq.
O, xoştəbiət, xoşqılıq,
xoşrəftar idi.
Dəstəməz sevincli, fərəhli,
coşqun bir bahar idi.
Sonra ocaq çatdıq,
tonqal qaladıq,
Alovun yaşıl dilləri
Sazaqlı yaz günündə
büllür kimi saf havanı yaladı.

Ocaq çatdıq, isindi         ,
Dostluq, mehribanlıq ocağında
isinirdik biz.
Xatirimdə sad  , g  z  l, qaynar
t  bi  tiyl   ya  ayır Musa.
N   olardı bu ayrılıq,
bu   l  m, bu faci  li g  n  r olmasa...

Faşist zindanlarının
soyuq divarları
söndürə bilmədi
şair qəlbinin alovlarını;
qoyub getdi insanlara
inamını, vüqarını,
tərəyin hərərətini,
vətənə sonsuz məhəbbətini.

Şeirləri günəş şüaları kimi
süzülüb çıxdı Moabit divarlarından.

İnsanların qəlbinə, ruhuna axdı,
odlu misrələrini insanlar
qızıl qərənfillər kimi
yaxasına taxdı.

Vüqarla dalğalanan
bayraqların al rəngində,
körpələrin gülüşündə
yaşadı Musa.

Yurdun coşqun ahəngində,
Vətenin hər işində
yaşadı Musa.

* * *

Ürəyim şan-şan olur
Musa Cəlili xatırlayanda.
Könlüm həmişə, həmişə
pərişan olur,
Musa Cəlili xatırlayanda.

ŞAIR HÜSEYN ARİFƏ

Bir ürək oxşamaq, yara bağlamaq,
İnsanlıq borcudur, analıq borcu.
Sənin ürəyinə dəyən nəstərin
Mənim ürəyimə dəydi bir ucu.

Bir damcı t  elli olsaydı sen  ,
Bir derya g  z yaşı axıdardım m  n,
Başının   st  nden qara buludu
O  lbimin ahiyla dağıdardım m  n.

Uzatdı əlini amansız ölüm,
Körpəcə budağı sərdi torpağa.
İşıqlı dünyada beşcə gün onu
Qoymadı bir əziz qonaq olmağa.

Özgə ağrısına biganə olmaq,
Nə sənə, nə mənə yaraşmaz, qardaş.
Şair ürəyiylə gəldik dünyaya,
Şair təbiətli olmayaydıq kaş.

...Mən sənə təsəlli vermirəm, qardaş,
Təsəllin yazdığın şairlər olsun.
Sənət sarayına qoyduğun hər daş,
Sənə həm təsəlli, həm hünər olsun.

7-8 april, 1977

SƏNİN

Dünyadan nə qədər Ariflər gedib,
Hələ çox cavandı Arifin sənin.
Xoş gündə, dar gündə sənə arxaydı,
Könlünə hayandı Arifin sənin.

Amansız əlini uzatdı kədər,
Çəkdiyin əməyin getdi çox hədə.
Davamsız olurmuş körpə sərvlər,
Əziz, mehribandı Arifin sənin.

Neyləyək, vəfası budur dünyanın,
Alışıb yanmasın daha qoy canın.
Gələcək günüydü Azərbaycanın,
Özü bir cahandı Arifin sənin.

Mənim bir arzumı salıb yadına,
Sözdən bir abidə ucalt adına.
Qoy şair ilhamı çatsın dadına,
Nə yaxşı oğlandı Arifin sənin.

Yurdumun gəncini təsvirə başla,
Nurlu xəyalları işıqlar saçsın.
Səni incitdimso məni bağışla,
Axı şirin candı Arifin sənin.

7-8 aprel, 1977

* * *

Kaş ki bu dünyanın kədəri, yası,
Bir boz duman kimi uçub gedəydi.
İnsan iztirabı, insan ağrısı
Göydə bulud kimi qaçıb gedəydi.

Göydən nur yağaydı, yerdən bərəkət,
Sevinc gətirəydi hər nazü-nemət.
Hər uğurlu əməl, uğurlu niyyət
Gündə bir səhifə açıb gedəydi.

Günəş isideydi ana torpağı,
Şəfəqlər öpəydi otu, yarpağı.
Narahat dünyaya hər axşamçağı
Günəş işığını saçıb gedəydi.

* * *

Nə yaxşı dünyada vardır etibar,
Dostluğun qırılmaz telləri vardır.
Dünyanın bir yanı boran, çovğun, qar,
Bir yanı çiçəkli, güllü bahardır.

İnsan ünsiyyəti, dost hərarəti
Qızdırar, isidər bütün varlığı.
Çəkindirər bizi ümitsizlikdən,
Dostun bir cə sözünü, bir xoş qılığı...

Dünya insanlarla gözəldir, əlbət,
Dostluqla bəzənir Yer kürəmiz də.
Nə yaxşı çirkəbə düşmədik bir an,
Təmiz duyğularla yaşadıq biz də.

Nə yaxşı dünyada vardır etibar,
Dostluğun qırılmaz telləri vardır,
Dünyanın bir üzü çovğun, boran, qar,
Bir üzü çiçəkli, nurlu bahardır.

RƏFİQƏM MƏNİM

Cənazəni qürbətdən
təyyarəylə gətirdilər.
Qapalı dəmir yatağında
vətən torpağına
yetirdilər.
Soyuq barmaqlarıyla
yapışdı ürəyimdən, –
bu dərd mənim, bu qəm mənim,
Nəzakət, Nəzakət,
əziz mehriban
rəfiqəm mənim.

İllərin arxasından
xatirələr aləminə
səsləyir məni
məlahətli səsin,
xoş gülüşün,
incə rəftarın...
Düşünən başın,
zəhmət sevon
əllərin idi dövlətin, varın.

Uşaqlıq illərimiz
 yetimliklə, möhnətlə keçdi...
 Gəncliyimiz
 qayğıyla, zəhmətlə keçdi..
 Nə dövlətli qohumların
 kölgəsinə sığındıq,
 nə şöhrətli dostların.
 Yetim böyüdük,
 dünyanın bütün
 yetim uşaqları kimi –
 cəfakəş, çətin...
 Yaxşı adamlar da gördük –
 xeyirxah, nəcib.
 Əlimizdən yapışdılar
 dar gündə,
 büdrəməyə qoymadılar.
 Bədxahlar da gördük,
 fənalıqdan, yamanlıqdan
 doymadılar.
 Yetimliyin hər yerdə
 birdir dadı...
 Bu xalqın balasıydıq –
 vətən övladı.
 Nə ata çörəyi yedik,
 nə gördük qardaş sovqatı...
 Qamçıladı bizi
 acı-acı
 sərt üzlü yetimlik həyatı.
 Tabutu qürbətdən
 təyyarəylə gələn,
 Soyuq, dəmir yatağında
 Ömür yorğunluğundan
 dincələn
 Nəzakətim, rəfiqəm mənim, –
 yıxdı könlüm evini
 bu dərd, bu ələm mənim...
 Sən həyatı seviridin,
 Seviridin insanları...

Sevincirirdi səni
 Qürbətdən uçub gələn
 durna qatarı...
 Gecələr göy üzünə
 səpələnmiş
 ulduzlara baxar,
 gülümsərdin...
 Elə bil yox idi
 bu dünyada kədər, dər.
 Alman dilində
 şeyrlər oxuyardın
 heyran-heyran...
 Şeyrlə nəfəs alar,
 şeyrlə yaşayırdıq hər zaman.
 Səni valeh etmişdi
 alman dahisi
 Hötənin romantik qanadı...
 Məni “məhəbbət və izzirab” ustadı
 Füzulinin səssiz fəryadı...
 Toy günündə mənə
 Füzuli divanını gətirdin hədiyyə.
 Elə bil dünyanı
 bəxş etdin mənə;
 oxudum, doymadım,
 içdim, doymadım yenə...
 Ömrün çətin yollarında
 biza yar oldu Əli, Rəsul.
 Onlar açıqürəkli,
 qaynar məhəbbətli
 gəncər idi.
 O zamanlar bizimlə
 ünsiyyət bağlamaq,
 Sadə sevgi deyil –
 böyük hünər idi...
 Xatirələr aləminə səsləyir yenə
 Bu ayrılıq, bu qəm məni,
 Nəzakət, Nəzakət,
 Əziz, məhrəban rəfiqəm mənim.

MÜŞKÜNAZ XANIMIN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

Dünyadan ən gözəl bir xanım getdi,
Elə bildim ruhdan öz canım getdi.
Bir böyük şairin ilham məbədi,
Yumdu gözlərini, yumdu əbədi...
Sındırılmış həyat, məhəbbət getdi,
Dünyadan bir vüqar, bir ismət getdi.
Gözəllik mülkünün nazlı sultanı,
Faciəli ömrün qəmli dastanı.
Qəlbi bala dağlı bir ana getdi,
Ağır töhmət qoyub dövrəyə getdi.
Niyə axdı, niyə, günahsız qanlar
Niyə susdu, niyə, soyuq vicdanlar?!
Əsrin cinayəti açılmayacaq.
Tarix gizlədəcək varaqlarında
Sorsa da gələcək nəsillər, ancaq
Qalacaq suallar dodaqlarında...
Tarix gizlədəcək varaqlarında,
Cavab verməyəcək nəhaq qanlara,
Cavab verməyəcək o dövrəyə...
Əsrin vicdanında qalar bu ləkə,
Adsız şəhidlərin tökülən qanı,
Soyuq vicdanları oyadar bəlkə,
Oyadar qanlara batan dünyanı...
Dünyadan cəfakəş bir ana getdi,
Ağır töhmət qoyub zamana getdi.

Noyabr-dekabr, 1976

SAATLAR

Saatlar nə ağır keçir bu axşam
Elə bil o qaçan saatlar deyil.
Gəncliyin ətirli, coşqun çağında
Ruzgar kimi uçan saatlar deyil.

Sürünür qüdsəylə, qəmlə saatlar,
Keçir ağır-ağır, geri dönməyir...
Nədəndir sinəmdə gənclik atəşi
İllər ötüşsə də yenə sönməyir.

Yenə gözəlliyə vurğundur könül,
Baharlı günlərin sorağındayam.
Bu ürək bir an da dincələndeyil,
Elə bil baharın qucağındayam.

Səhərin hüsnünə heyranam yenə,
Xəyalım pəjmürdə gəzir aləmi.
Göydən sevinc yağır, sevinc tökülür,
Qovur duman kimi kədəri, qəmi...

Arzularım böyük, meydan darısqal,
Gəzir ruzgar kimi cilovsuz xəyal,
Yaşamaq eşqiylə yenə yanıram,
Gözəllik nuruyla işıqlanıram.

* * *

Yenə axşam düşdü, hava qaraldı,
Ağac budağından bir yarpaq saldı,
Səninlə dostluğum yarımçıq qaldı,
Həsretim, hicranım, nəçin gəlmədin?

Yenə olan oldu, keçən də keçdi,
Eşqin çeşməsindən könül su içdi,
Yüz dostun içindən bir səni seçdi,
Əziz mehribanım, nəçin gəlmədin?

Mən uca başımı əymərəm daha,
Ümidlə baxıram nurlu sabaha,
İnandım qəlbindən qopan bir aha,
Umidim, gümanım, nəçin gəlmədin?

BİR YARALI ƏSGƏR YATIR

Amandır sükut eyləyin,
Bir yaralı əsgər yatır.
Vətəninə keşik çəkən,
Sədaqətli gözlər yatır.

Amandır səs eyləməyin,
Yaralıdır nər sinəsi,
Əsgər can verir bu gecə,
Döşündə namərd gülləsi...

Ay batır bulud içində,
Dayanın sükut içində.
Ümitsiz ümid içində
Bir yaralı əsgər yatır.

O keçdi alovdan, oddan,
O keçmədi ana yurddan,
Susun, sükut edin bir an,
Bir yaralı əsgər yatır.

Dərdi silinməz bu yasın,
Ağlasın, vətən ağlasın.
İgidlər qara bağlasın,
Bir yaralı əsgər yatır.

FÜZULİ İLƏ GECƏ SÖHBƏTİ

Ömrümün ən dərdli, qəmli çağında
Könül rübabımı çalmaq istədim.
Ey böyük ustadım, səninlə bir dəm
Baş-başa yalnızca qalmaq istədim.

Təsəllim olmuşdur əşarın sənin,
İlham çeşməsindən sular içmişəm.
Dilimdə ən böyük şüarın sənin;

Mən ömür yolumu belə keçmişəm,
Ali nəcabətin olub şahidi.

Dözümü, səbri səndən almışam,
Sənin ki, amalın çox böyük idi,
Böyük amalına sadıq qalmışam.
Səni düşünmüşəm yalnız qalanda,
Köməyimə badi-səbə gəlibdir.
Səni dərk eləyib anladıqca mən,
Ömrümə bir yeni mənə gəlir.
İnsanı pak edir, bəllurlaşdır.

O incik qəlbindən qopan hər fəğan,
Sənin əşarınla mənim gözümdə
Elə bil nurlara bürünür cahan.
Ömrüm boyu sənə səcdə qılmışam,
Səni qibləgahım, qibləm bilmişəm.
Gülüb, ağlamışam misralarınla,
Sənin varlığınla, sənə varınla,
Eşqin zəncirini səndən almışam,
Boynuma könüllü alıb salmışam.

Bir ömür əsirin olub qalmışam,
Mükafatım sənə sədaqətimdir.
Arzum, ilhamımdır, məhəbbətimdir.
Eşqin izzətini səndən töhfədir,
O, sevmək fənnini bizə öyrədir.

Hərcəyi sevdalar dünyada nədir?!
Böyük sədaqətin açarı sənə,
İsməti, ölçüsü, vüqarı sənə...
Birçə sualım var sənə, ustadım,
Qoy bədnam olmasın dünyada adım.

Məhəbbət, bilərəm sənə yardımçı,
Bəs bu dərya səbrin sənə hardandı?!
Necə dözə bildin acı hicrana?!

Çox imtahan etdi səni zamana.
Düşdün yar yolunda yüz möhnətə sen,
Tapındın bir eşqə, həqiqətə sən...
Sənə sonsuz cəfa verəni sevdin,
Ayrılıq gülünü dəyəni sevdin.
Daima firqətlə, hicranla yandın,
Eşqə bir abidə yaradıb qoydun,
Nə cəfadan, nə də ələmdən doydun.

Nəcib ürəyinin söndü atəşi,
Yandırdın dünyada sevda günəşi,
Eşqin izzirabı dastana döndü,
Məhəbbət bir böyük cahana döndü...

Yaşadı ayları, illəri aşdı,
Gəzdi könüllərdə, əldə dolaşdı.
Eşqə bir abidə ucaltmış əlin,
Sədaqət timsalı olan gözəlin.

İncə çiçək kimi əsdi ruzgarda,
Can verdi, məhv oldu bir son baharda.
Böyük məhəbbətə eşq olsun, ustad,
Sən verdin, sən verdin əbədi qanad.

Sənət zirvəsinə qaldırdın onu,
Əngin üfəqlərə daldırdın onu.
Qartal qanadıyla göylərdə süzdün,
Eşqin cəfasına sən necə dözdün?!

Bəlayi-eşq ilə oldun bəxtiyar,
Yarın əlindəydi hökmü ixtiyar,
Eşqin ələmiylə biqərar oldun,
Gözəllik mülkündə tacidar oldun.
Sən bu dərya səbri hardan götürdün?
Əsrdən-əsərə necə ötürdün?

* * *

Qütbətmi vermişdi bu böyük qəmi...
Ağladın, ağlatdın bütün aləmi.
Dünyada ən qəmli diyar qütbətdir,
Qütbətdə yandıran səni firqətdir.
Qütbətdə açılmaz könlü insanın,
Ən qəmli yeridir qütbət dünyanın,
Çağırmaq bir əziz, doğma səs səni.

Qızdırmaz bir isti, xoş nəfəs səni.
Qütbətin uzundur qəmli dastanı
İçindən yandırır qütbət insanı.
Qütbətmi ağlatdı səni, ustadım?
Sənin qəmlərini içdim, doymadım.
Sən məğrur yaşadın dünyada, ustad!
Əymədin zalıma məğrur başını...
Sənin ürəyindən qopanda fəryad.

Aşıqlər gözünün sildi yaşını...
Səni hər kəs munis, qəmküsar bildi,
Dərdinə çarəni sənə aradı.
Yaz bulanmış axan suların üstə
Söyüdlər saçını töküblər daradı...
Bir məğrur eşq ilə çırpdı ürəyin,
Yüz yerdən yüz yara aldınsa da sən,
Sənə asan gəldi kəsiblik yükü,
Sənə yüngül gəldi minnət yükündən.
Şair ləyaqəti yaşadı sənə
İnsan vüqarıyla verdi əl-ələ.
Sən şair adının ülvyyətinə
Bir şan-şöhrət üçün vermədin yelə.

* * *

Məcnun istəmədi eşqi cəfasız
– Eşqimi yaşadan hicrandır, – dedi.
– Ağır möhnətlərə qərq edən məni

Yalnız sevgim deyil, dövrandır, – dedi.
Eşq vüsal ilə yaşaya bilməz.
Eşqə hicran görə, firqət görəkdir.
Eşqin möhnətiylə çırpınan ürək
Dünyada əbədi döyünəcəkdir...

* * *

O pərişan saçlı, sözü gileyli
Könlünün səsiylə danışdı Leyli:
– Eşqin vüsal ilə açar çiçəyi
Aşiqsiz neyləyər könül sevməyi?!
Olsaydı azacıq ixtiyar məndə,
Düşə bilməsəydim mən bu kəməndə,
Bu qızıl qəfəsdən uça bilsəydim,
Zindan qapısını aç bilsəydim,
Bir asudə nəfəs ala bilsəydim,
Eşqin ümmanına dala bilsəydim.
Doyunca udsaydım çəməni ətrini,
Duysaydım güllərin o xoş ətrini,
Məhəbbətim mənə mehrab olardı,
Nə də bu çəkdiyim əzab olardı...

* * *

İşığa boylanmış çiçəkdi Leyli,
O, həyat aşığı-gerçəkdi Leyli.
Həyatda nə şöhrət, nə şən istədi,
Demədi illərlə gəlsin səadət,
Ömründə bəxtiyar bir an istədi.
O, sevmək, sevilmək haqqı dilədi.
Daha bilmədi ki, qadın kələdi
Alınmış-satılan bir maldı gözəl,
Canlı varlıq deyil, xəyalı gözəl.
Azad məhəbbətə yox ixtiyarı,
Hər yandan bağlıdır, bağlı yolları.

* * *

Ustadım, gecədir, ayrılmaq görə,
Ölsəm də, qalsam da qəlbimdə varsan.
Hələ ki, məhəbbət yaşar dünyada,
Sevən ürəklərdə bir ilk baharsan.

* * *

Gecədir, ulduzlar bir-bir çəkilir,
Sanki göydən qopub, yerə tökülür.
Dan yeri sökülür, açılır səhər,
Qalxır pərdə-pərdə doğma nəğmələr.
İndi başqa aləm, başqa dövrandır,
İndi nəğmələr də əlvan-əlvandır.
Məhəbbət, sədaqət indi qoşadır,
Sevən ürəkləri onlar yaşadır,
Aşıqlar köksündə vurduqca ürək,
Eşq səni özünə tanı biləcək.

* * *

Dünyanın amansız bir qanunu var,
Nə qədər yaşasa yox olur insan.
Yalnız günəş kimi parlaq arzular,
Yox olub dünyadan köçməz heç zaman.
Sənin ulvi qəlb, pak əməllərin
Nə qədər ürəyə işıq salıbdır.
Sənin hər möhnətin, hər dərdi-sərin
Eşqə bir abidə olub qalıbdır.
Eşqin qüdrətinə artıqca inam,
Gözəllik nuriylə parlayar dünyam.
Bir yanı toy-bayram, bir yanı yaşlı,
Bir yanı nur çiçək, bir yanı pashı
Dünyada nəsillər yaşadıqca, bil,
Sevginin cövhəri məhv olan deyil.

Hələ döyündükə insan üreyi,
Yaşadır sevgini onun diləyi...
Böyük məhəbbəti yaşadır zaman.
Nə qəm, illər keçir, ömür yandır...
Sevən ürəklərdə məşəltək yanan
Füzuli eşqinin alovlarıdır.

SEVİRƏM, SEVMİRƏM

İnsanda qüruru, ləyaqəti sevirəm.
Lovğalığı, kobudluğu sevmirəm.
Ali hissləri, yüksək niyyəti sevirəm,
sevirəm insan təbiətində
dağlar ehtişamını:
Gəncliyin coşqun səhərini,
Qocalığın müdrik axşamını.
Kişidə kişi sifətini sevirəm,
Qadında qadın incəliyini,
bir də ana məhəbbətini sevirəm...
Kin-küdurət yuvası
ürəkləri sevmirəm.
Qara arzu, diləkləri sevmirəm.
Kobudu, tərsi sevmirəm,
Xoşqılığı sevirəm,
Qaranlığı sevmirəm,
aydınlığı sevirəm.
Açgözləri, hərisləri sevmirəm,
Zalımları, naqisləri sevmirəm.
Ömrü boyu ucuz şöhrət dalınca
Qaranəfəs qaçanları sevmirəm.
Yüksəlmək ehtirasıyla
diz çöküb, əl açanları sevmirəm.
Alın təriylə çörək qazanıb,
gecələri rahat yata bilənləri
sevirəm,
İnsanların üzündən

Göz yaşını silənləri sevirəm.
Axşam qaranlığını sevmirəm,
Sübhü, danı sevirəm,
Dar gündə
kömək əlini uzadanı sevirəm.
Çöllərin ətirli küləklərini
sevirəm.
Vətənimin zərif çiçəklərini
sevirəm.
Dağlardan duman çəkildə sevirəm,
Göydən yerə nur töküləndə sevirəm.
Dənizdə açıq maviliyi,
İnsanda mərifəti, biliyi,
Vətənə fayda verənləri sevirəm.
İnsanı insana qardaş bilənləri,
ağır gündə qəmlənib
şad gündə gülənləri sevirəm.
Qızıl taxıl zəmiləri
ləpələndikcə vüqarlanıram.
Pambıq çöllərini sərvətim sanıram,
Vətənimin qüdrətini, sərvətini sevirəm.
Vətən oğullarının şücaətini,
Vətən qızlarının məhərrətini sevirəm.
Havası təmiz, göyləri şəffaf,
üfüqləri parlaq baharı sevirəm.
Azadlıq bayraqları vüqarla dalğalanan
diyarı sevirəm.

İŞIQLI ŞEİRLƏR

Mən işıq qızıyam, işıq övladı:
İşıqlı dünyadır dünyamın adı...
Zülmətə düşməyəm, işığa dostam,
İşıqla tökülür könlümə ilham.
Gözəllik pərisi könlümə yardı, r
İşıqlı ilhamım nurlu bahardır.
Gözəllik hər yerdə məni cəlb edir;

Fikrim ən işıqlı yollarla gedir.
İşıqlı arzular ömrümə həmdəm, –
Mən işıq sevirəm, işıq sevirəm.

Bu dünya mənimdir, həyat mənimdir,
Onu zalımlara verə bilmərəm.
Mən işıq övladı, işıq qızıyam,
Dünyanı qaranlıq görə bilmərəm.
Zülmətlə girərəm pəncə-pəncəyə,
İşıq yandıraram qara gecəyə...
Bu dünya mənimdir, həyat mənimdir,
Ən işıqlı diyar öz vətənimdir!

* * *

Çinar kimi özəmətlim,
Qolları Fərhad qüvvətlim,
Xoş, mehriban təbiətlim,
Sənə heyranam, heyranam.

Sən mənim uca dağımsan,
Çəsməmsən, gur bulağımsan,
Elim, obam, ocağımsan,
Sənə heyranam, heyranam.

Körpün ollam keçidlərdə,
Əlac ollam – düşsən dərdə,
Vermərəm səni namərdə,
Sənə heyranam, heyranam.

* * *

İnsan məhəbbəti gözlərdən içər,
Sonra yaşadar ürəyinin
təmiz, şəffaf bulağında.
Qönçələnər, çiçəklənər məhəbbət

Bahar çağrı, gənclik çağında...
Gənclik fəslə ötər, keçər,
Payız, qış gələr.
Ömrün xəzan bağında
İsədir ürəkləri
Şirin-şirin xatirələr.

* * *

Çiçəklərim xəzan olur
sən gəlməyəndə,
Könlüm evi viran olur
sən gəlməyəndə...
Sən nurlusan, işıqlısan,
Xoş sözlü, xoş qılıqlısan,
Arahdə hicran olur
sən gəlməyəndə...

Gəlişinlə nurlanıram,
Sevinir, uğurlanıram.
Gəlməyəndə çox yanıram,
Qəlbimdə bir tufan olur
sən gəlməyəndə.

* * *

Ömrümdən bir mavi gözlü
gəlib keçdi.
Həzin xatirələr nələr buraxdı.
Elə bil qaranlıq gecədə
Odlu bir şimşək çaxdı...
Sonra sellər, sular kimi
axdı göz yaşlarım
Ayrılığa, hicrana dözə bilmədim.
Necə girdi ürəyimə bu sevdə,

Həzin xatirələr, izlər buraxdı.
Bu ayrılıq, bu hicran
açdı ürəyimdə
sağalmaz yara...
Bir də əlim çatmadı
o mavi gözlünün
yaşadığı diyara...

* * *

Könlümdə sönməyən bir işıq yanır,
Onu sən yandırdın məhəbbətinlə,
Elə bir nurlandı gözümdə cahan
Elə bil nur yağdı çiçəyə, gülə...
Onu sən yağdırdın məhəbbətinlə.

* * *

Dostluğun nazik telləri
Qırılmasın, qırılmasın.
Ürək coşqun həvəsindən
Yorulmasın, yorulmasın...
Heç bir ürək inciməsin məhəbbətdən,
Heç bir könül
darılmasın, darılmasın.
Çiçək ətri, quş nəğməsi
Qoy bürüsün bağçaları.
Təmiz olsun, möhkəm olsun
insanların etibarı...
Dostluğun nazik telləri
qırılmasın, qırılmasın,
Seven ürək məhəbbətdən
yorulmasın.

ŞAİR ARZUSU, ANA İSTƏYİ

1

Sevgi bayramı elan edin
Dünyanın bircə gününü.
Rica edirəm, insanlar,
kin-küdüret,
soyuq nifrət,
yamanlıq, bədxahlıq
xeyirliyə, yaxşılığa
bağışlasın qoy ömrünü.
Bu bir şair arzusudur,
Bu bir ana istəyidir.
Kövrək, körpə bu balalar
zərif ömür çiçəyidir.
Topların qorxunc səşindən,
Kor əjdaha nəfəsindən
bizlər qorunalıyıq
gələcək nəsilləri,
parlaq və dinc illəri.
Qoy zəncir görməsin
azad biləklər,
Dolaşsın hər yanı
azad küləklər...
Zəhmət, sevinc olsun,
əzab olmasın.
şəhərlər dağılıb
xarab olmasın.
Tarixin varaqları
daha qanlı dolmasın.
Şadlıq, sevinc olsun,
qəm və hicran olmasın.

2

Göyləri mavi, təmiz görəndə
acıb qollarımı fərəhlə
qucaqlamaq istəyirəm.

Məzlumlara, haqsızlara
 bu işıqlı dünyada
 bir haqq istəyirəm.
 Vətən göylərinə vahiməylə
 baxan olmasın,
 başına matəm örtüyü
 taxan olmasın.
 Işıqlı dünya yurdsuzlara
 işıq saçsın doğma
 ana kimi,
 Yurdsuz, yuvasız
 sergərdan insanlar
 dolaşmasın dəli-divanə
 kimi...
 Pozulmasın bu vüqarlı
 dağlarımın ehtişamı;
 Səksəkədən sarsılmasın
 körpələrin dinc axşamı.
 Mavi dəniz ləngər vurub
 sakit-sakit yırğalansın.
 Sahil boyu işıqlarım
 qızıl-qızıl sırğalansın
 Yurd-yuvası dağılmasın
 bu günahsız körpələrin.
 Axı fırlanır dünyamız
 üstündə tək bir mehərin...

3

Dünyanın hamıya
 çatar günəşi,
 suları, havası, odu,
 atəşi.
 Bir körpə fərəhi,
 körpə gülüşü
 ömrə bəzək olsun,
 həyata dilək,

balaları heç vaxt
 səfil görməyək.
 Körpələr həyatın
 bahar fəslidir,
 dinclik, arzu, fərəh,
 ümid nəslidir,
 Səsini azadlıq
 səsine qatsın.
 Fəsillər dalınca
 fəsillər gəlsin,
 Hünərli, arzulu
 nəsillər gəlsin.

BİR KƏLMƏ SÖZ

Deyirəm vətənim unutmaz məni,
 Xalqın ürəyində döyünərəm mən.
 Birçə kəlmə sözüm qalsa dünyada,
 O birçə kəlməylə öyünərəm mən.

“Həyat” da, “ölüm” də birçə kəlmədir,
 Amma mənaları dərinədən dərin.
 Bir yeni fikirle, bir yeni sözle,
 Əbədiyyət olar tarixdə yerin.

“Azadlıq” sözü də birçə kəlmədir,
 Barmı bu dünyada ona bərabər.
 O bir afətdir ki, onun yolunda,
 Ömrü qurban vermiş neçə oğul, ər.

“Vətən” də, “qürbət” də birçə kəlmədir,
 Vətəndən müqəddəs bir mənə varmı?!
 İnsan vətənindən ayrı düşməyi,
 Qürbətdə ölməyi arzulayarmı?!

Yoxsa məhəbbəti unutmuşam mən,
 Həyatın mənası odur belkə də,
 Nə bir ot göyərər, nə ağac bitər
 Belkə viran qalar onsuz ölkə də.

“Ana” müqəddəsdür, uludur adı,
Tapınar, ibadət edərək ona.
Ana – övladının bir cüt qanadı,
Həyata nur saçan anadır, ana.

Deyirəm vətənim unutmaz məni,
Xalqın üreyində döyünərəm mən.
Bircə kəlmə sözüm qalsa dünyada,
O bircə kəlməylə öyünərəm mən.

MƏHSƏTİ

(Dramatik poemadan bir parça)

Məhsəti xanım öz otağında təkcə oturub şeir yazır. Bir az sonra başını qaldırıb yazdığı şeri oxuyur.

Unudulmuş da atılmış gülü-sevda kimiyəm.
Gözlərindən çəkilən bir dəmi-röya kimiyəm.
Həcr əlindən üreyim qana dönən şamü-səhər,
Üzünün nurinə həsrət şəbi-yelda kimiyəm.
Neyləmişdim sənə mən böylə vəfasız çıxdın.
Həsrətindən üzülən bülbülü-şeyda kimiyəm.
Hər keçən yolçudan ağlar gözümlə əhval sorar,
Hər buluddan su uman bir quru səhra kimiyəm.
Sənə bel bağladım, atdın məni ey munisi-can
İndi sənsiz yaşaram, tərki-dünya kimiyəm...

(Həmayil tələsik içəri girir)

HƏMAYİL

Məhsəti, buraya gələcəkdir xan,
Nə edək, əzizim, bir söylə aman.
Səndən almaq üçün razılıq sözü
Yanına gələcək lap xanın özü...

MƏHSƏTİ

Qoy gəlsin, nə olar, nə var ki, bunda
Bir az da durarlıq xan qulluğunda!
İtaət etməyə borcludur övlad,
Belə əmr eləyir bizə bu həyat.

HƏMAYİL

Yox, yox, qorxu bilməz bir varlıqsan sən.
Özün də keçməzsən heç dediyimdən
Qarışıq yuxular görmüşəm yaman,
Səhərdən çıxmırsan heç xəyalımdan.

Gördüm qara bulud aldı göyləri,
Sis, duman bürüdü bütün hər yeri
Bir qara div çıxıb səni apardı,
Yox olub göylərin dibinə vardı,
Ağladım dalmıca, çırpındım yerdə,
Sən isə yox oldun dərin göylərdə...

MƏHSƏTİ *(onu qucaqlayaraq)*

Heç keyfini pozma, gözəl Həmayil,
Bu ki bir yuxudur, həqiqət deyil.
Oxu, bir az oxu, könlüm açılsın,
Səsindən dünyaya fərəh saçılınsın.
Mənim də üreyim tutqundur yenə,
Boşalmır yazdıqca bu dərqli sinə...
Həzin bir şey oxu mənə dur bir az,
Naz eləmə, bəsdür, sən ey sərvinaz!

(Çəngi götürüb çalmaq istəyir, Həmayil cəld oxuyur.)

HƏMAYİL *(oxuyur)*

“Qoyun deyil, sürülərə qatam mən,
Öküz deyil, çodarlara satam mən.
İgid deyil, qucaqlaşib yatam mən,
Ana, məni bir nadana verdilər,
Babalıma, günahıma girdilər...”

MƏHSƏTİ (gileyli) --
Mən ki həzin bir şey istədim səndən.

HƏMAYİL
Baş üstə, bu saat oxuyaram mən
(yənə oxuyur)

“Öküz deyil, qucaqlaşib yatam mən...”.

MƏHSƏTİ
Dərdin, çorun elə igiddir sənin.

HƏMAYİL
Bəs səninki nədir, Məhsəti xanım,
Neçindir görsən bu ahü-ənin?!

(Bərkdən gülüşürlər, xan içəri girir, Həmayil tez o biri qapıdan qaçır)

XAN
Qızım, keyfin sazdır, gülürsən yenə,
Sənin gülüşlərin şefadır mənə.
Belə gülürüzlü görsəydim hər an,
Səni bu dünyada, ölməzdim, inan!

MƏHSƏTİ
Gülüş gəncliyindir, yaraşır ona.

XAN
Doğrudur, əlbəttə, mehriban sona!
Gülüş çox yaraşır səntək gözələ.

MƏHSƏTİ
Nə fayda, gəncliyim döndü xəzələ...

XAN
Neçin, gözəl maral, dağınsan belə.
Yenə kim toxunmuş bir incə gülə...

MƏHSƏTİ
Nə qədər mehriban olmusuz, ata,
Əcəb, nədir səbəb bu iltifata?
Könlüm viran oldu əzəldən mənim,
Olmadı bir kimsəm, bir istəyənim...
Ta uşaq vaxtından yetim qaldım mən,
Doymadım heç ana məhəbbətindən.
Könlüm açılmadı heç bu yerlərdə,
Anamı saldıınız bir yaman dərde...
Dağlar gəliniydi saf və ləkəsiz,
Onu bir qəfəsə saldırdınız siz.
O uca dağların ağ göyərçini,
Bu mənhus sarayda yedi içini.
Onu iylədiniz, atdınız bir gün,
Həlak eylədiniz ömrünü bütün.

XAN
Qızım, bu nə sözdür, bunlar nə demək,
Bu keçmiş işlərdən gəl daha əl çək,
Sənin yaradaram səadətini,
Adını, sanını və şöhrətini.
Yalnız sözlərimə qulaq as mənim,
Atanam, deyiləm sənin düşmənin.
Sənin gözəlliyin, sənin camalın.
Ey dilruba sənəm, ağlın, kamalın
Aləmə məşhurdur, şöhrətin daşır,
Sənə bir taxti-tac yalnız yaraşır.
Məlikə olmağa ləyaqətin var,
Şahların yanında min hörmətin var.
Sənə elçi gəlir Şirvandan beri,
Sənə dikilmişdir elin gözləri...

MƏHSƏTİ
Heç layiq deyiləm bu tərifə mən,
Siz qızım dediniz mənə əzəldən.

XAN

Sənə heç yaraşmır açıq dolanmaq,
Sinedən söz deyib alışıb-yanmaq.
Eşitdim atanın düşməninə sən
Dostluq göstərirsen, könül vermişən.
Qızım, etdiyinin hüdudunu bil,
O sənə yaraşan bir insan deyil.

MƏHSƏTİ

Ata, məhəbbətin hüdudu olmaz,
Bu insan qəlbidir, düşünün bir az.
Könül çırpınırken eşq ilə hər an,
Onu söndürməkdən acizdir insan.

XAN

Bilirəm o şeyxin dərşidir bunlar,
Onda nə insanlıq, nə də həya var.
Həm dinsiz, imansız bir insandır o,
Ona qulaq asma, çox yamandır o.

MƏHSƏTİ

Ustad insanların ən müqəddəsi,
Azad bir vicdanın ölməyən səsi
Onlarla gəlmişdir bu kainata,
Böyük bir zinətdir o bu həyata...

XAN

Tərif dinləməyə gəlməmişəm mən.

MƏHSƏTİ

Gəlmənizi xahiş etmədim sizdən.

XAN

Xan qızı, yaraşmaz sənə bu rəftar!

MƏHSƏTİ

Ata, həqiqətdə eyibli nə var?!

XAN

Özgə bir niyyətlə gəlmişdim bu gün,
Ağlımı başımdan çıxartdın bütün.
Elçilər göndərir o Şirvan xanı,
Şöhrəti tutmuşdur bütün cahanı.
(Yumşaq və mehribanlıqla)

Sən xoşbəxt olarsan onunla inan,
Rədd cavabı vermə, Məhsəti, aman!

MƏHSƏTİ (məyus, özünə) –
Nə şöhrət istədim, nə şan istədim,
Bu dünyada təmiz vicdan istədim,
Demədim illərlə gəlsin səadət,
Ömrümdə bəxtiyar bir an istədim.

XAN

Bəxtiyar günlərin gələcəkdədir,
Qızım, bu dalğınlıq, bu qüسسə nədir?
Sandım şad edəcək səni bu xəbər,
Nəçindir bu məyus, bu qəmli sözlər?!

MƏHSƏTİ

Canan həsrətiylə yanırken ürək,
Dünyanın şöhrəti, malı nə demək?!
O nurdan qurulan saf məhəbbəti,
Heç satın alarmı bir xan şöhrəti?!
Mənim sevgilim var uca dağlarda,
Könlümü əmanət qoymuşam yada...

XAN

Məhsəti, həddini keçir bu daha,
Heç səbəb görmürəm belə coşmağa,
Əmr edirəm sənə, yola hazırlaş,
Gəlin gedəcəksən Şirvana birbaş!

(Xan acıqlı otaqdan çıxır. Məhsəti başını əlləri içinə alıb oturur.
O biri qapıdan Nizami içəri girir. Məhsəti onu görçək qalxıb ona
təraf yüyürür).

MƏHSƏTİ

Ustad!

NİZAMİ

Mənim şair qızım yenə qəmlidir,
Yoxsa ağlamısan, gözün nəmlidir.

MƏHSƏTİ

Könlüm açılmayır, nədəndir ustad,
Sönmüş bir ocaqdır sanki kainat.
Gözümdə nuru yox günəşin də bax,
Mənimçün dünyada sən varsan ancaq.
Məni əzir, ustad, sıxır bu dövrən,
Heç könlüm açılmır nədənsə inan!

NİZAMİ

Sən bir bəzəyisən bu kainatın,
Kədərlə keçməsin bu gənc həyatın.
Sabahın yelləri oxşasın səni,
Götürsün üstündən qara kölgəni.

MƏHSƏTİ

Eh, kaş bu saraydan, bu dəbdəbədən
Ömrüm boyu, ustad, iraq olaydım!
O sənə kimsəsiz, yoxsul evində
Həzin-həzin yanan çıraq olaydım.

NİZAMİ

Sən ey mələksima, ey nazik ürək,
Sən olan evlərdə çıraq nə gerek?!

MƏHSƏTİ

Gəl, ustad, qəlbimi açma, yaradır,
Xan mənim ağlını, gözəlliyimi
Bir oyuncaq kimi satmaq istəyir,
Eşqimi, hissimi, məhəbbətimi
Şöhrət girdabına atmaq istəyir.

NİZAMİ

Gəncliyin yaraşmır üzünə məlal,
Ümidin dostudur bil ki, istiqbal.
Sənin saf qəlbindən qopan hər fəğan
Ölməz, əsrlərlə yaşayar, inan!

MƏHSƏTİ

Könlümün dərdləri gəlməzdir saya,
Anamın yanıca düşdüm saraya...
Güvenib ağlıma, istedadıma
Xan da "qızım" dedi mənim adıma.
Anam öz atamdan mənə deyərdi,
Bitməzdi anamın bu müşkül dərdi,
Sən bahar fəslində bir axşamçağı,
Yarıqaranlıqdı onun otağı.
Töküb göz yaşını ağladı anam,
Dedi: "Yazıq qızım, gülüzlü sonam.
Əzəldən bədbaxtdır bir qız övladı..."
Məni qucaqlayıb xeyli ağladı,
Sonra sakit yumub gözünü yatdı,
O axşam əbədi yuxuya batdı.

NİZAMİ

Qapılma, acıdır xatirələr bil.

MƏHSƏTİ

Susdurmaz onları nə hiss, nə aqıl!..
Çox şey istəmədim mən ki həyatdan.

NİZAMİ

Azadlıq eşqiylə yaşayır insan!..

MƏHSƏTİ

Dağlarda qurulan çoban dəyəmiz
Qəlbimdə dünyada hər şeydən əziz.

NİZAMİ

Ən incə duyğular, ən saf əməllər,
Qəhrəman analar, təmiz gözəllər
Çoban dəyəmindən çıxıb yetişər.
Onlardadır əsl mərdlik və hünər.
Sən də bu dağların doğma balası,
Sən də at qəlbindən ələmi, yası.
Belə bir nəslin də qızı ağlarını?!

MƏHSƏTİ

Bir sorun dünyada bəxtiyar varmı?!

NİZAMİ

Səni öz qoynunda bəsləyən dağlar
Sənin avazını qəlbində saxlar.
İnan gələcəyə, bəslə etiqad,
Boğulmaz şairin qəlbində fəryad.

MƏHSƏTİ

Sənətin tükenməz xəzinəsindən
Əlimdə qiymətli bir gövhərim yox.
Rayihələr saçan şeir bağında
Açılan ətirli süsənberim yox.
Böyük şairlərin yaratdıqları
Bu əlvan dəstədə lalələrim yox.
Nə Şirinki kimi xoş qəzəllərim,
Nə də Fərhad kimi bir hünərim yox.

NİZAMİ

Sədəflə bəslənən incidir, dürdür,
Su deyil bu axıb gedən, ömürdür.
Şikayət eyləmə yoxsulluğundan,
Baxsan almasın da əsl kömürdür.
Gəncsən, çox yaradıb, yazacaq əlin,
Lakin sarsılmasın eşqin, əməlin.
Qoyma ki, bədrəsin əlində qələm,
İnsanın ən böyük düşmənidir qəm...

Sönmez əbədiyyət, yüksələr günəş,
Açılar üfəqdə bir özgə aləm...
Yaşa alını açıq, qəlbi ləkəsiz,
Yaşa bu dünyada günəşdən təmiz.
Nə yalançı şöhrət, nə yalançı şan
Bil ki, qoymamışdır tarixdə nişan.
Bağlansın adınla elin baharı,
Adınla uçalsın yurdun vüqarı!
Səni yetişdirən bu ana torpaq
Sənin sənətinlə abad olacaq.
İnan, gələcəyin böyük adı var,
Yaşar yer üzündə insan bəxtiyar!

(Həmayil tələsik içəri girir).

HƏMAYİL

Məhsəti! Vurdular Cahangiri, gəl!

MƏHSƏTİ

Kim qıydı, kim qıydı ona, hansı əl?!
Bu nədir, xilas et, amandır, ustad,
Bunca dərddə insan etməzmi fəryad?!

*(Ağlayaraq Nizaminin qolları arasına düşür, Nizami və
Həmayil onu aparırlar).*

SEÇMƏ TƏRCÜMƏLƏR

Məhsəti Gəncəvi

RÜBAILƏR

Xalqın başında gər olsan da bir tac,
Ağladar səni də bir gün ehtiyac.
Xalqın dərdinə qal, ona yaxın ol,
Qorx o gündən öziñ olasan möhtac.

Bu dünya bir qızıl kuzəyə bənzər,
Suyu gah şirindir, gah da ki, zəhər
Çox da öyünmə ki, uzundur ömrün,
Əcəl köhlənində hazırdır yəhər.

Qızıl dedi: "Mənəm hər günə gerek,
Duz kimi möhtacdır mənə hər xörək.
Məni ölü kimi basdırmayın siz,
Həyat üçün mənəm ən yaxın kömək".

Boy-buxunu, çiyini nöqsanlıdan dad,
Nəmərd kişilərdən yaxşıdır arvad.
Bivəfa dostlardan düşmən yaxşıdır,
Etibarsız dostu yadından çıxart.

Nədən səni belə yandırdılar, şam,
Yaddan çıxartdılar burda bir axşam?
Sən özün dilə gəl, neyləsin, əgər
Yaranmışsa ancaq yanmaqçün adam?!

Qəminin eşqilə cahana gəldim,
Canımı eşqinə qurbana gəldim.

Bu könlüm qəminin məkanındır, yar,
Qəmini çəkdikcə mən cana gəldim.

Xərabatdan çıxan bir ay ucaldı,
Fələyin damında bir çadır saldı.
Qəfləten ucaldı Hatifdən bir səs:
"Bu dünya bir saman çöpünə dəyməz?!"

Arvadla kişini bağlayar köbin,
Bu işə yol verir şəriət, ayin.
Mənimlə köbinim bir rübaidir,
Varmı bu köbinə yol verən, bir din?

O derya təbinlə bəhsə girərək,
İstəsən lovgalıq etməsin fələk;
Lütfi-kərəm qılıb buyur saqiyyə,
Sənin piyaləni doldursun tək-tək.

Əlimdə qədəhlə sənin küçəndən
Hər gecə, sevgilim, sərxoş keçdim mən.
Eşqi şərab kimi tökdüm qədəhə,
Huşa getdim, düşüb sındı əlimdən.

Dur çəngi dindirək, bir ülfət qataq,
Şərab içək, arı, namusu ataq!
Hiylə şüşəsini çalıb daşlara,
Canamızı bir cam şəraba sataq.

Dedim: məsləhət ver bizə, ey ürək,
Şirin meydən içək, acıdan içək?
Dedi acıdan iç, yoxsa Şirinə
Vurgun deyilsən ki, sən də Fərhadtek.

Bu vüsəl gecəsi, amandır, yatma!
Murada yetməyə zamandır, yazma!
Xumar gözlerini qapama, ey yar,
Bu, ələ düşməyən bir andır, yatma!

Hələ mey var ikən, ey nigar, yatma,
Busəsiz qalarsa dodaqlar, yatma!
Gecə qaranlıqdır, badələr aydın,
Xəlvət bir guşədir, mey də var, yatma.

Gül üzdən niqabı aç gül əyyamı,
Doldur gül fəslində şərəblə camı:
Sən kimi yar ilə səhər mey içən –
Aşıqın gül vaxtı coşar ilhamı.

Toxunma könlünə bıçarə gülün,
İncitmə qəlbini avarə gülün;
Səbanın eşqiylə olmuşdur, ey dost,
O qanlı köynəyi sədpərə gülün.

Vüsəldə dolu gecələr getdi,
Kirpiyimdən düşən incilər getdi.
Ürək rahatlığım, munisim, hər şey,
Sən getdin, sən ilə bərabər getdi.

Necə deyim eşqin nə cəfa verdi,
Ürəyin mənə nə vəfa göstərdi.
Gecə zülfün kimi uzun olaydı,
Deyəydim hicrində çəkdiyim dərdi.

Hicrində gündüzüm gecə oldu, yar!
Zamanın əlindən könlüm qan ağlar.
Göndər xəyalını bizə bir gecə,
Görsün necə üzür məni intizar.

Məni yərə yığıb o qəssab kəsdi,
Dedi: "Güman etmə, bu son nəfəsdə".
Düşüb ayağıma üzr istədi o,
Demə, ayağımdan soymaqmış qəsdi.

Sən qəssabsan, mənə qurbanınam, bax,
Dözerəm çatsa da sümüyə bıçaq,
Adətdir, satırsan kəsdiyini sən,
Məni öldürsən də, gəl, satma ancaq!

Ləl mədənidir, ey sap, məskənin,
Küleyin atıyla yarışır tənin.
İynəsində yarın nə azdır ömrün,
Çimdiyin ki, həyat suyudur, sənin.

Nizami Gəncəvi

QƏZƏLLƏR

Diləyirdim mənə sən bir gecəlik yar olasan!
Pozmayıb peymanını, əhdə vəfadar olasan!

Gözlərin yadları gördükdə gülür nergiztek,
Bir tikandır mənə qəmzən, nola qəmzar olasan!

Dostluğundan demişəm mən, necə düşmən eşidib,
Məni əğyara xəcil etsən, özün xar olasan!

Mənə dost ol, nə zərər, düşmənim olsun aləm,
Kimsədən qorxmaram, ancaq ki, düz ilqar olasan!

Sən nə quşsan, nə sayaq mən sənə tor qurnalıyam,
Bəlkə sən gözlərə ov, qəlbə giriftar olasan?

Şəhər əhli sənə eşqində Nizami kimidir,
Nə rəva Əhsitanın qismətinə yar olasan!

* * *

Görün, önündə aşiqin şiri necə şikar edər,
Pələng kimi cavanları, bir anda biqərar edər.

Çəkib də kirpiyindən ox, o əyri yayda saxlayır,
Nə işdi ki, vurulmamış bu qəlbim ahu-zar edər?

O dilbərin üzün görüb dağıtmışam libasımı,
İçilməmiş qalan camım şirin-şirin xumar edər.

Necə vəfa tələb edir, bizim o daşürekli-dən,
Mənim bu şişə könlümə deyən o daş nə kar edər?

Hər gün onun vüsalını xəyal edib can üzülür,
O hər gecə sayır nə vaxt bu könlü tarimar edər.

Nə qədər zalım olsa da, Nizami, əl götürmə sən!
Gül istəyən tikanla da cəfa çəkib qərar edər.

* * *

Afərin hüsnünə, mən bir belə dilbər istəyəm!
Gecələr şəmi yanar, sən kimi gövhər istəyəm!

Od ləbin, ud xalın hər biri şəkər kimidir,
Valehəm onlara mən, bir belə məcmər istəyəm!

Duzda çox ləzzət olar, amma ki, şirin olmaz,
Duzlusan həm də şirin, sən kimi şəkər istəyəm.

Müşk zülfün nə gözəl, aləm ənber dağdır,
Gör nə xoşdur, gözəlim, bir belə ənber istəyəm.

Bağladın zülfünə qutək bu Nizamini özün,
Söyləyir zülfün ucu bir belə çəkər istəyəm!

Navai

QƏZƏLLƏR

Canım üzülür hicr ilə, canan gərəkdir,
Könlüm alışır dərd ilə, dərman gərəkdir.

Bu qəm gecəsi aşiqi-pervanəyəm, ancaq
Başımda mənim şəmi şəbistan gərəkdir.

Qəmzən xoş olur könlümə, ey işvəli dilbər,
Ah, oxlarına bir neçə peykan gərəkdir.

Eşqin gecə-gündüz məni yandırdı içərdən,
Eşq əhli, Nəvai, yana pünhan, gərəkdir.

* * *

Qəmin oxu ki, könuələr evin nizanə qılar,
Bu xak olan tənimə yetcək, orda xanə qılar.

Ləbin bəhanəsiz el qanını tökər hər dem,
Mənə gəlincə iş, əlbəttə, bir bəhanə qılar.

Könlü verib o füsunkar çeşmə bilməz idim
Ki, el içində məni aqibət fəsanə qılar.

Könlüdə gövhəri-peykanını ki, yığmış can,
Bu belli işdi ki, viranəni xəzanə qılar.

Qurur ölüm toru hər sübh quşlara təzdən,
Sabah yeli ki, çəmə sünbülünü şan qılar.

Nəsihi bülbüli-zərində qəm tikanimidir,
Nəvai nəğməsinə səs verib tərənə qılar.

* * *

Yar getdi könlüdə onun bir nazı qalıbdır,
Ancaq ki, qulağım dolu avazı qalıbdır.

Göz evini göz yaşları yıxdı bu gün, ey dil,
Yerində onun qəmli xarabası qalıbdır.

Könlüm quşu sünbül saçının toruna düşmüş,
Bülbül kimi hər gül sarı avazı qalıbdır.

Gül fəsli o quş hansı yana meyl eləmiş ki,
Bağ içrə fəqət sərv-i-sərəfrazı qalıbdır.

Gəl qəm yemə sən yar sitəmindən ki, Nəvai,
Ömrün çoxu sevdayla keçib, azı qalıbdır.

* * *

Hansı bir çöhrə ki, meyl etsin ona xəstə könlü?!
Hansı bir zülf ki, olsun ona vabəstə könlü.

Qüssə dırnağı ilə yaralayıb hər tərəfin,
Nəqş edər əymə qaşın şəklini qəlb üstə könül.

Qan demə gül yanağın şövqünə, gül, lalə dərər,
Dərd bağından tutur lalə, gülü dəstə könül.

Könül azad deyilsə, yemə qəm, şeyx, saqın,
Çünki azadəliyi görmədi heç kəsdə könül.

Zülmədən cana gəlib atsa Nəvai eşqi,
Yalvarıb söyləyəcək atma gəl ahəstə könül.

Dante Aligyeri

“QAFİYƏLƏR KİTABI”NDAN

Üç qadın qəlbimi dövrəyə aldı,
İçəri girmədi, kənarda qaldı;
Çünki Amur idi qəlbimə hakim.
Amur olan yerə girməzdi heç kim.
Amur qadınları gördüyü zaman
Sonsuz gözəlliyə olmuşdu heyran.
Tükəndi taqəti, qüvvəti xeyli,
Sükuta qərq oldu, lal oldu dili.
Yorğunluq, iztirab, bir də əziyyət,
Budur üç gözələ düşən son qismət.
Arxayın olmayıb xeyrxah işə,
Keçirir üç gözəl böyük endişə.
Xeyli sevilirdi onlar bir zaman,
Rədd etmiş onları indiki dövrən.
Onları sevməyir insan aləmi,
Gözlərində vardı dünyanın qəmi.
Sanki dost evinə gəlibdir onlar,
Dedim ki, qəlbimdə kimdir hökmdar?
Qırılıb torpağa düşən gül kimi –
Birinci qadının solğun görkəmi,
İztirab sütunu sanki bir əli,

Tökülür üstündən göz yaşı seli.
O biri əliylə tutub üzünü,
Göz yaşı sel kimi yuyur gözünü.
Yalınayaqdı, fəqət nəcib əsilzadəydi,
Nimdaş örtük altından birdən gözüne dəydi,
Amurun, o şey ki, heç açıq, aşkar söylənməz,
Amur xeyli utandı, utanar görsə hər kəs.
Amurun ürəyini sardı dərin mərhəmət,
Soruşdu o hökmdar: kimsən, mənə agah et!
Qadın ah çəkərək bir cavab verdi;
Tükənmezdi onun, böyükdü dərdi:
“Sevməyir dünyada mənə bir adam,
Hamıya özgəyəm, hamıya yadam...
Səninlə qohumluq hissiylə gəldim,
Mən sənin yanında bəlkə dincəldim.
Doğma bacım olmuş anan əzəldən.
Ədalətəm mən”.

Amur susanların sordu halını,
Bildirdi qadınların hər əhvalını,
Çəkdi insanların xeyli xəcalət,
Çəkdi ürəyində sonsuz əziyyət.
Qadının kədərlə əyildi başı,
Dedi: yetməzmi o axan göz yaşı?!
Acı qəm yaşları axdı gözündən.
Sonra qəmli-qəmli söylədi ki sən,
Hər şeyi yenidən bilsən yaxşıdır,
Həqiqət bilinər hər əvvəl-axır...
“Nil çayı o zaman bir bulaq idi,
Yaşilliq istiyə olurdu təslim.
Bakir bir dalğanın üstündə o vaxt
Bu qızım dünyaya gəlmişdi mənim.
Sarı saçlarıyla qurulanan qız
Dalğalar qoynunda doğuldu yalqız.
Qızım öz əksini seyr etmək üçün,
Əyilib baxarkən qız doğdu o gün”.
Məhəbbət allahı yığdı gücünü,
Sarsıldı qadının hekayətiylə,

Yaşardı gözləri, kəsildi ünü,
 Salamladı onu nəzakət ilə:
 – Açın gözünüzü, daha bu süslük,
 Silahı da salmış gücündən görün.
 Keçmiş zamandakı parıltısını
 Nece itirmişdir silahlar bu gün.
 Təmkin və səxavət, başqa qohumlar
 Dilənçitək gəzir hey diyar-diyar.
 İnsanlar ah çəkib qoyun ağlasın,
 Pisləyib taleyi, matəm saxlasın,
 Sizlər də bilin ki, insandan heç kəs
 Bu işlərdə bir haqq-hesab istəməz.
 Biz susa bilmərik, çünki bir kərə
 Əbədi qayadan enmişik yerə...
 Nə qədər pis olsa halımız fəqət,
 Bir gün doğulacaq yenidən əlbət.
 Keçmiş parıltı onə qaytarar,
 Gələcək dünyada mütləq bir zaman.

A.S.Puşkin

DAYƏMƏ

Ağır günlərimin munis həmdəmi,
 Mənim ürək dostum, mehriban qarı.
 Çoxdan gözləyirsən məni, eləmi?
 Şamlıqlar içində axşam çağları.
 Yalqız otağında oturmusan tək,
 İndi xəyalından keçir, ah, nələr.
 Bezən mürgüləyib fikrə gedərək,
 Qırısq əlindən düşür iynələr.
 Bağlı qapılara baxırsan hərdən,
 Yorgun fikirlərin çəkilir dara.
 Sıxılır ürəyin qəmdən, kədərdən,
 Baxırsan qaranlıq uzaq yollara...

GÜL

Bəs gülümüz hardadır,
 Deyin, dostlar, aşnalar,
 Bəlkə son bahardadır
 Almış ətrafını xar.
 Ömrün də varəqları
 Öylə solan çiçəkdir.
 Gəlmədən ilk baharı –
 Üzülüb gedəcəkdir.
 Ancaq bircə arzum var:
 Ömrüm yetmədən başa –
 Doyunca ağ zanbağa
 Eyləyəydim tamaşa...

PƏNCƏRƏ

Bu yaxın günlərdə axşam çağında,
 Qərrib ay gəzəndə bahar bağında,
 Yerlər nur alanda həzin şəfəqdən,
 Pəncərə dalında bir qız gördüm mən.
 Görkəmi dalğındı, baxışı xumar,
 Üzmüşdü könlümü acı intizar.
 Kölgəli yollarda qalmışdı gözü,
 Əsirdi, həycandan qalxırdı köksü...
 Burdayam! Səsləndi biri qəflətdən...
 Qız quşək silkinib qalxdı yerindən,
 Pəncərəni açdı tez titrəyərək,
 Qovdu buludları bu anda külək...
 Qara pərdə çəkdi ayın üzünə,
 Öz-özümə dedim min alqış sənə.
 Ey bəxtiyar insan, bəxtiyar insan,
 İndi məhəbbətdən kam alacaqsan...
 Bir belə sevimli gün olacaqmı,
 Mənim də pəncərəm açılacaqmı.

GÖZƏLƏ

Bu əlvan bəzəklərin, xoş səsin, baxışların,
Sakit şirin gileyin, gözəl nəvazişinlə
Yandırıb gənc ürəyi, yüngül zəfər yolunu,
Göstərməkdə məqsədin nədir, ey gözəl, belə?
Bu riyakar incəli, yalançı hicab nədir?
Bu qeydsiz yorğunluq, nədir titrək dodaqlar,
Əbədir hiyləgərlik, günahkar bir ürəkdə,
Nə canlı bir duyğu var, nə təmiz bir həyat var!
Sənə soyuq qəzəbdir mənim mənhus cavabım.
Təbəbbürlü hüsnündən qaranlıq gecələrdə
Söylə, ey gözəl qadın, kimlər bir kam almamış?
O murdar mənzilinin ləkəli qapısını
Gecələr cəsarətlə kimlər gəlib çalmamış?
Öz solğun damətini başqasına apar sən.
Oxşa naşı qəlbini: uzaq, ey gözəl, məndən,
O yorğun ağuşunda başqasını sev, aldat,
Könlümə hakim olmaq sevdasını tamam at.
O xain qucağına getməz ilham aşiqi,
Başqasına apar sən, yalançı yüngül eşqi.
Saxta məhəbbətinin satqın zəncirlərini.
O acgöz tamahının ən acı zəhərini,
Məcburi arzuları qızıllara satılan
Soyuq, süni fərəhə ram olmaram heç zaman.

* * *

Mən də eşitmişəm bu dünya mülkü
Vahid bir dostluqla gözəldir əlbət...
Onsuz bu aləmin yoxdur ləzzəti,
Onsuz həyat dolu qüssə, fəlakət.
Sakit bir dostluğun olmasa əgər
Ömrün-günün gəlib işıqsız keçər.
Dinlə, lakin başqa bir hiss də vardır,
Həm yorar insanı, o həm məst edir.
Zəhmətdə, qayğıda dinclik zamanı

Aman verməz, səni çeynəyib didər.
O zalım bir hissdır, ruhu parçalar,
İztirab içində söner qəlbimiz,
Ümid şölələri yanmasa bir an
Bu dərin yaradan sağalmırıq biz,
Bax, məni yandıran ehtiras budur.
Solub məhv oluram, yaman indidən
Bu dərddən sağalmaq istəmirəm mən...

* * *

Başımın üstündə toplanmış yenə
Sükuta qorq olmuş yığın buludlar.
Qəza fəlakətlər düzəldir mənə,
Hazırlayır yenə müdhiş bir qərar.
Etinasız qalıb taleyimə mən
Bu çətin sınaqdan çıxacağammı?
Məğrur gəncliyimin mətanətiylə
Qezanın hökmünü yıxacağammı?
Fırtınalı keçən coşqun ömürdən
Yorğun, gözləyirəm yeni bir tufan.
Bəlkə xilas olub qaldım yenə də,
Sakit bir sahilə dincəldim bir an.
Lakin hicranımı duyub özəldən
Bu acı saatda, bircə mələyim,
O zərif əlini bir an olsa da,
Son dəfə sıxmaqdır yalnız diləyim.
Sakit təbiətli, mülayim mələk,
Söylə yavaşcadan mənə əlvida.
Qüssələnən, kədərli nəzərlərini
Qaldırıb son dəfə bax sən bir daha...
Gənclik qürurilə çırpınır ürək,
Həzin xəyalınla hər yanda olsam.
Cəsarət, mətanət duyur ürəyim,
Məhəbbətin verir könlümə ilham.

EV PƏRİSİ

Ey dinc malikanəmə gizli hamilik edən
Xeyirxah ev pərisi, sənə yalvarıram mən.
Hifz et mənim kəndimi, göy meşəmi, bağımı,
Ailəmin bu kiçik evini, otağımı.
Qoy çöllər titrəməsin yağışın soyuğundan,
Sərt payız küləkləri əsib verməsin ziyan...
Qar yağsın asta-asta, qoy ağartsın hər yeri,
İsti bir örtük kimi ortsün nəmli çölləri.
Sən ey gizli keşikçi, babamın yurdunda qal,
Sən bu xoşbəxt evimi yad gözündən uzaq sal.
Onun ətrafını göz qayğıkeş keşikçitək,
Qoy balaca bağında əsməsin acı külək,
O mürgülü suların sahilini qoru sən.
O köhnə darvazalı hasarları çürüyən,
Balaca bostanımı sev, özün qoru barı.
Təpələrin yamyaşıl sevimli yamacları
Gözlərindən qaçmasın, o mənim dolaşdığım
Çiçəkli çəmənləri, yastı təpələri sev,
O serin xoş küləkli iyli cökələri sev,
Sev ağcaqayınların səslə yarpaqlarını,
Göyə qalxan şamların körpə budaqlarını.
Orda dolaşmadığım bir cə yer qalmamışdır
Onlar hamısı bir-bir ilhamıma tanışdır.

QIŞ SƏHƏRİ

Nə gözəl bir gündür, hava şaxtalı,
Günəş də parlayır, sən yuxudasan.
Nazlı gözlərini aç, sevimli dost,
O şirin yuxudan, gözəlim, oyan.
Göydə dan ulduzu parlarkən səhər
Şimal ulduzutək hüsnünü göstər.
Bulanıq göylərə çökmüşdü zülmət,
Gecə ağlayırdı qəzəblə tufan.
Görünürdü qara buludlar içrə

Solğun kölgə kimi ay da səmadan.
Oturmuşdun qəmli fikrə dalararaq,
İndi pəncərədən bayıra bir bax.
Mavi göy altında uzanıb sakit,
Gözəl xalça kimi döşənmiş çöllər.
Bir meşə qaralır kənarda yalnız.
Parlayır günəşdən qarlar sərəsər.
Qırovun altında göyərir şamlar,
Çayda buz altında bir parıltı var.
Kəhrəbə rənginə boyanmış otaq.
Soba çıtırdayıb nəşəylə yanır.
Xoş olur yataqda xəyalə dalmaq,
İnsanın qəlbində arzu oyanır
Kırşəyə qoşdurub kəhər atları
Uçaqımı bu qarlı düzlərə sarı...
Səhər qarı üstə sürüşərək biz,
Gözəl dost, gəl çıxacaq, gəzək baş-baş.
Çapdırıb boz atı gözəl düzləri,
Bu boş düzənlərə edək tamaşa.
Gəzək meşələri anıb bu ili,
Könlümə xoş olan gözəl sahili.

M.Y.Lermontov

İKİ ƏSİR QIZ

Sevirəm, ey nazlı Zairəm, səni,
Sevirəm, ey yunan gözəli, qəlbən.
Dünyanın nə qədər zinəti varsa,
Ayağın altında səpələrəm mən.
Seyr ederkən böylə sən xumar-xumar.
Mavi gözlərinlə bütün hər yanı,
Olarsan könlümə sən bir hökmdar.
Qul kimi tərk edib mən bu dünyanı,
Gəzərəm arxanca hey diyar-diyar.
Qoy çalsın, oynasın nəzənin Gülnar,
İspan rübabını ağ əlləriylə;
Nə qədər istəyir çalsın füsunkar,

Ona həsəd etmə, nazlı mələyim,
 Ey eşqim, əməlim, həzin diləyim.
 Atəşin Gülnarın şux nəğməsini,
 İncə gitaranın həzin səsinə,
 Bu şərq güllərinin rəyihəsini
 Verərəm can alan bir baxışınçın.
 Hazır Sultan Əhməd keçməyə, inan,
 Sənin bir baxışın, bir öpüşünçün
 Qızıldan, incidən, ləldən, yaqutdan!..
 – Sultan! Vəhşi, yoxsul yarandım əlbət,
 Mən məğrur bir ruhla doğuldum fəqət.
 Əsirəm, yoxsulam, yoxdur qərarım,
 Nifrət bəsləməyə var ixtiyarım.
 Unut, qoca, unut, boş arzuları,
 Könlümün özgəylə olmuş ilqarı!
 Qəlbim ilk eşqinə bəslər sədaqət,
 Qəzəbli sultanla etmərəm ülfət.
 Bil ki, nə nəvaziş, nə sitəm, nə naz,
 Buz kimi qəlbimdən, sevgi qoparmaz!
 Hazıram ölməyə, etmərəm fəryad,
 Söylə hazırımıdır sizin də cəllad?
 Gecə çökmüş aydın və cazibədar,
 Bu sakit gecədə nə xoş ətir var.
 Ədəm gecəsindən gözəl bir gecə,
 Geniş Səqradda yatır səssizcə.
 Yalnız guruldayır uzaq ləpələr,
 Çarpır dik-divara yenə sərasər
 O hərəmxananın pəncərəsindən
 Gümüş ay işığı axıb nurlanır.
 O bəzəkli, incə, əlvan şişələr
 Soyuq bir atəşlə alışıb yanır.
 Parlayır qotazlar, xara divarlar,
 O yumşaq taxtlarda min bir bəzək var.
 Bu serin gecədə nəfəs alaraq
 Bardaş qurub sakit oturmuşdur bax,
 Pəncərə önündə yalnızca Gülnar.
 Çarpır sahillərə coşqun dalgalar.

Hər yer sakit, susmuş elə bil cahan,
 O incə əllərdən düşür bu zaman,
 Səssizcə təxt üstə düşür gitara,
 Gülnar baxır, baxır ağ dalgalara.
 Gülnar coşqun bəhri hey seyrə dalır,
 Uzaq vətəninə yadına salır..
 Orda hər bir bucaq könlünə yardı,
 Orda bol şeftəli və limon vardı.
 Dolaşır xəyalı öz ellerində,
 O Qvadalkvirin sahillərində
 Dibində köpüklər yatan divara
 Söykənərək baxır ac dalgalara.
 İspan qızı səssiz dinləyib dalır,
 Ay onun üzünə solğun rəng salır.
 Zərif bir bağırtı... bir qadın səsi,
 Büllur dalgalarda divar kölgəsi
 Titrədi. Ləpələr çarpdı bu gecə
 Ağ bir şey göründü, sonra gizlicə
 Yox oldu. Qalmadı ondan bir əsər,
 Yalnız çırpınırdı oynaq ləpələr..
 Pəncərə önündən qalxaraq Gülnar.
 Qısqanc təbəssümlə edib iftixar,
 Yenə gitaranı əlinə alır,
 Vəhşitək o ispan nəğməsi çalır.
 “İntiqam” sözünü ələyir təkrar.
 Coşqun nəğməsini çalır füsunkar
 Qəzəbli bir sevinc vardır üzündə,
 Od yanır gənc qızın siyah gözündə.

Adam Mitskeviç

TƏRS ARVAD

Özünü öldürənlər artmış bizim zamanda,
 Odur, çay qırağında, körpülərdə, hər yanda
 Qarovul düzülərək çoxlu jandarma durur,
 Rəngi qaçmış bir adam gördümü, dərhal sorur:

– Nə var, sizə nə olmuş? – Ondan cavab almamış,
 Biçarənin halına belə birçə qalmamış.
 Özünü ağalara göstərməkçün qəhrəman, –
 Qataraq qabağma getirir onu haman.
 Guya xilas edərək həyatını bu kəsin,
 Tez açır qarşısında qapısını məhbəsin.
 Senanın sahilində bir dəfə, başyuxarı,
 Bir nəfər də qaçırdı; jandarma ona sarı.
 Yüyürüb dayandırdı: – Ey, hara gedirsiniz?
 Kimi axtarırsınız, söyləyin, burada siz?
 – Allah eşqinə, əl çək! – dedi yürürən nəfər, –
 Arvadım suya düşüb, yoxdur ondan bir əsər.
 Görürsənmi, ağlımı tamam şaşqınlıq sarmış,
 Görünür ki, yazığı amansız çay aparmış.
 Jandarma irad etdi: – Yazıq, görünür ki, siz,
 Dünyada su elmindən tamam bixəbərsiniz.
 Nə üçün düşmüşsünüz belə yersiz təlaşa,
 Aşağı getməkdənsə, yürürsünüz başa?
 Arvadınız bu çaya düşüb axmışsa əgər,
 Axınla aşağıyla aparacaq ləpələr...
 Kişi fikir verməyib, yuxarı səmtə getdi.
 Yalnız o jandarmaya belə etiraf ifadə etdi:
 Məni çaşdırmamışdır, jandarma, inan, yadım,
 Ancaq çox tərs arvaddır mənim bədbəxt arvadım.
 O, dünyada heç kəsən etdiyi kimi etməz,
 Çayda da başyuxarı gedər, aşağı getməz.

Şandor Petefi

OĞLUMA

Verin oğlumu mənə, atəslə, hərarətlə
 İstəyirəm onu mən alam, bağrıma basam.
 Elə bil ürəyimdən bir pöhrə qalxmış təzə,
 Elə bil ki, yenidən doğmuşdur məni anam.

Salamlayıram səni, mənim zərif budağım,
 Ah, nə qədər əzizsən, nə şirinsən, a körpəm.
 Sən yanıqlı ağlayıb, qəzəblə qışqıranda,
 Sənin bu bağırına qarışır şirin nəğməm.

Ürəyim nə qədər, bax, sevinir səadətlə,
 Baxıram gül üzünə, baxıram məhəbbətlə.
 Səni suya çəkməyə özgə su lazım deyil,
 Mən sevinc yaşlarımla isladırıram səni, bil.

Mən bir münəccim kimi qiymətli ulduzumun
 Keşiyində durmuşam, onu qoymaram gözdən.
 Baxıram üzündəki cizgilərə, baxıram.
 Bilirəm gələcəkdə sən nələr görəcəksən.

Nurlu ulduz göylərdən işıq saçır yerlərə,
 Ətirli çiçəklərə nur saçır zaman-zaman.
 Soyuq nəfəsli qırov birçə düşməsin tezdən
 O zərif çiçəkləri tələf etməsin, aman.

Dayan, ölüm, oğlumu aparmağa tələsmə,
 O ki mənim yanımda oturub qalmayacaq.
 Ona yaxın düşmə, gəl, onun yolunu kəsmə,
 Hazırlayıram onu vətən üçün mən ancaq!..

Baş əyib qocalığa, edib ona itaət,
 Döyüş sıralarından çıxıb getdiyim zaman,
 Bilirəm ki, yerimdə qalxıb oğlum duracaq.
 O daha da hünerli olacaq atasından.

Qoy qəbrimin üstündə söyləsinlər gələnlər
 Onun cansız vücudu burda torpaqda yatır.
 İgid qəhrəman oğlu yaşayır iftixarla,
 Onun bariz ruhunu ürəyində yaşadır.

MƏHƏBBƏT FƏLSƏFƏSİ

Çeşmələr axıb-axıb çay olur,
 Çaylar axıb qovluşur ümmana.
 Yazın ətirli mehi dərədə
 Qovuşub gedir xəfif dumanı.
 Həyatda yalnız olmaq günahdır,
 Boyun əyib taleyin hökmünə
 Bütün varlıq birləşir, qovuşur.
 Niyə qaçırsan məndən sən yenə?
 Hər tərəfdə qovuşmaq həvəsi;
 Qalxıb göyə boylanır dağ başı.
 Dalğa girir dalğanın qoynuna,
 Sanki bacı oxşayır qardaşı.
 Torpaq yatır gündüzün qoynunda,
 Ay da öpür dənizin üzündən.
 Dodağının dadını duymasam
 Həzz almaram dünyadan, bil ki, mən.

*Robert Berns***QIŞ KEÇDİ**

Qışın şaxtası keçdi, gəldi ilq bahar,
 Budaqlarda nəğmələr oxuyur bala quşlar.
 Coşqun bahar eşqiylə çırpınır təbiət də,
 Könlüm necə açılsın, mənə atıb getdi yar.

Qara moruq gül açıb oyanmış arılarçün.
 Quşlar dolanıb bağı oxuyur: güllər, açın.
 Kiçik yuvalarında quşlar verib baş-başa,
 Mənim yarımın ancaq hicran qaldı yadigar.

ETİRAF

Mən şair deyilkən oynardım sözlə,
 Açmazdım dərdimi heç dostə-yadə;
 Sevgimi, çəkdiyim iztirabları
 Kimsəyə demədim mən bu dünyadə.
 Qəlbimin sirrini açaraq bu gün,
 Artıq söyləyirəm, eşitsin cahan:
 Sevirəm Anneti həyatım qədər.
 Minbir iztirabla sevirəm candan.

* * *

Sönür fikirlərim gözümdə duman;
 Sanki donmuş artıq vücudumda qan.
 Payız gecəsindən qəmlidir könül,
 Nəğmə susmuş, əsər qalmamış yoldan.
 Keçmişin izi yox... Ən gözəl illər,
 Xəstə, həyəcanlı bir yuxu qədər,
 Mənasız, məqsədsiz bu xoş dünyadan
 Bir oyuncaq kimi gəlib keçdilər.
 Bir şey gələcəkdə... nəşə, səadət,
 Mənə lazım deyil, etmədim adət, –
 Hər an belə mənə yanan olsaydı,
 Bütün həyatımı verərdim, əlbət.

*Anaki Sereteli***XƏNCƏR**

Xorasan dəmiri, xəncərim, səni
 Sevirəm ta əzəl gündən bəri mən.
 Bir sənşən ümidim, pənahım mənim.
 Sənşən qoruyanı azğın düşməndən.

İtilərəm səni, kəskin xəncərim,
Silib ürəyindən pası, ləkəni;
Bir arxa, bir qardaş görmək istərim,
Əzilən insana dünyada səni.

Sən bir nəstərsən ki, əziz xəncərim,
İtidir, hər iki üzün də yaman.
Sənin sahibinin qəlbi poladdır,
Dəmirtek bir əldir bu səni tutan.

O səni yaradıb bərkidənlərə,
Mənim ürəyimdə çox ehtiram var.
Onunçun sevdim ki, səni, xəncərim,
Düşməni anasını qoyursan ağlar.

Düşmənin qəlbinə elçi ol, xəncər,
Mənim salamımı sən ona yetir.
Qoy mürəkkəbqabı olsun ürəyi,
Sənsə qələm kimi bu ürəyə gir.

İtilərəm səni, dəmir xəncərim,
Ey polad xəncərim, itilərəm, bil,
Çıx qınından, yetər, çıx ki, bu zaman
Qında yatmaq sənə yaraşan deyil.

XƏSTƏ ŞAİR

Ey qəddar taleyim, amansız bəxtim,
Sən məni azdırdın, çıxardın yoldan.
İncitmə könlümü, yetər, amandır,
Qoy açım gözümlü dünyada bir an.

Mən ancaq keçmişin bir qarasıyam,
Gələcəyin isə kölgəsiyəm, bil,
Dünyanın borcundan nə mən, nə bir kəs
Qurtarmamış, nə də qurtaran deyil.

Boş yerə sabaha güvəndi könlüm,
Arzular bir fərəh gətirdi mənə;
Şirin nəğməsilə gözəl Çonqurim
Ümitsiz qəlbimi ovutdu yenə.

Çonqurim, ey gözəl Çonqurim mənim,
Xəyal dənizində üzürsən bu gün.
Ahəngdar səsinin, inan ki, yenə,
Eşqilə çırpınır ürəyim bütün.

Dəstəyin bənövşə qızılgül sənin,
Təllərin bülbülün dilinə bənzər.
Qanadların qartal qanadı kimi,
Uçar nəğmələrin, aləmi gəzər.

Uçub diyar-diyar uzaq ellərə,
Alıb qollarına sən apar məni.
Ölüm yaxın düşməz mənə dünyada,
Çünki oxuyuram sənin nəğməni.

Alqış varlığına, eşq olsun sənə,
Ey göylərdən gələn ilahi səda!
Qəlbim təllərinlə bir çırpınır, bil,
Sənnə yaşaram mən bu dünyada.

Qriqol Abaşidze

VƏTƏN

Vətən yalnız dağlar, dərələr deyil,
Vətən qəlbimizdə yanan atəşdir.
Vətən azadlıqdır, vətən ümididir,
Vətən üzümüzə doğan günəşdir.

Dilində vətənin müqəddəs adı,
Vətənçinin ölümə gedir igidlər.
Vətənin eşqiylə yaşayıb ölmək –
Budur insan üçün ən böyük hünər.

Məni vətənimdən ayıra bilməz,
Gurlasa başımın üstündə tufan.
Köksümün içində çırpıran ürək,
Vətənin eşqiylə vuracaq hər an...

* * *

Yaroslav Smelyakov

Xəstələnersəm əgər,
Mən həkim çağırمام.
Dostlarıma deyərəm
Çox ağır olsa yaram:
Səhradan döşək salın,
Pərdə çəkin dumandan;
Parlasın başım üstə
Gecə ulduzlar hər an.
Mən döyüşlər görmüşəm,
Dəyməduşer deyiləm.
Bu qızğın döyüşlərdə
Asanlıqla əyiləm...
Yaralanarsam əgər,
Yaramı dağ yoluyla
Sarıyın, deyərəm mən.
Üstümə örtük salın
Payız çiçəklərində.
Nə toz, nə damcı dərman
Mənə deyildir gerek,
Badəmdə şəfəq gülsün,
Oynasın nadinc külək.
Şəlalənin gülüşü,
Səhraların nəfəsi,
Hər xəstəyə şefadır,
Dirildər o hər kəsi
Dənizlərdə, dağlarda
Əsrlərin izi var.
Əbədiyyət içində

Yaşayır bu insanlar.
Yollar yenə dumandır,
Son yolumuz deyildir
Xəstəxana küncləri.
Son yolumuz, əlbəttə,
Göylərdir, kəhkəşandır.

Vitezslav Nezval

ÜMİD ANA HEÇ ZAMAN GƏZİNTİYƏ ÇIXMAYIR

Ümid ana heç zaman
insanlar tərəfə tökdüyü
tərlərə
gəzintiye çıxmayır.
O yerdə ki, bacarmayır kömək etsin.
Qərar verir çıxıb getsin.
O yerdə ki, kömək edə bilməyir o,
Heç olmasa suyu sərin bulaq olub,
Şırlıtlı bir çay olub,
Heç olmasa kölgəli bir budaq olub,
Nəğmələri torağay olub,
Heç olmasa adi yel dəyirmanı
Əfsanələr deyər-deyər
Təsəlliye qovuşdursun bir insanı.
Əgər mümkün deyildirsə bunlar ona,
Çıxıb gedir Ümid ana.
Ya da qalar pərdələrin arxasında
Gizlənərək,
Heç olmasa ordan qaynar baxışlarla
Kömək etsin böyük işə.
Qalxıb enən biləklərə,
Yuxusundan tez oyanan çiçəklərə,
Səhər-səhər, göydən yerə
Durna kimi qanadlanan
Buludların karvanına.

KÜÇƏ ZİBİL QABLARI

Heç zaman, heç kəsə paxıllıq etmə, qəlbim!
Heç zaman, heç bir zaman
paxıllıq damğasını
vurmasın sənə heç kim.
Yoxsa öz qürurunu, ürəyim, itirərsən.
Dönərsən külqabına,
zibil dolan qablara.
Ey möhtəşəm ürəyim, sən hara,
çirkab hara!
Sən yüksək bir qüllesən,
möhtəşəm bir qalasan.
Sən bütün aynalara,
sən bütün üreklərə
Baxıb bir səs salasan,
Sən büllur kimi təmiz,
əzəmətli ürəksən.
Çirklənsən öz eşqini, duyğunu itirəcəksən.

ÜMİD ANA AĞLAMADAN DÖZÜR AYRILIQLARA

Ümid ana ağlamadan
Ağrılara, əzablara dözə bilir.
Çünki doğma – ağrılara
tab gətirmək deməkdir.
Ağ mələfə üstündə
məsum bir varlıq doğmaq.
Böyük bir məhəbbətlə
başqasını gətirərkən dünyaya,
elə bir az ölməkdir.
Ümid olmaq dünyada
Hər həyatın ümitsiz
sonuyla barışmaqdır.
Bunlara baxmayaraq,

Yeni bir həyat vermək
ana üçün bir haqdır.
Kürək çəkən qolların
Qıc olması yamandır,
Yumruğun qıc olması elə qorxulu deyil.
Durgun sular altında burulğanlar
yamandır.
Doldurub qayıqları aşırar dalğalar bil.
Ana olmaq həm bir çay,
Həm də suya baş vuran;
Ana olmaq su olmaq, həm də bir daş olmaqdır.
Ümid olmaq – məyusluq aynasıdır
ümiddən, sevincdən çox uzaqdır.
Bir ayna ki, nəhəngtək
əbədi parıldağan
Öz daş karxanasını,
Məhəbbətin naminə
yalnız dəyişəcəkdir.

NƏGMƏ

Buludlara səs salır
Çal xoruz səhər-səhər:
Sübhün açıldığını
hamıya verir xəbər.
Xaş-xaş dənələri kimi
Göydən şəfəq yağır yerə,
Tez oyanmış çiçəklərə.
Biçinçilər itiləyir orağını.
Hamı qalxır
Alıb sübhün sorağını.
Xoruz qalxıb yüksəklərə,
Nəgmə deyir çiçəklərə;
Sən yuxuda olan zaman,
Sabahkı gün gəldi, oyan!

ÇƏTİN HƏYAT YAXŞIDIR

Çətin həyat yaxşıdır
Asan ölümdən əlbət,
Dövrəmizi alsa da
 iyrənc işlər, kin, nifrət.
Çətin həyat yaxşıdır
 asan ölümdən əlbət.
İztirablı yollarla
 irəliləmək yaxşıdır,
Yaralı ayaqların
 qanasa da yollarda.
İrəli yüyürməyə arzu-dilək yaxşıdır.
Yaxşıdır məhəbbətdən,
 xəstəlikdən incimək.
Amma ki, olmayasan
Məzar qaranlığında
 açan marqarit çiçək.

Yaroslav Seyfert

BEŞİK NƏĞMƏSİ

Dörd divar arasından
Enir aşağı tavan,
Yırğalayır ana körpə balanı,
Çırağın işığı tutur tavanı...
Elə bil bir mələk qalxır yuxarı,
Qorxudur pərvanəni
 onun qanadları.
Beşik yırğalanır
 hey yavaş-yavaş
Ananın gözlərində parıldayır inci yaş.
Sanki büllur arxasından
Ana körpəyə baxır...
Beşik yırğalandıqca
Ananın dodağından

Həzin bir nəğmə axır:
– Sən qayğısız, sən rahat
Yatırsan, əziz oğlum.
Ulduzlar çıxanadək
Yırğalar səni qolum,
 beşikdə incə çiçək...
Küçələrdə, hündür evlər arasından,
Sarayların, meydanların yanından
İşdən evə qayıdır,
 gəlir yorğun adamlar,
 dəstə-dəstə, ya tək-tək;
 indi atan gələcək.

Sən qayğısız, sən rahat
Yatırsan, körpə oğlan...
Bilmirsən ki, yoxsullar
Necin belə çox ağlayır.
Necin bir parça çörəyi
Bir-birindən əsirgəyir,
 zalım insan,
Bir gün gələr bu qapıdan
Çıxıb gedərsən dünyaya...
Dünyada nə ağrı olar,
 nə acıq;
Nə xəstə, nə aciz, nə də bir yazıq.
Quşlar gəlib insanın
 ovcundan dən yeyər.
Məşədən marallar, cüyürlər
 gələr,
Bizim küçələrdə gəzib dincələr,
Hər yandan uclar hey şənlik səsi,
Bayraqlar yellənər pəncərələrdən.
İnsan bir dost kimi sever hər kəsi...
Sən qayğısız, sən rahat,
 yatırsan şirin-şirin.
Kəş ki, heç olmayaydı
 bu işlərdən xəbərin.
Bütün yoxsul adamlar

Bir bayrağın altında
getməyə verib qərar.
Nəğmə səsləri hər yana yayılanda
Atan da gedəcəkdir onların
arasında;
Bəlkə ilk sırasında...
Açılanda güllələr,
tüstü, duman qalxanda,
Biri düşüb yaralı
döşündən qan axanda,
Onların arasında
olmayaydın kaş ki, sən
Öpərəm gözlərindən.
Getdikcə azalır ananın səsi,
Qaranlıq bir gecə girir içəri,
Kəsilir ananın həzin nəğməsi...
Fənərçi küçədə fənər yandırır.
Ana əli beşik yırğalandırır.
Beşik yırğalanır
hey aram-aram.
Ana təkrar edir: yat, əziz balam!..

Gabriela Mistral

AYAQLAR

Körpə ayaqlarınız
Göyərir şaxtadan,
Neçin qızdırmır sizi,
Neçin baxıb keçir insan?!
Sizi yaralayır daşlar,
Sizə zibil atırlar,
Sizi didir, dişləyir
Külək, soyuq, buz və qar.
Kor gözlər görməyir ki,
Keçdiyiniz yerlərdə
Ağ zanbaqlar açılır,
Ətir və nur saçılır

Qanlı pəncəniz sizin
Toxunanda torpağa,
Tapdanmış cığırılardan
Güllər qalxır ayağa...
Bu bilinməz yollardan,
Bu keçilməz izlərdən
Keçin, gedin, balalar,
Olarsınız qəhrəman.
Sizdən qiymətli, əziz
Bu dünyada nə vardır?
Sizi görmür insanlar,
Onlar kordur ya kardır?!

ƏLLƏR

Əllər, körpə əlləri,
Sizə deyirlər sülək...
Axır sizi gözləyir
Əsil böyük gələcək,
Əllər, körpə əlləri,
Hasar diblərindəsiz,
Ağacda meyvələrə
Çatmır sizin əliniz.
Pətəkdəki şirin bal
Sizə olmadı qismət,
İnsanlar keçib gedir,
Anlamır sizi fəqət.
Əllər, ağappaq əllər,
Özgə zəmilərində
Yetişir, dəyir sünbül...
Yoxsulların, yolçuların
Əli tələb etməz, istər...
Sizə qida verən kəslər
Qoy var olsun
dünya qədər.
Qoy var olsun
o kəslər ki,

dilsiz əlin fəryadını
eşidəcək...
Qaytaracaq yerinizi
bu dünyada,
Yaradacaq sizin üçün
bir gələcək.

* * *

Yanvar günəşinin qızmarlığında
Buğda dən bağlayır, yetişir bir-bir.
Barmaqlar bükülü, gözlər qapalı,
Kırpiklərdə sanki duman pərdədir.
Elə bir qüvvətlə yetişir buğda,
Onu açıq-aydın hiss edərim mən...
Sünbülə əlimlə sığal çəkirəm,
Üzümlü sürtürəm nəfəs çəkəndən.
Xeyli həyəcanlıdır dənin dəyimi,
Qorxmur-bəkəti qəflətən sınar.
Ancaq ki, bu dəyim qorxudur məni
Görəndə sünbüldə nə gərginlik var.
Aman bilməz qeyri sərt əllərilə
Ölüm sünbülləri qırsa da birdən,
Yerə düşən dənələr göyərəcəkdir,
Ölümsüzdür buğda, ölümsüzdür dən.

* * *

Anna Axmatova

Yazqabağı elə günlər olur ki,
Qalın qar altında çöllər dincəlir;
Əsir həzin-həzin ılıq küləklər,
Quru ağacların sədası gəlir.
İnsanın bədəni çox gümrah olur,
Öz köhnə evini tanımır bəzən.
İnsanı bezdirən köhnə nəğmələr,
İnsana xoş gəlir sanki yenidən.

* * *

Marina Svetayeva

Günəş yalqız, yeganədir,
Addımlayır yer üzündə
şəhərləri gözə-gəzə.
O mənimdir, mən vermərəm
Günəşimi heç bir kəsə.
Nə bir saat, nə bir şəfəq
heç bir zaman
Şəhərlərim çıxmasa da
bir əbədi qaranlıqdan.
Əllərimə götürürəm,
nə dövr etsin, nə fırlansın,
Qoy əllərim, dodaqlarım,
qəlbim alov tutub yansın,
Bir əbədi qaranlığa
qərq olarsa,
Arxasınca yüyürərəm birnəfəsə.
Yox, Günəşim, mən vermərəm
Səni, inan, heç bir kəsə.

Marqarita Aliger

UŞAQLARI QORUYUN, ANALAR

Uşaqları qoruyun, analar,
Qızmar günəşdən,
Sərin küləkdən,
Uzaq yollardan
Qorumayın ancaq.
Əmr edir anamız torpaq
Hər gün, hər saat
Uşaqların doğulduğu gündən
Bilin, anlayın,
Yalnız sizin üçün deyil,
Doğma xalqımız üçün

Böyüdü körpələri vətən!
Taybatay açılmış pəncərələrdən
Qorumayın uşaqları.
Uşaqların ayağını
qorumayın nəmişlikdən, sudan...

Nazik körpə ürəyinə
Yara vurmayın, aman,
Uşağın kövrək olur
Könül aləmi,
Buraxmayın ora
Qüssəni, qəmi...
Dizi sıyrılarsa
Yoxdur qorxusu,
Təmiz paltarına
Düşsə ləkələr,
Əli-üzü çirkli

olarsa əgər,
Yuyub təmizləyər
Onu adi su...
Körpə vicdanını
Qoruyun yalnız...
Ürəyinə ləkə düşərsə
bir az,
Vicdan ləkəsini
Aparmaq olmaz!

Uşaqları qoruyun, analar,
Amansız həqiqətdən qorumayın
əsla,

Bələkli don geymiş riyə
Gəlməsin yaxın,
Sərhədlərdən axın-axın
Sürünüb gələn üfunətdən
Qoruyun balaları.
Qorumaq lazım deyil
həqiqətdən.

İnsan ləyaqətini,
İnsan qürurunu,
İnsan namusunu
Tutun müqəddəs...
Dünyada azad
Bir diyarın
Körpə vətəndaşı
Qul ola bilməz.
Qurub yaratdığımız
Azad dünyayla
fəxr etsin onlar.

Əmək dünyasında
Qaliblər kimi
Yeni zəfərlərə qoy getsin onlar.
Korluqdan qoruyun uşaqları siz;
Yaxşı deməsinlər
yaman işlərə...

İnanın, hər cürə soyuqdəymədən
Korluq dəhşətlidir,
korluq, min kərə.

Uşaqları qoruyun.
Sərt küləkdən,
Yağışdan, tufandan
Lazım deyil onları qorumaq.
Qoruyun, qoruyun ancaq
Hələ sağ-salamat gözən
Rüşvətxordan,
Talaçıdan,
Alverçidən,
Riyakardan,
Yalaçıdan...
Onların zəhərli nəfəsindən
Qoruyun uşaqları.
Bu üfunət
Körpələrin üzünə
Toxunmasın barı.
Yer üzündə sülhü qoruyun.

Ədaləti, xalqların
qardaşlığını qoruyun...
Bir gün deyəndə ki, "vaxtdır, gedək biz!"
Qapıdan çıxanda, vidalaşanda;
Uzaq yoldan keçib
dağlar aşanda,
Övladlar bəsləyən, şanlı analar,
Siz də evinizdə rahat qalarsız,
Onları fərhəllə yola salarsız.

Lüdmila Tatyaniçeva

AŞIRIMDA

Bir cüt yaşıl ağac gördülər onlar
Hündür aşırıma dırmaşıb qalxacaq.
Qucaqlayıb durmuş qoz ağacını
Cavan budaqlarla alaca qovaq.

Oğlan papağını özib əlində
Qıza çöp-çöp baxdı, əsəbi baxdı.
– Gör nə bərk sevirilər bu bəxtəvərlər, –
Dedi, sinəsindən bir ah da qalxdı.

Bu acı sözləri rədd etdi gənc qız,
Güldü şirin-şirin, güldü ürəkdən.
– Buna da məhəbbət deyirsən, yoxsa
Məhəbbət sanırsan bunu yoxsa sən.

Tezce yanıb sönen bir atəşdir bu,
Boranın nəfəsi toxunsa əgər,
Alaca qovaqla toz ağacının
Bu şirin eşqindən qalmaz bir əsər.

Sən bir onlara bax, bir onlara bax,
Qız ona göstərdi özge cəhəti.
Gör sidr ağacı ağcaqayına
Necə izhar edir saf məhəbbəti.

Onlar dağ havası alıb yüksəlir,
Yüksəlib boy atır, qol-budaq atır.
Torpağın qatında onların kökü
Berk-berk qucaqlaşib uyuyur, yatır.

Nə boran, nə tufan, nə acı külək
Onları heç zaman ayıra bilməz.
Yanaşı dayanıb əsrlər boyu,
Onları ayırmaq cəhdi də əbəslər!

Kobud bir qüvvəylə amansız tufan
Onları məhv etmək istəmiş fəqət...
Oğlan dedi qıza: qoy belə olsun
Bizim qəlbimizdə böyük məhəbbət.

Blaqa Dmitrova

QADIN OLMAQ

Qadın olmaq ağırdır,
Sevgili qollarında
Susub qalmaq, ağırdır.
Ağırdır, ana olmaq,
Sevgilidən ayrılmaq,
Körpə bala itirmək,
Atasız yetimləri
Boya-başa yetirmək,
Dul qalmaq da ağırdır...
Bunlar qadın qəlbini
Çox incidir, ağırdır.
Tələssiz, iztirabsız
Heç bir ağır duymadan
Sakit, məmnun yaşamaq
Bütün ağırlardan
Daha yamandır, yaman.

ŞEİR YAZIRAM

Şeir yazıram...
Röyalarımın dumanlı pərdəsindən
Göyün yeddi qatını
Seyr edərək mən,
Axtarıram səni,
Sənin şirin vüsalını,
Sənin əziz xəyalını.
Sərhədlər, qalalar, uca divarlar
Kəsib aramızı, ayırır bizi.
Bu acı həqiqət belə olsa da,
Ayıra bilməyir ürəyimizi.
Coşqun bir arzuyla qaynayır həyat.
Əmr edir həm yaşa, həm də ki, yaşat.
Şeir yazıram.
Ömrümün arzusu, əməli budur,
Gizlin qüssələrim, böyük imanım,
Eşqim, sevinclərim, arzum, gümanım
Şerimin səsiylə olmuşdur aşkar,
Belə vermiş tale bəlkə də qərar.
Əsrimin bu böyük sədasına mən
Şerimin səsinə həmahəng etdim.
Bu böyük dünyanın bircə sirrini
Eşqimə qatmaqla kamala yetdim.
Ey nakam məhəbbət,
Qəmli könlümü
Sənsən bu dünyada bircə isidən.
Qanadlı nəgmə ol, məhəbbətimi
Cavab kimi apar uzaqlara sən,
Ey məhəbbət şamı,
Əzablarımı
Qanumla yazılan bir şərə döndər.
Zamanın nəfəsi dəysin onlara,
Açılsın nəgməmlə həzin bir səhər.
İstəyəm dünyada bircə insanın

Vicdanı, namusu tapdalanmasın.
Uşaqlıqdan taxıl əkib-biçəni
Qanlı ayağıyla cavan pöhrəni
Tapdayıb keçməsin düşməni ayağı,
Nə yerdə, nə göydə hərbin alovu
Alışb qalxmasın, əbədi sönsün
Hələ bar verməmiş məhsullu çöllər,
Qoymayın xaraba məzara dönsün.
Qanlı ölümləri, çəkişmələri
Dünyada bir insan tərif etməsin.
Alıb satılmasın incə gözəllik,
Ayaqlar altında qalıb itməsin.
Qələmin qüdrəti sınırsın bu gün,
Sınırsın dar gündə gücü sənətin.
Ümid nəgməsini yaradıram mən,
Ümid nəgməsini böyük millətin.

ÜMİD

Üfüqlərin qoynunda parladı dan ulduzu,
Şirin nəgməli bülbül uçdu gülü öpərək,
Göründü yaşıllıqda qonçənin gözəl üzü,
Baş qaldırdı çəməndə, təzə, nazlı bir çiçək...
Bağ səhər nəsimiylə təzələndi, tər oldu,
Gül yarpağı üstündə inci şəbnəmlər oldu...
Bir pak damla yaş axdı xumar gözədən incitək,
Parladı, buxarlandı nazla yerə düşərək.
Əydi Məcnun söyüd də öz pərişan başını,
Göylərin qarşısında əyildi yerə sarı,
Şəfəq sildi sabahın bu ilk sevinc yaşını,
Yaqut rəngə boyadı sabah göy səmaları...
Gözəl bir mələk üzü gözə dəydi oradan
İki ağ qanadıyla sanki nura büründü,
Sonra gülümsünərək xəyal kimi bircə an,
Dedi: mənəm qəlblərə işıq salan ümid, mən.
İnsanları yaşadıb, yollar açan ümid – mən.

MƏQALƏLƏR, XATIRƏLƏR, YOL QEYDLƏRİ

YADIMDA QALANLAR

Mən dünyaya gələndə Xan Xoyski bir qoçun boynuna qırmızı Gəncə kələğayısı bağlayıb bizim evə göndərmişdi. Xanın bu hərəkəti nənələrimizin qəzəbinə səbəb olmuşdu. “Allaha xoş gətirməz, adam da qıza qurban göndərər? Camaat nə deyər, deməzlər ki, azgınlıq eləyirlər, qıza qurban kəsirlər. Əgər onu ayrı fikirlə göndərərsə, onu da bilmək olmaz, ya qismət, bu qız gələcəkdə kimə qismət olacaq, sən yazan qoy qalsın, görək fəlakət nə yazır”, – deyər xeyli deyinmişdilər. Müdrik nənələrin sözünü həyat özü də təsdiq etdi. Taleyin hökmü ilə tamamilə başqa həyat və gələcək cızılmışdı.

Xan Xoyskinin arvadı Şirinbəyim xanım bizə qonaq gələndə, mənim üçün ən əzablı günlər olurdu. Qapıdan girən kimi anamla öpüşər, sonra məni qucaqlayıb “gəlinimə qurban olum, çiçək gəlinim, göyçək gəlinim” deyib məni oxşardı. Mənsə onun ağuşundan qurtarıb anamın qucağına sığınar və bütün müddətdə özümü anamın eteklərindən çıxarmazdım. Biz böyüklər, çox zaman hiss etmədən uşaq ürəyinə ağır yaralar vurur, onun körpə qəlbinin böyük iztirablarına səbəb olurduq. Şirinbəyim xanımın məhəbbətlə dediyi gəlinim sözü mənə ancaq əzab-əziyyət verirdi. Mən uşaq əqlilə başa düşürdüm ki, gəlin ayrılıq deməkdir, gəlinləri analarından ayırır başqa yerə aparırlar.

Həm də onları bəzəndirir, musiqi sədaları, çal-çağır altında aparırlar ki, ağlasınlar. Hələ başlarından şirin noğul, konfet tökürlər. Bir dəfə qonşu həyətdə toy var idi. Anam məni də özü ilə oraya aparmışdı, həyətdə çoxlu qızlar, gəlinlər var idi. Qarmon çalan qadın, dəf çalan da qadın idi. Onlar çalır, qadınlar isə ortalıqda oynayırtdılar. Anam mənə dedi ki, gəlinə baxmaq istəyirsənsə, gəl gedək baxaq. Məclisin bir yanında gəlin oturmuşdu. Başında zərli cuna var idi. Üzü də haman cuna ilə örtülmüşdü. Gəlinə yaxınlaşdıq. Anam astaca cunanın bir ucunu qaldırıb, gəl Nuruş, gəlinə bax, dedi. Mən maraqla gəlini gözədən keçirməyə başladım. O çox bəzəkli idi. Əynində açıq mavi xara-

dan çərkezi tuman, boynunda, qulaqlarında qızılı bəzəklər var idi. Gəlin zərif və ətirli idi. Ondan güləb iyi gəlirdi. Ancaq mən onun üzünə baxanda heyrətdən dondum. Gəlin həzin-həzin ağlayırdı. Gözlərinin yaşı inci kimi yanaqlarından yurvarlanıb yaxasına düşürdü. Birdən-birə mən çox pis oldum. – Ana, ana, o niyə ağlayır?

– Anasından ayrılacaq da, ona görə ağlayır.

Demək, gəlinləri analarından ayırırlar. Gəlin anadan ayrılmaq deməkdir. Yox, yox, Nastya xalanın ayrılığından aldığım yaralar hələ sağalmamışdı, indi, Şirinbəyim xanım məni anamdan da ayırmaq istəyir. Heç vaxt! Nə olur-olsun, mən heç vaxt anamdan ayrılmaram, heç vaxt, heç vaxt!.. Anam mənim bərkdən ağladığımı görüb: – Nə olub sənə, niyə ağlayırsan, nə oldu? Səni cücü dişlədi?

Hıçqıra-hıçqıra, – yox, – dedim, – cücü dişləməyib, sən denən bu gəlini anasından ayırmasınlar.

Anam məni qucaqlayıb:

– Dəli qız, – dedi, – bəs sən gəlin köçməyəcəksən, bir vaxt olacaq, böyüyüb sən də gəlin gedəcəksən...

Səhərlər atam işə gedəndə mən hələ yatmış olurdum. Odur ki, işdən qayıdan kimi atam əl-üzünü tərtəmiz yuyar, silər, sonra məni çiyinə mindirib lap yuxarı qaldırardı. Uşaq otağının tavanından mavi rəngli bir şar asılmışdı. Şarın üstündə qızılı rəngdə çiçəklər rəsm edilmişdi, şarın içində isə چراغ yanırdı. Mən yatağıma uzananda həmişə o şara tamaşa edir və birçə dəfə əlimi o qızıl zanbaqlara toxundurmaq arzusu ilə yanırdım. Atam hündürboylu idi. Məni çiyinlərinə qaldıranda az qalırdı əlim o şara çata. O mənim əlçatmaz arzum idi. Kim deyirdi ki, məni arzularıma qovuşmaq üçün çiyinlərində yüksəklərə qaldıran atam lap yaxın bir zamanda, məni altı yaşında yetimliyin, atasızlığın acı möhnəti ilə üz-üzə qoyub gedəcək.

Babam boş saatlarında divanda əyləşər, qardaşlarımin həresini bir dizinin üstə oturdardı. Mən bu mənzərəni uzaqdan görəndə qızılquş kimi sığıyar, bir həmlədə qardaşlarımin həresini bir yana aşırar, özüm babamın qucağına dırmaşırdım. Mənim bu hərəkətim babamı xeyli əyləndirər, ürəkdən gülüb anama müraciətlə:

– Cavahir, sənin bu qızın çox zirək qızıdır, gör uşaqları necə aşırı, – deyirdi. Anam da, Ələkbər dayı, zirək olsa yaxşıdır, indiki zamanədə zirək olmasa baş çıxarmaq çetindir, – deyirdi. Zirəkliyim bəzən mənə bəla başa gəlirdi. Belə hərəkətimin əvəzində qardaşlarımin macal tapıb

məndən hayıf çıxardılar. Kamil yeriyəndə mənə badalaq qurar, mən də üzü üstə yerə yuxılardım. Rəşid isə qolumu burmağı özünə gündəlik borc hesab edərdi. Bəzən ağrıdan ağlardım, səsimə ya nənəm, ya da anam qaçıb gələrdi. – Nə oldu bu qıza? Hansınız sanədimiz onu?

Mən gözləri yaşlı halda: – Heç biri, heç biri, özüm yuxıldım, ayağım sürüşdü, – deyərdim. Bu hal qardaşlarımın qəlbini kövrəldər, bir müddət mənə dəyib-dolaşmazdılar. Sonra yenə də hər şey unudulur və əvvəlki qayda davam edərdi.

Xeyransa nənəm mənim xəyalımda çox poetik bir şəxsiyyət kimi yaşayır. Rəfibəylilər nəslinə nə kənardan qız alar, nə də kənara qız verərdilər. Babam ilk dəfə qonşuluğunda yaşayan bəstəboy, sakit təbiətli, zərif bir qızla evlənmişdi. Heç kəsə yamanlıq eləməyən bu cavan gəlin nədənsə ərinin nəslinə çox da qaynayıb-qarışmamış, ev-əşiyi, bir oğlu və bir qızı ilə öz aləmində yaşamışdı. Anam deyərki, bu evə gəlin gələndən sonra bu evin qapıları Rəfibəylilər nəslinin üzünə açıldı, bütün günü evə gəlib-gedənlərin arası kəsilmədi. Mən də gənclik illərində həmişə evdə inzivayə çekilər, uşaqlara çox da qarışmazdım, kitab oxuyar, mütaliə edər, yaxud skripka çalardım.

Anamın mənə acığı tutanda həmişə – Ay Xeyransa xanım, dur bir adam üzünə çıx, – deyər mənə töhmətləndirirdi. Sonralar da çox vaxt, mənə, adamayovuşmaz Xeyransa xanım, deyərki, – torpağı sanı yaşaya-san, lap rəhmətlik nənənə oxşayırsan. Mən zorla xatırlaya bildiyim nənəmi müdafiə edərək – əlbəttə, o sizin aranızda qərib olub, özge nəslin qızı – siz isə birləşib yaqın onu təkləmisiniz – deyirdim. Anam: – Yaşından əvvəlki sözləri danışma, sən nə bilirsən, – deyər mənə açıqlanardı.

Uşaqlıqda nağılları çox da sevməzdim. Nağıllar mənim körpə ürəyimin böyük iztirabına səbəb olur, gecələr səhərəcən qorxudan yorğanın altında əsim-əsim əsirdim. Bu saysız-hesabsız cinlər, şeytanlar, qulyabanılar, ağ divlər, qara divlər, yeddibaşlı əjdahalar, küpəgiren qarılar qorxunc xəyallar ilə körpə təsəvvürümü vahiməylə doldurur, mənə rahatlıq vermirdi. Yaxud təndirdə, əl-ayağı kəndirdə olan Fatma bacı, qırx arşın quyunun dibinə düşmüş Məlik Məmməd və başqa bu kimi əzab çəkən personajlar mənim də əzablarıma səbəb olurdu. Bu nağılları mənə nənəm danışardı.

Mən dayəm Nastya xala ilə bir otaqda yatırdım. Gecələr yerimin içində qurcuxa-qurcuxa yavaş səslə Nastya xalanı çağırırdım: – Nastya xala, ay Nastya xala...

– Nə var, bala, niyə yatmırsan?

– Qorxuram.

– Nədən?

– Canavar gələr bizi aparar, yeyər.

– Yat, bala, canavar evə gəlməz.

– Bəs qırmızıpapaq qızın nənəsini canavar gəlib evdə yemədi?

– Yox, bala, o nağıldır.

– Bəs doğrudan elə deyil?

– Əlbəttə, həyatda elə olmaz.

– Nə üçün nağılda olar, həyatda olmaz?

– Yat, bala, yat, sənə söz çatdırmaq çətindir.

Mən bir azca susur, sonra yenə başlayırdım:

– Nastya xala.

– Nə var, ay qız.

– Qorxuram. Qoy gəlim sənə ilə yatım.

– Yox, gülüm, anan icazə vermir.

– Anama demərəm.

– Yaxşı gəl.

Mən Nastya xalanın çarpayısına keçir, onu bərk-bərk qucaqlayırdım. O da mənim soyuq əl-ayağımı əlləri ilə ovuşdurur, qızdırırdı.

– Heç bilmirəm mən səndən necə ayrı olacam, ay şeytan bala.

– Nastya xala, getmə də, gerek gedəsən?

– Axı anam çox qocalıb, mənə kəndimizə çağırır. Orda ona kömək etmək lazımdır. Qardaşlarını böyütdüm, onlar daha məktəbə gedirlər. Səni də böyütmək istəyirdim, amma mümkün olmadı. Gerek gedəm.

Nastya xala bunları mənə elə danışdı ki, elə bil həm də öz-özünə danışdı.

Bir neçə gündən sonra fayton gəldi, Nastya xalanı şeylərilə bir yerdə faytona mindirdilər, stansiyaya apardılar. Bütün ailə üzvləri hamısı qapıya çıxmışdı. Nastya xala mənə qucaqlayıb ağladı. Mən də ağladım. Bu mənim həyatımda ayrılıq ağrısıyla ilk tanışlığım oldu.

Sonra çox ayrılıqlar gördüm. Amma ilk ayrılığın ağrısı uzun zaman keçmədi.

Nastya xala getdikdən sonra mənə uşaq otağına, qardaşlarımla bir yerə köçürdülər. Uşaq otağında iki çarpayı var idi. Birində böyük qardaşım Kamil, o birində isə Rəşid yatırdı. Mənim çarpayımı qarşıdakı divarın yanına qoydular. Uşaq otağına üç qapı açılırdı. Baş tərəfdə atamla anamın yataq otağı, aşağı tərəfdə nənəmlə babamın yataq otağı, ortada isə yemək otağının qapıları. Anam hər gecə bizim otağa

gəlirdi, bizə baş çəkirdi, sonra, gecəniz xeyrə qalsın, – deyib gedirdi. Bundan sonra nənəm öz qapılarını açır, ayağının ucunda səssizcə bizə yanaşır, uşaqlar, deyirdi, yatmamışdan qabaq kəlmeyi-şəhadətinizi demisinizmi? Kamil: yox, nənə, indi deyəcəyik, – deyirdi. Nənəm üstümüzü örtür, “yadımızdan çıxmasın ha” deyib gedirdi.

Nənəm getdikdən sonra Rəşid yerin içində üç dəfə mayallaq asır, sonra əllərini göyə qaldırır bu sözləri deyirdi:

Əsəllükə dolma bükə.

Qazana qoya, boşqaba çəka.

Ağzına qoya.

Kamil ona acıqlanıb, yerinin içində oturur, üzünü qibləyə tərəf çevirir və əllərini qaldırır duanı yarı-yarımçıq oxuyurdu. Bir-iki kəlmə deyəndən sonra, – dalısını ürəyimdə deyirəm – deyib yavaşcadan mızıldanmağa başlayırdı. Rəşid bu zaman sevinçək: hə, dalısını bilmirsən ki, bilmirsən ki, – deyərək onu cinlətməyə başlayırdı. Bu zaman Kamil bəlişini götürüb onun üstünə atırdı, hər gecəki bəliş davası başlanırdı. O buna, bu ona, ta anam eşidənə qədər. Anam eşitçək gəlirdi, hər ikisinə acıqlanırdı. Onu bilirəm ki, mənasını başa düşmədiyimiz bu kəlmeyi-şəhadəti nənəmin təkidinə baxmayaraq heç birimiz axıra qədər öyrənə bilmədik. Evimiz bütün günü arı yuvası kimi qaynayırdı. Babam Ələkbər bəy böyük maarifpərvər və tərəqqipərvər bir şəxsiyyət, xalq içində tanınan, böyük nüfuza malik bir ictimai xadim idi. O avamlıq, cəhalət və nadanlıqla mübarizədə fədakar bir döyüşçü kimi şəhərin hər işinə qarışır, xeyirxah və ədalətli hərəkətləri ilə xalqa kömək edirdi. Bütün günü babamın yanına dəstə-dəstə adamlar gəlir-gedir, tələbələr, müəllimlər, ziyalılar ondan məsləhət alırdılar. Atam şəhərlər xəstəxanaya gedir, axşamlar isə çox vaxt onu xəstə üstünə aparır, yaxud xəstələri yanına gətirirdilər. Atamın ilk həkimlik fəaliyyəti haqqında, o zaman “İrşad” qəzetəsi yazırdı: “Böyük millət atası Ələkbər bəy Rəfibəyovun oğlu Xudadat Rəfibəyov Rusiyada həkimlik təhsilini bitirib doğma Gəncə şəhərinə qayıtmış və həkimlik fəaliyyətinə başlamışdır. Hər gün işdən sonra beşdən doqquza qədər öz evində xəstələrə, yeni axşam saat beşdən doqquza qədər öz evində xəstələrə məccanı-pulsuz tibbi yardım göstərir. Həkim yardımına ehtiyacı olanlar müraciət edə bilərlər”.

Atamın qəbul otağına gələn xəstələrin həddi-hesabı yox idi. Anam evin təsərrüfat işlərindən başqa həm də “Cəmiyyəti xeyriyyə”nin

Gəncə şöbəsinin sədri kimi fəaliyyət göstərirdi. Anam özü kimi az-çox savadlı olan qadınlarla birlikdə Gəncənin müxtəlif mədəni tədbirlərində iştirak edirdi. Qardaşlarım hər ikisi məktəbə gedirdi. Elə olurdu ki, evdə heç kəs qalmırdı, belə vaxtlarda nənəm Xeyransa xanım məni öz otağına aparar, bərk-bərk qucaqlayıb üzümündən-gözümündən öpərdi. Sonra xırdaca əllərimi ovcunun içinə alar, onun da barmaqları belə şam kimi idi, – deyərdi. Nənəm bu sözləri deyəndə gözlərindən isti yaş axar, mənim saçlarıma tökülürdü. Nənəmin ağlamağını gören kimi, mən də ona qoşulub ağlayırdım. Nənəm dərhal gözlərini silər, gəl sənə qoz verim deyərdi, ağlama, sən ağlama. Sonra hər ikimiz sakit olub bir işlə məşğul olardıq. Mən dünyaya gəlməmişdən çox illər qabaq, yeni atamla anam evlənməmişdən belə əvvəl, nənəmin Suğra adlı gəlin qızı ölmüşdü. Mənim adımla onun şərəfinə Suğra qoymuşdular. Ancaq evdə heç kəs ürək eləyib bu adı çağırma bilmirdi. Dörd-beş yaşına qədər məni kimi Topuş, kimi Lapuş, kimi də Matan deyərək çağırırdı.

Bu zamanlar Türkiyə şairəsi Nigar xanımın “Əfsus” adlı şeir kitabı anamın əlinə keçmişdi. Anam Nigarın şeirlərini çox sevərdi. Ələkbər babam anamın həm qayınatası, həm də doğma dayısı idi. Atam öz bibisi qızı ilə evləndikdən sonra, nəsilən qız almağı bütün qohumlara qadağan etmişdi.

Anam babamın otağına keçib: – Ələkbər dayı, evdə bu qızın adını çağırmağa heç birimizin ürəyi gəlmir. Əgər izin versən, bu qızın adını dəyişdirib Nigar qoyardıq, – demişdi. Babam heç bir cavab verməmişdi. Ancaq gözlərində iki damla yaş parlamışdı. Övlad dağı, görünür çox illər keçməsinə baxmayaraq heç zaman sağalmır. Anam onu belə görəndə səssizcə otaqdan çıxmışdı.

Ertəsi gün nahar vaxtı yenə masanın başında babam əyləşmiş, həmişəki qayda üzrə bir yanında Kamil, bir yanında Rəşid oturmuşdu. Mən atamın yanında oturdum. Babam anama müraciətlə: – Cavahir, dur bir şərab gətir, Nigar xanımın sağlığına içək, – demişdi.

Anam ortalığa şərab qoymuş, birinci babam töküüb içmiş balaca Nigarın sağlığına, “xoşbəxt olsun, gələcəyi parlaq olsun, gözəl bir dünyada yaşasın”, – demişdi.

Bir neçə gündən sonra anam bir qonaqlıq düzəldib öz rəfiqələrini dəvət etmiş, məclisə qız-gəlinləri yığmışdı. Bundan sonra mənim Topuş, Lapuş dövrüm bitmiş, artıq Nigar adı ilə yaşamağa başlamışdım.

GÜNDƏLİKDƏN SƏHİFƏLƏR

31 dekabr, 1941.

Səhərdən özümde ağır bir yorğunluq hiss edirəm. Elə bil ki, iztirablarla keçirdiyim bu köhnə il bütün ağırlığı ilə üstümə çökmüşdür. Uzun və çətin yollardan bərabər keçmiş iki dost kimi mən bu ille vıdalaşmaq istəyirəm. Gecə saat 11-in yarısında cəbhədə vuruşan əsgərlərimizə müraciət edən yeni il şerimi radio ilə oxudum. Həyəcanla oxuduğumu hiss edirdim. Sonra küçəyə çıxdım. Şəhər boz bir duman içində idi. Köhnə il dumanlara qorq olub gedirdi. Qara dənizin sevincli sahillərində qarşıladığım bu il Xəzərin dumanlı sahillərində yola salırdım. Axırncı dəqiqələr Səmayə ilə birlikdə olduq. O, nədənsə kədərini məndən gizlətmək istəyirdi. Mən onsuz da bu kədəri duyurdum. Sonra bir az açıldı. Mən onun qəlbinin mənə olan böyük məhəbbətinə inandığım üçün bəxtiyar idim. Bu il mənim həyatımda nadir və əziz bir xatirə kimi qalacaq.

*Bizə bir zövqü təxəttür qıldı
Bu sənən, kölgələnən dünyada.*

1 yanvar, 1942.

Səhər oyandığım zaman Anar bəxtiyar bir təbəssümlə mənə baxırdı. Anar!.. Anar!.. Hər dərdi bir təbəssümü ilə unutduran Anar. Mən onu geyindirib küçəyə çıxartdım. Səmayə gəldi, birlikdə Nəzakətgilə getdik. Nəzakət tək idi. Mənə elə gəlir ki, Nəzakət uzun müddət müxtəlif axtarışlardan, təzadlardan sonra axır ki, düzgün həyat yoluna başlamışdır. O, əri ilə barışmış və hamının qəbul elədiyi, istədiyi kimi indi ailə həyatı yaşayır. Xaricən o razı və bəxtiyar görünür. Kim bilir, bəlkə mən səhv edirəm. Bəlkə mən onun səadətini sakit bir ailə həyatı qurmaqda görməyimdə də çox dərin səhv etmişəm. Səadət ailədəmi olur?!

3 yanvar, 1942.

Bütün günlərim Anarla keçir. Rəsul gedəndən bəri o mənə daha çox bağlanmışdır. Hər gün gəzməyə çıxırıq. Bu gecə anamgildə qaldıq.

5 yanvar, 1942.

Gündüz Yazıçılar İttifaqına getmişdim. Saat ikidə evə gəldim. Katya məni qapıda çağırıqlarını söylədi. Bu kim olardı?! Tez çıxdım. Rəşid yoldaşı Nina ilə bərabər Ermənistandan iki günlüyə bizimlə görüşməyə gəlmişdi. Onu görəndə çox sevindim. Sevinc elə bil ki, məni boğurdu.

Qəlbində uzaq və dərin bir ağrının baş qaldırdığını hiss etdim. Bu həm ayrılıq, həm sevinc, həm kədər hissi ilə qarışmışdı. Nina birinci baxışda heç xoşuma gəlmədi. O gözəl deyildi. Bundan başqa onun üzündə daxili gözəlliyinə aid kiçik də olsa heç bir cizgi yox idi. Mən nə isə onun üzündə bir şey: yaxşı bir ifadə, bir təbəssüm görmək istəyirdim.

Sonra onlarla anamgilə gəldim. Gecəyə qədər orada olduq. Sonra dayımgilə gedib bir az da orada oturdum. Gecə evə qayıdanda mən yenə yorğun idim. Bəlkə sevinc həyəcanı məni bu qədər yormuşdu. Mən aldığım bu təəssüratla baş-başə yalnız qalmaq istəyirdim.

6 yanvar, 1942.

Gündüz Səmayəni gördüm. Ona Rəşid haqqında heç nə deyə bilmədim. Bəlkə bu xəbər ona ağır gələrdi. Evə gəldim. Anam Rəşid və Nina ilə bizə gəldilər. Birlikdə çörək yedik. Onlar axşam evə getdilər. Mən Səmayənin yanına getdim. Evə qayıtdığım zaman bədənimdə xoş bir yorğunluq hiss edib şirin-şirin yatdım.

7 yanvar, 1942.

Mən yenə bütün günü anamgildə idim. Rəşid və Nina bu gün axşam yola düşəcəkdilər. Axşama qədər oturduq. Axşam Rəşidgil stansiyaya getdilər. Onlar evdən çıxarkən anamın gözləri yaşla dolmuşdu. Yazıq qadın, sən bu göz yaşlarına mən nə qədər şahid olmuşam. Mən də ağlamaq istəyirdim. Ancaq özümü saxladım. Bu, anama daha pis təsir edərdi. Ana... sən bil ki, ürəyə axan göz yaşları daha dəhşətli olur.

8 yanvar, 1942.

Rəsuldan teleqram gəlmişdir. O, bu günlər gələcəyini vəd edir. Bəri tez gəlsin. Biz Anarla yenə sakit gəzintilərimizə davam edirik. O hər gördüyü şey haqqında sual verir. Bəzən mən onun suallarından yoruluram.

*Bu vüsala yuxu əhvalı demək mümkün idi
Əgər olsaydı yuxu دیدəyi giryənümüza...*

Gecə Füzulinin bu misraları ilə yuxuladım.

10 yanvar, 1942.

Mən yenə gecə Səmayə ilə idim. Bu gecə mən nədənsə yenə ağlamaq istəyirdim. Mən ona şikayət etmək, bu gün qəlbimdəkiləri açıb tökmək, əzizim bil ki, mən də bütün insanlar kimi daşdan, tuncdan, poladdan deyil, etdən, qandan, candan, əsəblərdən ibarət bir varlığam – demək istəyirdim. – Mənim sinəmdə döyünən insan qəlbidir. O bəzən o qədər ağrıyır ki, mən bu ağrımı heç nə ilə susdura bilmirəm. Səmayə, hər kəsdən çox bunu sən duya bilərsən.

11 yanvar, 1942.

Səhər Anarla gəzməyə getdik. Bakı təbiətinin yoxsul olduğuna baxmayaraq yenə qışa təslim olan bahar axırncı küləkləri ilə vıdalaşırdı. Biz bağda bir qədər gözdik. Nəzakət də bizimlə idi. Sonra biz Saragilə getdik. Anar oradan evə gəlmək istəmədi. Mən Anarı orada qoyub təkə evə gəldim. Pilləkənlərdən çıxarkən birisi məni daldan çağırırdı. Bu Rəsul idi. Rəsul Krasnodardan qayıtmışdı. Görüşdük. Bərabər evə gəldik. Sonra Anar gəldi. Onun xoşbəxtliyinin hüdudu yox idi. Körpəm... bari bu dünyada sən xoşbəxt olsaydın...

15 yanvar, 1942.

Mən ingilis yazıçısı Oldintonun “Vse lyudi vraqi” romanını oxuyuram. Çox gözəl romandır. İnsan sevgisini və insan həyatını böyük bir zirvəyə qaldırır. O yazır ki: “Mən səni sevdiyimdən utanmıram. Mən bununla fəxr edirəm”. O, sevginin nə şəkildə olursa-olsun, əgər o həqiqi və əsl sevgidirsə, müqəddəs olduğunu iddia edir. Buna görə də 13 il ərzində bir-birini itirən iki həqiqi sevgilini sonra yenə birləşdirir və bu köhnə sevginin bir an da olsun ölmədiyini sübut edir. Böyük ictimai məsələlər fonunda o, sevgi problemini çox dərinlən həll edir. Mən əlbəttə bunu bilmirəm. Bu ancaq romanlarda ola bilər, həyatda isə tamamilə başqadır.

18 yanvar, 1942.

Mən yalnız qalmaq, Füzulini oxumaq istəyirəm. Mən bütün hisslərimin ifadəsini yalnız onda tapa bilərəm. O yazır ki:

*Döna-döna mənə zülm etməyi şüar etdin,
Pünhan olan qəmi xalqa aşkar etdin...*

Dünyanın bütün məhəbbət haqqında yazan şairlərinin başında hər zaman Füzuli durmuş və duracaqdır.

19 yanvar, 1942.

Gecə Yazıçılar İttifaqında növbətçi idim. Saat 1-ə qədər orda oturdum. Rahim və Cəfər də orada idilər. Onlar Rahimin şeirlərini, “Şamo” əsərini və “Gizli Bakı”nı Stalin mükafatı üçün hazırlayırdılar.

Mən kitab oxuyurdum. Sonra Nəzakətə telefon etdim. Nəzakət hamilədir. Qoy olsun, onun həyatı bu yolla getməlidir.

21 yanvar, 1942.

Gündüz şeirləri Yazıçılar İttifaqına apardım. Sonra Mirvaridin yanına getdim. Onun həmişə qızlıq, məsumluq məbədi kimi baxdığım evində indi qərribə bir yadlıq vardı. Bəli, artıq onun da məbədinə kafir ayaq basmışdı. O, ərə getmişdi. Elə bil ki, uğursuz bir külək onun bağçasına soxulmuş və kiçik bənövşələrini sındırıb döymüşdür. O, solğun çiçəyə bənzəyirdi. İndi evinin hər yanında kişi izləri vardı. Boş qədəhlər, kişi paltarları, texniki kitablar və rəsmlər. Mən kiçiklikdən birgə gəlib-gəlməyə alışdığım bu təmiz qız evindən ağır və qəmli bir duyğuyla çıxdım. Nə isə itirmiş kimi qəlbimin dərinliklərində ağır bir təəssüf vardı. Bəlkə dostlar onun ərə getdiyini təqdir edir və sevinirdi. Mən də ona dost, həm də qəlbən dost idim. Lakin mən nədənsə sevinmirdim.

22 yanvar, 1942.

Günlərim kitab oxumaqla keçir. “Sakit Don”un dördüncü kitabını qurtardım. Bu kitab iyirminci əsrin ən böyük əsərlərindən birisidir. Gecə saat 3-də telefon səsinə ayıldım. Rəsulu Mərkəzi Komitədən axtarırdılar. O hələ gəlməmişdi. Az sonra Rəsul gəldi. Bir daha telefon edib onu səhər iclasa çağırırdılar. Mən bütün gecəni yata bilmədim.

Elə bil yerimə qor dolmuşdu. Səhərə yaxın yuxulamışam. Rəsulun necə durub getdiyini belə bilməmişəm.

Sonra durub mən də bir iş üçün şəhərə çıxdım. Saat 2-də evə qayıtdım. Rəsul evdə idi. Həm də o həyəcanlı idi. Tələsirdi. Sabah Krasnodara getməli olduğunu mənə söylədi, sonra çıxıb iş üçün getdi. Mən evdə qalıb onun yol şeylərini düzəltməklə məşğul oldum. Axşam qohum-qardaş bizə gəlmişdilər. Ənvərlə Rəfilə gecədən keçənə qədər bizdə oturdular. Mən yorğun olduğum üçün gedib yatdım.

23 yanvar, 1942.

Səhərdən yenə Rəsulun yola hazırlıq işləri ilə məşğulam. Rəsulun getməsi o qədər gözlənilməz olmuşdu ki, mən hələ bu barədə bir şey düşünə bilmirəm. O bütün günü evdə olmadı. Mən onunla ətraflı danışa bilmədim. Axşam o gedərkən evimiz adamlarla dolu idi. O, qapıdan çıxarkən mən boğazıma bir şey tikilmiş kimi boğulub dayanmışdım. Ağlamaq istəyirdim. Göz yaşlarımı zorla saxlayırdım. O getdikdən sonra Anarı qucağıma alıb yatdım. Əgər buna yatmaq demək olarsa.

24 yanvar, 1942.

Rəsula aid olan heç bir şeyə toxuna bilmirəm. Onun əynindən çıxardığı paltarları hələ stolun üstündə qalıb. Onları yığışıra bilmirəm. Küçəyə qaçmaq, küçənin gurultusu içərisində bir dəqiqə qəlbimin səsini eşitmək istəyirəm. Mən hələ ağlamamışam. Bu mənim üçün böyük qəhrəmanlıqdır. Ancaq bu tökmədiyim göz yaşlarının mənə bəha oturduğunu yalnız mən duya bilərəm. Axşam Səmayə ilə "Madrid"-ə getdik. "Madrid"-i mən çox görmüşəm. Bu dəfə onun təsiri tamamilə başqa cür oldu. İspaniyalıların öz azadlığı uğrunda üç ilə yaxın bir müddətdə qəhrəmanlıqla vuruşmaları, sonra da məğlub olmaları mənim qəlbimdə sağalmaz bir yara kimi hər zaman yaşayırdı. Bu məğlub edilməli xalq deyildi. Onun yaşamaq, mərd yaşamaq, namusla yaşamaq hüququ vardı. Bu haqqı tapdaladılar. Onun məğlubiyyəti qalibiyyətə bərabərdir. O qədər mərdliklə vuruşan xalq heç zaman məğlub ola bilməz. Mən birinci pərdənin axırında İspaniya havası çalınarkən hıçqıraraq ağlamağa başladım. Bu neçə gündən bəri zorla saxladığım göz yaşları elə bil ki, indi birdən-birə üsyan edib çıxırdılar. Onların qabağını zorla saxlamaq olmurdu. Lojada oturan Osman və başqa yoldaşlar

məni sakit etməyə çalışırdılar. Mən camaat içində rüsvay olmuşdum. Qoy hər kəs bu göz yaşlarını necə istəyirsə qəbul etsin... Mənim qəlbimin ağrısı bir azca dayanmışdı...

25 yanvar, 1942.

Mən evdəydim. Başımı birtəhər qarışdırmağa çalışıram. "Manon Lesko"-nu oxuyuram. Bu romanda iki şey var – səadət və insan zəifliyi. Manonu sevən oğlan dünyada hər şeydən keçib bütün cəfalara, məşəqqətlərə dözərək sevgilisinin arxasınca gedir. Manon isə həqiqətdə yalnız bu sevgilini sevdiyi halda böyük bir zəifliyi vardır. Bu qadın zinet aşığıdır. O, bu ehtirasından əl çəkə bilmir və uzun əziyyətlər çəkir. Zineti itirdiyi zaman isə həyatını da itirir. Romanın yazılışı pis deyil. Hər halda bu kitabı mənə çox tərif etmiş adamın zövqünə mən şübhə etməli oldum. Gecə şəhərdə fırtına var.

26 yanvar, 1942.

Qəlbim ağrıdığı kimi vücudum da ağrıyır. Xəstəyəm. Heç yana çıxa bilmirəm. Rəsuldan xəbər yoxdur.

27 yanvar, 1942.

Yenə xəstəyəm. Bu gün səhər güzgüyə baxdım. Rəngim ölü kimi idi. Rəsuldan bir xəbər olsaydı... axşam yerimin içində bir az sakit-sakit ağladım. Heç kəs görmədi. Bu sakit göz yaşları yanan qəlbimi bir az sərincəltmişdi. Səmayə telefonla halımı xəbər aldı. Onu hələ görməmişəm.

28 yanvar, 1942.

Şeir yazmaq istəyirəm. Dünən gecə başladım. Bu gün davam etdirəcəyəm. Rəsuldan heç bir xəbər yoxdur. Mənim fantaziyam çox pis şeylər yaradır. İmkanım olsa, bu saat mən də vaqona minib gedərdim. Bu ağrıya dözmək çətindir. Qəlbim yanır... yanır.

SƏADƏT SARAYINDA

Bu axşam evlənən yox idi. Toy, nişan məclisi quran yox idi. Alimlik dərəcəsi alıb ziyafət verən də yox idi. Əlli-altmış yaşının tamam olmasını bayram edən də yox idi.

Bu axşam Səadət sarayının böyük salonuna qadınlar toplaşmışdı. Vətən müharibəsinin qurtarmasının iyirmi illiyi münasibəti ilə müharibə iştirakçıları – qadınlar toplaşmışdılar.

Qadınlar ağır müharibə illərini yada salır, biri danışır, yüzü gözü-nün yaşını silirdi. Doktor Qaziyeva danışdı: “Müharibənin ilk günləri idi. İşdən evə gəldim. Hərbi çağırış vərəqimi yoldaşıma göstərdim. Yoldaşım da öz çağırış kağızını mənə göstərdi. Kağızda yazılmışdı ki, ertəsi gün səhər saat 8-də hərbi komissarlıqda olmalıyıq. Səhər tezdən üç və beş yaşlı uşaqlarımızı geyindirib qucağımıza aldığımız evdən çıxıb rayon hərbi komissarlığına getdik. Hərbi komissarlığın qabağında içərişi körpə uşaqlarla dolu avtobus dayanmışdı. İçəridə uşaqları qeyd clətdirib yaşlı bir qadına, bağça müəlliməsinə təhvil verdik. Uşaqları berk-berk öpüb avtobusa mindirdik. Sonra hərbi komissarlıqdan təyinatımızı aldığımız Mon Bakı yaxınlığındakı hərbi hospitala getdim. Yoldaşım axşam cəbhəyə yola düşdü. Biz onu bir daha görmədik”.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin ədəbiyyat müəllimi Fəridə Vəzirova danışır: “Universitetin filoloji fakültəsinin üçüncü kursunda oxuyurdum. Komsomol komitəsinin katibi sinfimizə gəldi. – Qızlar, – dedi, – Vətənimiz təhlükə altındadır. Onun sizə ehtiyacı var. İndi siz, bütün sinif hərbi komissarlığa gedib təyinat almağa və cəbhəyə yola düşməlisiniz. Sanitar kimi, şəfəqət bacısı kimi, cəbhədə kömək edəcək, lazım gələn hər işi görməli olacaqsınız. Hamımız yerimizdən qalxıb hərbi komissarlığa getdik. Təyinatımızı alıb cəbhəyə yola düşdük. Beş il cəbhələrdə qoşunlarımızla çiyin-çiyinə irəliləyib Almaniyaya qədər gedib çıxdıq. Müharibə qurtardıqdan sonra Vətənə qayıdıb təhsilimizə davam etdik”.

Yenə bir həkim qadın danışdı: “Mənim anam da həkim idi. Hər ikimiz eyni gündə yola düşdük. Anamla bir-birimizə yaxın məntəqələrdə işləyirdik. Arabir görüşə də bilirdik. Anamın fikri yaralıların yanında idi. Məni də yaddan çıxarmırdı. Anamın işlədiyi səhra hospitalına vətənilər bomba saldı. Anam yaralı döyüşçülərlə birlikdə həlak oldu”.

Qadının səsi titrəyir, ana ölümünün acı ağrısını bu gün də eyni qüvvətlə duyurdu. Onu dinlərkən bütün qadınlar ağlayırdı.

Anadolu Əbilova o zaman gözəl hisslərlə yaşayan, ürəyi insanlara sonsuz məhəbbət və şəfəqlə döyünən gənc bir qız idi. Müharibə alovlarından keçən gənclik yolu, gördüyü insan iztirabları onun xurmayı saçlarını tamam ağartmışdı. Alman faşistlərinin vəhşiliyi gənc qızı sarsıtmışdı. Əbilova bu yığıncaqda özü kimi yüzlərlə şəfəqət bacısının gördüyü işlərdən danışdı. Onlar danışdıqca müharibə illərinin ağır mənzərələrini xatırlayırdılar. Sonra qadınlar üçün konsert veriləcəkdən. Bayırdan köklənən tarın, kamançanın səsi gəlirdi. Milli Azərbaycan geyimli qızlar rəqsə hazırlanırdılar. Xatirələr qurtaran kimi durub salondan çıxıram. Pillekənin başında tanış bir aktrisa məni saxlayır:

– Niyə gedirsiniz? Qalın, konsertə baxın.

– Yox, gülüm, getməliyəm, başım ağrıyır, havaya çıxsam yaxşıdır.

Səadət sarayından çıxıb evə getməyən, ürəyim doludur. Şəhərin sakit küçələrindən birinə düşüb gedirəm; tək, dalgın. Müharibə illərini xatırlayıram.

1941-ci il dekabrın 31-i idi. Yeni il gecəsi. Gecə saat on birin yarısında evdən çıxdım. Şəhər zülmət içində idi. Göz-gözü görmürdü. Əlimdəki kiçik fənəri aramsız yandırır, ayağımın altına işıq salırdım.

Arxamdan kişi səsi eşidib dıxsındım:

– Ay qız, niyə batareyanı korlayırsan? Fənəri kişinin üzünə tutdum, hərbi libasda olduğunu görüb arxayın oldum.

– Qorxuram, – dedim.

– Nədən qorxursan, sənə kimi qızlar cəbhədə vuruşurlar. Qorxmurlar. Sən dinc şəhərdə qorxursan?

– Cəbhədə mən də qorxmazdım, burda isə qaranlıqda tək yeriyəndə qorxuram.

– Hara gedirsən?

– Radio studiyasına.

– Aktrisasan.

– Yox, şairəm.

– Şair də qorxar?

Qaranlıqda üzünü görmədiyim hündürboylu hərbi geyimli şəxsle danışa-danışa, indiki poçtun həyatında yerləşən radio studiyasına gəlib çatdım. Qapıda gözetçiye buraxılış vərəqəmi göstərib içeri girdim.

Saat on birdə radio ilə yeni şerimi oxuyub döyüşçülərimizi təbrik elədim:

*Sən, ey bu yeni ili cəbhədə açan qardaş,
Bax, üfəqlər qızarır, günəş qabır, can qardaş.
Biza zafər yetirən şanlı yeni il gəlir,
Düşmənlərin üstünə dağlar elə bil gəlir...*

1942-ci ilin mart ayı idi. Alman faşistləri Krimda hücumu keçmişdilər. Sovet qoşunları geri çəkiliirdi. Sovet məlumat bürosunun xəbərlərini ürək döyüntüsü ilə dinləyirdik. Həmin günlərdə mən başlıqlu evdən çıxıb birbaş Yazıçılar İttifaqına gəldim. İttifaqın birinci katibi Səməd Vurğunun yanına qalxdım. Səməd iş otağında tək idi.

– Səməd, mən cəbhəyə getmək istəyirəm, – dedim. – Mərkəzi Komitədə danış, mənə hərbi müxbir kimi göndərsinlər. Burda qala bilmirəm.

Səməd Vurğun həssas adam idi. Əhvalımı görüb başa düşdü, vəziyyətdən zarafatla çıxmaq istədi. Üzünü mənə tutub tamamilə ciddi ahənglə dedi:

– Mən iki batalyonu hardan alım, səni cəbhəyə yola salsın. Birlirsən, indi Krimda kurort-murort yoxdur. Get şerini yaz, uşağını saxla.

– Axşam pedaqoji institutda şer gecəmiş olacaq, ora gəlsən. Saat 7-də, yadımdan çıxmasın.

Həç sakit ola bilmirdim. Evə gəlib “Bakinski raboçi” qəzetinin redaktoru Henrix Pismanə zəng elədim. O zaman Azərbaycan şairlərinin şeirləri rus dilinə tərcümə edilib cəbhə qəzetlərinə göndərilirdi. Bu işin təşkilatçılarından biri Pisman idi. Arabir mənə də zəng edir və şeir istərdi. Telefonda ondan hərbi müxbir kimi cəbhəyə getməyimə kömək etməsini xahiş elədim. O da mənə ciddi ahənglə cavab verdi:

– Gənclərimizin vətənpərvər olmaları təqdirləyiqdir. Ancaq hamımız tökülüb cəbhəyə getsek, arxada kim qalar? Burda iş çoxdur. Yoldaşınız cəbhədədir, burda onun əvəzində işləməlisiniz. Şeir verin, Krim cəbhəsində çıxan qəzetə göndərim.

Bir neçə gündən sonra “Vətən qızları” adlı şeri verdim. Göndərdilər. Krimdakı hərbi qəzetdə çap olundu. Bu şerin taleyi haqqında məşhur sovet şairi İlya Selviski müharibə xatirələrində yazmışdı.

Kerçdən, Rəsuldan gələn məktubların arası kəsilmişdi. Rəsul yalnız arabir cəbhədə rəşadətə vuruşan azərbaycanlı döyüşçülər haqqın-

da Azərbaycana teleqraf agentliyinə yığcam və qısa oçerk-məqalələr göndərirdi. Göndərirdiyi mətnin içində iki kəlmə: “Nigara salam” yazı bilirdi. O vaxtlarda AzTAQ-da işləyən Yefim Qurviç gecə-gündüz, nə zaman olsa telefon edər, bizi sevindirərdi.

Kerçdən gələn məktubların birində Rəsul “Bəxtiyar” şerini göndərmişdi. Mən bu şeri Səməd Vurğuna oxudum. Səməd: – Nigar, mən bu şerin vəznini tuta bilmədim, o nə vəznə yazılıb, – dedi.

Şer on hecalı idi. Çox işlənen on bir hecalı şərə alışıq qulağımız üçün on hecalı şeir qəribə gəlirdi:

*Külək qarı sapalar, Bəxtiyar,
Ağ geyinib tapalar, Bəxtiyar.*

Yüksək vətənpərvərlik və vətəndaşlıq duyğusu, qayğıkeşlik və həssaslıq, böyük humanizm müharibə dövrü adamlarının səciyyəvi xüsusiyyəti idi.

Gələcəyə, qalibiyyətə möhkəm inam ədəbiyyatda da öz əksini tapmış, şairlərimizin yaratdığı gözəl şeirlərdə, nəğmələrdə ifadə olunmuşdu. O dövrdə yaranan şeirlər sevile-sevile oxunur, dillərdə əzbər olur, geniş yayılır və təsir gücünü göstərirdi. Səməd Vurğunun “Şəfqət bacısı” şeri bu əsərlərdəndi. Məşhur bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovun bu şərə yazdığı gözəl musiqi ona xüsusi təravət vermiş və geniş yayılmışdı.

Süleyman Rüstəmin “Ana və poçtalyon” şeri müharibənin top-tüfəng gurultuları altında insanlığı itirməmiş ana üreynin növbəti duyğularını ifadə edən şeirlərdən idi. Bu şeir çox sevilir, çox oxunurdu.

Əhməd Cəmilin “Can nənə, bir nağıl de” şeri insanların müharibə alovlarından qurtarıb dinc və rahat güzəran sürmək ümidini və arzusu ifadə edən şeirlərdən idi. Başqa şairlərimizin yazdıqları onlarla gözəl şeir və nəğmə böyük təsir gücünə malik idi. İnsanlar bu şeirləri oxuyur, əzbərləyir, bunlarla təsəlli tapır, ümid və arzu yollarını işıqlandırır.

Bu dövrdə yaranan şeirlər içərisində ritorik şeirlər də çox idi. Bu şeirlər poeziyanın ədəbiyyat yoluna çıxma bilmədi, lakin faşizm əleyhinə çağırılan mitinqlərdə, tribunallarda, radio verilişlərində səslənmiş, cəbhədə ölənlər adlı qəhrəmanlar kimi öz vaxtında faydalı işlərini görmüşdü.

İŞIQLI HƏYAT HƏSRƏTİNDƏ

Tariximizin qəhrəmanlıq səhifələrində Azərbaycan qadınının öz şöhrəti, öz şərəfli yeri var. “Kitabi-Dədə Qorqud” qəhrəmanı igid Buğaca süd verən anası, Koroğlunun sadıq Nigarı, Qaçaq Nəbinin silahdaşı qoçaq Həcər – xalqımızın iftixarıdır. Məğrur, əyilməz bir qızın şərəfinə Bakıda möhtəşəm qala ucaltmış şair xalqımız vətən torpağının ən füsunkar guşələrinə şairanə adlar verib – Qızbənovşə yaylağı, Qırxqız bulağı, Gəlin qayası...

Xalqımızın keçmişdə müdrik hökmdarı Nüşabə də olub, cəsur üsyan başçısı Rüstəm də, tədbirli dövlət xadimləri Sara xatun da, Tuti Biki də...

Ancaq xalqımızın keçmişində qadınlarımızın göz yaşlarından doğan dəryalar, ah-nalələrindən buludlanan səmalar, ağılardan parçalanan ürəklər də olub.

Ölülər dünyasının üfunəti içində yaşıl və köməksiz pöhrə kimi əsim-əsim əsən, tapdanan, əzilən, incidilən balaca, zərif bir varlıq – on iki yaşlı Nazlı, Cəlil Məmmədquluzadənin yanıqlı qələmindən doğulmuş kövrək qızcığaz, mömin və küt Hacı Həsənin qızı, bədbəxt İsgəndərin bacısı, şəhvət hərisi firıldaqqı Şeyx Nəsrullahın “şikarı”...

Kim bilir bəlkə, Nazlının şair təbi vardı? Kim bilir, bəlkə o, başına gələn müsibətləri şeir misralarıyla ifadə etmək istəyirmiş, bacarmırmış? Bəlkə, şeir yazmağı bacarsaydı, onu Şeyx Nəsrullahın murdar ağuşuna atmaq istəyən atasına, gözü, ağı, qulağı mövhumat dumanından tutulmuş atasına bu sözlərlə müraciət edərdi:

*Yalvarram qohum-qardaşa,
Bax gözümdən axan yaşa,
Baxtımı döndərmə daşa,
Vermə məni yada, ata!
Salma yanar oda, ata!*

*Kəsmə hər yerdən çaramı,
Vurub qanatma yaramı,
Gəl keçirmə sən çıramı,
Vermə məni yada, ata!
Salma yanar oda, ata!*

*Anam boynun büküb ağlar,
Bacım sinəsini dağlar
Bacım qızı qara bağlar*

*Vermə məni yada, ata!
Salma yanar oda, ata!*

*Nazlı sənə şirin bala
Haqdan keçib, çəkmə ala
Aldanıb dövlətə, mala,
Vermə məni yada, ata!
Salma yanar oda, ata!*

Hacı Həsən ağa körpə qızını dövlətə, mala, bu dünyanın nemətinə, sərvətinə deyil, o dünyanın cənnət xülyasına, şəriətin “savabına” qurban vermək istəyirdi. Nazlının bacısı yox idi; onun üçün sinəsini dağlayan – qardaşı dərddli İsgəndər idi. Bu şerin də müəllifi “Ölülər”dəki Nazlı, Mirzə Cəlilin ölməz Nazlısı yox, real həyatda yaşamış, şairə Nazlıdır.

Adlarının eyniliyi təsadüfidir. Acı taleyin, qara bəxtin, yanıqlı yalvarışların eyniliyi təsadüfi deyil – inqilabdan əvvəlki dövrdə qadınlarımızın ümumi müsibəti, faciəsi, aqibətidir.

Sanki şairə Nazlı, Mirzə Cəlil Nazlısının ağrılarını şeir diliylə ifadə edir.

Sanki Mirzə Cəlil Nazlısı neçə-neçə real Nazlının bədii təəcəssümü, timsalıdır.

Qarşınızdakı kitab Azərbaycan qadınlığının bir növ poetik salnaməsidir. Bu salnaməni hörmətli alimimiz, yazıçımız Əzizə xanım Cəfərzadə neçə ilin gərgin axtarışları, ağır zəhməti, səyi nəticəsində toplamışdır. Səlamə neçə-neçə Azərbaycan şairəsinin çoxəsrlik fəalliyəti, ilhamı, yangısı nəticəsində yaranmışdır.

Sənət, şeir – həmişə zəhmətlə yaranır. Qadın sənətkarın zəhməti bəlkə də ikiqatdır. Ədəbiyyat tarixinin böyük simaları – antik yunan şairəsi Safodan, XX əsrdə yazıb-yaratmış, Nobel mükafatı laureatı Qabriela Mistrala qədər bir çox qadın sənətkarlar həyatlarının və peşələrinin bu ikiqat çətinliyindən dönə-dönə danışmışlar. Sevgilərinə, ailələrinə, əzizlərinə sədaqətlə, ilhamla şeirlər həsr etmişlər. Qələmi, dəftəri, yazı masasını öz əsərlərində dəqiq, mənalı sözlərlə tərənnüm etmişlər. Şərq şairəsinin, islam ölkələrində yaşayıb-yaradan qadın sənətkarın işi isə ikiqat zəhmətdən başqa, həm də, onqat cəsarət, hünər idi.

*Arvadla kişini bağlayır kəbin,
Bu işə yol verir şəriət, ayin,
Mənim sə kəbinim bir rübaidir!
Vurmuş bu kəbinə yol verən bir din?*

Bu vüqarlı sözləri səkkiz yüz il bundan qabaq söyləmiş Azərbaycan şairəsi Məhsəti Gəncəvi öz sualının cavabını da bilirdi. Bilirdi ki, belə bir kəbinə yol verən din yoxdur və islam dini belə bir nikahın ən qəddar düşmənidir. Bu acı həqiqəti Məhsəti xanım da bilirdi, ondan sonrakı əsrlərdə yaşayıb–yaratmış onlarla başqa şairələr də – Nəvəvan da, Heyran xanım da, Kəminə də, Qürrətüleyi də, Aşıq Pəri də. Bilirdilər və bilə–bilə “kəbinlərini” rübaiylə, qoşmayla, gəraylıyla, qəzəllə, bayatıyla “kəsirdilər”. Bu kəbinin bəhrələri, bu nikahın övladları gözlərimiz qarşısındadır: səhifələri çeviririk, uzaq–uzaq illərin ardından qulaqlarımıza səslər, sədalar gəlir. İncə və zərif qadın pıçıltıları, qəmli zümzümələr, şirin laylalar, təsirli ağular, bəzən də gülüşlər, şux qəhqəhələr... Bəli, gülüşlər, qəhqəhələr. Çünki ən ağır çağlarda, ən məşəqqətli dövrlərdə belə insanlar, xüsusilə qadınlar, gülüşü unutmayıb, şən zərəfatdan yadırgamayıblar.

*Çəkəsi cığ-cığ eylər,
Evimizi palçıq eylər.
Zəhləm gedir o yardan
Hər gecə acıq eylər.*

*Samovar pıqqıldayır,
Qəndqıran şaqıldayır.
Zəhləm gedir o yardan,
İşilməz, naqqıldayır.*

*Su götürdüm hovuzdan,
Xoşum gəlir tovuzdan,
Yar mənə pencək alıb,
Astarı qanovuzdan.*

Bu şux, şıltaq bayatılar Şamaxı şairəsi Pərinazındır. Həmin o şairənin ki, 1902–ci ildə dəhşətli Şamaxı zəlzələsinin şahidi olmuş və bu müsibətə də təsirli misralar həsr etmişdir:

*Şəhərin dam öyləri,
Əsl tərxiyə öyləri.
Zəlzələ viran qoydu,
Dağıldı şam öyləri.*

*Bu gələn arabadı,
Qoy gəlsin arabadı.
Dünənki cənnət şəhər,
Bax, bu gün xarabadı.*

*Dağda biyan varmola?
Soyub yeyən varmola?
Bu acəlsiz qırğına,
Hayıf deyənin varmola?*

“Sevinclə kədər əkiz doğulub” – deyiblər. Belə bir ifadə də var: “Bir gözü gülür, biri ağlayır”. Azərbaycan şairlərinin gülən gözləri, xoş saatları da olub. Amma gözləri daha çox qan–yaşla dolub, dərddil–ələmli ayları, illəri, yaxşı günlərini, saatlarını üstələyib. Odur ki, qadınlığın bu poetik salnaməsindən daha çox ah–fəryad səsləri ucalır. Şairələr xalqın ümumi müsibətlərinə – zəlzələlərə, talanlara, müharibə qırğınlarına, ölənlərə, itənlərə yas tuturlar. Şairələr Şərq qadının ümumi acı taleyinə – hüquqsuzluğa, bərabərsizliyə, mütiliyə ağlayırlar. Bir də hər şairənin, hər qadının öz şəxsi yaraları, şəxsi dərdi, itkisi var.

Böyük Nəvəvan 17 yaşında dünyadan gedən oğlu Mir Abbasa mətəm saxlayır:

*Boyun bəlasın alım, sərv tək yıxılma, oğul,
Doyunca görməmişəm getmə, bir zaman, getmə!
Çıxaydı kaş gözüüm, görməyəydi hicranın,
Ölünce bil edərdəm nələvü–fəğan, getmə!
Səbaha tək oturub çəkmişəm cəfələrini,
Boyum bərabərisən indi, alaman, getmə!*

İyirmi yeddi il sonra 20 yaşında gənc Məşədixanım Leyli, Nəvəvanın “Ölürəm” rədifli qəzəlinə nəzirə yazıb, nakam taleyinə ağlayır:

*Nişanə qalmadı məndən, qızım da öldü mənim,
Gözümə oldu acəb tirə ruzigar, ölürəm.*

Leyli özünə ağlayır, itirdiyi qızına ağlayır, fəraq içində qoyub getdiyi şair sevgilisinə ağlayır. Bu nə qədər insani bir hissdir. Neçə–neçə qadın dünyadan belə nakam gedib. Amma onların demədiklərini, deyə bilmədiklərini Leyli deyib, bu sözlərlə onları da, özünü də əbədləşdirib. Poeziya elə insandan dünyada qalan nişanə deyilmi? Bir də, poeziya insanın möhnət, intizar, həsrət üzərində qələbəsi deyilmi?

XVII əsrdə beş Azərbaycan qızını əsir aparıblar. Onlar vətəndən uzaqlarda həsrət və möhnət içində ömürlərini başa vurublar. Bu beş qələbənin əzabları – üç əsrin sarsıntıları, qeyli–qalı arasında çoxdan itib,

əriyib, unudulub. İtib? Əriyib? Unudulub? Yox, bu beş “Yesir qız”ın biri – Gülşad şairə imiş; özünün və rəfiqələrinin qüssələrini qələmə alıb və beş qəlbin harayı itməyib. Didilib tökülmüş cüng səhifələrdən, gül ləçəyi kimi zəif bir “ah”, bir giley, bir həsrət nəğməsi, üç əsrin başı üstəndən gəlib bizə, bu günə çatıb:

*Göydən ötən bəlük-bəlük durnalar,
Bizdən salam olsun Əcəm elinə.
Yaşıl geymiş sarı telli durnalar,
Bizdən salam olsun Əcəm elinə.
Beş qız idik bir arada, bu yerdə,
Ya ilahi, dərman elə bu dərda
Canım durna, hər vətəndə, hər eldə,
Bizdən salam olsun Əcəm elinə.*

XVII əsrdən, “İstanbul şəhərindən – Qostəntəniyyə”dən gələn bu qəmli sodaya, XIX ərdə Tehrandan başqa bir şairənin yanıqlı səsi səs verir:

*Mən aşğam qara bax,
Qara salxım, qara hağ,
Tehran cənnətə dönsə,
Yaddan çıxmaz Qarabağ.*

Bu şeir Ağabəyim ağanıdır. İbrahimxəlil xanın qızı, İran hökmdarı Fətəli şahə ərə verilmiş Azərbaycan qızının “qızıl qəfəsə” yazdığı şeir.

Bir-birinin müasirləri olan şairlərimiz bəzən şeirləşmiş, bir-birinə poetik cavablar yazmışlar. Müxtəlif şairələrin yaratdıqları “Ağam canı” rədifli qəzəllər buna ən yaxşı misaldır. Amma bu kitabda biz başqa bir səsleşməni də eşidirik: bir-birindən xəbərsiz olan, bəzən, hətta ayrı-ayrı dövrlərdə yaşamış şairələrin mövzu və tale səsleşmələrini...

Şairə Bəsti atasına, anasına, qardaşına, bibisinə, xalasına yalvarır, “yaşı əlli, ağ tükü qaşından bəlli, acı sözlü, zəhər dillli bir ağ yala məni verməyin” – deyər fəryad qoparır.

*Zəhər qutdılar aşma,
Bəlalər gəldi başma,
Baxmadılar göz yaşma,
Satdılar kağıtlara məni
Ağ yal canavara məni, –*

Deyən Əsmər, sanki Bəstinin səsine səs verir, atasından, anasından, qardaşından, əmioğlusundan gileylenir.

Və elə bil ki, üçüncü bir şairə bu bəxtiqara qızı təsəlliylə ovundurur:

*Gövhər deyər, zornan ərə verilən
Bu dünyada nə bir sənə, nə də mən.*

Çadra müsəlman geyim “moda”sının müəyyən bir ünsürü deyildi: o, əsarət rəmzi, mütilik timsalı, qadının öz üstündə daşdığı fərdi, səyyar zindanı idi. Müsəlman evlərində əndərun və birun adlı iki hissə olurdu. Pəncərəsiz sal divarlarla küçədən, bayırdan gizlədilmiş içəri hissə – əndərun – qadınların yaşadığı yer, bütün ömürlərini sürdükləri dar və məhdud bir sığınacaq idi. Çadra yalnız geyim ünsürü olmadığı kimi, əndərun da yalnız memarlıq istilahi deyil. Çadra da, əndərun da – həyat tərz, əxlaq və anlaq norması, islam şərqinin qadına olan “fəlsəfi” münasibəti idi.

Bu kitabı varaqladıqca düşündüm: şairələrimizin çoxunun ömrü-günü əndərunda keçib, həyatlarını qara çadra altında yaşayıblar. Bəs onda nə qərībə haldır? Bütün dünyadan təcrid olunmuş, sal daşlarla, kor, pəncərəsiz divarlarla ayrılmış əndəruna Azərbaycan qadınları bayırdakı geniş dünyanın bütün duyğularını, sevinc və kədərlerini keçirib, bəllərlər, çadranın qara pərdəsi altından yer üzünün bütün rənglərini, çalarlarını görə biliblər, seçə biliblər...

Başqa dinlər kimi islam dini, insanın fərdini, “mən”ini öldürməyə çalışıb. Bu cəhətdən şəriət əhkamları qadınlara qarşı daha amansız olub.

İnsanın böyüklüyü, bəşəriyyəti və qüdrəti ondadır ki, o, həmişə öz mənliyi, qüruru uğrunda üsyana qalxıb. Bu insanlıq üsyanında qadınlığın da öz payı var. Bəzən “üsyan” sözün müstəqim mənasında qıyam, vuruş olub, qurbanlar aparıb. Belə şəhidlərdən biri Tahirə Qürətüleyidir. Amma insan ləyaqəti uğrunda döyüşün zahirən görünməz, səssiz, sakit formaları da var. Şəriətin dünyanı qadına haram elədiyi bir dövrdə sevgi haqqında, həyat haqqında öz sözünü pıçiltıyla belə olsa da demək fədakarlıqdır, hünərdir. Çünki bu zəif pıçiltılar əsl şərə çevrilirsə, deməli onlar qəlbin çırpıntılarında doğulub. Qəlbin çırpıntıları isə, təbii zərbələrindən fərqli olaraq eşidilməzdir.

Əlbəttə, kitabdakı şeirlər nə kəmiyyət, nə də keyfiyyət baxımından eyni ölçüdə deyildir. Ancaq ən yaxşı şeirlərdə şairələrin məni, fərdi duyulur: hər birinin öz səsi, öz sözü eşidilir.

Ağabəyim ağanın qəzəlindən iki misra hifz olunub. Bu beytdə narın meh kimi yüngül, güclə sezilən bir təəssüf var:

*Əfsus ki, yarım gecə gəldi, gecə getdi,
Heç bilmirəm ömrüm necə gəldi, necə getdi.*

Ağabəyim ağanın zərifliklə etdiyi giley qarşısında Şəhrəbanunun şikayətləri nə qədər ehtiraslı və çılgındır:

*İşvə bilməz, qəmza bilməz, naz bilməz,
Sevgi bilməz, söhbət bilməz, saz bilməz,
Söz eşitməz, qaş anlamaz, göz bilməz,
Ana, mənə bir nadana verdilər.
Günahıma, babalıma girdilər.*

*Qoyun deyil qoyunlara qatam mən,
Öküz deyil çodarlara satam mən.
İgid deyil qucaqlaşub yatam mən,
Ana, mənə bir nadana verdilər,
Günahıma, babalıma girdilər.*

Azərbaycan şairləri bundan da kəskin dillə danışmağı bacarırlar. Aşıq Pəri həddən artıq canfəşanlıq eləyən aşıqı “ağlına dua yazdır” – deyər yerində otuzdurur.

Zərif, məlahətli olmağı da bacarır şairlərimiz. Heyran xanımın bu misralarında nə qədər incə bir qadın işvəkarlığı var:

*Ey sərv-qəddü simtək,
Şəkkər ləbül qönçə dəhən,
Doğrusu, sən çox gözəlsən,
Biz də bir az pis deyilik.*

Fatma xanım Kəminə sadələvh bir səmimiyyətlə:
“Ey gözüm, Əhmədə bax, gör nə qəşəng oğlandır” – deyər, hisslərini gizlətmir.

Şairə Zeynəb isə azad insan hissini təbiiyyətlə ifadə edir:

*Gəl eşit Zeynəb sözümü,
Yoldan yığ yarın gözünü.
Çox da incitmə özünü,
Götür mənə qaç, İsmayıl!*

Hər şeir bir insan xarakteri, bir qadın temperamenti, bir taledir!
Duymağı, sevməyi bacaran, bezən hissləri uğursuzluğa düşər olan, bezən yarından, bezən övladından, bezən vətənindən ayrı düşən qa-

dınlar... Daha çox ağlayan, amma gülməyi də bacaran, iztirab çəkən, ümid bəsləyən, arzularla yaşayan, düşünən, duyan qadınlar... Həyatlarını, hisslərini şərin diliylə əbədləşdirmiş, ömürlərinin şərə dönmüş qəlpələrini bizə yadigar qoyub getmiş şairələr...

Dünyanın hər üzünü görmüş, şux bayatıdan hüznü qoşmalara qədr hər ovqatda şeirlər yazmış Bəsti təqribən yüz il ömür sürüb. Ömrünün bir əsrini başa vurarkən Bəsti sevincini, dərini, duyduqlarını çoxdan unutmuş, yaşlılarının, müasirlərinin çoxunu torpaqlara tapşır-mış, qərībā bir “vaxt qürbətine” düşübmiş. Bu “vaxt qürbətində” onu tanıyan qalmayıb. Şairə qərībā bir nisgillə:

*Aşıq Bəsti mənəm,
Ellər tanımır --*

deyir və bu yaşında belə sırf qadın psixologiyasına məxsus bir işvəylə əlavə edir:

*Sinnim doxsan olub
İllər inanmır.*

Bir əsrlik ömrün müdrik təcrübəsindən Bəstinin başqa bir poetik və dərin obrazı da yaranıb:

*Məleykə boyludu, şirin ləhcəli,
Əzəldən tamaşa olan bu dünya.
Qoca cadugərdi, aldadır səni,
Cavanlıq donunda qalan bu dünya.*

Zənnimcə, bu obrazı yalnız qadın sənətkar kəşf edə bilərdi.

Azərbaycan şairlərini oxuyun, tanıyın, sevin. Onlar bu sevgiyə layiqdirlər.

MÜŞFİQİ DÜŞÜNƏRKƏN...

Müşfiq vətəni, şəri, bir də Dilbəri sevirdi. Vətənin təbiətini, insanlarını, sənətini, musiqisini sevirdi. Vətən onun əsərlərinin əsas mövzusu, tükənməz və əzəmətli ilham mənbəyi idi. Şeir onun mənəvi qidası, dilinin əzbəri, qəlbinin noğməsi idi.

Dilbər Müşfiqin həm ömür yoldaşı, həm də lirik qəhrəmanı, coşqun sevincinin və həzin kədərinin canlı şahidi, canlı şeriki idi. Gənc-

lərimizə Müşfiqdən söhbət açarkən, "Müşfiq kimi şair olun" deyə bil-mərəm. Şairlik fitri istedadıdır. Müşfiq də Azərbaycan torpağının yetişdirdiyi nadir istedadlardan biri idi. Lakin gənclərimizə demək istəyirəm ki, şeri, sənəti Müşfiq kimi sevin, şərə-sənətə Müşfiq qay-ğısı bəsləyin. Müşfiq yerin alt qatlarından qədim mədəniyyətimizdən xəbər verən qazıntıları çıxarmaq üçün külüngünü yerə böyük bir ehti-yatla vuran arxeoloqa bənzəyirdi. Keçmiş şairlərimizin yaratdığı söz incilərini, misilsiz, gözəl lirika nümunələri olan şeir və qəzəlləri, qoş-ma və bayatıları maraq və məhəbbətlə axtarıb tapan vicdanlı bir alim və tədqiqatçı kimi bu şairləri unutmğa qoymazdı. Bahar Şirvaninin, Buxudun, Nasehin və başqa bir çox unudulmaz Azərbaycan şairinin şeir və qəzəllərini mən ilk dəfə Müşfiqin dilindən eşitmişəm.

*Sordum soragını, dedilər qeyrə yar olub,
Ey kaş lal olaydı dilim soraqidən...*

Bahar Şirvani kimi gözəl lirika nümunələri yaratmış şairlərimiz təəssüf ki, tamamilə unudulmuşdur. Müğənnilərimiz də aşağı səviyyəli şeir və qəzəl oxuyur, bu şairlərin gözəl lirikasından istifadə edə bilmir-lər. Sənətkarlarımız tərəfindən yaranmış mədəni sərvət xalqın malıdır. Xalq malını qorumaq isə vətəndaşlıq borcudur.

Müşfiq aşiq ədəbiyyatını da çox sevir və yaxşı bilirdi. Aşiq Ələs-ger, Qurban və başqaları onun sevə-sevə əzbər oxuduğu şairlər idi. Müşfiqin mədəni aləmi şeir və yalnız şeir idi. O, şeirlə yaşayır, şeirlə nəfəs alırdı. Həyata, insanlara, hər şeyə şerin gözüylə baxırdı. Ciddi söhbəti də şeir idi, zarafatları da...

Bir gün küçədə tanış bir qıza rast gəlmişdi. Qızın əynində qırmızı don var idi. Müşfiq qıza yaxınlaşanda salam vermək əvəzinə qızı şerlə qarşılamişdı:

Alasan, geydirəsən yara qırmızı...

35-36-cı illərdə biz Rəsul Rza ilə Moskvada təhsil alırdıq. Qış tətildə mən Bakıya anamı görməyə gəlmişdim. Rəsul Moskvada idi. Akademiyanın böyük salonunda ədəbi gecə keçirilirdi. Müşfiq mənim yanımda oturmuşdu. Rəsulu xəbər alır, onun həyatı ilə maraqlanırdı. Mən bir az gileyli, bizi lap unutmusunuz, dedim. Müşfiq cavab ver-mədi, bir az sonra, dəftərini mənə ver, dedi. Mən kiçik dəftərçəmi ona uzatdım. Müşfiq qəşşalarını çatıb dəftərə nəse yazdı, sonra dəftərində bu misraları oxudum:

*Ey şair,
Düşün öz-özünə sən bir cahansan
Başqadır gərdişin, başqadır yerin.
Gözlərdən, doğrudur, bu gün nihansan,
Bunun nə eybi var, könüldür yerin...*

Müşfiq dostlarını, yoldaşlarını çox sevdi. O, bizim analarımızı çox sevdi. Erkən anasız qalmış şair ana məhəbbətinə böyük ehtiyac hiss edirdi.

Pirşaqıda bağ qonşusu idik. Axşamları hamımız ay işığında qum-ların üstə yığışar, söhbət edər, şeir oxuyardıq. Müşfiqin şeir çeşməsi bitmək-tükənmək bilməzdi. Füzulini, Tofiq Fikrəti, Sabiri əzbər oxu-yardı. Adını belə eşitmədiyimiz şairlərdən söz açardı, şeirlərini əzbər deyərdi.

Müşfiq üçün hər şey poeziya idi. Şərə bağlılıq və sonsuz sədaqət – Müşfiq təbiətinin əsas camı idi. Qəhrəmanlıq da, məhəbbət də, hicran da, adi bir qız donu da, bir dost gileyi də... O hər şeydə, şeir və şeir mövzusu görürdü.

Elə şairlər var ki, onların əsərlərini heç kəs sevmir, elə şairlər də var ki, yaratdıqları əsərləri mübahisə doğurur, kimi onları sevir, kimi sevmir... Müşfiq şerini hamı sevirdi... Ona olan böyük məhəbbətin sirri onun sadə, səmimi, qəlb hərarəti, ürək çırpıntısı ilə yaratdığı şeirlərin ecazkar gözəlliyində idi. Bu gözəlliyə və səmimiyyətə hamı pərəstiş edirdi.

Müşfiq az yaşadı, qısa süren həyatında xalqına sədaqətlə xidmət etdi. Elə yaralar var ki, zaman belə onları sağalda bilmir. 34-cü ildə unudulmaz sənətkarımız Cəfər Cabbarlının ölüm xəbərini Moskvada aldım. Gəncliyimin fırtınalı illərində mənə böyük qardaşı əvəz etmiş, sevdiyim bir sənətkarın ölümü məni sarsıtmışdı. Bir neçə il sonra isə dostumuz, qardaşımız Müşfiqin ölümü ürəyimizdə yeni bir yara açdı.

Bu yaranın ağrısını səssiz keçirmək lazım idi, ona bərkdən ağ-lamaq belə olmazdı.

Xalqını sevmə, ona sədaqətlə xidmət edən sənətkarlar heç zaman unudulmurlar. Bu gün şairin xatirəsini əziz tutan xalqımız bu həqiqəti bir daha imzalamış olur.

İRAN AZƏRBAYCANININ MÜASİR ŞAİRLƏRİNDƏN HÖKUMƏ BILLURİ

Bahar idi. Zəncan şəhəri yaşıl bir don geymişdi. Badam çiçəklərinə qərq olmuş dağlardan xoş ətir qalxırdı. Quşların sevincli bahar nəğməsi hər tərəfi bürümüşdü. Axan suyun yekahəng şırıltısında həzin bir musiqi vardı.

Bir parça çörək qayğısı ilə çoxdan bəri İranın müxtəlif şəhərlərini dolaşmış, nəhayət Zəncan şəhərində sakin olmuş dəmirçi ailəsinin kiçik qızı məktəbdən evə qayıdırdı. O, nədənsə incik idi. Nə baharın şux ahəng səsləri, nə çiçəklərin məstədici ətiri, nə də axan suyun şırıltısı onun könlünə fərah verirdi. Bu gün o, yenə məktəbdə tənəffüs zamanı yoldaşları ilə öz doğma Azərbaycan dilində danışdığı üçün onu tənbəh etmiş, dərindən sonra ac saxlayıb evə buraxmamışdılar. Zəif vücutlu, məğrur ruhlu balaca qız düşmənlə qarşısında ağlamamış, göz yaşlarını qəlbinə axıtmışdı. İndi o, cansız ayaqları dolaşma-dolaşma evlərinə tələsir, bu ağır dərindən anasına danışmaq və orada doyunca ağlamaq istəyirdi. O, Zəncanda yeganə məktəb olan farsca qız məktəbində oxuyurdu. Bura məktəbdən çox həbsxanaya bənzəyirdi. İran irticaçıları xüsusilə böyük bir soy göstərərək Zəncan şəhərindən Azərbaycan ruhunu silmək üçün ən şiddətli tədbirlərə əl atırdılar.

Zəncanın çox möhtəşəm bir tarixi vardır. Zəncan İran Azərbaycanının bir parçasıdır. O, Azərbaycan torpağının cənub hissəsində yerləşən böyük bir əyalətin mərkəzidir. İran mürtəceləri bu qədim Azərbaycan torpağını Azərbaycandan ayırmaq, onu farslaşdırmaq istəyirdilər. Lakin özilən xalq öz dilinə və öz ruhuna daha çox məhəbbət bəsləyirdi. Zəncan bu gün belə İran azadxahlarının mübarizə səhifələrində ən çox təkrar olunan bir addır.

Nəğmələri dustaq edilmiş, bayatıları sürgünlərə göndərilmiş, dilinə ağır qıfıl vurulmuş böyük bir xalqın mənəvi iztirabları dəmirçi qızı Hökumə Billurinin qəlbində dərin izlər buraxaraq onun şair könlünü üsyana çağırırdı. O, ilk şeirlərini belə bir mühitin verdiyi ağır təsirlər altında yazır, Azərbaycan qızlarının bu müşkül vəziyyətinə qarşı üsyan edirdi.

İllər keçir, gənc şairə böyüyür, ətrafında olub-keçən hadisələri daha dərinlən və daha aydın dərk etməyə başlayırdı. O, Zəncan şəhəri ətrafında 300 para kəndə sahib olan Zülfıqarının xalqa etdiyi zülmü

görür, xalqın ağır güzəran keçirdiyini anlayırdı. 17-18 yaşlarına yetişdiyi zaman Hökumə şərinin əsas mövzusu vətən, azadlıq və qadın hüququ olur.

O, fədai dəstələrində olmamışdı. O, əlinə silah almamışdı, döyüşlərdə iştirak etməmişdi. Onun silahı qələm idi. Hökumə ilk şeirlərini fars dilində yazmışdı. O, yazdığı şeirləri dərc etməz, hətta öz yoldaşlarına da oxumazdı. Yalnız hərdən şiddətlə qapını döyən küləklər bir yctim nələsi kimi pəncərələrdə zəmləndikdən kiçik Hökumə gözələrindən axan isti yaşları anasının qolları arasında gizlədərək ona öz könlünün tərcüməni olan şeirləri oxuyardı. Lakin anası onun farsca yazdığı şeirləri diqqətlə dinləyər, bir şey başa düşməzdi. Yalnız "Qızım, öz dilimizdə yazsana", – deyərdi. Bu sadə və nəcib arzunu Hökumə yalnız İran Azərbaycanında demokratik hərəkat başladığı zaman həyata keçirə bildi. Yeni Azərbaycan demokratik hökumətinin verdiyi qərar əsasında Azərbaycan dili dövlət dili oldu. Hökumə ağır qapılı bir zindandan qurtarmış məhbus kimi yeni həyatın qoynuna atıldı. O, şeirlərini öz doğma Azərbaycan dilində yazmağa başladı. O, vətənin üzərində açılan bu azadlıq baharını şair qəlbinin bütün coşğunluğu ilə salamladı:

*Çıxdı günəşim şəqilə canan tərəfindən
Parlar bu günəş rəhbəri – dövrən tərəfindən.
Bu nöhzət rövşan sənə bilməz dəxi birdam.
Çün qüvvət alır qüvvəli mərdan tərəfindən.*

Azərbaycan demokrat hökuməti qurulduqdan sonra Zəncan şəhərinin həyatı dəyişmiş, şəhərdə yeni bir aləm başlanmışdı... Bu yeni həyatı quran fədakar və fəal insanlar cərgəsində şairə Hökumə Billurinin də səsi vüqarla yüksəlirdi. O, artıq iki ildən bəri işsiz keçirdiyi həyatına xitam vermişdi. Zülfıqarının məşhur malikanəsi Zəncan şəhərinin mədəniyyət evinə çevrilmiş, Hökumə də orada müdirə sifətilə çalışmağa başlamışdı. O, eyni zamanda məktəbdə ədəbiyyat dərsləri verir, şəhərin bütün ictimai və mədəni həyatında fəal çalışırdı.

Hökumə indi xoşbəxt idi. O, vətəni və azadlığı Azərbaycan dilində tərənnüm edirdi. Dünyada öz dilində şeir yazmaqdan şirin bir arzu ola bilərmidi? Şairə artıq arzusuna çatmışdı.

Lakin İran Azərbaycanı xalqının səadəti uzun sürmədi. Amerika və İngiltərə imperializminin buyruğu ilə İran mürtəceləri pəncərə-

lörini yenice bir işıqlı gündüzə doğru açmış qəhrəman xalqın üzərinə qara əsarət bayrağını endirdilər. Işıqlı yollara kölgələr qondu. Ölkəni matəm bürüdü. Zəncan şəhərinin də bahar səmalarını qara buludlar aldı. Hökumə yenice azadlığa çıxmış xalqının faciəsinə şahid oldu. O, Təbrizdə aparılan mitinqlərdə alovlu bir natiq kimi çıxış edərək Zəncanda gördüyü münasibətləri xalqa nağıl etdi. Vətəninin, xalqının düşmənlərinə qarşı amansız kin və qəzəb alovları onun şair üreyni dərin-dən yandırdı, lakin etiqağını sarsıtmadı.

*Sən ey insanlığın qudur düşməni,
Hələ qurumamış əllərində qan,
Unutma o yanan odlar vətəni,
Bir gün yapışacaq sənə yaxandan.*

*Ölməz tarix boyu sənətim, dilim,
Yanıb kül olsa da min dəftər, kitab.
İntiqam hissilə yaşayan elim
Bir gün əmələndən çəkəcək hesab.*

Hökumə Billuri “Vətən”, “Sonsuzdur düşməne nifrətim mənim”, “Vətənin nicəti tez gələcəkdir” kimi bir sıra şeirlərində vətəni xarəbazara çevirən düşmənlərə qarşı kəskin nifrət, amansız kin bəsləyir, onun qəlbi vətəninə azad və xoşbəxt görmək ümidilə çırpınır. Onun bu ümid yolu, azadlığı əlindən alınmış, lakin məğlub olmamış böyük bir xalqın – Azərbaycan xalqının qəlbindən qopan intiqam alovları ilə işıqlanır.

ÖVLAD – ÜMİDDİR

“Koroğlu” dastanında maraqlı bir parça var; qılınc-qalxan cingil-tisi, döyüş nərələri, mərdlik cəngləri, yürüş şeypurları və zəfər təbirlərinin gur səsi içindən qəflətən həzin, kədərli, qəlbin ən dərin güşələrindən gələn bir inilti eşidirik. Bu, analıq həsrətiylə yanan Nigarın səsidir. Nigar öz dərini qoç Koroğluyla bölüşür:

*Necə baxım ev-eşiya,
Yaratı könlüm üşüya.
Toz bürümüş boş beşiya
Şirin layla çalan yoxdur.*

*Çəlibeli güllər bəzar,
Güllər saralsa kim üzər,
Hər quş balasıynan gəzər,
Niyyə sənə balan yoxdur.*

*Nə dərd olsa məni tapar,
Sonsuzluq bir yanıma çapar.
Yarıqlan uçar, toz qopar,
Görərsən ki qalan yoxdur.*

“Koroğlu” dastanında təsvir olunan əfsanəvi səfərlər, xariquladə qəhrəmanlıqlar arasında bu adi, insani duyğu heyretəməz bir incəliklə işlənmişdir. İgidlik və nikbinlik dastanındakı bu gözənilməz kədər, bu sonsuzluq dərdi, övlad həsrəti xalq təfəkkürünün ən dərin köklərilə bağlıdır.

Xalq “balası olan ölməz” deyir. Bu müdrik sözdə nə qədər böyük fəlsəfi bir məna vardır. Məsələ, insanların cismani övladı olub-olmamasında deyil. Hansı mənada olursa olsun, insanın “yerində qalanı varsa” onun yalnız nəslini deyil, işini, fikrini davam etdirən varsa, o ölümsüzdür. Övlad – gələcəkdir, övlad – ümiddir. Övlad birində sönən həyatın başqasında davamı, ölümsüzlük, əbədiyyət deməkdir.

Hər il iyun ayının 1-də uşaqlar günü qeyd edilərkən insanlar yalnız balalarının, körpələrinin, yəni konkret insanların bayramını etmirlər. Onlar eyni zamanda öz ümidlərini, arzularını bayram edir, gələcəyi salamlayır, həyatın daimilik qanununu alqışlayırlar.

Bizim qonşumuzda adi bir ailə yaşayır. Bu ailədə keçmiş nağıllarda deyildiyi kimi “ay parçası kimi bir oğlan uşağı böyüyür”, tumbul, qırmızıyanaq, qıvrıcaq saçlı, şirin danışığıqlı bir uşaq. Ondan soruşanda ki, “məni çox istəyirsən?”. O, məzəli bir uşaq ləhcəsiylə cavab verir: “İstəyirsən”.

Doğrudan da biz hamımız onu çox istəyirik. Amma biz onu yalnız bir totuq uşaq kimi, duzlu tələffüz edən bir körpə kimi sevmirik. O, həm də gələcəkdir. Ümiddir. Hamımızın qəlbində yaşayan xoşbəxt, dinc, müharibəsiz, mərəzsiz, firavan, gözəl bir sabah arzusudur.

Bizim ömrümüz həmişə günəşli günlər içində, həmişə baharda keçməyib. Çətin anlar da görmüşük, iztiraba, çətinliyə qatlaşdığımız vaxtlar da az olmayıb. Lakin bizim balaca qonşu, eləcə də dünyanın bütün uşaqları gözəl, işıqlı şəhərlərdə yaşayacaqlarsa, biz axşamlarımızın və gecələrimizin dərini çəkmirik, əgər onların ömrü həmişə

bahar olacaqsa, deməli, bizim çətinliklərimiz də, mübarizəmiz də, əməyimiz də hədəf getməmişdir. Əminik ki, belə də olacaqdır, biz əminik ki, balaca qonşu da, dünyanın bütün uşaqları da işıqlı gələcək-də yaşayacaq. Bu gün öz körpə beşiklərindən durub ilk addımlarını atdıqları kimi, bir gün insan zəkasının beşiyi olan yer kürəsindən qanadlanıb, kosmosda addımlayacaqlar.

Hər dövrün özünə görə adları var. Balaca qonşumuzun adı Azad-dır. İnsanın əzildiyi bir vaxtda – insanın mütiliyi, insanın gereksizliyi dövründə yeni doğulanlara Allahverdi, Allahqulu, Qızbəsti, Qızıyeter adları verirdilər. Bugünkü insanın Allah vergilərinə ehtiyacı yoxdur, o heç kəs qulu deyildir. O Azaddır. Biz heç bir insanı – oğlan olsun, qız olsun, həyatın, dünyanın qapısında: Yetər! Bəsdir! Qayıt! – nidalarıyla qarşılamırıq.

Biz körpələrimizi qəlbimizin şəfqətiylə, gülüşlərimizin mələhətiylə, əlimizin, beynimizin zəhmətiylə, sinəmizin istisiylə qarşılayırıq:

*Xırdacasan, məzəsən,
Sən hər güldən təzəsən.
Qurban olum o günə
Ayaq tutub gəzəsən.*

*Bala dadı – bal dadı,
Bala adam aldadır.
Yaxşısına mən qurban,
Pisi yənə bal dadır.*

Bu laylaları biz kitabdan oxumamışıq. Analarımızın səsi hələ də qulaqlarımızdadır. Bu laylaları nəsil-nəsil analar bir-birinə ötürmüşlər, bu laylaları nənələrimiz analarımıza çalmış, biz öz övladlarımıza demişik, sabah qızlarımız da nəvələrimizə oxuyacaqlar. Bu laylalar bizə əzizdir. Hər xalqın öz dili, öz mahnıları, öz laylaları ona daha əziz olur. Lakin hələ elə xalqlar, elə ölkələr var ki, laylaları belə azad deyil, orada hər şey, hətta ana laylası belə alış-veriş vasitəsidir. Mən mütə-rəqqi İslandiya yazıçısı Halldor Laksenssin “Satılmış layla” əsərini xatırlayıram. Adi bir qadının öz balasına oxuduğu sadə, gözəl layla estradalara satılır, yeyib-içib harınlaşmış varlıların bir gecəlik, beş gecəlik əyləncəsi olur. Qoy laylalar körpələrə qaytarılsın, qoy ana qəlbinin dərinliklərindən gələn bu məhəbbət və şəfqət səsi alver vasitəsi olmasın.

Qoy dünyanın bütün uşaqları, hansı ölkədə yaşayırsa-yasasın, hansı adı daşıyırsa-daşsın – hamısı balaca qonşum kimi azad olsunlar. Qoy onlar xoşbəxt böyüsünlər. Qoy onlar xoşbəxtlik üçün böyüsünlər. Onlar ümidirlər, onlar sabahdırlar.

QAYINANALAR DA GƏLİN OLUB

Müharibə illəri tanışlardan birinin cəbhədən qara xəbəri gəldiyini eşidib onun evinə getdim. Darısqal otaqda gəlin-qaymana baş-baş verib xısın-xısın ağlayırdılar. Uşaqlar duyuq düşməsin deyər, yavaş-dan, gileylənə-gileylənə ağlayırdılar. Ana oğlunun köynəyini bağrına basmışdı. Ölüm xəbəri tez yayılır. Qonşular eşidib gəldilər. Ana onları görəndə, “hər kəsin evində yarsız gəlini var, mən ona qurban” – deyib ağladı.

Müharibənin yarsız qoyduğu gəlinlər... Onların sayı-hesabı yox idi.

Sonralar 20-25 il ərzində mən bu ailənin dolanacağına diqqət yetirdim. Yeganə oğlunu itirmiş ana ilə sevgili ərinə, uşaqlarının atasını itirmiş cavan gəlin, dar gündə özlərini itirmədilər, böyük bir əzm və iradə ilə əl-ələ verib bütün çətinliklərə sinə gərdilər, uşaqları böyütdülər, oxutdular, hərəsini bir yana çıxartdılar. Dövlətin yardımı ilə şəhid əsgərin ailəsi təqaüdlə təmin olundu, üçotaqlı, işıqlı, geniş mənzilə köçdü. Qaymana vəfat edəndə böyütdüyü nəvələr onun cənazəsini çiynlərində apardılar.

Müharibə illəri bütün xalq ağır sınaq qarşısında vahid bir ailəyə çevrilmişdi. İnsanlar daha qayğıkeş və mehriban olmuşdular.

Çətin sınaq günlərində böyük iradə, fədakarlıq və necəbət göstərən, qayınanalarına oğlunu əvəz edən, uşaqlara həm ata, həm ana olan gəlinlər nə üçün dinc quruculuq dövründə, rahat və fərvan yaşadığımız günlərdə, bəzən qaynana ilə bir-birlərini başa düşmür, ümumi dil tapa bilmirlər?

Çingiz Aytmatovun “Ana tarla” əsərini xatırlatmaq istəyirəm. Tolqonaq ərinin və üç oğlunun cəbhədən qara xəbərini alır. Evdə cavan və göyçək gəlini Alimanla ikisi qalmışdır. Tolqonaq dərindən ağırlığına baxmayaraq, kolxozda briqadir işləyən ərinə əvəz edir. Aliman taxıl zəmilərində kolxozçu qızlarla bərabər işə çıxır. Hər ikisi kəndin qocalarını, körpələrini, cəbhədə vuruşan əsgər balalarını ac qoymamaq

üçün bütün qüvvələrini sərf edirlər. Bu sadə, zəhmətkeş qadınlar böyük səmimiyyətlə bir-birlərinə bağlanmışlar. Bir neçə günlüyə öz elinə gedən Aliman başa düşür ki, birçə gün də istəklili qayınanasından ayrı yaşaya bilməz. Bu ayrılıq gecəsində qayınananın da yatağına sanki qor dolur. Səhərcən yata bilmir, səhər tezden avtobusla qonşu kəndə, gəlininin dalınca gedəndə, gəlinə yolda rast gəlir. Aliman da qayınanasının yanına tələsir. Hər ikisi qucaqlaşır, öpüşürlər. Nəcəbətin, sədəqətin bu yüksək zirvəsi ən daş ürəkləri belə sarsıtmaya bilməz.

Yenə də ədəbi əsərlərdən birinə müraciət etmək istərdim. Keçən əsrin məşhur dramaturqu A.N.Ostrovski "Tufan" əsərində Kabanixa ləqəbli bir qayınana surəti yaratmışdı. Kabanixa köhnə feodal cəmiyyətinin adət və ənənələrini böyük bir ehtirasla qoruyub saxlamaq, cavanları da bu cəmiyyətin qeyri-insani qanunlarına tabe etmək, gəlini itaətkar qul görmək öz mindədir. Sevgili arvadının qüsurları və günahlarını bağışlamaq istəyən oğluna qarşı Kabanixa amansızdır. İradəsiz oğul anasının tabeliyindən çıxıb bilmir, cavan gəlin Katerina məhv olur.

Rus ədəbi tənqidi o zaman Katerinanı "zülmet səltənətində işiq şölesi" adlandırmışdı. O, doğrudan da zülmet içində bir nur idi. Orda məsələ gəlin-qayınana ziddiyyətlərində deyildi. Bu, ictimai ziddiyyət idi. Dünya görüşünün, əxlaq normalarının, köhnəlik ilə yeniliyin arasında gedən ictimai mübarizə idi.

Ailə xalqın, cəmiyyətin bir hüceyrəsidir, bu hüceyrə sağlam və gözəl olarsa, cəmiyyət də, xalq da sağlam və möhkəm olar.

Gəlin-qayınana arasında xoşa gəlməyən sözlər, atmacalar, kobud və qaba rəftar köhnəliyin, avamlığın, meşşanlılığın qaranlıqlarıdır. Gəlinə "yad qızı" damğasıyla soyuq münasibət bəsləmək, pisikdirmək, qohum-əqrəbasını saymamaq, yaxud qayınananın bəzən avamlıqdan, cəhalətdən doğan kəsirlərini qabartmaq kimi hallar ailə səmimiyyətinin növrəğini pozar, ailədə xoş bir ahəng yaranmasına mane olar.

Bəzən belə xoşagəlməz sözlər eşidirsən: "Filankəs erindən qorxmur, erindən qorxsa, qayınanasına hörmət edər". Qorxu, hörmət və məhəbbət doğura bilməz. Qorxu yalnız kin və kədər, nifrət hissi doğurur. Hörmət də, məhəbbət də qarşılıqlı münasibətlərdən doğan yüksək və nəcib hissdır. Hörmət və məhəbbət hissinin doğub yaşaması üçün əlverişli, münbit zəmin gərəkdir. Gözəl hisslərin yaşayıb çiçəklənməsi üçün zəmin olmadıqda, bu hisslər sönməyə gedər, kinə, kədərə çevrilər, soyuq və xoşagəlməz hallar yaranar. Deyərdim ki, pis gəlin,

yaxud pis qayınana yox, pis insan var. Pis adamlar isə hamıya qarşı bədxah olurlar.

Bir-birinin heysiyyətinə toxunmaq, bir-birinə yuxarıdan aşağı baxmaq, ürək sındırmaq, lovğalıq, kobudluq ancaq daxilən boş adamların, məneviyyəti kasıb və çürük adamların xüsusiyyətidir. Özündən razılıq, acı söz, kobud rəftar, lovğa və laqeyd davranış gərəksizdir, ziyanlıdır.

Aşıq deyişmələrindən birində deyilir:

*O nədir ki, gələr keçər,
O nədir ki, mələr keçər,
O nədir ki, dələr keçər,
Ağrısı çox, qanı olmaz?*

*O ömürdür gələr keçər,
O güllədir mələr keçər,
Yaman sözdür dələr keçər,
Ağrısı çox, qanı olmaz.*

Qoy, qayınanaların, gəlinlərin ürəyində "ağrısı çox, qanı olmaz" yalar olmasın.

Hörmətli qayınanalar! Yeni ailə şəraitinə düşən, təzə mühitə hələ yaxşı isinişib alışmayan, ata ocağı, ana qucağı üçün qərİbseyən cavan gəlinlərin keçirdiyi ruhi hallar gərəkdir sizə yaxşı belli olsun. Axı siz də bir zaman gəlin olmusunuz!

Əziz gəlinlər! Ananın həyatından oğlu silib atmaq mümkün deyil. İnsan qocalanda daha kövrək olur. Qayğıya, nəvazişə daha çox ehtiyac duyur. Mehribançılığınızı qocalardan əsirgəməyin. Axı siz də qocalacaqsınız, qayınana olacaqsınız.

İmamverdi Əbilovun "Azərbaycan qadını" jurnalının 1977-ci il 8-ci nömrəsində dərc olunmuş "Gəlinlər qayınana olur" adlı məqaləsini mən də oxudum. Bu məqalə ilə əlaqədar redaksiyaya gələn oxucu məktublarının bir hissəsi ilə də tanış oldum. İmamverdi müəllimə anaların əməyinə verdiyi yüksək qiymət üçün analarından təşəkkür edirəm. Bu məqalə eyni zamanda qadın-ananın şərəfinə deyilmiş bir himn kimi səslənir. Ana zəhməti böyükdür. Uşaqları böyüdüb boya-başa çatdırmaq, ananın həm borcu, həm də şərəfi isidir.

Yeni ailə quran gənclərin qayğı və nəvazişə ehtiyacı çox olur. Təzə ailəyə düşmüş təcrübəsiz gəlinlərin əskik işlərini, nöqsan və kə-

sirlərini şişirdib qonum-qonşuda danışmaqdan, keçdikləri böyük həyat təcrübəsi, bilik və bacarıqları ilə gəlinlərinə kömək eləsələr, qayınanalar daha yaxşı iş görmüş olarlar.

Gəlin-qayınana ziddiyyətləri ictimai ziddiyyətlər, olsa-olsa xırda məişət ziddiyyətləri ola bilər. İndiki qayınanalar orta hesabla götürsək, əlli-altmış yaşında qadınlardır. Bu qadınlar əmək adamlarıdır, onların çoxu ya işləyir, ya da dövlətdən təqaüd alırlar. Onların oğul və gəlin qazancına ehtiyacı yoxdur.

“Gəlinlər qayınana olur” məqaləsi ilə əlaqədar olaraq redaksiyaya gələn məktublar içərisində maraq və narahatlıq doğuran məktublar da var.

Bu məktublardan birində oxuyuruq:

“Qayınanam məni boşatdırdı. Dedi ki, oğluma öz qohumumu alaçağam, qohumum bizə canı yanar. Qohumunu aldı, bir ildən sonra onu da boşadırlar. Üçüncü bir arvad aldılar, yəqin ki, o da bizim kimi olar”.

Əziz bacım, sizə onu deməliyəm ki, burada məsələ yalnız pis qayınana məsələsi deyil. Bəlkə də bir çox başqa işlərdə anasının sözüne baxmayan oğul, nədənsə tez-tez arvad alıb boşamaq məsələsində itaətkar oğul olur, iradəsizlik göstərir. Belə adamları cəmiyyət ifşa etməli, töhmət etməli, şüuruna təsir göstərməlidir. Bu xüsusi məsələ deyil, ictimai məsələdir, pozğunluqdur. Belə adamlar yalnız alıb boşadıqları qadınları bədbəxt etməklə qalmır, eyni zamanda uşaqların həyatını şikəst edir, qəlbisimə böyüməsinə səbəb olur.

Uşaqlar normal həyat şəraitində böyüməlidirlər. Uşağın həm atası, həm anası olmalıdır. İndi elə asanlıqla atdığınız körpələr, böyüyüb yetişəndə, sizə “ata” deməyib rədd edəndə onlara “nanəcib” övlad kimi baxmağa haqqınız yoxdur.

Qayınanasından, er qohumlarından razılıq hissi ilə, məhəbbətlə yazanlar da az deyil. Bu məktubları oxuyanda insanda fərəh hissi oyanır, ürəyimiz bahar tərəvəti ilə dolur.

İnsanlara məhəbbət, qayğı, geniş dünyagörüşü olan qadınlar bir-birinə münasibətdə daha təmiz, daha saf, daha bəllur hisslərlə yaşamağı bacarırlar, o zaman həyat da gözəl olur.

SAĞLIQLA QAL, YAXIN QONŞU!

Moskvadan bizi Türkiyəyə yola salan bir dostumuz “gələndə qərənfil getirin”, – dedi. Dostumuzun arzusunu unutmamışdım. Biz Ankaranı tərk edib “Esen boğa” aerodromuna doğru yola düşəndə Türkiyənin qərənfilləri hələ yuxuda idi. Üfəkdən görünən ilk qızartılar şəhli qərənfilləri oyatmağa gedirdi. Türklər lələyə gəlincik, yasəmənə ley-lək deyirlər. Asfalt yolun hər iki tərəfində yaşıl otlar və taxıllar arasından boylan lələ-gəlinciklər bizə sanki salam göndərir, qara-qırmızı başlarını sübhün həzin nəsimi altında yırğalayır. “Esen boğa” aerodromuna maşınla bizi Arif Heydərov gətirdi. Arifin nəzakətli bir diplomat və istiqanlı bir adam olduğu gözümə qəyməmişdi. O bu şəhərin, bu gözəl ayrılıq şəhərinin poeziyasını duyaraq – baxın, nə gözəl şəhərdir, – dedi. Doğrudan da şəhərin çox təmiz gözəlliyi vardı. Belə həzin bir şəhərdə dostlardan, əzizlərdən ayrılmaq çətin idi. Türk yazıçısı Rəşad Nurinin sözlərini xatırlayıram: insan yaşadığı yerlərə, bərabər bulunduğu insanlara görünməz tellərlə bağlıdır. Ayrılıq zamanı bu tellər gərilir, qopar, kaman telləri kimi sızlamağa başlarlar. Təyyarə meydanına addımladığım zaman ürəyimdə bu gərilib qopan kaman tellərinin acı sızıltısını duydum. Əlvida, Türkiyə, yaxın qonşu, sağlıqla qal! Yamacların, düzlərin həmişə lələ-gəlinciklərlə dolu olsun, ley-lək-yasəmənlərin həmişə ətir saçsın.

Dünyada insanın xoşbəxt yaşaması üçün əsas şərtlərdən biri də qonşu ilə münasibətdir. Şəhər-şəhər evdən çıxıb işə gedəndə pilləkəndə üz-üzə gəldiyiniz qonşu gülürsə sizə – sabahınız xeyir, deyib, hal-əhval soruşsa evdən qanıqara çıxmış olsanız belə, könlünüz açılır, dodağınıza xoş təbəssüm qonar. Əgər bu sadə həqiqəti böyük siyasət aləminə keçirsək, demək olar ki, yaxın qonşularla münasibət yaxşı olsa, xalqlar da qorxusuz və rahat yaşar, dinc bir əhval ilə qurar, yaradar.

Təyyarədə türk şairi Fazıl Hüsni Dağlarca bizimlə bərabər uçurdu. O, Moskvaya, Puşkinə həsr olunmuş poeziya yığıncaqlarında iştirak etmək üçün gedirdi. İstanbulda yazıçı Oktay Akbal gəlib bizi Hüsni Dağlarca ilə görüşə apardı. Fazıl Hüsni'nin ağ sarayda “Kitab” adlı kitab mağazası var. Biz oraya getdik, lakin “Kitab” bağlı idi. Dağlarca Moskva səfərinə hazırlaşdığı üçün mağazanı bağlamışdı. Şair bu “Kitab”da sərgilər düzəldir, təzə şeirlər yazıb vitrine qoyur, şairlər buraya toplaşır şeir oxuyurlar. “Kitab” bir növ poeziya klubudur demək olar.

Hər xalqı başqa xalqdan ayıran ümumi bir cəhət olur. Məndən soruşsalar ki, türklərin bu xüsusiyyəti nədir? Nəzakətdir – deyərəm. Şirin dilli, mehriban təbiətli, xoş rəftarlı, qonaqpərvər xalq. Türkiyəyə keçənlik səfərimizi İstanbuldan başladıq. Birinci diqqətimi cəlb edən bu nəzakət oldu. Kobud bir söz, köntöy bir hərəkət, bədərftar görmək mümkün deyildi. Otellərdə, yeməxanalarda qadın xidmətçiyə rast gəlmək olmaz. Burada cəld və iti işləyən cavan oğlanların rəftarı xoş, üzü gülərdir. Əvvəlcə mənə elə gəldi ki, Avropa ilə təması olan, daha doğrusu, bir qolu Asiyada, bir qolu Avropada olan bu şəhərin mədəni və xoş davranışı, xoş rəftarı Avropa mədəniyyətindən gələn bir cəhətdir. Lakin sonralar ölkənin içərisinə, dərinlərinə getdikcə başa düşdüm ki, bu xasiyyət mənbəyini xalq arasından alır, köndlərdən, qəzalardan böyük şəhərlərə gələn bir keyfiyyətdir. Otelə işləyən cavan oğlandan xəbər aldım: – Əhməd, nerəlisən? – Erzincandanım, xanım efendi. – Yusif, sən nerəlisən? – Erzurumdanım, xanım efendi.

Axşam olanda “iyi gecələr, xeyirli gecələr”, yola çıxanda, “İyi yolçuluqlar”, ayrılanda “gülə-gülə”, “xoşça qalın”, “Allaha ismarladım” tez-tez eşitdiyimiz sözlər idi. Şəhərlərarası yollarda “xoş gəldiniz”, “səlamətlə”, “iyi yolçuluqlar” və başqa bir çox xeyirxah sözlər iri hərflərlə yazılıb asılmışdı. Ağzı xeyir-dualı, üzügülər, xoş rəftarlı xalqın nəzakət fitri və təbii xüsusiyyətidir.

“Esen boğa” aerodromunda maşınla Ankaraya girdiyimiz zaman şəhər axşam işıqlarını yandırmışdı. “Bulvar Palas” otelində yerləşdikdən sonra, şəhərin axşam mənzərəsinə tamaşa etmək üçün şəhərə çıxdıq. Ankara təpələrlə əhatə olunmuş çox böyük vadidə yerləşir. Şəhərin işıqları vadidən qalxıb bu təpələrin üstünə dırmaşır, təpələri də aşib keçirdi. Çankayaya qalxıb ordan şəhəri seyr edədik.

Ankarada olduğumuz ilk günlərdə bir axşam doktor Birsən xanım bizi evinə qəhvə içməyə dəvət elədi. Onun dördotaqlı mənzili sadə və incə zövqlə düzəldilmişdi. Burada lazımsız, gereksiz şeylər, bayağı və ucuz modalı bəzək-düzək görmək mümkün deyildi. İş otağında işgüzar bir adamın özü üçün yaratdığı iş şəraiti nəzərə çarpırdı. Yazı masası, masanın arxasında kitab rəfləri, təbiətə aid ingilis, alman və türk dillərində çoxlu kitablar, yuxarı qatda insan kəlləsi. Otağın başqa guşəsində, doktorun işdən yorulanda dinlədiyi musiqi valları Bax, Beethoven, Şopen, lentə yazılmış Azərbaycan musiqisi... Birsən bizi gülər üzlə qarşıladı. Əynində qırmızı qərənfil rəngdə paltar, boynunda sədəf muncuq vardı. – Nə gözəl bəzənmişən, doktor, – dedim.

– Sizin üçün süslənmişəm, – deyər gülüb mənə qucaqladı.

Qonaq otağına keçib təzəcə kreslodə oturmuşduq. Telefon zəng çaldı. Birsən dəstəyi götürüb danışmağa başladı, üzü ciddi bir hal aldı. Telefonla – indi gəlirəm, – dedi, dəstəyi asıb cəld plajını geydi, bizdən üzr istəyib sürətli addımlarla pilləkəndən aşağı qaçdı. Pəncərədən onun dalınca baxdım. Qapıda hazır dayanmış fildisi rəngli maşına mindi, ağəlclikli əlləri ilə mənə vida işarəsi edib maşının rulundan yapışdı. Gənclik cəldliyi ilə sürüb getdi. Yuxarıda, yasəmənli yamacın başında Mustafa Kamal Atatürkün Anıt qəbri görünürdü. Qaranlıqda Birsənin ağ göyərçin kimi çırpman əli bir daha göründü, sonra yox oldu. Birsən cərrah, həkim-onkoloq idi. Onun əri də həkim idi. O bizi məşğul etmək üçün musiqi çaldırır. – Birsən tez qayıdın – deyirdi. – Gündüz əməliyyat apardığı xəstənin halı bir az qarışıb, onsuz da keçərdi, xəstəxanada növbətçi həkim var. Birsən xəstələrində çox diqqətlidir. Onun bu xasiyyətini bildikləri üçün gecə-gündüz, nə zaman olsa, çağırırlar, yox, deməz, gedər, – dedi.

Sonra doktor bizə türk qəhvəsi bişirib gətirdi. Biz zarafatla: indi sizi də çağırırlar, siz də gedərsiniz, – dedik. Gənc doktor gülüb – getmərim, – dedi. Həkimlik sənəti ən humanist peşədir. Bu gənclərin insan həyatı uğrunda belə fədakarlıqla çalışmaları bizi sevindirirdi. Hər ikisi çox gənc idi, buna baxmayaraq məsuliyyət hissi, yüksək hazırlıq və həssaslıq bu gənclərə hörmət hissi oyadırdı.

Pəncərənin qabağında dayanıb Birsənin dalınca xeyli baxdım. Qarşı yamacdan güclü yasəmən ötri gəlirdi. Nədənə keçənlik səfərimiz zamanı İzmir şəhərində gördüyüm gənc qızları xatırladım. Doktor musiqi vallarını çevirirdi. Musiqi bəzən insanı çox uzaq xatirələrə aparır, yaddan çıxmış həyat səhnələrini yeni bir qüvvətlə insanın yadına salır.

İzmire Egey dənizinin incisi deyirlər. Bu şəhər doğrudan da incidir. Bir gün ərzindəki tanışlığımız zamanı bu şəhərin gözəlliyinə heyran olduq. Yaşadığımız “Büllur” otelinin qabağında şəhər parkında ümumdünya yarmarkası üçün hazırlıq gedir, pavilyonlar tikilib başa çatdırılırdı. Sovet pavilyonuna tamaşa etdik. İzmirin yüksək yerlərindən birində yerləşən caməyə getdik. Camenin qapısında ayaqqabılarımızı çıxarıb içəri girdik. Ders otağına daxil olduq. Sıra-sıra kürsülərdə qız uşaqları oturub molla dersi keçirdilər. Sınıfda xəritə, yer kürəsi və başqa fizika-coğrafiya elmlərinə aid cisimlər də var idi. Türkiyədə ruhani məktəblərdə ecnebi dil də öyrədirlər.

Dersə mane olmamaq üçün sinifdən keçib camenin içinə girdik. Burada məktəbin şagirdlərindən bir neçə qız uşağı camenin içini silib-süpürməklə məşğul idi. Onlar müasir vasitələrdən istifadə edib elektrik tozsiləni ilə işləyirdilər. Bizi görüb yanıma gəldilər. Başları yaylıqla bağlı olan bu qızların sir-sifətindən şeytanlıq yağırdı. Gələcəkdə bunların molla, hacı-xacə olacaqlarına adam heç inana bilmirdi. Bu sağlam, qırmızıyanaqlı kəndli qızlarına çoxuşaqlı ana olmaq, dana-buzov bəsləmək, gül yetişdirmək, bağ-bostan becərmək, canlı həyatla əl-ləşmək, gülmək, sevinmək, hər şey, hər şey yaraşır, amma bu dünya sevinclərindən əl çəkib, o dünya nemətlərinin təbliğatı ilə məşğul olmaq heç yaraşmırdı. Qızlardan birisinə:

- İsmi nə? – dedik.
- Kəzbandır, – dedi.
- Mənimki Fatimə.
- Mənimki Nurtacdır.
- Mənimki Birgül.
- Mənimki Gülsən.
- Mən Aişəyim.
- Hansınızın adı gözəldir? – deyə qızlar bir-bir qımışmağa başladılar.
- Hamınızınkı gözəldir, özünüz də gözəlsiniz, adınız da!..

Qızlar nə isə aralarında pıçıldayıb gülüşdülər. Ürəyimdə – yaman da sizdən molla olar, – deyə düşündüm.

Birsen Norveçdən bir ay əvvəl qayıtmışdı. Bir il orda həkimlik təcrübəsi keçmişdi. Bütün öyrənib bildiklərini xalqın xeyrinə, sağlamlığına işlətməkdə canını əsirgəməirdi. Onu çox sevdim. İşgüzarlığı, həssaslığı və ciddiliyi məni valeh etdi.

Ankaradan ayrılarkən könlümdə bu Ankara qərənfiliinin hərərətli və mehriban xəyalını getirdim.

Bir gün axşam biz Ankara – “Ho” – yeni “Halk oyunları” teatrında Erol Toyun “Pir Sultan Abdal” pyesinə tamaşa edədik. Səhnədə üç aşiq oturmuşdu. İkisi səhnənin kənarında, birisi ortada. Onlar tambur çalib oxuyur, türkülər söyləyirdilər. Sonra aşiqlər çəkilib gedir, aşiqlərin oxuduğu türkülər mövzusunda səhnələr göstərilirdi. Bu əsər XV əsrdə yaşamış türk şairi Pir Sultan Abdalın həyat və mübarizəsini təsvir edən bir səhnə əsəri idi. Aşiqlərin oxuduğu gözəl şeirlər mənə bu şairə maraq oyatdı. Pir Sultan Abdalın həyatı çoxdan bəri xalq dastanına çevrilmişdir. Bu gün də canlıdır, yaşayır və sevilir.

Xalq oyunçuları teatrının bu şairin həyatından bəhs edən bir pyesi tamaşaya qoyması təsadüfi deyil. Pir Sultan Abdal haqqında əfsanə çox müasirdir, bu günlə səsleşir. Əfsanənin qısaca məzmununu yazmaqda oxucuları pyesin məzmunu ilə də tanış etmiş olaram. Əlbəttə, əfsanə eyni ilə köçürülməmiş, müəllif tərəfindən xeyli işlənmiş və axırı dəyişdirilmişdir.

Real, mübariz, eyni zamanda incə və kövrək şeirləri, mərd həyatı və mübarizəsi ilə xalq arasında bu gün də yaşayan şairin dastana dönmüş həyatı belədir. Deyilənə görə, Pir Sultanın nəslı Yəməndən gəlmişdir. Özü Sivasın Banaz kəndində doğulmuşdur. Pir Sultan Səfəvilər tərəfindən Osman oğulları əleyhinə təşkil edilmiş yetmiş adamdan ibarət olan dəstəyə başçılıq etmiş, üsyan hərəkətinə qoşulmuş Xəzər Paşa adlı bir osmanlı vəziri tərəfindən Sivasda asılmışdır. Rəvayətə görə, həmin Xızır Paşa əvvəlcə ələvi olan Sufilər kəndindən imiş. Pir Sultanın muridlərindən olmuş, yeddi il onun yanına gəlib – Pirim, mənə kömək elə, İstanbula gedim, böyük rütbə sahibi olum, – demişdir. Pir Sultan – Xızır, vəzir olsan, gəlib məni asarsan, – demiş.

Xızır İstanbula gəlir, rütbələr qazanır, yüksəlir, nəhayət, Paşa olub Sivasda təyin edilir. Sivasda gəlincə ilk işi Pir Sultanı axtarmaq və onu hüsuruna çağırtdırmaq olur. Ona yemək təklif edir. Pir Sultan – Xızır, sən xəyanət etdin, mən sənin çörəyini yemərəm, – deyir. – İtlərin də sənin çörəyini yeməz.

Həyətdən iki iti səsləyir, itlər qaça-qaça gəlirlər, itlərin qabağına yemək atır, itlər yeməyib gedirlər.

Xızır Paşa qəzəblənir, Pir Sultanı torpaq qalaya saldırır. Bir müddət sonra yenə çağırtdırır deyir: üç şəer söylə, içində şahın adı olmasın, səni bağışlaram. Pir Sultan söylədiyi şeirlərdə şahın adı çəkilir. Xızır Paşa Pir Sultanı asmağı əmr edir. Şair dar ağacına gedərkən şeir söyləyir. Pir Sultan asıldıqdan sonra, ertəsi günü qəhvəxanaya yığışanlardan birisi: Xızır Paşa Pir Sultanı asdırdı, – deyir. Bir başqa adam: ola bilməz, – deyir, – mən onu bu sabah – Koç Pısar yolunda, səyfi belində gördüm. Bir başqası, – Mən onu Malatya yolunda, Qardaşlar aşırımında gördüm. Bir başqa adam: mən onu Yenihan yolunda, Tavra boğazında, filan yerdə, filan yerdə gördüm, – deyir.

Bu işə çaş-baş olan adamlar yığılıb dar ağacının yanına gəlirlər. Gəlib görürlər ki, dar ağacından Pir Sultanın çuxası (xırkası) asılmışdır. Özü isə yoxdur. Pir Sultan asıldıqdan sonra dar ağacından düşür, yola çıxır. Dalınca casuslar düşür. Şair Qızıl İrmak körpüsündən keçir.

“Gəl körpü” deyir, körpü suya batır, onu təqib edənlər bəri yanda qalırlar. Pir Sultan şeirlərindən birində deyir: “Pir Sultan ölür, dirilir. Pir Sultan Xorasana getmiş, ordan Ərdəbilə keçmiş, orda vəfat etmiş və basdırılmışdır”, deyirlər. Deyilənə görə, Pir Sultanın üç oğlu və bir qızı varmış, qızı şair təbiətli olmuşdur. Bu şerin Pir Sultanın qızının olduğu güman edilir:

*Uzundu, üsuldu dədəmin boyu,
Yıldızlar yaylası Banazdır göyü,
Yaz bahar ayında bulanır suyu,
Sular ağlar-ağlar, Pir Sultan deyə.*

*Pir Sultan qızıydım mən də Banazda,
Qanlı yaş axıtdım baharda, güzdə¹.
Dədəmi asdılar qanlı Sivasda,
Dar ağacı ağlar, Pir Sultan deyə.*

*Kəməndini atdım, dara dolaşdı,
Kafirlərin əli qana bulaşdı.
Qoyun gəldi, quzuları mələşdi,
Qoçlar da ağlaşır, Pir Sultan deyə.*

“Ho” teatr kollektivinin çox uzaq keçmişdə yaşayıb-yaratmış bir xalq şairinin, xalq qəhrəmanının əfsanəvi həyatına müraciəti, mübariz bir şair surətinin yenidən canlanması bu gün də çox-çox aktualdır. Xalq arasından çıxmış, rütbələri, mənəbləri artdıqca xalqdan aralanmış, kütləşmiş, zalım və insafsız olmuş, xalq arzu və ehtiyaclarına tamamilə biganə olmuş mənəblə sahiblərinə Xızır Paşa surəti ibrətamiz bir nümunədir.

Səhnənin ortasında Pir Sultan əyləşmiş, bir dəstə oğlan və bir dəstə qız onun dediyi şeirləri xorla təkrar edirlər:

*Qalxın, canlar, bir olalım
Münkirə qılınc çalalım
Yoxsulun haqqın alalım.*

Qadın və kişi xorunun birlikdə təkrar elədiyi bu sözlər səhnədən xüsusi bir qüvvətlə səslənirdi. Tamaşanın başqa bir şəklinə üzü yaşmaqlı utancaq bir kəndli qızı görünür. Bu, şairin sevgilisidir. İctimai ədalətsizliyə, haqsızlığa, zorakılığa qarşı cəngavər olan şair, gözəllik, incəlik, məhəbbət qarşısında diz çökür, səcdə qılır. O, sarı tamburunu döşünə sıxıb incə-incə türkü söyləyir:

*Türlü donlar geyər, güldən nazikdir,
Bülbülə cur etmə, ey gül, yazıqdır.
Çox həsrətin çəkdim bağrım əzikdir,
Gülə-gülə gəlir canlar pərisi.*

*Bənim uzunboylu salan çinarım
Ürəyimə bir od düşdü, yanarım,
Qibləm sənə, üzüm sənə dönərim,
Məhrəbimdir, qaşlarının arası!*

*Pir Sultan Abdalım, yüksək uçarsın,
Salamsız, sabahsız, gəlib keçərsin.
Dilbər, məhəbbətdən niçin qaçarsın,
Böyləmidir yolumuzun tirsəsi?*

Başqa bir eşq şerində özünü sevgilisinə tutub oxuyur:

*Bu gözəlin aşiqiyəm, ağalar,
Onun üçün daşa dutar es bəni.
Gündüz xəyalımda, gecə düşümdə¹.
Qumdan quma savuruyor yol bəni.*

*Reyhanını devşir-devşir dəstələr,
Mən dəliyəm, ögüd verib past elə.
Düşmanımı əl yanında dost elə,
Bir gecəcik mehman elə sor bəni.*

*Ağ gül olsam, ağ yanağa soxulsam,
Güləb olsam, ağ yüzünə saçılısam,
Gedən olsam, bazarlarda satılısam
“Köləm” deyə ağ sinəmə al bəni.*

*Pir Sultan Abdalım, qəmzəsi okdur,
Həzəran sinəmdə yaralar çoxdur.
Mənim sənədən özgə sevdiiyim yoxdur
İnanmazsan, ol Allaha sal bəni!*

Uzaq keçmişin bu məğrur mübarizi və incə rübablı aşığı, ilahiyatdan, o biri dünya nemətlərinin tərənnümündən çox uzaq olan real

¹ Güz – payız

¹ Düş – yuxu.

varlıqla yaşayan, mühitinin nəbzini tutmağı bacaran, mühitinin havası ilə tənəffüs edən bir sənətkardır.

O, ağaclara, quzulara şeir deyər, quzusunu qurd aparmış qoyunun halına yanar.

*Dərəyə aşağı gedər qurd izi,
Qurd ağzında gördüm bir körpə quzu.
Sevərsən mövlayı, ağlatma bizi,
Gəl, qoyun, mələmə, vaz keç quzundan.*

Ağacları seyr edərkən aldığı təəssüratı belə ifadə edir:

*Çiçək açar, domru-domru dal verər,
Kimi uzar, bir-birinə əl verər,
Kimi meyvə verər, kimi gül verər,
Quşlar üstündə dillənər ağaclar.*

Kəndlinin ən yaxın köməkçisi olan öküzü də yaddan çıxarmaz.

*Öküzün damım alçacıq yapın,
Yaş qoman¹ altına quruluq səpin.
Qoşumdan qoşuma gözlərin öpün
İracbərlər, xoşca tutun öküzü.*

Pir Sultan Abdal tutduğu yolun haqq yolu, ədalət yolu olduğuna inanan bir sənətkardır. Onu asmaq, kəsmək istəyən, hədə-qorxu gələn paşalara, sultanlara meydan oxuyur, gələcəyə böyük inam bəsləyir:

*Göğəribən mən də bostan olarsam,
Ellərin dilinə dastan olarsam,
Qara torpaq, səndən üstün olarsam,
Mən də bu yayladan şaha gedərəm.*

“Ho” teatrının binası çox dərin, anbar kimi bir yerdə yerləşmişdir. Tamaşa zamanı adamın ürəyi darıxır, hava çatışmır. Buna baxmayaraq salon ağzına kimi doludur, boş yer yoxdur. Teatrın aktyor kollektivi fədakar adamlardır. Başda rejissor Umur Buğay olmaqla bu kollektiv çətin şəraitdə böyük işlər görür. Pir Sultan Abdal rolunda çıxış edən aktyor Tuncer Nəsmioğlu, Xızır Paşa rolunda Cəlal və bütün kollektiv bu əsərdə müvəffəqiyyətlə çıxış edir. “Ho” teatrı İstanbulda da tamaşalar verir. Teatrın kollektivi bütün işləri özü görür, bütün işləri özləri idarə edir.

¹ Qoman, yeni ayın.

Tamaşa bitdikdən sonra teatrı tərk edərkən gözəl bir şairin həyatı ilə tanış olduğum üçün sevinirdim, həm də çətin şəraitdə çalışan istedadlı və fədakar aktyor kollektivinə böyük rəğbət hissi duyurdum.

Tamaşadan qayıdandan sonra uzun zaman yuxuya gedə bilmədim. Nədənə uşaq vaxtı yaylağa getdiyimiz Gəncə dağları, Xaçbulaq, Ağbulaq, Muşavak, Pir Sultan dağını xatırlamağa başladım. Kim bilir, bəlkə dar ağacından qurtarandan sonra Pir Sultan Abdal Gəncə yaylaqlarına qədər getmiş, bu dağ da onun adı ilə bağlanmışlar. Şeir üçün, sənət üçün şahların, sultanların qoyduğu sərhədlərin nə əhəmiyyəti ola bilər? Sənətkar və sənət əsəri ən yüksək zirvələri belə aşıb keçmək qüdrətinə malikdir. Bəlkə Pir Sultan şair Gəncə aşığılarının məclisində Pir Sultan dağının qonağı olmuşdur. Kim bilir?

Səhər Rəsul ilə birlikdə sovet səfərxanasına getdik. Arif Heydərovla görüşdük. Rəsul Ariflə yuxarı mərtəbəyə qalxdı. Mən Arifin iş otağında qaldım. Qapıdan çıxarkən Arif qəzet və jurnalları göstərərək: – Darıxmayın, bunlara baxın, – dedi. Gözüm ərəb əlifbası ilə basılmış tanış bir kitaba sataşdı. “Molla Pənəh Vaqif” ...Əzizim, xoş gördük, sən Türkiyə torpağına xoş gəlmisən, o gün olsun ki, Sabir gəlsin, Mirzə Cəlil, Mirzə Fətəli Axundov gəlsin bu ölkəyə... Hər cürə kitabla dolu olan kitab mağazalarında yeriniz elə görünür ki!.. “Vaqif”i götürüb vərəqləməyə başladım. Dünya nemətlərini, həyat zövqünü, gözəlləri tərənnüm edən şair, al yanaqlı, ağ buxaqlı, mina gərdənli, sürəhi boylu gözəllərin vəsfindən doymayan şair, hansı mənəvi sarsıntılar nəticəsində bu “Görmədim” şerini yazdın? “Heç birində əqibət bir zövqi rahat görmədim”. Əlbəttə, əzizim “alilər xaki məzəllətdə, dənilər mötəbər” olan bir zamanədə, şair üçün belə şikayətli, gileyli, küskün olmamaq mümkün olan şey deyildi.

Qapı açıldı, Rəsul Azad Şerifovla gəldi. Azad bizi maşınla otelə apardı. Otelin qabağında bir neçə adam dayanıb bizi gözləyirdi. Tanış olmadığımız bu adamlar bizə yanaşıb görüşdülər, hal-əhval soruşdular. Əlli-altmış ildən bəri vətəndən ayrı düşmüş bu adamlarda Azərbaycana olan maraq və məhəbbət böyük idi. Onların arasında çox gənc bir oğlan var idi. O, Türkiyədə doğulmuş azərbaycanlı gənclərdən idi. Keçən il turist kimi Bakıya gəlmiş, bakılı gənclərlə dost olmuşdu. Bu gənc bizim yanımda vurnuxur, sözlü adam kimi nə işə bir şey demək istəyirdi. Mən onu yanıma çağırdım: – Bala, sən sözlü adama oxşayırsan, nə sözün var, de, çəkinmə, bəlkə, Bakıda qohum, ya

dostların var? – dedim. Oğlan qızardı, gözlərini aşağı dikdi, sonra utana-utana: – Bəli, – dedi. – Sizə bir-iki sözüm var. Mən onunla ayrıca bir masanın başında oturdum. O, keçənlikli gəlişində bir bakılı qıza vurulduğunu və onunla evlənmək istədiyini söylədi. Mən Füzulinin misralarını xatırladım:

*Nə müşkül dərd olursa, bulunur aləmdə dərmanı,
Nə müşkül dərd imiş eşqin ki, dərman etmək olmaz.*

– Oğul, gənclər arasında belə hallar çox olur. Bəlkə də keçəri haldır? O qızı anasından, vətənindən ayıraraq buraya gətirmək doğru olarmı?

– Bir ildir, o qızı görəndən bəri rahatlığımı itirmişəm, unuda bilmirəm, həmişə onu düşünürəm, – dedi. Mən nəsihətamiz tonda uzun bir nitq söylədim, amma nitqim özümün də xoşuma gəlmədi.

Atatürk orman ciftliyi Ankaranın on kilometrliyində gözəl bir parkdır. Vaxtilə boş bir sahə olan bu yerdə deyilənə görə Atatürk bir ağacın ekilməsində özü iştirak etmiş, gənclər üçün gözəl istirahət və eyləncə yeri düzəltdir. Burada hündür, kölgəli ağaclar, sarmaşılıqlı çardaqlar, gül-çiçək xiyabanları, üstü əlvan şəmsiyələrlə örtülmüş dondurmaxanalar, yeməxana, estrada səhnəsi, tamaşaçılar üçün sandalyalar vardı. Hər tərəf tərtəmiz, səliqə ilə silinib süpürülmüşdü. Orman ciftliyi parkında xeyli gəzdik, sonra heyvanat parkına getdik.

Heyvanat parkı hündür ağaclar arasındakı bir sahədə yerləşmişdi. Şələquyruq tülkünü görəndə bugünkü “Ak baba” jurnalındakı bir şəkil yadıma düşdü. “Ak baba” Türkiyənin satirik məzhəkə jurnalıdır. Burada məşhur dövlət başçılarından birisinin karikaturası çəkilmişdi. Başında yeddi tülkü baş-başa verib dayanmışdı. Şəkilin altında bu sözlər yazılmışdı: “Filankəsin başında yeddi tülkü dolaşar, quyuğu bir-birinə dəyməz”.

Quşlar olan hissədə diqqətimi tovuz quşları cəlb elədi. Bizim görməyə alışdığımız əlvan rəngli quyuğu bərq vuran gözəl tovuz quşlarına nədənsə mehəl qoyan yox idi. Hamı bir tərəfdə öz gözəlliyinə əmin bir təvri ilə cövlan edən bir cüt dümağ tovuz quşuna baxırdı. Onlar toy gecəsi ağ geyinmiş bəzəkli, zərif gəlinlərə bənzəyirdilər. Mən heç belə tovuz quşu görməmişdim. Rəngli tovuz quşu əlvan quyuğunu gah yelpazə kimi açır, gah da yığb bağlayırdı. Elə bil “Gözəl mənəm, mənə baxın” deyirdi. Lakin hamı ağ tovuz quşlarına baxırdı. Onlar diqqət mərkəzində idilər. Demək olar ki, gözəllik və orijinallıq üz-üzə gəlmişdi.

Ankara kediləri də (pişikləri) xeyli maraqlı idi. Pişiklər qar kimi ağappaq idilər. Bu pampıq pişiklərin gözüünün hərəsinin bir rəngdə olduğu aşkar görünürdü. Havada çox sürətlə mayallaq vuran meymunlar hər yerdə olduğu kimi, burda da, çevik və məzəli idilər. Balıqlar və ilanlar qapalı binada saxlanılırdı. Mən oraya girmədim, ilanlara baxa bilmirəm.

Parkdan şəhərə qayıdıb “Ankara” kinoteatrına getdik. Burada “Ruslar gəlir” adlı ingilis filmi göstərilirdi. Zərafət kimi çəkilmiş bu film əslində mənalı bir əsər idi.

Okeanda bir sovet gəmisinin maşın hissəsində bir detal işdən çıxır. Onu əvəz etmək lazımdır. Gəminin kapitanı durbinlə baxıb ətrafda bir qara axtarır. Bu halda ada görünür, gəmi adaya yan alır, dənizçilər adaya çıxıb lazım olan hissəni axtarmağa gedirlər. Milçəkdən fil qayırmağı bacaran adamlar, xüsusən qadınlar bir an içində adaya xəbər yayırlar ki, “ruslar gəlir”, ruslar havadan paraşütlə töküldülər, sualtı qayıqla adaya desant çıxardılar, ruslar hər yanı tutdular. Xəbər bir an içində bütün adanı dolaşır, böyük bir iğtişə səbəb olur. Adamlar özlərini itirmiş halda çıxış yolu axtarırlar. Köhnədən qalıb pas atmış qılınclar, silahlar işə düşür, kimi paya götürür, kimi daş götürür, hamı adanı mühafizə etməyə hazırlaşır. Bütün bu hadisələr çox gülməli şəkildə verildiği üçün tamaşaçılar bütün film boyu gülürlər. Vuruşlara tamaşa etmək üçün adanın uşaqları da çırpınır, yer axtarır, kilsənin qülləsinə dırmaşırlar. Beş-altı yaşında bir uşaq yuxarı dırmaşmağa can atarkən əli üzülür və kilsə divarındakı asqıya ilişib qalır. Qızıışmış izdiham, uşağı təhlükədə görüb hər şeyi unudur. Cəmisi yeddi-səkkiz nəfərdən ibarət olan rus dənizçiləri də onlara qoşulur, insanlardan canlı nərdivan düzəldib kilsə qülləsinə qalxırlar, gənc rus dənizçisi ən yüksək zirvəyə qalxıb uşağı xilas etməyə can atır. Uşağın anası və başqa qadınlar həyəcan içindədirlər. Rus dənizçisi paltarlarından mis-mara ilişib havadan asılı qalmış uşağı qucağına götürür. Hamı sevinir, hamı əl çalır, uşağın həyatı xilas olunmuşdur.

Bir-birinin qanını tökməyə hazır olan adamlar bəşəriyyətin gələcəyi olan uşağın həyatını qorumaq əzmi ilə birləşir, dostlaşır, qucaqlaşb bir-birlərini təbrik edirlər.

Rus gəmisi motorunu düzəldib yola çıxır, ada əhalisi xırda qayıqlara minib dostları gül-çiçəklə dənizdə müşayiət edirlər. Bütün bu hadisələrin fonunda adalı bir qıza rast gəlib onunla seviməyə başlayan

sarı saçlı rus oğlan da sevişdiyi qızdan ayrılır, hamı ruslara əl edib məhəbbətlə yola salır. Film həm mənalı, həm də istedadlı kollektiv tərəfindən yaradılmış olduğu üçün maraqla baxılır.

Axşam biz yenə xalq oyunçuları teatrında “Tənəkə” pyesinə baxdıq. “İncə Məmməd” romanı ilə bizdə maraq oyatmış yazıçı Yaşar Kamalın pyesinə tamaşa etməyə həvəslə getdik. Yenə həmin boğucu havası olan binaya, küçənin səthindən xeyli pilləkənlə aşağı, dərinlərə endik. Tamaşa salonu yenə də dolu idi. Nəfəs almaq mümkün deyildi. Hava çox ağır idi. Bu şəraitdə aktyorlar gündə bir neçə dəfə tamaşa göstərməli olurlar. Hər dəfə də salon dolu olur. Günün aktual mövzularına toxunmaq, realist boyalarla işləmək, canlı insan xarakteri yaratmaq, həyat səhnələrinin rəngsiz, boyasız təsviri, çılpaq həqiqət tamaşaçını bu teatra cəlb edir. Romantik bir vüsetlə əfsanəvi xalq qəhrəmanı “İncə Məmməd” yaratmış müəllif bu dəfə həyatın lap alt qatlarına enir, xalq fəlakətini, açlığın, səfalətin acı lövhələrini yaradır.

Fikrət İmraklı universitetin məzunudur. Humanistdir, xeyirxahdır, dünya mədəniyyətinin məşhur nümunələri ilə tanışdır. Tanımadığı, bilmədiyi yalnız türk kəndlisi və onun həyatıdır. Müəllif əsərinə Atatürkün cümhuriyyətin ilk günlərində söylədiyi bu sözləri epigraf götürmüşdür: “Aydınlarımız bəlkə bütün dünyanı, bütün digər millətləri tanıyır, lakin özümüzü tanımırıq. Xalqa yaxınlaşmaq və xalqa qaynayıb qarışmaq aydınlarımızın üzərinə düşən ən mühüm vəzifədir”.

Fikrət İmraklı qəza yerinə qaymakam, yəni qəza rəisi təyin edilir. Səhnəyə üstü-başı tərtemiz, şalvarı səliqəylə ütülü, xoşsifət, necib və nəzakətli bir gənc çıxır. Kündə-bucaqda tullanıb qalmış zir-zibili, papiros kötüklerini, kağız qırıntılarını əli ilə yığışdırıb zibil qabına atır, stolunu səliqəyə salır, lakin bir an keçmədən kənd qolçomaqlarının to-ru-na düşür; onlar gənc qaymakamı salamlamaq üçün gəlirlər, ərşdən-gürşdən söhbət açırlar. Fikrət çox nəzakətli və mərifətlidir. Adamlarla hörmətlə danışır, məqamdan istifadə edən qoyun dərisi geymiş qurdlar ona mühüm bir vəsiqəyə qol çəkdirirlər.

Fikrət gözünü qupmadan qol çəkir. Ac kəndlilərə kömək etmək məqsədi güdən gənc özü də bilmədən kəndlilərin fəlakətinə qol çəkir. Onun imzaladığı sənəd əsasında suyu qolçomaqların xeyrinə açırlar. Neçə kəndi və neçə kəndin təsərrüfatını su basır, yoxsul kəndlərin evi su altında qalır. Başdan-ayağa palçığa bulanmış Zeyno qarı (aktrisa Əlif Çolak) vay-şivənlə səhnəyə çıxır, təmiz və mərifətli Fikrət İmraklı ilə

üz-üzə gəlir, kəndin dərini deyib ağlayır. Fikrət dəhşətə gəlir. O ki, gözəl, xeyirxah niyyətlərlə kəndlilərə kömək etmək üçün buraya gəlmişdir! Necə olur ki, onun imzası ilə fəlakət səhnələri yaranır?

Müəllifin fikrincə, Fikrət İmraklı qəza rəislərindən biridir. Əsas səhvi oradadır ki, insanlara inanır, sadələşdirdi. Mürtiza, Patur Patur, Tofiq Ali, Okçu oğlu kimi yırtıcıların əsl üzünü tanıya bilmir, tanıdığı zaman isə iş işdən keçmiş olur. Quruluşçu rejissor Tinçel Kurtiz, Atatürkün “Türkiyənin həqiqi sahibi kəndlidir” sözlərini əsas götürür, ağır vəziyyətdə yaşayan türk kəndlisinin acımacıqlı həyatını ön plana çəkir. Türk ziyalılarını kəndin işıqlı həyatı uğrunda mübarizəyə çağırır. Tamaşanın axıncı şəklində iştirak edən aktyor və aktrisalar, əllərində plakatlarla səhnəyə çıxdılar. Plakatlarda bu sözlər yazılmışdı: “6-cı filo”¹, “dof ol”, “NATO, hayır!”, “Sento, hayır!”.

Tamaşa salonunda gürültülü alqışlar qopdu. Türk yaradıcı ziyalıları Amerika imperializmi ilə mübarizədə bütün vasitələrdən istifadə edirlər.

Hər il may ayının ikinci bazar günü Türkiyədə “Analar” gününü bayram edirlər. Bu gün övladlar analarına gül-çiçək dəstələri, ətir və başqa müxtəlif çeşidli hədiyyələr bağışlayırlar. Anası sağ olmayan övladlar analarının qəbrini ziyarət edir, ana məzarını gül-çiçəklə bəzəyirlər. Qəzetlərdə və radio verilişlərində analara aid verilişlər təşkil edilir, ana mövzusunda şeirlər, nəğmələr, başqa yazılar dərc olunur. Türk Analar dərnəyi tərəfindən “İlin anası” seçilir. İlin ən yaxşı anasına mükafat verilir. Mən bu ilin anası kim seçiləcək, – deyər maraqlandım. “Akşam” qəzetində dərc olunmuş gözüyaşlı bir ananın fotosəkli və altındakı yazılar sualıma cavab verdi.

Türkiyənin uzaq qəza şəhərlərindən birində gənc müəllimə Fatimə Dəmirqəlb apendisitdən xəstələnir. Həkimlər operasiya edilməsini təkid edirlər. Müəllimə, şagirdləri dərindən qalması deyər, əməliyyatdan boyun qaçırır. Şagirdlərin imtahanı bitdikdən sonra əməliyyata razı olacağına söz verir. Amansız ölüm gənc müəlliməni həyatın əlindən alır. Türk qadın dərnəyi həmin müəllimənin anası Gülşah Dəmirqəlb bu ilin Anası seçir və ona mükafat təqdim edir. Müəllimə qızını itirmiş qoca ana mükafatı alarkən – “Bu ərmoğani həyatımın ən dəyərli xatirəsi kimi qəlbimdə saxlayacağam – deyir, göz yaşlarını

¹ Filo – flot, donanma.

saxlaya bilməyib ağlayır. Yığıncaqda olan bütün qadınlar ananın böyük dərdinə şerik olub ağlayırlar. Fotomüxbirlər elə bu anda ananın şəklini çəkib qəzetlərdə dərc edirlər.

Qəzetlərin yazdığına görə, analar günü münasibətilə bütün ölkədə milyonlarca lirə dəyərində hədiyyələr satılmışdı. Bizdə martın 8-də olduğu kimi.

Deyirlər, bu adət Türkiyəyə Kaliforniyadan keçmişdir. Yaxşı adət və ənənələr hansı ölkədən keçirsə-keçsin, xalq arasında yayılır və yaşamaq hüququ qazanır. "Analar günü" bayramı da türk xalqı tərəfindən sevilən, səmimiyyətlə qarşılanan əziz bayramlardan biridir. Xalq bu bayramı bəyənir və yaşadır.

Bu gün Şövkət Süreyya Aydəmirə görüşə getdik. Onun evi Bağçalı evlər caddəsindəydi. Mənzili iki qatda yerləşirdi. Yuxarı qatda arvadı və bütün ev təsərrüfatı yerləşir, aşağı qatdakı üçotaqlı mənzil isə Şövkət Süreyya bəyin iş mənzilidir. Hər üç otaq kitab rəfləri, qəzet və jurnallarla doludur. Oturub qəhvə içmək və söhbət etmək üçün yumşaq kreslolar, divan vardı. Şövkət Süreyya Aydəmiri, Vala Nureddinin "Bu dünyadan Nazim keçdi" kitabından tanıyıram. Nazim Hikmət haqqında yazılan əsərlərdə onun adı Nazimin yoldaşı kimi çəkilir. Vaxtilə hər üçü – Şövkət Süreyya, Vala Nureddin və Nazim Hikmət bir yerdə Sovet İttifaqına gəlmiş, Moskvada Şərq xalqlarının kommunist universitetində (KUTB) təhsil almışlar. Şövkət Süreyya inqilabdan əvvəl Azərbaycanda olmuş, bir neçə il Şəkide dil və ədəbiyyat müəllimi işləmişdir. O bir çox romanların və publisist əsərlərin müəllifidir. "Suyu arayan adam", "Torpaq oyanırsa" və sairə onun qələminin məhsuludur. Evindəki kitabların çoxu sol ədəbiyyatdır. O, rus dilini bilir, klassik rus ədəbiyyatı rəflərini doldurmuşdur. Şövkət Süreyya yaşlı adam olduğuna baxmayaraq gümrahdır, həyata, cəmiyyətə, ictimai-siyasi hadisələrə münasibəti aktivdir. Keçən ilki Moskva səfəri zamanı görüşdüyü dostlardan söhbət açır, Azərbaycanla maraqlanır, həyatımız, dilimiz və əlifbamız haqqında suallar verirdi. Xeyli söhbət edib görüşdük və ayrıldıq. O bizi gördüyünə ürəkdan şad oldu.

Baraj Ankaranın on kilometrliyində süni surətdə düzəldilmiş su bəndidir. Bu bəndin həm təsərrüfat əhəmiyyəti var, həm də ankaralıların istirahət və əyləncə üçün seyrə çıxmağı sevdikləri yerdir. Gölün ətrafında təbii gözəllik, dağ, çəmənlər, şam ağacları vardır. Restoran,

üstü əlvan şəmsiyələrlə örtülü dondurmaxanalar və sairə. Restoran adamlarla doludur. Ağacların altında xalça salıb süfrə açan qadınlar, co-luq-cocuq. Qızlar və oğlanlar dəstə-dəstə gölün ətrafında dolaşır, oxuyur, oynayır. Baraj gözəl gəzinti yeridir. Gölün ətrafını xeyli gəzdik, şəkil çəkdik, dağ çiçəklərindən yığıb dəstə bağladığımız. Baraja bizi doktor Birsən xanım öz maşınında aparmışdı. Maşını çox rahat və ehtiyatla sürürdü. Maşının radiosu konsert verir, türk şerqlərinə qulaq asırıq. Türk radiosu arabir Azərbaycan nəğmələri də verirdi. "O mah camalın, ağ yüz də xalın, öldürdü məni, ay xanım, nədir xəyalın?". Türk qızı bu nəğməni xüsusi bir edayla oxuyurdu. Onun dilində Azərbaycan nəğməsi çox məlahətlə səslənirdi.

Axşam Ankara dövlət teatrında fransız yazıçısı Rasinin "Andromak" pyesinə baxdıq. Teatrın tamaşa salonu geniş, hündür, havası təmizdir. Burada "Ho" teatrında olduğu kimi adamın nəfəsi darıxmır. Tamaşaçılar geyimli-kecimli, hər yandan xoş ətir qoxusu gəlir.

Pərdə açılır, tamaşa bizi qədim yunan dövrünə aparır. Tamaşanı Fransanın görkəmli rejissorlarından biri olan Jülyen Berto hazırlamışdır. Bu rejissor Parisin Komedi Fransez və başqa bir sıra teatrlarında Şekspirin, Molyerin və başqa klassik yazıçıların əsərlərində həm aktyor, həm də rejissor kimi çıxış etmişdir. Türkiyə Mədəniyyət Nazirliyinin dəvəti ilə Ankara Dövlət Teatrında "Andromak" əsəri müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur.

XVII əsr fransız klassiklərinin nümayəndələrindən olan Rasin insan taleyini, insan psixologiyasını, insanın məhəbbət və izzatlarını ön plana çəkən bir sənətkardır. Rejissor müəllifin bu əsas fikrini açıb göstərməyə çalışmışdır. Yazıçının təsvir etdiyi padşahlar, sərkərdələr və başqa personajlar hər şeydən əvvəl sevən və sevilən, rədd edən və rədd edilən, izzət çəkən, övladının həyatını xilas etmək üçün hər cür fədakarlığa hazır olan ana, sevdliyindən rədd cavabı alan, bunun üçün də intiqama hazır olan gənc qadın, diz çöküb sevdili qadına yalvaran meğrur sərkərdə – bunların hər birisi ayrı-ayrılıqda canlı insandır. Bütün bu insana xas olan cəhətlər Rasin qəhrəmanlarını çox uzaq keçmişdən çəkib gətirir və bugünkü tamaşaçıya yaxın eləyir.

Əsərin bədii tərtibatını vermiş çox istedadlı memar-rəssam Tarik Ləvəndoğlu qədim yunan faciəsinin əsas ünsürlərindən olan zaman və məkan vəhdətini gözəlmişdir. Bütün tamaşa eyni səhnə tərtibatında cərəyan edir. Tərtibat çox gözəldir. Pərdə açılarkən qədim yunan ima-

rətinin fasadı görünür. Hündür ağ mərmər sütunların başında mərmərdən işlənmiş naxışlar bizi qədim Elladanın Akropoluna, oradakı əzəmətli Parfenona aparır. Memar-rəssam, qədim Yunanıstanın ölməz sənət abidələrinin səhnə ifadəsini yaradır. Fransız klassiki Rasin işə bizi bu dövrdə yaşamış insanların həyat, mücadiləsi taleyi və faciəsi ilə tanış edirdi.

Müasir dünyamızda yaranan memarlıq əsərləri qədim dövrün imarətlərindən çox-çox fərqlidir. Bu binalar müasir adamların zövq və tələbatına uyğun olaraq qurulur, hər şey dəyişir, yeniləşir, maddi nemətlər müasir formasını alır. Bəs insan? Əgər bu səhnədə çıxış edən personajların libasını dəyişsən, onlarda nə qədər müasir olan insan sifətləri var! Fədakar ana... Hansı əsrdə ana fədakar olmamış, övladını təhlükədən qorumaq üçün özünü oda-közə atmamışdır? Məhəbbətin insan taleyindən silindiyyə varmı? İnsanı çox zaman xoşbəxt, yaxud bədbəxt edən məhəbbət deyilmi?

Geyimlər də rəssam Tarik Ləvəndoğlunundur. Səhnə tərtibatına çox yaraşır, incə zövqlə işlənmişdir. Kül rəngi və qırmızı parçadan libas geyinmiş gənc qızın qıvrım, qızılı saçları xoş bir ahəng yaradır. Andromakın solğun yaşıla çalan sarı paltarı qəm və qüssə getirir, ananın ümitsiz məyusluğu elə bil geydiyi paltarın rəngində belə ifadə olunmuşdur, o, bu solğun paltarında belə Pirosun qəlbinə tamamilə hakimdir.

Fransız rejissorun tamaşanın proqramına yazdığı bir neçə sözdə aktyor heyətinin yaradıcı əməyinə yüksək qiymət verilir. Aktyorlar hamısı rollarını ümumi bir ahəng, bir ritm daxilində ifa edirlər. Tələffüzləri gözəl və aydındır. Rasin şerinin fransız dilindəki axıcı musiqisi türk dilində də səlis və ahəngdar səslənir. Rejissor rəssamın işinə də yüksək qiymət verir. Tamaşanın müvəffəqiyyəti üçün yaradıcı heyətə təşəkkürünü bildirir.

“Andromak” tamaşasından xoş bir təəssüratla çıxdıq.

Ayın 12-də tezdən maşınla Konyaya yola düşdük. Konya Ankaranın 250 kilometrliyində olan, Türkiyənin qədim şəhərlərindən biridir. Gözəl, günəşli bir şəhərdir. Yolun hər iki tərəfi yaşıllıqdır. Cərgə-cərgə körpə ağaclar ekilib, təpələrin üstü belə, sıx ekilmiş xırdaca şam ağacları ilə doludur. Görünür, bir neçə il sonra burada şam meşəliyi əmələ gətirmək nəzərdə tutulmuşdur. Bu ormanları tələbələr salır, boş vaxtlarında paytaxt şəhərinin ətrafını şam meşələri ilə əhatə etmək üçün buralarda ağac basdırırdılar.

“Kol başı”, “Ağ buz”, “Qara həməzəli” kəndlərinin yanından keçdik. Bu kəndlərin evləri çiy kərpicdən – ayıbalasından tikilmişdir. Dərədə qadınlar ocaq qalayıb qazan asmış, su qızdırıb paltar yuyurdular. Yaşıl dərənin fonunda al-əlvən geyimli kəndli qadınları, əlvən dağ çiçəklərinə bənzəyirdilər.

Qulu kəndinin yaxınlığındakı düzlərdə çoxlu qoyun sürüləri otlayırdı. Elə bil göyden köpüklü ala bir bulud yerə enmiş, torpağın üstü ilə sürünürdü.

Qulu kəndindən sonra sanki rəssam təbiətin yaşıl boyaları qurtarmış, boz rənglərlə işləməyə başlamışdı. “Doğan Çalı” kəndi, “Damla quyu” kəndi... Görkəmi acınacaqlı olan bu kəndlər ağacsız, çılpacaq idilər, torpaq damları ilə sevincsiz bir həyat sürürdülər.

Ankaradan uzaqlaşdıqca kəndlərin görkəmi daha yoxsul görünür. “Cahanbəyli” qəzadır. Cərgə-cərgə qovaq ağacları var, evlərin üstü qırmızı kərəmitlə örtülüdür. “Qırqışla” kəndinin yanından keçdik. Boz və cansızıcı mənzərələrdir. Konyaya əlli kilometr qalmış, yenə yaşıllıq zonası başlayır. Düzlər, təpələr yamyasıldır. “Aşağı pınar başı” kəndi, Qayacıq kəndi yaşıllıqlar içindədir. Bütün keçdiyimiz yol boyu bizə rast gələn kəndlərin demək olar ki, hamısında gözəl üslubda tikilmiş minarəli kiçik bir məscid görünürdü. Məgər türk kəndlisi bu dərəcədə dindarmıdır ki, hər üç-beş evdən ibarət olan bir kənddə came tikdirir? Bu sual məni düşündürürdü. Bir türk dostumuzdan soruşdum ki, türk kəndliləri mömindirləmi? O gülüb dedi: – Yox, canım, türk kəndlisi Xorasana ancaq hamamda çimmək üçün gedir. Doğrudanmı belədir? Elə işə bu hədsiz-hesabsız camələr nədir? İnsanları həmişə itaətdə, həmişə qul saxlamaq, şüurunun, beynini kütləşdirmək... Bu qəmli və təsiredici azan səsləri və mersiylər hamısı insanı ağır mənəvi bir siqlet altında saxlamaq üçün deyilmi?

Keçmişdə Avropa ölkələrini gəzdiyim zaman əzəmətli xristian məbədlərində dinlədiyim orqan musiqisi də, kəlisə xoru da eyni məşum məqsədi daşıyırmı?

Konya şəhərinə çatdıq. Orta əsrlərin məşhur mütəfəkkir şairi Cəlaləddin Ruminin – Mövlananın türbəsi olan şəhər, yarısı təpəli, yarısı düzənlik, məscidli, minarəli, al-əlvən bazarlı, çox köhnə və çox təzə binaları olan şəhər, qara geyimli, qara örtüklü, üç əmək tumanlı qadınları, son modalı kostyum geyib əlində təsbəh çevirən gəncləri olan ekzotik Şərqi şəhəri Konya...

Mövlananın türbəsi olan məscid 1512-1520-ci illərdə tikilmişdir. Qərbə, Qərbin böyük məhəbbətinə inanan, şəriətə, etiqada zidd olan Şərqi böyük müfəkkirinin türbəsi indi din ocağına çevrilmişdir. Yalnız son 50-60 ildən bəri Mövlana muzeyi dini mərkəz olmuşdur. Mövlana muzeyinə girərkən Nazim Hikmətin hələ uşaq ikən Mövlanaya yazdığı şəri xatırladım:

*Sararkən almı yoxluğun tacı
Kömüldən silindi nəşəylə acı,
Qəlbə məhəbbətdən buldum əlacı,
Bən də müridinim, istə, Mövlana...*

*Əbədə səd çəkən zülməti dəldim,
Eşqi içdən duydum, ərşə yüksəldim
Qəlbədən təmizləndim, hüzura gəldim,
Mən də müridinim, istə, Mövlana.*

Doğrudanmı, Mövlana, sənün hüzuruna gələnlər qəlbədən təmizlənilib gəlirlər? Sən qəlb təmizliyini, mənəvi paklığı hər şeydən müqəddəs tuturdun.

Muzeyin içərisinə girdik. Mövlananın türbəsinə tərəf getdik. Onun məzarı üstünə qızıl saplarla naxışları işlənmiş böyük, ağır bir örtük salınmışdı. Mövlananın atasının qəbri də buradadır. Başdaşının çox hündür olması diqqəti cəlb edir. Rəvayətə görə Mövlananın atası, oğlunun cənazəsini həmin bu türbəyə gətirdikləri zaman, təfəkkür aləminin bu böyük bahadırına hörmət ifadəsi olaraq məzarından ayağa qalxmışdır. Mövlana orta əsrlərin fars dilində yazan məşhur müfəkkir şairidir. O, məsnəvisində deyir: insanın qiyməti onun tutduğu mövqedən asılı deyil. O, ürək azadlığını, arzu-dilek azadlığını tərənnüm etmiş şairdir. Allah varlığı yaradan qüdrət deyil, varlığın özü bir Allahdır – fəlsəfəsini irəli sürmüşdür. Mövlana zındıq – asi-dinsiz hesab edənlərmiş, heç bir müsəlman 50-60 il bundan əvvəl bu muzeyə girməzmiş. Müfəkkir, filosof bir şairin qəbrini indi dini mərkəzlərdən biri görmək ağlasığmayan mənzərə idi.

Mövlana mərasimlərində musiqi, rəqs, şerqlər ifa edilər, Mövlananın müridləri olan dərvişlər vəcdə gəlib Allahla bir olduqlarını söyləyərlərmiş.

Müsəlman dini insan surəti çəkməyi günah hesab etmiş, Allahın yaratmış olduğu bəndənin yenidən insan tərəfindən yaradılmasını qa-

dağan etmişdir. Bəlkə də elə bu səbəbə fitri istedadı olan Şərqi rəssamları bütün sənətkarlıq qüdrətlərini xəttatlığa sərf etmiş, bu sahədə möcüzələr yaratmışlar. Məsnəvinin misilsiz bir sənət əsəri kimi incə xətlərlə yazılması bunu təsdiq edir.

Mövlana muzeyinin yanında Səlimiyyə cəməsi vardır. 1558-66-cı illərdə osmanlı padşahı II Sultan Səlimin şahzadəliyi zamanı klassik osmanlı memarlığının parlaq nümayəndəsi memar Sina'nın üslubunda tikilmişdir. Bu cəmə İstanbuldakı Fətə cəməsinə bənzəyir. O, türk-islam memarlığının ən gözəl nümunələrindən biri hesab edilir. Cəmənin içərisinə ayaqqabılarımızı çıxarıb girdik. Cəmə əzəmətli bir sükut içərisində idi. Şəriət qanunlarını bilmədiyimizdən cəmənin yumşaq xalılarının üzəri ilə gəzə-gəzə divarlara və hündür günbəzə tamaşa edirdik. Dəmə, kənarda oturub namaz qılan kişiler varmış, biz onlara əhəmiyyət verməyib yuxarı baxır, imamların, peyğəmbərlərin ərəb əlifbası ilə yazılmış adlarını oxumağa çalışırdıq. Namaz qılan adamın qabağından keçmək olmazmış, bu səbəbə namaz qılanlar pərdəni çəkib pərdə arxasında ibadətə davam edərdilər.

Cəmədən çıxıb yaxındakı cərgə-cərgə düzülmüş suvenir mağazalarına tərəf yollandıq. Bu mağazalarda Mövlana mövzularında saysız-hesabsız, cürbəcür, müxtəlif çeşidli şeylər vardı. Girdə mis üzərində çəkilmiş Mövlana rəqsləri, Mövlana türbəsi, Xacə Nəsrəddin rəsmləri, üzərinə "Maşallah", "Bismillah" yazılmış taxta qaşıqlar, Konya'nın müxtəlif yerlərinin şəkilləri, fincanlar, muncuqlar, xor-xor qələmlər, təsbehlər...

Kitab mağazalarında çox qədim kitablarla yanaşı Avropa kino gözlərinin yarıcıpaq rəsmləri, turistlər tərəfindən həvəslə alınan kiçik həcmə basılmış "Quran"lar satılırdı. Kitab satışı ən aktiv ticarət növlərindən biridir. Kitabın nə mövzuda, nə məzmununda olması şərt deyildir, əsas məsələ onun satılması, yayılması və ticarət əhəmiyyətidir.

Konyada İzzət Qoyunoğlunun muzeyini gözdik. Bu muzey iki-üç kiçik və darısqal otaqda yerləşir. Alt qatda Qoyunoğlunun yaşadığı otaq var. Otağın qapısında "İçəri girilməz" sözləri yazılmışdı.

Qadın təbiətini yenə saxlaya bilməyib başını qapıdan içəri uzatdım. Otaqda yerə kilim və xalça döşənmiş, Şərqi üslubu ilə döşəkcə və mütəkke qoyulmuşdu. Podnosda armudu stəkan yanında çaynıq və kiçik qəndqabı vardı. Heç bir mebel yox idi. Ancaq pəncərənin ağzında çırağ və çoxlu kitab var idi. Bu otaqda yaşayan adamın həmişə yalnız kitablar aləmində olduğu aşkar duyulurdu.

Bizi heyətdə bir oğlan uşağı qarşıladı. Heyət elə özü də bir muzey idi. Burda qulağı kəsik, burnu əzik, qolsuz, qıcsız, çox qədim daş, marmər heykəllər, çox böyük həcmdə küplər var di. Küplərin içinə gödəkboylu kök bir adam rahatca yerləşə bilərdi.

Səsimizi eşidən Qoyunoğlu özü qarşımıza çıxdı. Hardan gəldiyimizi bilincə xoş-beş eləyib xeyli hörmət göstərdi. Muzeyin otaqlarını gəzdirib özü izahat verməyə başladı. İzzət bəyin əynində darçını rəngdə velvetdən nimdaş bir kostyum vardı. O yaşlı bir adam idi. Darısqal pilləkənlə yuxarı qalxdıq. Bu muzeydə nələr yox idi! Qədim əlyazmaları, Nəsimi və Füzuli divanı, rəsmlər, qiymətli əl işləmələri, daş-qaşlar, bəzək şeyləri, qədim silah növləri. Çox gözəl bir qadın surəti diqqətimizi cəlb etdi. İzzət bəydən soruşdum ki, bu kimin əsəridir? – Onu bir azərbaycanlı rəssam çəkmişdir, – dedi. – Rəvayətə görə rəssamın sevgilisi Xədicə Sultanın rəsidir.

Xədicə Sultan çox nəcib və məlahətli gözəl idi. Bəlkə, rəssamın xəyalı onu belə yaratmışdı.

Biz darısqal muzeydəki sərvətə heyran qalmışdıq. Belə sərvəti bu halda saxlamaq olarmı? Əgər ehtiyatsızlıq ucundan bir kibrit düşsə, bu muzey bir an içində yanıb külə dönə bilər. Sonralar biz öyrəndik ki, Qoyunoğlunun muzeyindəki materiallara amerıkanlar və almanlar çox böyük pullar təklif etmişlər. Həyatının 40–50 ilini sərf edib bu misilsiz sərvəti böyük bir səylə toplamış həqiqi vətənpərvər insan vətənin xəzinəsini heç bir yadelliyə verməmişdir. Qoyunoğlu bu şəxsi sərvətini öz xalqına, öz millətinə bağışlamışdır. Biz bu sözləri eşidərkən çox həyəcanlandıq. Rəsul İzzət bəyi qucaqlayıb öpürdü. O çox rıqqətlənmişdi. Rəsulun ala gözlərində yaş parlayırdı. Mən də kişini qucaqlamaq üçün qollarımı açdım. Lakin özümü saxlayıb yalnız əlini hörmətlə sıxmaqla kifayətləndim. Belə böyük bir sərvətə sahib olub, bu qədər sadə və təmənnaş həyat keçirmək əsl vətənpərvərlik, fədakarlıq nümunəsi deyilmi?

Heyətdə İzzət bəylə şəklimizi çəkərdik. Muzeyin heyətində ağ marmər daş üzərində Türkiyə məarif naziri Həsən Ali Yücalın imzası ilə bu sözlər yazılmışdı.

“Bu evdə kitablar deyil, əsrlərin fikir və hissləri var. Burası əski əsərlərlə deyil, ölməyən fikir və hiss ulularının kölgələri ilə doludur. Burası böyük adamların məclisidir. Onları dəvətlə buraya toplayan, dəyər bilir Qoyunoğluna minnət duymaq bizə vəzifədi”.

İzzət Qoyunoğlu gəncliyində uzun illər dəmiryol müfəttişi vəzifəsində işləmişdir. Şəxsi təşəbbüsü ilə 1913-cü ildə bu muzeyi təsis etmiş və yalnız 1954-cü ildə onu açmışdır. Bir adamın şəxsi hünəri ilə toplanmış bu mənəvi xəzinə türk xalqının misilsiz sərvətlərindən birisidir.

Sonralar biz Ankarada və İstanbulda alim və yazıçı dostlarımıza bu muzey haqqında söhbət edərkən onlar bizə belə deyirdilər: Türkiyə muzeylər ölkəsidir. Burda bir cəmə bir muzey, bir əlyazmaları xəzinəsidir. Qoyunoğlunun muzeyi kimi muzeylər ölkənin bir neçə yerində, Üsküdərdə, Qeyseridə və başqa yerlərdə vardır.

Olsun, bu daha yaxşı, amma sərvətin qədrini bilmək lazımdır. Hər addımda gözəl lokantalar, çayxanalar quran məmləkət bu nadir xəzinə üçün də əlverişli şərait yaratmalıdır.

Axşama doğru idi. Konyada aldığımız zəngin təəssüratla Ankaraya qayıdırdıq. Yolda bizə “Anadol” markalı türk maşınları rast gəlirdi. Bu maşınların altmış faizi Türkiyədə hazırlanır. Xaricdən yaraşlıq görünən bu maşınları türklər çox sevirlər. Maşın almaq imkanı olan adamlar türk markalı “Anadol” maşını almaq üçün növbəyə yazılıb aylarca gözləyirlər.

Yolda yenə radio ilə verilən türk şərqi və türkülərini dinləyərək Ankaraya dönürdük. Arada özümüz də Azərbaycan nəğmələri oxuyurduq. Ankaraya girməzdən “geceqondu” evləri görünməyə başladı.

“Geceqondu” bir gecənin içində qurulub üstü örtülən evlərə deyilir. Gecə ikən evin damı örtülmüş olsa polis nəfərlərinin belə evləri uçurmağa ixtiyarı yoxdur. Bu evlərdə şəhər civarının ən yoxsul əhalisi yaşayır.

Səhər maşın bizi Qum bulvarı caddəsinə gətirdi. Maşından düşüb Ankara milli kitabxanasına gəldik. Kitabxananın müdiri Müjgan xanım bizi öz kabinetində qəbul elədi. Müjgan xanım qarabuğdayı, zəif vücudlu bir qadın idi. Ağılı və ciddi baxışları ona hörmət hissi oyadırdı. Bizə kitabxananın hazırkı fəaliyyətindən söhbət açdı, kitabxana binasının gələcək layihəsini göstərdi. Layihədən danışarkən gözləri ümid və fərəhlə şölələnirdi. Müjgan xanım xarici ölkələrlə kitab mübadiləsi işindən xeyli danışdı, Azərbaycanla mübadilə işinin çox zəif olduğunu şikayətləndi. Kitabxananın işçilərindən Məbrurə adlı gənc bir qızı çağırıb bizi gəzdirməsini tapşırı. Gündəlik qəzet və jurnallar şöbəsi, oxucu şöbəsi, oxucu sifariş şöbəsi, qiraət salonu, mikrofilm şöbəsi,

qədim əlyazmaları və qədim kitablar şöbəsi (ərəb əlifbası ilə), başqa ölkələrlə kitab mübadiləsi şöbəsi, başqa bir çox şöbələrle gəlib tanış olduq. Şöbələrə girərkən Məbrurə bizi təqdim edən kimi, kitabxana işçiləri bizə böyük hörmət göstərir, maraqlandığımız suallara həvəslə cavab verirdilər. Bu hörmət, əlbəttə, bizim ölkəmizə, xalqımıza olan səmimi münasibətin ifadəsi idi. Kitabxanaya Bakıdan gətirdiyimiz bezi kitabları bağışladığ.

Ankarada olduğumuz günlərdən birində səhər yaşadığımız “Bulvar Palas” otelinin qabağındakı qəhvəxanada oturub çay içirdim. Rəsul hələ otaqda idi. Masaların arasıyla ağsaçlı nurani bir qocanın mən tərəfə gəldiyini gördüm. Yaxınlaşıb salam verdi, adını söylədi. Doktor Hasan. Mən yer göstərib oturmağı təklif etdim. Söhbətə başladığ. Doktor bizim gəldiyimizi eşidib neçə dəfə otele telefon eləmişsə də bizi tapa bilməmişdi. Bizi evinə dəvət edir, arvadı şairə xanımın mənəmlə maraqlandığını söyləyirdi. Vaxtımız dar olduğundan onların dəvətini qəbul edə bilmədiyimiz üçün üzr istədim. Doktor Hasan təkid edirdi. Mən tərəddüd içindəydim. Rəsul imdadıma yetişdi, tanış oldu: – Gələrik, vaxt tapıb şairə xanımın görüşünə gələrik, – dedi.

Axşam doktor Hasan gəlib bizi maşınla evinə apardı. Ankaranın yaşıllığa qər q olmuş küçələrindən birində yasəmən ağacları arasındakı evdə doktorun ailəsi yaşayırdı. Məlihə xanım – doktorun arvadı. O, gözəl süfrə açmış, masanın üstünə böyük bir dəstə yasəmən qoymuşdu. Görünür, bizim gəlməyimiz üçün şairə xüsusi hazırlıq görmüşdü. Süfrədə yeməli şeylər çox idi. Təəssüf ki, biz insan orqanizmi üçün faydalı olan zeytun yağı yeməyə hələ alışı bilməmişik. Türklər günorta və axşam yeməyindən qabaq bir qab kahının üstünə zeytun yağı tökürlər və limon sıxıb yeyirlər. Bu, yeməxanalarda və evlərdə geniş yayılmış salattır. Biz bu salatı yeyə bilmirdik. Yeməxanalarda “bizə çoban salatı gətirin” deyirdik, bu bizim salatlara bənzəyir. Göy, xiyar, pomidor, göy soğan və azca sirkə. Zeytun yağı başqa xərəklərdə də çox işlənir, yarpaq dolmasına və başqa yeməklərə zeytun yağı tökürlər.

Süfrə başında söhbətimiz uzun çəkdi. Bu ailə haqqında mümkün qədər çox şey bilmək istəyirdim. Doktor özü əlli beş il bundan qabaq, yəni inqilabdan əvvəl buraya gəlmişdi. Doktorun ailəsi Ermənistanda yaşamış, ata-anası kəndli imiş. Aclıq, səfalet, milli qırğın, kiçik Hasanı vətəndən didərgin düşməyə məcbur etmiş, bir parça çörək qazanmaq ümidi ilə evindən, anasından ayrı düşmüşdü. Xoşbəxtlikdən kiçik Hasan

fərasətli çıxmış, işləmiş, oxumuş, alın təri ilə həyatını qazanmışdı. Doktor həyatını danışarkən mən – Bəs ananız heç sizdən xəbər tuta bilmədimi? – deyə soruşdum. Doktorun üzünə elə bil əbədi bir qüssə, bir ayrılıq qüssəsi möhürünü basmışdı. Onun gözləri həmişə kədərli idi.

– Anam ayrılığa dözə bilməyib 26-27 yaşlarında vəfat etmişdir.

On yaşında ərə verilib, 11 yaşında ana olan Azərbaycan qızı, sənin keçmiş taleyinlə mən indi burada, Ankara küçələrinin birindəki yasəmənli evdə üz-üzə gəldim. Övladı itkin düşmüş bədbəxt ana, sən yəqin ki, məzarının içində belə, övlad həsrəti ilə yanırsan.

Qapı zəngi çalındı, doktorun qızı gəldi, doktor fərəhlə qızını təqdim elədi. – Qızım Leyla, ona anamın adını qoymuşam, özü də anama oxşayır... – Leyla qarabuğdayı Azərbaycan qızıydı. Anasına bənzəmirdi, anasında mərmər gözəlliyi və mərmər soyuqluğu var idi. Leyla isə zərif və hərəkətli idi. Gənc qızların ələminə girməyi, onların həyatını, sevgi və maraq dairəsini öyrənməyi çox sevirem. Leylanı yanımda oturdum. Harda oxuduğunu, gələcəkdə nə olmaq istədiyini soruşdum.

Leyla dövlət konservatoriyasının dram aktyorları fakültəsində təhsil alır. O, dram aktrisası olmaq istəyir.

– Müasir əsərlərdə oynamaq, yoxsa klassik dramalardamı çıxış etmək istəyirsən? – dedim.

– Qədim yunan faciələrində oynamaq istəyirəm, – dedi. – Diplom işi olaraq Evripidin “Elektra”sını hazırlayıram.

– Şəri sevirsenmi? Müasir türk şairlərindən kimin şeirlərini sevirsen?

– Cahid Sıdkı Torançının şeirlərini, Eyyiboğlunun şeirlərini sevirəm. – Leyla Eyyiboğlunun “Qara tut” şeirini əzbər oxumağa başladı:

*Qara tutum, çatal qaram, cingənəm,
Nar tanəm, nur tanəm, bir tanəm,
Ağac isəm – dalımsan, pətək isəm – balımsan.
Dili mərcan, dizi mərcan, dişi mərcan.*

Leyla şəri çox gözəl oxuyurdu. Onun ifasında şeirlər gözəl bir ahənglə çağlayırdı. Oxuduğu şeirlər üçün Leylaya təşəkkür etdik.

Birdən Leyla məndən soruşdu ki,

– Türk şairlərindən kimi bəyənirsiniz?

– Müasir şairlərdən Nazim Hikməti sevirem, – dedim.

Gənc qızın qara gözləri sevinclə parladı. Nazimin Sovet İttifaqındakı həyatından bizə çoxlu suallar verməyə başladı. Görünür, Nazimi çox sevir və həyatı ilə maraqlanırdı.

Üzümlü evin xanımına tutub şeirlərindən bizə oxumasını xahiş etdik. Məliyə xanım oxumaq istəmirdi. Doktor arvadına müraciətlə – Qonaqların sözünü yerə salmaq olmaz, – dedi. – Gətir, oxu!

Məliyə xanım yazdığı şeirləri səliqə ilə saxlamır, hara gəlsə atırmış. Şeirləri tapıb gətirmək xeyli çəkdi. O, şeirlərini çap elətdirmir. – Belə şeirləri Türkiyədə hər kəs yazır, onları çap etməyə dəyməz, – deyirdi. Bu şeirlərin sandıq ədəbiyyatına məxsus intim planda olduğunu güman edirdim. Məliyə xanımın qoşma formasında, heca vəznə ilə yazdığı şeirlərdə müəyyən bir ictimai fikir ifadə olunurdu. O, bu şeirləri qısa müddət xaricdə yaşadığı zaman yazmışdı. Şeirlərdə vətən həsrəti, qütbətdə keçirdiyi günlər, aldığı təəssürat təsvir edilirdi. Məliyə xanım, bu şeirləri çap etməyə cəsarət etmirdi.

Doktor Hasanın sevincinin həddü yox idi. Çoxdan bəri ayrı düşdüyü vətənindən gəlmiş adamlarla görüşdən böyük ləzzət alırdı. Səmmimi söhbətlər, zarafatlarla keçən bu gecədən biz də ürəkdən isinmiş qayıtdıq.

Ankara–İstanbul yolu mənzərəli və rahat yoldur. Bu yolda 6–7 saat avtobusla getmək adamı heç yormur. Şəhər tezdən Ankara avtobus stansiyasından “Qəzənfər–Bilgə” ekspresi ilə İstanbula yola düşdük. Qəzənfər–Bilgə Türkiyənin məşhur pəhləvanlarından olub vaxtilə dünya çempionu adı almışdır. İndi onun avtoşirkəti vardı. Yolda bizə yük maşınları rast gəlirdi. Bu maşınlar İstanbula göyərtilər, tərəvəz məhsulları, kahı, göy lobya, kələm və başqa kənd təsərrüfatı məhsulları daşıyırdı. Maşınların üstündə “Maşallah”, “Allahım, məni qoru” sözləri yazılmışdı. Dəli bir sürətlə maşın sürən türk sürücülərinə görünür Allah da kömək göstərməkdə acizdir. Böyrünə “dağ dələni” yazılmış çox böyük bir yük maşını qutu kimi böyrü üstə çevrilmiş, içindəki yoğun şalbanlar kibrit çöpü kimi yerə dağılmışdı. Yaxşı ki, sürücü sağsalamat qurtara bilmişdi. Yollar gözəldir, yolun hər iki yanı yaşıllıq və çiçəkdir. Çiçəklər yollara əlvan xalılar kimi serilib. Yolun Bolu hissəsi xüsusilə gözəldir, sıx meşəli dağlar, şalələr, yaşıl dənizlər...

Koroğlunun adı ilə bağlı olan bu yerlər Çənlibeli xatırladır. Bolu meşələri sis duman içindədir. Yolun bir hissəsini çox qatı duman içində keçirik. Qarşıdan gələn maşınlar işıq yandırır, ən yaxın məsafə belə

görünür. Bolu lokantasında nahar elədik. Getdikcə təbiət duman əsarətindən qurtarır, çöllər, meşələr aydınlaşırdı.

Radio aramsız musiqi verir, saz şairləri yana-yana, göynəyən-göynəyən türklər oxuyurlar. Bilmirəm, dünyada ikinci bir xalq varmı ki, bu qədər çox ayrılıq nəğmələri yaratmış olsun? Vətənindən, övladından, sevgilisindən ayrı düşən ancaq türklərdirmi? Görsən, hansı xalqın dilində bu qədər çox həsrət, qütbət, hicran mahnıları yaranmışdır? Bütün günü eşitdiyimiz bu sızıltılardan ürəyim ağrıyır.

Yol boyu radio ilə aşuqların səsi gəlir: aman bu qızların əlindən, bu qızların əlindən... Yandım qara telindən, qara telindən...

Bəzən də aşuq, qızların dilindən feryad qoparırdı: indi məni almaz isən sonra pəşiman olarsan...

Rəsul avtobusun pəncərəsindən çöllərə tamaşa eləyir, o öz fikirlərinin aləmindədir. Mən də uzun yol gedərkən düşünməyi həvərim. Yol insanın fikirlərini kələf kimi açır, fikirlər bir-birinə bağlana-bəqlənə insanı çox uzaqlara aparır.

İstanbul yolunda Nazimi düşünürəm. 1954-cü il oktyabr ayında bir qrup Azərbaycan şairi, Zaqafqaziya şairlərinin yığıncağında iştirak etmək üçün Tbilisiyə getdik. Qrupumuza Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, Məmməd Rəhim, Mirvərid xanım, Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri daxil idi. Rustaveli adına teatrda şeir gecəsi təşkil edilmişdi, bu gecədə biz də şeir oxuduq. Nazim Hikmət, doktoru Qalina Qriqoryevna ilə Qaqradan, istirahətdən qayıdırdı. Tbilisidə bir neçə gün qalıb, Moskva yola düşəcəkdilər. Onunla görüşdük, bu, xoş bir təsadüf oldu. O bizim çıxış elədiyimiz şeir gecələrində, şəhərkənarı gəzintilərdə iştirak edirdi. Xəstəlikdən sonra özünü zəif hiss etdiyi üçün çıxış eləmir, yalnız şairləri dinləyirdi. Şeir gecələrindən birində mən də şeir oxudum. Çıxışdan sonra məni təbrik edib dedi:

- Qızım, o gün olsun İstanbulda belə kürsüdən şeir oxuyasan.
- İnşallah, ustad, İstanbula bərabər gedərik, – dedim.
- Mən o günü görməyəcəyəm, siz görərsiniz, uşaqlar İstanbulu gəzdirib göstərirlər, gözəl şəhərdir İstanbul!

Mən keçən gəlişimlə də onun bu sözlərini xatırlayıb məyus oldum. İstanbulu görmək ona qismət olmadı.

Bir neçə il sonra biz yenə onun Moskva yaxınlığındakı yay evində idik. Bütün ailəmizi Peredelkinodakı bağına qonaq çağırmışdı. Yuxarı qatdakı qonaq otağında, rəflərdə müxtəlif dillərdə basılmış çoxlu ki-

tabları vardı. İtaliyada basılmış qalın bir kitabını bizə göstərdi. Çox gözəl çap edilmişdi.

– Nə gözəl kitabdır, təbrik edirəm, ustad – dedim.

– Sağ ol, qızım, – dedi. Fikirli idi. – Şairi ilk öncə öz xalqı, öz doğma dilində oxumalıdır, – dedi, – mənim isə vətənimdə kiçik bir kitabım basıla bilmir.

Ankarada kitab mağazalarını gəzərkən Nazim Hikmətin Türkiyədə basılmış çoxlu kitablarını gördük. Həm Nazimin öz əsərləri, həm də Nazim haqqında yazılan əsərlər çox idi. Bunların içində sovet alimi Radi Fişin böyük həcmli “Nazim Hikmət” adlı kitabı da türk dilində basılmışdı. Başqa bir kitabda isə Nazim haqqında yazılan bütün yaxşı və yaman yazılar hamısı toplanmışdı. Böyük bir şairin başından yağdırılan çirkəbi görəndə insan ikrah hissi duyur, qəzəblənir, yanır, yaxşı ki, onlarla yanaşı şairə yüksək qiymət verən yazılar da dərc olunmuşdur.

Ankarada kitab satanlardan birindən xəbər aldığ ki, Nazimin kitabları satılırmı? – Əlbəttə, satılır, Allah ona rəhmət eləsin, onun kitabları olmasa ac qalardıq, – dedi.

Yenə fikrim Nazimə aid xatirələrlə doludur, axı biz İstanbula gedirik. Nazimsiz, Nazimin əziz, unudulmaz xəyalı ilə onun İstanbuluna gedirik.

Sonralar da Nazimlə Moskvada və Bakıda çox görüşdük. O bizi həm dost, həm də oxucu kimi axtarırdı. Görüşəndə yeni yazdığı şeirləri oxuyar, çeşməyinin altından əsərin bizə necə təsir bağışladığını müşahidə edirdi. Bakıda bizim evdə “Saçları saman sarısı” əsərini oxudu. Moskvada da mehmanxanada öz evində bizə şeirlər oxuyardı. 1963-cü il aprel ayında Moskvada idik. Nazim “Moskva” mehmanxanasına gəlib bizimlə vidalaşdı. ADR səfərinə hazırlaşdı. Çox həyəcanlı idi, danışır, gülür, həyatından məzəli hadisələr nəql edirdi. Əynində açıq şabalıdı rəngli kostyum vardı, çox gözəl geyinmişdi. Kişilər nadir halda incə zövqlə geyinməyi bacarırlar. Əksər hallarda kişi kostyumları müəyyən bir trafaretdən kənara çıxmır. Nazimin kostyumu, köynəyi və ayaqqabılarının rəngi gözəl bir ahəng təşkil edirdi. Geyimini təriflədim, xoşuna gəldi.

1963-cü il iyul ayında isə biz Bakıda onun ölüm xəbərini aldığ. İyun ayının üçü idi. Evdə yanıma gəlmiş bir qadınla söhbət edirdim. Rəsul iş otağında radioya qulaq asırdı. Rəsulun əsəbi səsle məni çağırıldığını eşitdim. Özümü onun otağına saldım. Rəsul ağlayırdı. Mən qorx-

muş halda: – Nə olub? – dedim. – Nigar, Nazim vəfat etmişdir, – dedi. Hər ikimiz ağlayırdıq. Yanıma gəlmiş qadın: – Sizə nə oldu, yoxsa müharibə başladı? – deyə narahat bir maraqla soruşdu. – Yox, – dedim. – Bizim çox əziz dostumuz ölüb, Moskvada.

Ertəsi gün iyunun 4-də Nazimin dəfn mərasimində iştirak etmək üçün şəhər tezdən təyyarə ilə Moskvaya uçduq. “28 Aprel” küçəsindəki çiçək mağazasında bizə çox böyük və çox gözəl bir dəstə gül hazırladılar.

Nazim Azərbaycanı, onun poeziyasını, musiqi sənətini çox sevirdi. Mədəniyyət bayramlarımızda – Füzuli, Mirzə Fətəli Axundov, Sabir yubileylərində iştirak etmiş, bayram məclislərimizi bəzəmişdi. İndi Azərbaycan torpağının bir dəstə gülü onun tabutunu bəzəmək üçün təyyarə ilə Moskvaya uçurdu. Moskvaya çatan kimi gülləri suya qoyub pəncərənin ağzına apardım. Hava və su dəyən güllər dirçəlib lap təzə oldular. İyun ayının beşində Nazimin cənəzəsini Mərkəzi ədəbiyyatçılar evindən götürəcəklərdi. Dəfn mərasimində iştirak etmək üçün xarici ölkələrdən də nümayəndələr gəlmişdi. Polşadan, Almaniya, Bolqarıstandan, Çexoslovakiyadan və başqa bir sıra ölkələrdən Nazim yaradıcılığının pərəstişkarları olan yazıçılar gəlmişdilər. Moskvanın görkəmli ədib və şairləri də buraya toplaşmışdılar. Nikolay Tixonov, İlya Erenburq, Boris Polevoy, K.Simonov, A.Surkov, Slutski və başqaları mətəm mitinqində iştirak edirdilər. Çıxış edənlər Nazimin müasir dünya poeziyasının ən böyük nümayəndələrindən biri olduğunu qeyd edir, məhsuldar yaradıcılığına və ictimai fəaliyyətinə yüksək qiymət verirdilər. Azərbaycan yazıçıları adından bu mitinqdə Rəsul Rza çıxış elədi.

Cənəzə qaldırılmazdan əvvəl bir-iki saat əvvəl Nazimin oğlu Məmməd, anası Münəvvər xanım ilə bərabər Varşavadan Moskvaya uçmuşdu. 10-12 yaşlı Məmməd gözlerini anasının üzündən çəkmir, onu ağlamağa qoymurdu. Bakıdan apardığımız gülləri cənəzənin üstünə qoymuşdum. Cənəzə qaldırılanda Məmməd atasına yaxınlaşıb vidalaşdı. Azərbaycan güllərini götürüb qucağında Novo-Deviçi qəbiristanlığına qədərlə apardı. Atasını dəfn edildikdən sonra gülləri məzarın üstünə səpələdi.

İnsan yalnız qəmli xatirələrlə yaşaya bilməz. “Qəzənfər-Bilgə” avtobusu yolun sis və dumanla örtülü hissəsindən çıxdı. Aydınlıq, nurlu bir aləmə keçdi. Vaxt axşama doğrudur, lakin hələ çöllər, çəmənlər işıqlıdır. Mənzərələr ürəyimizi fərəhləndirir. Qarşıda İstanbul var, sevincli, həyəcanlı görüşlər bizi gözləyir. Dostlarımızı, tanışlarımızı görəəcəyik. Bosforu seyr edəcəyik. Qarabuğdayı, şirin bir qız mehraban

qollarını boynuma salacaq, yaşlı gözləriylə öpəcək məni. Türklər bi-biyə xala, xalaya isə teyzə deyirlər. O, “xalam” deyib qucaqlayacaq məni. İstanbulda doğulmuş Azərbaycan qızı, qardaşımın əziz balası, Nigarım mənim, adımla daşıyan şair ilhamlı, rəssam fırçalı canımcıyərım mənim... Uzun illər ayrılığından sonra sizi tapdım, sevindim, xoşbəxt oldum. Qırx ilin ayrılığından sonra qardaşımla ilk dəfə keçən il İstanbulda görüşdük. İndi də hər yerdə bərabər gəzirik. Şəhər çox tez oyanıram, tələsik geyinib aşağı enirəm. Nə qədər tez qalxsam, yenə qardaşımı aşağıda bizi gözləyən görürəm. O həkimdir, bizim gəlməyimiz münasibətilə məzuniyyət götürüb, bizimlə bərabər gəzir, heç ayrılma bilmirik. Onun xasiyyəti çox az dəyişib. Uşaqlıq illəri yadımdadır. Həmişə zarafat edər, məsxərə edər, məni cinlətməyi sevdi. İndi də elədir, şən görünməyə çalışır, lakin üreynin dərinləri yaralıdır, orada ayrılıq yaraları göynəyir. Onu uşaqlıqda çox sevirdim. Ağillı, məzmunlu, maraqlı bir insandır. Zəngin mütaliəsi var. Türk, alman, ingilis və rus dillərini yaxşı bilir.

Dağ dağa qovuşmaz, insan insana qovuşar, deyirlər. Dünyada bir ölümün çarəsi yoxdur. Biz ayrılanda mənim 14, onun isə 18 yaşı vardı, əllini keçəndən sonra görüşdük. Hər ikimiz elə bir hərəkət etməmişdik ki, bacı-qardaş kimi bir-birimizin üzünə baxa bilməyəydik. Çox gənc yaşlarından zəhmətlə yaşayan, namuslu insanlar kimi görüşdük. O özü haqqında danışmağı sevmir, lakin onun haqqında eşitdiklərim mənə bir bacı kimi onunla fəxr etməyə haqq verir. Onun humanizmi, içərisində yaşadığı xalqla, onun fəqir hissəsi ilə olan rəftarı, dünyagörüşü, ümumi mədəniyyəti yalnız təqdirəlayiqdir. Kaş dünyanın hər yerində onun kimi təmiz və namuslu insanlar, həkimlər çox olaydı...

Nigarım şeir yazır:

*"Sənin sinsi siyah gözlərin var,
Bənim siqara dumanının yaşartdığı
yorgun gözlərim.
Sənin yepyeni əlbisələrin var.
Bənimə yırtıq yamalı jaketim".*

Nigarın jaketi cırıq deyildi. Paltar da təptəzə idi. Türkiyədə həkim qızı cırıq paltar geyməz. Bahalı kostyumlar geyən gənclərə məhəbbət bağlayan və məhəbbəti cavabsız qalan cırıq jaketli qızların ruhunu anlamaq, öz dərdi kimi ifadə etmək Nigarın şair ruhunun, həssas qəlbinin məhsulu idi.

Keçən il: – Can xala, bir gecə də mənim otağında qal, nə olar? – dedi.

– Yox, Nigar can, mən sənin otağında qala bilmərəm.

-- Nədən? – deyə heyret etdi.

– Gözümü açanda divardan asdığı eybəcər şəkilləri görsem, qorxudan bağrım çatlar. – Nigar sözlərimə xeyli güldü. Nigar otağını çox qərribə şəkillərlə bəzəmişdi. Qədim keçmişdə dəli olmuş adamların rəngli fotosəkli, əqrəb, bö rəsmləri gənc qızın kiçik otağının divarlarını bəzəyirdi. Bu dəli şəkillərinin üzündə elə bil əbədi bir cəhənnəm dəhşəti həkk olunmuşdu. Yəhudilər düşməne qarşı edəndə “Allah səni öldürsün” deməzlər. “Allah ağlımı əlindən alsın” deyirlər. Bu şəkillərə baxanda diri ikən cəhənnəm əzabı çəkən insanları görürdüm. Gənc qız bu şəkillərdən nə ləzzət alır, anlaya bilmədim. Nigarda bacı və qardaşı kimi rəssam istedadı var, hər üçü gözəl rəsmlər çəkirlər.

İnanıram ki, Nigar gələcəkdə Türkiyənin gözəl şairlərindən biri olacaq. Biz onunla İstanbulu dolaşır, şeir oxuyurduq. Küçələrdən birindən keçəndə, – Xala, bura “şair Nigar caddəsidir”, – dedi.

– Görürsənmi, türklər indidən sənin adına küçə də qoymuşlar, – deyə zarafat elədim.

– Yox, xala, 19-cu əsrin sonlarında yaşamış şairə Nigar bint Osmanın adıdır bu küçə...

– Bilirəm, gülüm, – dedim. Anamda o şairənin “Əfsus” adlı şeir kitabı var idi. Anam onun şeirlərini çox sevdi. Mən dünyaya gələndə anam mənə o şairənin adını qoymuşdu.

Nigar xanımın anamdan eşitdiyim şeirləri indi də yadımdadır:

*Əfsus ki, qəmdən məni azad edəcək yox.
Viranə dili bir daha abad edəcək yox.
Ya rəb, nə üçün zarı Nigarı şu cahanda
Nasəd edəcək çoxsa da, bir şad edəcək yox.*

Nigara Azərbaycan şairləri Məhəməd Gəncəvi və Nəvəvədən danışdım. Məhəməd rübailərinin mərdlik və cəsarətli ruhundan söhbət açdım. Bakıda Nəvəvə heykəl qoyulduğundan danışdım. Nigar Azərbaycan haqqında bütün söhbətləri böyük maraqla dinləyirdi.

Avtobusda başqa sənişinlər çox olduğu üçün mən daha Azərbaycan mahnıları oxuya bilmərəm. Konya yolunda isə hey oxuyur, oxuyurdum. Mən oxuduqca qardaşım yavaşcadan köhnə mahnıları təkrar edirdi, heç

birisini unutmamışdı. Onun xüsusilə Nərmine Məmmədovanın səşindən və oxuduğu havalardan xoşu gəlirdi. “Bülbülün geydiyi yaşıl”, “Girdim yarın bağçasına”, “Qaragilə” və başqa havaları oxuyurduq:

*Bülbülün geydiyi yaşıl
Qolların boynuma aşır
Ağlamaq mənə yaraşır
Sən ağlama, mən ağlaram.*

“Qəzəfər-Bilgə” avtobusu dayandı. Düşüb taksiyə mindik. “Pero Palas” otelinə sürdük. Yer olmadı. Həmin Məşrutə caddəsində “Kavak” adlı kiçik bir otelə düşdük. Qardaşım, uşaqlarının yanına getdi. Biz otacağımıza qalxıb uzun yolçuluqdan sonra dincəlməyə getdik.

İstanbul dünyanın gözəl şəhərlərindən biridir. Beş yüzdən artıq camesi və saysız-hesabsız minarələr İstanbulu dünyanın başqa şəhərlərindən ayırır, ona xüsusi bir gözəllik verir. Kinofilmlərdə gördüyüm Amerika şəhərləri, Nyu-York, Vaşinqton və başqa şəhərlər, mənə elə gəlir ki, çox hündür göydələn binaları ilə şəhəri səmadan məhrum olmuşlar. Bu göydələn binaların arasındakı quyu kimi küçələr daş bir torbaya bənzəyir. Bu səmasız şəhərlərdə yaşayanlar yəqin ki, bu daş torbaların içində sıxılıb və darıxırlar. İstanbulun isə üstündəki göy təmiz, mavi və genişdir. Gecələr bu göy üzünə parlaq ulduzlarla dolur, Bosforun mavi sularında parıl-parıl yanırlar.

İstanbul axşamüstü və şəhər tezdən daha gözəl olur. Yasəmən rəngli duman içərisindən görünən came və minarələr getdikcə dandan sıyrılib çıxır, üfəqdən qalxan günəşin şüaları altında parlayır, qədim və əsrarlı bir aləmdən xəbər verirlər.

Aya-Sofiya, Süleymaniyyə camesi, altı minarəli Sultan Əhməd camesi və başqaları nadir memarlıq və sənət abidələridir. Sultan Əhməd camesinin yaranması haqqında belə deyirlər: Sultan Əhməd memarı hüsuruna çağırırdı deyərdi: elə bir came yaradarsan ki, Aya-Sofiya onun yanında sönük görünsün. Camenin minarələri altın olsun. Memar “altın”, yəni qızıl sözünü guya “altı” başa düşmüş, Sultan Əhməd camesinə altı gözəl minarə yaratmışdır. Yəqin ki, memar xalq sərvətini qızıl minarəyə sərf etmək əvəzinə, “altın”ı “altı” başa düşdüyünü bəhanə etmişdir. Rəvayətə görə sultan qəzəblənmiş, memarı həmin minarədən atdırmışdır. Başqa bir rəvayətə görə, memar altı minarəni o qədər gözəl yaratmışdır ki, qəzəbli sultan gözəllik qarşısında

ram olub memarı əfv etmişdir. İkinci rəvayət daha ağlabatandır. Belə bir sənət abidəsi yaratmış sənətkara qıymaq insan ağına sığmayan cinayət olardı.

Yüksək sənət və memarlıq əsərlərinin cəhəmlə ucaldığı bir şəhərdə yeni memarlıq əsəri yaratmaq, müasir memar üçün çox çətin məsələdir.

Yeni türk mədəniyyətinin zövq və tələbinə uyğun olaraq yaradılmış İstanbul “Kültür sarayı” müasir üslubda milli, gözəl və əzəmətli bir sənət abidəsidir. Binanın təməl daşı 1946-cı ildə qoyulmuş, 1969-cu ildə başa çatdırılmış və istifadəyə verilmişdir. Layihəni hazırlayan yaradıcı kollektiv, başda baş memar Hayatı Tabanoğlu olmaqla, böyük bir səbir və təmkinlə 23 il gözləmişdir. Bu müddət ərzində Türkiyədə bir neçə dəfə hökumət dəyişmiş, çoxlu maliyyə nazirləri gəlib getmişdir. Elə illər olmuş ki, dövlət bu tikintiyə bir quruş da pul buraxmamış, inşaat dayandırılmışdır. Nəhayət, 23 ildən sonra səbirli İstanbul tamaşaçıları gözəl bir “Kültür sarayı” qazanmışlar. Həyatının çox illərini bu inşaatla sərf etmiş baş memarın qəlbində də yəqin ki, pəşmanlıq hissi sevinc və fərəh duyğusu ilə əvəz edilmişdir.

“Kültür sarayı” ürəkəcan, yıgcam və gözəldir. Tamaşa salonuna min üç yüz adam yerləşə bilər. İki milyondan artıq əhalisi olan İstanbul üçün belə bir bina lazımlı bir hədiyyədir. Binanın 23 ilə başa gəlməsi tərifəlayiq bir hadisə deyil, lakin yaxşı cəhət odur ki, bu müddətdə yüksək hazırlıqlı mədəni və müasir aktyor kadrları yetişmişdir.

Kamal Atatürk hələ o zaman türk teatr sənətkarlarının Avropa teatr mədəniyyəti ilə ayaqlaşmaq səviyyəsinə qalxmasını, onun üçün də teatrın akademik təməllər üzərində qurulmasını, yüksək mədəni səviyyəsi olan hazırlıqlı aktyor kadrlarının yetişdirilməsini tələb edirdi.

Dövlət konservatoriyasının nəzdində olan aktyor bölməsinə ilk illərdə qəbul etmək üçün tələbə tapmaq çətin olmuş. Sonralar isə ildə 8-10 nəfər yüksək hazırlıqlı, mədəni və istedadlı aktyor və aktrissalar yetişmiş, aktyor fakültəsi 23 il ərzində ölkəyə 160-180 nəfər sənətkar vermişdir. İstanbul şəhər teatri 1936-cı ildə təsis edilmiş, Ertəğrul Mühsinin ətrafına topladığı bir aktyor kollektivi ilə işə başlamışdır. Ertəğrul Mühsin uzun illər İstanbul və Ankara dövlət teatrlarına rəhbərlik etmiş, bir çox tamaşalar qoymuşdu. Proqressiv fikirli bu sənətkar indi qocaldığına görə işdən ayrılmışdır.

Son on il ərzində Cüneyt Kökçer Ankara və İstanbul dövlət teatrlarının bədii rəhbərliyini öhdəsinə götürmüş, həm də baş rollarda görkəmli aktyor kimi çıxış etmişdi. C.Kökçerin dövlət teatrlarına rəhbərlik etdiyi dövrdə, türk teatrları Qərbi ölkələrinə qastrol səfərinə çıxmış, bir neçə xalqlararası teatr festivalında iştirak etmişdir. Paris, Afina, Belqrad və başqa şəhərlərdə göstərilən tamaşalar içində qədim yunan faciəsi "Kral Edip", Pirandellonun "TV Henrix" kimi dünyada məşhur olan əsərlərlə yanaşı türk müəlliflərinin də əsərləri Avropa səhnələrində türk aktyorları tərəfindən tamaşaya qoyulmuşdur. Əhməd Qüdsi Təçerin "Koroğlu", Güngör Dilmənin "Midasın qulaqları" əsərləri Avropa tamaşaçısına göstərilmişdir. "Kültür sarayı"nda Qərbi Avropa bəstəkarlarından Verdi, Motsart, Vaqner, R.Ştraus və başqa müəlliflərin opera əsərləri ilə yanaşı, türk bəstəkarlarının ilk operaları – Əhməd Ədnan Saygının "Kərəm", Nevit Kodallının "Tanrılar və insanlar", S.Helenderin "Nəsreddin Xoca" kimi operaları da tamaşaya qoyulmuşdur.

"Sonalar gölü", "Kopeliya", "Qizella" kimi icrası mürəkkəb olan balet əsərləri ilə yanaşı türk bəstəkarı Ferit Tuzun "Çeşmə başı" baleti, Bulent Turcanın "Xəncərli xanım" və sairə balet əsərləri ilə türk baleti oyanmağa başladı.

Türk rejissor və aktyor kadrlarının hazırlanmasında alman professoru Karl Eberetin çəkdiyi əmək yüksək təqdire layıqdır. Karl Eberet dövlət konservatoriyasının aktyor bölməsində müəllim-pedaqog kimi, həm də səhnə quruluşlarında rejissor kimi çıxış etmiş, türk aktyor və sənətkarlarına gözəl bir sənət məktəbi yaratmışdır. Ağır illərdə və ağır şəraitdə türk teatr mədəniyyətinin inkişafı uğrunda fədakarlıqla çalışmış alman professorunu onun yetişdirməsi olan məşhur türk aktyor və rejissoru C.Kökner belə yad edir: "Karl Eberet Hitlerlə də, onun rejiminə də nifrət edirdi. Bu rejimin bir gün necə olsa yıxılacağını bilirdi. Əvvəllər yalnız vaxtının ildə üç ayını Ankara teatrına verə bilərdi. 1939-cu ildən isə onu bizim teatra bağlayan bir az da faşist rejiminə nifrəti oldu. Faşist Almaniya məğlub olduğu zaman deyirdi: "Bu gün Hitlerlə bərabər bəlkə Almaniya da çökür. Lakin Almaniya qocaman bir ağaca bənzər. Çökən, qırlan yalnız budaqlardır. Bu ağacın kölgəsini yaşadan Gete kimi, Şiller kimi, Bethoven kimi, Vaqner kimi, daha neçə-neçələri kimi köklərdir. Almaniya torpağına çox dərin yayılmış bu köklərdən yeni budaqlar qalxacaq, yeni yarpaqlar görəcəkdir". O, vətənin ağır faciəsini bizə sənət dərsi öyrətdiyi, teatr-

rimızda yeni quruluş hazırladığı saatların həyəcan və sevinci arasında ovuda bilirdi".

On-on beş il bundan əvvəl İstanbulda şəhər teatrının iki səhnəsindən başqa ciddi və davamlı bir teatr səhnəsi yox idi. İndi isə 15-ə yaxın teatr səhnəsi var. İstanbul və Ankara dövlət teatrının aktyor qrupları Anadolunun ən ucqar guşələrində çıxış edib tamaşa göstərirlər. Teatrın repertuarı da genişdir. 68-69-cu ildə göstərdikləri 23 tamaşanın 13-ü türk müəlliflərinin əsəridir. Ankara dövlət teatrının kollektivi İstanbulda "Kültür sarayı"nda, İstanbuldakı isə Ankarada tamaşalar göstərir. Həftənin müəyyən günlərində opera və balet tamaşaları verirlər.

İstanbul teatrlarının səhnəsində A.P.Çexovun "Albalı bağı", "Üç bacı", "Vanya dayı", Qoqolun "Müfəttiş", Fonvizinin "Anasının quzusu" və başqa bir çox əsərlər tamaşaya qoyulmuşdur. Rus opera və balet nümunələrindən "Sonalar gölü", "Uyuyan gözəl", "Yevgeni Onegin" və sair əsərlər müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur.

"Kültür sarayı"nda Turan Ozansoyun tarixdən alınmış, "Dəli İbrahim" tamaşasına baxdıq. Əsərdə anası tərəfindən öldürülmüş Sultan İbrahimin faciəli həyatı təsvir olunur. Ankara dövlət teatrında tamaşa elədiyimiz "Andomak" əsərində olduğu kimi, burada da səhnə tərtibatı, aktyor oyunu, quruluş yüksək səviyyədə idi.

Mayın 19-da İstanbulda "Gənclik və idman bayramı" keçirilirdi. 1919-cu il mayın 19-da Qazi Mustafa Samsuna çıxdığı gün milli azadlıq mübarizəsinin başlanğıc günü sayılır. Sonralar Atatürk bu günü "Gənclik və idman" bayramı elan etmişdi. Bu bayram günündə Türkiyənin azadlıq bayrağı Samsundan, şəhərdən şəhərə keçirilərək tən-tənə ilə Ankaraya və İstanbula qədər gətirilir. Bu gün Amerika imperalizminə qarşı güclü üsyan ruhu ilə yaşayan türk tələbə gəncləri bu bayramı iftixar hissi ilə keçirirlər. Bir tərəfdən Avropa imperialistləri ilə vuruşan, bir tərəfdən də daxili irtica qüvvəsini və sultan sultanlığını yıxmaq üçün döyüşə Kamal hərəkatının vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq səhifələri bugünkü azadlıqsevən gəncləri yeni mübarizələrə ruhlandırır.

1921-ci ildə partizan dəstələrindən yenice təşkil edilmiş 15 min nəfərlik türk ordusu 60 min nəfərlik yunan ordusu ilə ölüm-dirim savaşına girişmiş, yunan qoşunlarına qalib gəlmişdi. Xarici işğalçılar üzərindəki qələbə türk xalqına böyük ruh yüksəkliyi vermiş, gələcək döyüşlərə ruhlandırmışdı.

İngilis silahı ilə silahlanmış yunan qoşunlarını darmadağın edən, yarıac, yarıcılpaq türk qoşunlarının qalibiyyəti misilsiz vətənpərvorlik və fədakarlıq ruhunun məhsulu idi. Kişi, qadın, uşaq, böyük, qoca, cavan – bütün xalq vətənin azadlığı üçün vuruşlara qoşulmuşdu. Sakarya yanındakı döyüşlərdə türk ordusunun böyük qələbəsi Mustafa Kamalın nüfuzunu xalq içərisində qat-qat artırmış, onu xalq qəhrəmanı, xilaskar sərkərdə kimi millətə sevdirmişdi.

Gənc türk dövləti bir yandan xarici işğalçılarla döyüşür, bir yandan da çürümüş sultan imperiyasının xarabaları üstündə gənc türk cəmiyyəti yaradırdı. Türkiyənin axırıncı sultanı Vahidəddin 1922-ci ildə sarayı tərk edib ingilis gəmisinə götürülmüş və Türkiyəni tərk etmişdi. Sultan sənəti sona çatmış, Türkiyə torpağı xarici işğalçılardan azad olmuşdu.

Şanlı səhifələrlə dolu olan milli qurtuluş bayramını türk gəncliyi ruh yüksəkliyi ilə bayram edir.

Bütün kapitalist ölkələrində olduğu kimi, Türkiyədə də tələbə gənclər çox narahatdırlar. Tez-tez həyəcanlı nümayişlər edir, Amerika imperialistlərinin Türkiyədə apardığı siyasətə qarşı kəskin çıxışlar edirlər. Deyilənə görə, 6-cı donanma İstanbula yan alan zaman tələbə gənclər limanı kəsdirmiş, sahile çıxan Amerika hərbi nəfərlərini qucaqlarına götürüb denizə atmışdılar. Amerikalı hərbi dənizçilər gəmiyə qayıtmağa məcbur olmuşdular. Gecə ikən hərbi qiyafəsini dəyişmiş, adı paltar geyib şəhərə çıxmış hərbi nəfərləri tələbələr şəhərdə tanımış, döyüb başlarını yarmışlar.

İstanbulda olduğumuz günlər bu tələbə nümayişinin şahidi olduq. Tələbələr dörd küçənin ayrıcındakı meydanda bardaş qurub oturmuş, küçə hərəkətini dayandırmışdılar. Onlar birağızdan:

Ata minmiş eşşəklər,

Millət sizdən nə bəklər,

– deyə qışqırırdılar.

Tələbələr Kamal tərəfdarıdılar. Onlar Kamal siyasəti yürüdülməsini tələb edir, yeni ölkənin milli azadlığının qorunmasını istəyirlər. Onlar Türkiyənin Amerika imperialistlərinin qara əməllərinə meydan olmasını istəmirlər, vətənlərinin yadelli işğalçıların başmağı altında tapdalamağına yol verilməməsini tələb edirlər. Gənclər yaşayacaqları ölkəni istedikləri kimi qurmaq əzmindədirlər!

19 may gənclik bayramında qızmar yay günəşinin yandırıcı şüaları altında addımlamaq üçün polad kimi möhkəm olmaq lazımdır. Bayram

nümayişlərinə günün altında tamaşa etməyə səhhetimiz yol vermir, kölgəyə çəkilməli oluruq.

19 may Rəsulun anadan olduğu gündür. Qardaşım oğlu Aydın, Rəsulun yaşını qeyd etmək üçün bizi evinə dəvət etmişdi. Rəsulun 59 yaşını İstanbulda məhrəban bir şəraitdə keçirdik. Aydınım beş yaşlı oğlu Ayxan iki daşın arasında mənim çantamı yoxlamaq, ordakı xırda-para şeyləri “tədqiq etməklə” məşğuldur. Uşaqlar hər yerdə eyni təbiətdədirlər, qadın çantasını töküşdürmək, ordan maraqlı şeylər tapıb çıxarmaq bütün uşaqların sevdiyi əyləncədir. Ayxan məni gördüyü ilk gündən qucağıma çıxır, özünü mənimlə tamamilə sərbəst aparır. Gözümün ucu ilə qeyd dəftərlərimə baxıram. Cırsı, işim bitdi. Xətrinə dəyə bilmirəm. Ayxan dəftərləri kamali-ədəblə gözəndən keçirib yerinə qoyurdu.

Aydınım üç yaşlı qızı Elnar Rəsulun dizi üstə özünü yaxşı hiss edir. Tombul əllərini Rəsulun üzünə çırpır, nə işə şeytanlıq edib onu güldürür.

Ayxan nə qədər dinc, fəğırdırsa, Elnar o qədər nadincdir. Hər şeyi cırmaq, sıdırmaq, dağıtmaq üçün can atır. Qız təbiətinə uymayan məcazi var. Cünseli süfrəyə qəhvə və meyvə gətirir. Amasya alması mənim çox xoşuma gəlir. Otağa qoyanda ətri otağı bürüyür. Süfrə başında müxtəlif söhbətlər edirik. Almaların növündən, cinsindən söhbət gedir. Quba almalarını tərifləyirik. Amasya alması haqqında belə bir söhbət olur: Sultan Əbdülhəmid yalnız Amasya alması ilə bəslənmiş quzuların ətinə yeyərmiş. Əgər quzuya Amasya alması yedirilməsə, ətin tamından bilər, aşpaza divan tutdurarmış.

Günseli ilə bərabər evdə orta yaşlarında bir qadın da ev adamı kimi süfrəyə qulluq edirdi. Qadının Günselinin qohumu olduğunu zənn etdim. Qardaşım gənc həkim ikən Gümüşlüdə işlədiyi zaman qonşuluqda bir kürd ailəsi yaşayırmış. Ailə on səkkiz adamdan ibarət imiş. Ayişə ailənin böyük qızı imiş. Kəndli ailəsində həftədə bir dəfə – cümə günləri xörək bişirmiş. O günü ailənin anası qazana beş girvenkə et töküb xörək bişirərmiş. Uşaqların çoxuna xörək çatmazmış. Kiçik Ayişə bir yanda oturub ağlarmış, küsüb qonşu həkimin evinə gedər, orda yeyib içərmiş. Yazıb oxumağı da Ayişə bu ailədə öyrənmişdi. Sonralar böyük şəhərlərə – Ankaraya, İstanbula köçmüş, burada yaşayıb işləməyə başlamışdı. Söz kürdlərdən düşəndə Ayişə kürdlər haqqında belə bir lətifə danışdı. Kürd kənddən gəlirmiş, görür yolda

bir kürd düşüb ölüb, yanında da bağlaması var. Bağlamayı açır, görür içində çörək də var, soğan da. Kürd çox təəccüb edir ki, görəsən bu adam niyə düşüb ölüb, bunun ki, çörəyi də var, soğanı da. Ayişənin geyim-kecimi şəhərli xanımlarınkına bənzəyir, amma təbiətindəki sadələşməlik kəndçi qızı olduğunu tez büruzə verir.

Süfrə başında Ayişə Rəsulu göstərərək yavaşca Nigardan xəbər aldı:

– Bəy əfəndi nə vəzifənin sahibidir?

– Əniştəm¹ sovet bəkanıdır (yəni sovet naziridir), – dedi.

– Eləmi?! – Ayişə Rəsula müraciətlə: – Bəy əfəndi, siz nə bakanısınız? – deyə soruşdu.

Rəsul bu sualı gözləmədi. O, hazır cavabla:

– Mənmi? Mən qadınlara bakıram, – dedi. Hamımız gülüşdük.

Bayaq Amasya quzusu ilə bəslənən quzulardan söz düşəndə Nigardan bir az böyük olan bacısı Bertanın dərdi açıldı: – Nigarın pişiyi Rasputin ancaq quzu əti yeyir. Nigar ən dadlı tikəsini özü yeməz, ona yedirir. Pişik də bütün günü yeyib yatır, çox parazit pişikdir.

Mən – Bertan, – dedim, – ömrümdə heç yerdə zəhmətkeş pişik görməmişəm. Pişiklər hər yerdə parazitdirlər, yeyib yatmağı sevirlər.

Nigar: – Təranənin pişiyi varmı? – deyə soruşdu.

– Var, Təranənin pişiyi çox olub.

– Adları nədir?

– Aslan, Məstan, Şirxan, Mərcan, daha nə bilim...

Şirxanla Tərxanla kənddən, Buzovnadan gətirmişdi. Onları şəhər mədəniyyəti məhv etdi. Bir gün pəncərədən qaçıb getdilər, bir də qayıtmadılar.

Uşaqlar Rəsuldan şər oxumasını xahiş etdilər.

Rəsul “Təyyarə düşüncələri” silsilə şerindən oxudu. Mən Fidana yazdığım şeirləri oxudum. Başa düşmədikləri bəzi sözlərin mənasını xəbər aldılar. Eşitdikləri bəzi Azərbaycan sözlərinə çox güldülər. “Dəmdəməki”, “hoqqabaz”, “bambılı”, “hövsələsiz” və sair sözləri gülə-gülə təkrar edirdilər.

Dostumuz, türk yazıçısı Xaldun Taner bizi bu gün Böyük adaya dəvət etdi. Biz bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul etdik. Adaları görməmişdik. Şəhər ya Xələcdə iskeledə, ya da Böyük adada görüşəcəyimizi

sözləşdik. Ada iskelesində gəmiyə minib adalara tərəf yola düşdük. İskeledə “Küçük su”, “Yeni köy”, “Böyük dərə”, “Anadolu hasarı” gəmiləri də hərəkətə hazır dayanmışdılar.

“Maltepe” gəmisinə minib yola çıxdıq. Gəmimiz irəlilədikcə İstanbul uzaqlarda qalırdı. Gəmidə müxtəlif geyimli, müxtəlif biçimli adamlar var idi. Açıq dənizə çıxanda mən bir az üşüyüb içəri salona keçdim. Skamyalardan birinə oturdum. İki oğlan və iki qız gəlib mənimlə üz-üzə oturdular. Onlar ingiliscə danışdılar. Oğlanların saçları uzun, üzləri tüklü idi. Qızların çirkli paltarlarından üfunət qalxırdı, əlləri və dirnaqları çirkli idi. Bu avropalı gənclər kasıb ailələrin uşaqlarına oxşamırdılar. Moda əsiri olaraq özlərini bu sir-sifətə salmışdılar. Doğrusu, Avropa gəncləri arasında olan bu mərazi cərəyanlara yaxşı bələd deyiləm. Gerek ki, onlara hippi deyirlər. Guya yaşadıkları burjuva cəmiyyətinin qanunlarına protest əlaməti olaraq özlərini bu görkəmə salır, ayaqyalın, başıaçıq, çirk içində diyar-diyar dolaşırlar. Hər halda onları Türkiyəyə cəlb edən Afyon qoxusudur. Afyon şəhərində hasil edilən tiryək bu gəncləri yığış buraya gətirir. Türk polisi onları harda görə tutub həbs edir. Mərmərə dənizinin saf havasını bu gənclərin pinü və üfunətli görkəmi zəhərləyirdi. Mən dözə bilməyib göyertəyə çıxdım, üşüyə-üşüyə qardaşımın yanında dayandım. Artıq adalar görünürdü. Xınalı, Borğaz, Qasıq adası, Heybəl adası. Böyük ada adaların beşincisi və ən böyüyü idi. Böyük adaya bir az qalmış sol tərəfdə kiçik bir adacıq görünürdü. Orda heç bir ev-eşik görünmürdü. Çiçəklər, yalnız çiçəklər. Sarı, qırmızı, mavi çiçəklər, yaşıl yarpaqlı vəhşi çiçəklər...

Kaş gəmi birçün burada dayanıb bizi bu çiçəklər aləminə çıxaraydı. Lakin “Maltepe” çiçəkli adanı saymayıb yanından düz keçdi. Böyük adaya çıxdıq. Dənizin lap qırağında “Kapri” adlı restoran var idi. Restoranın açıq havada əlvan şemsiyələr altında olan hissəsində nahar elədik. Bakını yada saldıq. Xaldun bəy Bakıda birçün gün olmuş, Musiqili Komediya Teatrında “Qayınana” əsərinə tamaşa eləmişdi. O, Nəsibə Zeynalovanın oyununu çox bəyənməmişdi. Biz də bu istedadlı aktrisanı çox sevdiyimizi söylədik. Yəni də söhbət ədəbi əlaqələrdən getdi. Xaldun Taner əsas etibarilə komediya yazan dramaturqdur, Azərbaycandan komediya əsərləri göndərilməsini arzu edir, “söz ver-dilər, amma heç bir şey göndərmədilər” deyirdi.

Xeyli söhbətdən sonra adanı gəzməyə getdik. Türklər adaya maşın buraxmırlar. Maşınlar adanın havasını zəhərləyər, səsi, yanacaq

¹ Əniştə – yəznə

maddələri ilə istirahət edənlərin səhhətini poza bilər. Maşın olmadığı üçün gozməyə gələnlər faytonlara minib adanı gəzirlər. Uzunqulaqlara da minib gəzən olur. Üstüaçıq faytonlardan birinə qardaşım, Rəsul və mən mindik. O birinə isə Xaldun bəy və gənc rəfiqəsi. Atlar yorğa yeriir, biz adanı doya-doya seyr edirik. Üzü yoxuşa doğru olanda atlar ayaq saxlayır, addım-addım qalxırdılar. Gözüm birdən faytonçunun üzünə sataşdı. Bütün bu gözəlliyə, bu faytonlara; minib-düşən adamların şən əhvalına, kefinə tamam biganə olan bu adamın üzündə elə dərin bir laqeydlik, elə bir buz soyuqluğu vardı ki, ona baxıb sarsılmaq olmazdı. Ona baxanda yadıma "Tənəkə" pyesində gördüyüm Zeyno qarı düşdü. Kaş Zeyno qarı palçıqlı paltarlarını adaların yaşıl sularında yuya biləydi, yorğun ayaqlarını, üstü düyün-düyün göy damarlı əllərini bu yaz günəşinin altında qızdırma biləydi. Bu şam ağaclarının ətirli kölgəsində uzanıb dincələ biləydi.

Atlar yoxuş yuxarı ağır-ağır addımlayırdı. Atların da üzündə faytonçunun üzü kimi yorğun və laqeyd bir ifadə var. Görünür atlar da, faytonçu da uzun illər eyni yolu eyni addımlarla keçməkdən yorulub usanmışdılar. Nə təbiətin gözəlliyi, nə də bu şən insanlar faytonçunu ağır fikirlərindən ayıra bilmirdi.

Gül-çiçək içərisindəki yay evlərinin balkonlarında arabir solğun rəngli gözəllər görünürdü. İstanbulun varlı əhalisi yayı bu adalarda öz yay evlərində keçirirdi. Heç yerdə gülləri bu qədər gözəl görməmişdim. Gül hər yerdə güldür və hər yerdə gözəldir. Adaların gülə baxan, gül becərən bağbanları görünür böyük estetik zövqə malikdir. Güllər gah pəjmürdə bir dəstə gül, gah səliqəli bir qamot, gah zənbilə yığılmış dəstə formasında düzəldilmişdi. Gül topalarına belə forma vermək, şübhəsiz, ustalıqdır. Bəzi yerlərdə güllər ot-alaq içində batıb gedir. Böyük adanın gülləri isə xüsusi zövq və səliqə ilə saxlanılırdı.

Yuxarıda, şam meşəliyində otlar, çiçəklər bizim dağların otuna, çiçəyinə bənzəyirdi. Bülbüllər də bizim bağların bülbülləri kimi cəhcəh vururdular. Otların, çiçəklərin, bülbüllərin dili hər yerdə birdir, onların heç bir tərcüməçiyə ehtiyacı yoxdur.

Böyük adanı yaxşıca gezib sahile endiyimiz zaman bizi gətirən "Maltepə" gəmisi bizi sədaqətlə gözləyirdi. Bilet alıb gəmiyə mindik. Mərmərə dənizinin yaşıl suları ilə irəliləyirdik. Gözüm yeni çiçəkli adaya sataşdı. Əlimlə toxuna bilmədiyim vəhşi çiçəkləri uzaqdan gözlərimlə öpüb ayrıldım.

Adalar keçmişdə türk sultanlarının, paşalarının istirahət yeri olub. Paşazadələr içərisindən dövlət əleyhinə işləyən üsyankar ruhlu adamları da bu adalardan bəzələrinə sürgün edər, orda həbsdə saxlamışlar.

Xaldun Taner vidalaşib Kadıköydə su pərisinə bənzəyən rəfiqəsi ilə gəmidən düşdü. Biz iskaləyə qayıdırdıq. Axşam düşürdü. Axşam qaranlığı İstanbulun qara, kirli binalarını gizlətmışdi. İndi gecələr işıqlanan camelər görünür, göyün boz-mavi fonunda ətrafına muncuq kimi işıqlar düzülmüş minarələr ucalırdı.

Xaldun Taner Avropa təhsili görmüş, mədəni bir ziyalıdır. Onun şəxsiyyəti ilə yaratdığı əsərlər arasında ziddiyyət var. "Dəvə quşu", Kabare teatrında qoyulan "Şəhri İstanbul" tamaşası İstanbulun aşağı təbəqələrinin həyatına yaxşı bələd olan, həm də sənətkarlıq sirrini bilən usta bir yazıçının qələm məhsuludur. Şəhərin məişət səhnələri, ictimai həyatın bir parçası, kəskin siyasi satira, ölkənin və xalqın taleyi üçün narahat olan sənətkarın həyəcan və təşvişlərinin ifadəsidir. Tamaşaçı yazıçının bu təşvişlərini yerli və əsaslı hesab edir, şərik olub alqışlayır.

Xaldun Taner ağlamalı işlərə güldürməyi bacaran sənətkardır. "Şəhri İstanbul" qeyri-adi, orijinal bir kompozisiyadır. Orda Nazim Hikmətin və Orxan Vəlinin şeirləri, Əziz Nesinin novellası iştirak edir. Aktyorlar öz geyimlərində çıxış edirlər. Qədim yunan dramına məxsus tərzdə xorla şeirlər oxuyurlar. Nazimin və Orxan Vəlinin şeirlərini. Bütün bu ünsürlər bir mövzu ətrafında birləşir. Şəhri İstanbul. Şəhri İstanbulun bugünkü həyatı, məişəti, adamları... Personajların ruhi halını dərinlən tədqiq etmək, kəskin ictimai motivlər, ictimai həyatın müxtəlif cəhətlərini qələmə almaq, təsvir etdiyi hadisə və adamların daxili aləmini açıb göstərmək, xəstə cəhətləri ifşa etmək Xaldun Tanerin sənətkarlıq xüsusiyyətidir.

Səhnə boşdur, dekorasiya deyilən şey yoxdur. Aktyorların geyimindəki dəyişiklik çox cüzdür, pencək geymək, yaxud çıxarmaq, pencyayın yaxalığını qaldırmaq, köynəyin qolunu yuxarı çırmalamaqla kostyumda müəyyən dəyişiklik edilirdi. "Şəhri İstanbul" İstanbulun bugünkü həyatını təsvir edən kəskin satira əsəridir. Bəzən aktrisalrın rolda həddən artıq abırsızlıq eləmələrinə dözmək, mənim kimi tamaşaçılar üçün çətin olurdu. Hər şey alışmaqdan aslıdır, yəqin ki...

Boğaz içində Çınaraltı deyilən bir yer var. İndi bura qəhvəxana və çayxanadır. Bura şairələr yığışar, söhbət edər, şeir oxuyarlarmış.

Deyirlər, çinarlar çox yaşayır, çinarların ömrü uzun olur, yüz illər, bəlkə daha çox. Kim bilir, bu Çinaraltı kimləri görmüş, hansı şairlərin sesini dinləmişdir. Boğaz içinin mavi suları türk şairlərinin axıcı, səyyal şerlərini dinləyərək narın-narın ləpələnmiş, şeirlərin ahəngi bahar rüzgarına qarşıb ölkənin hər yerini gəzməmişdir. Bəlkə, bu çinarın ulu babaları, saray mühitində, saray havasında darıxıb açıq havaya çıxmaq istəyən divan ədəbiyyatı şairlərinin də şeirlərini dinləmiş, xalq dərindən, xalq müsibətinə biganə olan sultanlara qesidələr, mədhiyyələr yazan şairləri kölgəsindən qovmuşdur. Bəlkə, Lələ dövrü şairləri, nədim gəlmiş Çinaraltına, şerin, sənətin əbədi mövzusu olan məhəbbət şeirlərini oxumaq üçün.

*Məsti-lazim kim böyüdü böylə bəpərvə səni,
Kim yetişdirdi bu günə sərvədən bəla səni
Buydan xoş, rəngdən pakizədir nazik tənini,*

*Bəsləmiş qoynunda guya kim külli rəna səni
Bir əlində gül, bir əldə cam, gəldin saqiya,
Gənqısın alsam gülü, yaxud ki, camı ya səni...*

Məhəbbət əbədi mövzudur, onu şairlərə heç kəs qadağan edə bilməmişdir.

Hələ orta əsrlərdə divan şairləri sultanları vəsf edən mədhiyyələr yazdıqları zaman, uzaq Sivasda Pir Sultan Abdal sultana qarşı kəndli üsyanlarına başçılıq etdiyi üçün dar ağacından asdırılmışdı.

Türkiyənin tarixini, ictimai-siyasi həyatını öyrənmək üçün şairlərin taleyinə nəzər salmaq kifayətdir.

Zülm və istibdad əli ilə söndürülən çıraqlar xalq tərəfindən yenidən yandırılmış, xalqın azadlıq uğrunda mübarizə yollarını meşəl kimi işıqlandırmışdı.

Bəlkə Çinaraltı odlu vətənpərvər, böyük inqilabçı şair Namiq Kamalın cəsarətli sesini eşitməmişdi.

*Zalım olsa nə rütbə bəpərvə,
Yenə bünyadı zülmü biz yıkarız.
Mərkəzi xakə atısalər da bizi,
Kürreyi ərzi patlatır, çıxarız.*

Ömrü zindarlarda, sürgünlərdə keçən şair, Rodos adasında sürgündə məhv olmuşdu.

*Ölərsəm görmədən millətdə ümid etdiyim feyzi,
Yazılısın səngi qəbrimdə vətən məhsun, bən məhsun...*

Əbdülhəmid istibdadının qara günlərində ona sui-qəsd hazırlayan vətənpərvərin atdığı bomba birçə an gecikmiş, sultan xilas olmuşdu. Türkiyənin ən böyük şairlərindən biri Tofiq Fikrət bu münasibətlə "Birləhzə təxir" şerini yazmışdı:

*Ey şanlı avçı, damini¹ bihuda qurmadın,
Atdın, fəqət yazıq, yazıqlar ki, vurmadın...*

Əsrin əvvəllərində Əbdülhəmid taxtdan düşdüyü zaman Fikrətin müdrik və təmkinli səsi eşidildi:

Haqsızlıq edən başları bir gün qoparırlar.

Çinaraltı, sən kimləri görmüsən, kimləri yola salmışsın? Bosforun sahilində vətən təmsali olan Çinaraltı... Dünya dərclərindən, vətən qayğılarından kənara çəkilib şərə və sənətə xalq dərindən buraxmayan, səslərin, kölgələrin, ahənglərin aləmində yaşayan şairlər... Türkiyənin iki böyük söz ustası, sənətkar şairi Yəhya Kamal, Əhməd Haşım... Qoca çinar yəqin ki, bu şairləri dinləmiş, onların məstədicisi şeirlərinə qulaq asarkən gənc Nazim Hikmətin dili ilə:

*Akən var, günəşə akən,
Günəşi zəbt edəcəyiz,
Günəşin zəbti yəqin,*

– deyər gurlamışdı. Ədəbiyyata mübarizə ruhu gətirən, progressiv fikir və düşüncə inkişafına təsir göstərə bilən şairlər xalqın ictimai mübarizə tarixinə imza ata bilər, orada möhkəm yer tutur. İyirminci əsrin öz məsələləri, öz problemləri var. Əsrimizin böyük şairlərindən biri olan Nazim Hikmətin tribunası yalnız Çinaraltı deyil, daha böyük meydan və daha yüksək zirvələr olmuşdur.

*Ya ölü yıldızlara həyat aparacağım,
Ya bizim dünyamıza çökəcək ölüm.*

Aya, ulduza həyat aparmaq ərəfəsindədir əsrimiz. Türkiyənin gözəl şairləri yəqin ki, Nazim estafetini daha uzaqlara aparacaq, bu şöhrəti bir az da yüksəklərə qaldıracaqlar.

İstanbuldan, boğaz içindən söhbət açarkən, İstanbulu odlu bir məhəbbətlə sevən, ona incə tellərlə bağlı olan gənc şair Orxan Vəlini

¹ Dam – ovçu tələsi

xatırlamamaq haqsızlıq olardı. Çınaraltı yeqin ki, Orxan Vəlinin gözəl şeirlərini dinləmiş, ruzgarların qanadında onları məmləkətin ən uzaq guşələrinə yola salmışdır. Orxan Vəli İstanbul şairi idi. İstanbullu tərənnüm edən şair idi. Amansız ölüm onu İstanbuldan vaxtsız ayırmasaydı, daha gözəl şeirlər yazardı İstanbulla....

*İstanbulda boğaz içində
bir fəqir Orxan Vəliyim
Vəlinin oğluyum,
Urmeli hisarına oturmuşum
Oturmuşum da bir türki tutdurmuşum:
İstanbulun marmər daşları
Başıma qonuyor, qonuyor, aman,
martı quşları,
Gözlərimdən boşanır
Hicran yaşları
Edalım, sənin yüzündən bu halım
İstanbulun orta yeri sinema
Qəribliyim, məhzunluğum duydurmayın anama...*

Orxan Vəli İstanbulla həsr etdiyi bir başqa şeirində onu belə təsvir edir:

*İstanbulu dinliyorum gözlərim qapalı,
Xəfisdən bir ruzgar əsior,
Yavaş-yavaş sallanıyır
yarpaqlar ağaclarda...
İstanbulu dinliyorum gözlərim qapalı
Sərin-sərin qapalı çarşı,
Civıl-civıl Mahmud paşa, göyərçin dolu avlular,
Çəkiç səsləri gəliyor doklardan.
Gözlərim bahar ruzgarındakı qoxular,
İstanbulu dinliyorum gözlərim qapalı...*

Orxan Vəlinin bu qədər böyük məhəbbətlə sevdiyi gözəl İstanbulda insanların həyatı eyni dərəcədə firavan və rəngarəng deyil. Şəhərin bütün təzadlarını şairin balaca bir şeri ilə ifadə etmiş olsaq, əsl realist boyalarla işlənmiş canlı bir mənzərə açılır:

*Bedava yaşıyoruz, bedava¹,
Hava bedava, bulud bedava,
Dərə, təpə bedava,*

*Otomobillərin dışı,
Sinemaların qapısı
Cəmədanlar bedava,
Peynir, əkmək deyil, amma
Acı su bedava
Kəllə fiyatına¹ hürriyyət.
Əsirlik bedava,
Bedava yaşıyoruz, bedava.*

İstanbulun şairinə guşələrindən biri də "Aşıyan"dır. Şərin, sənətin, yüksək idealların aşıyanı. Böyük humanist şair, demokratik ideyalar carçısı, xalqın gələcəyinə inanan, azadlığa böyük ümidlər bəsləyən şair Tofiq Fikrətin aşıyanı – "Aşıyan"da boğaz içindədir, indi o, Fikrətin ev-muzeyidir, həm də bu ev-muzeydə heç bir muzey soyuqluğu, muzey cansızlığı yoxdur, ora arı yuvası kimi qaynayır. Bütün günü "Aşıyan"ı dolduran adamlar içərisində gənclərə daha çox təsadüf edilir. Dəstə-dəstə oğlanlar, qızlar "aşıyan"ın otaqlarına dolub-boşalırlar. Görünür, gənclərdə Fikrət yaradıcılığına böyük maraq var. Bələdçinin verdiyi məlumata görə, iki alt mərtəbənin birində Əbdülhəq Hamidin, o birində isə Nigar bənd Osmanın həyat və yaradıcılığına aid materiallar saxlanılır. Nigar xanımın mərtəbəsinə "Şair Nigar salonu" adı verilmişdir. Bu salon eyni zamanda qiraətxanadır. Bağlı olduqları üçün biz bu qatları görmədik.

"Aşıyan"ın pəncərələri boğaz içinə açılır. Bu pəncərələrə dünyanın ən gözəl pəncərələri deyirlər. "Aşıyan" boğaz içində, təpə üzərində yerləşmişdir. Otaqlarda Fikrətin çoxlu əlyazmaları, çekdiyi rəsmlər, aldığı məktublar, işlətdiyi əşyalar saxlanılır. Rza Tofiqin Fikrətin ölümü münasibətilə yazdığı şeir də burdadır.

*Dedilər ki, izsiz qalan türbəndə
Vəhşi güllər açmış, görməyə gəldim.
O bağı cənnətin xakinə mən də
Həsrətlə üzümü sürtməyə gəldim.*

Fikrətin məzarı da "Aşıyan"ın həyətidədir. Əyilib "Aşıyan"ın torpağından bir ovuc götürdüm, dəsmalıma bağladım. Bakıya gələndə onu dostum Sabihə Sərtələ hədiyyə apardım. Səbiyə xanım Fikrəti çox sevirdi. O, Fikrətin yaradıcılığı haqqında bir neçə əsərin müəllifi-dir. Bolqarıstanda nəşr edilmiş "Fikrət irəliçilik və geriçilik qavqasın-

¹ Bədava – havayı, pulsuz, nişə

¹ Fiyat – qiymət

da” əsərində Fikrət haqqında belə yazır: “Tofiq Fikrət, yıxılmaqda olan bir imperatorluq dövrünün məhsuludur. Bu imperatorluğun tarixində bir oluş, yıxılış dövrü, bu dövrün içində də xarici mücadilələr, ziddiyyətlər, islahat və reaksiyalar vardır. Heç şübhə yox ki, bütün bunlar Fikrətin həyatında olduğu kimi, şerində, fəlsəfəsində, fikirlərində də öz əksini tapmışdır”.

Bakıya qayıtdığım zaman Səbiyə xanım xəstəxanada yatırdı. Onu görməyə getdim. Başqa hədiyyələrlə bir yerdə Aşıyanın torpağını da apardım. Çox sevindi. Vətən torpağı... İstanbul torpağı, həmin ilin payızında Səbiyə xanım vəfat etdiyi zaman qızı Yıldız bu torpağı onun məzarına tökdü.

Türkiyənin ictimai fikri inkişafına böyük təsir göstərmiş şairlərdən biri Tofiq Fikrətdir. O, xalqına Əbdülhəmid istibdadına qarşı üsyan ruhu aşılayır, vətəni bürüyən acı sisdən xilas olmağa çağırırdı. Fikrət optimist şair idi, gələcəyə böyük inam bəsləyirdi. “Fərdə” şəri ilə vətənin istiqbalını salamlayırdı. Avropaya təhsil almağa gedən oğlu Xəluqə yazdığı şeirlərdə vətənə elm, mədəniyyət, tərəqqi, işıq lazım olduğunu söyləyirdi:

*Nə bulursan, burakma – sənət, fən,
Etimad, etina, cəsurət, ümid.
Həpsi lazım bu yurda, həpsi müfid.
Biza bol-bol ziya qucaqla gətir.
Düşmək ətrafı görməməkdəndir.*

Fikrət bacısına yazdığı çox səmimi və çox təsirli “Həmsirəm için” şerində qadın varlığına yüksək qiymət verir, qadın azadlığının cəmiyyətin inkişafı üçün mühüm bir amil olduğunu söyləyirdi:

“Əlbət, səfil olursa qadın, alçalar bəşər”.

Humanist ideyalarla yazıb-yaratmış, insanlığı dostluğa, qardaşlığa çağıran şair bu gün də gənclər tərəfindən odlu bir məhəbbətlə sevilir və hörmətlə yad edilir.

Səhnədə izdiham çırpınır, çıxış yolu axtarırdı. Lakin heç bir çıxış yolu yox idi. Bir dəstə adam – uşaq, böyük, kişi, qadın, kasıb geyimli, kasıb görkəmli bir dəstə adam ağır vəziyyətdən çıxmaq istəyir, qurtuluş yolu axtarır, tapa bilmirdi. Hansı yana can atırsa topədən-dırnağa qədər silahlı, dəmir papaqlı nəhəng Amerika hərbiçisi qarşılarına çıxır, izdiham çevrilib o biri tərəfə qaçmaq istəyir, bir an içində silahlı nəhəng başqa yerdən yolları kəsir; qurtuluş yolu bağlıdır, qurtuluş yolu

yoxdur. Bu səhnə quruluş etibarilə o qədər ifadəlidir ki, ona heç bir söz əlavə etmək lazım deyil. Əslinə baxsan, bu səhnədə bir kəlmə də söz yoxdur. Sözsüz də hər şey aydındır. Sonrakı səhnələrdə dövlət başçıları, onların şəxsi həyatı, Amerika dövlət xadimləri ilə əlaqələri, onların əmri altında hərəkət etmələri göstərilir və kəskin tənqid olunur. Aktyor səhnəyə çıxıb Süleymanı təqdim edir:

*Süleymaniyyə burası,
Hər cins insan yatağı –
Sağçı, solçu, sosialist,
Turançı, irqçi, faşist,
Dinli, dinsiz, müsəlman
və həpsinin üstündə
Şu möhtəşəm Süleyman
Şu möhtəşəm Süleyman.*

İstanbul “Ho”, yəni xalq oyunları teatrında “Devri Süleyman” əsərinə tamaşa edirik. “Ho” teatri nədənsə taleyini pilləkənlərlə bağlayıb. Ankarada bu teatrın tamaşa salonuna girmək üçün pilləkənlərlə küçədən xeyli aşağı enməli olduq. İstanbulda isə “Ho” teatrına girmək üçün pilləkənlərlə yuxarı qalxmalıyıq. Yaxşı ki, bizi lift qaldırdı. “Devri Süleyman” pyesinin müəllifi Aydın Engin, əsərdə həm quruluşçu rejissor, həm də aktyor kimi çıxış edirdi. Klmprador Şərbətçi oğlunu oynayırdı. Əsər açıqdan-açıq Amerika imperalistlərinin Türkiyədə apardığı siyasəti, dövlət başçılarının isə Amerikanın əmri ilə hərəkət etdiklərini kəskin surətdə tənqid edirdi. Əsər çoxdan tamaşaya qoyulduğuna baxmayaraq salon tamaşaçılarla dolu idi. Tez-tez əl çalırdılar.

Qadının səsi bulaq suyu kimi çağlayırdı. Həzin və şəffaf bulaq suyu kim... Onun səsinə heç bir gərginlik hiss olunmurdu, nəğmələr bir-birinə qoşulub çağlayırdı, nəğmələr bir-birini təqib edirdi. Ona toxunan olmasaydı, bütün gecəni beləcə sərbəst, axıcı bir ahənglə, səmimi və bakir bir ilhamla oxuya bilərdi. Oxuduğu şerqilər bir-birinə elə təbii bağlanırdı ki, onların səfini qırmaq, dağıtmaq, yarıda buraxmaq insafsızlıq olardı. Köhnə türk şairlərinin şeirlərinə bəstələnmiş havalardan oxuyurdu. Nədim, Qul Nəsimi...

*Nəsimiyə derlər: yarın ilə xoşmusan?
Xoş olaydım, olmayaydım kimə nə?
O yar bənim, kimə nə?
Könül bənim, kimə nə?*

*Gah çıxarım göy üzünə,
seyr edərim aləmi...
Gah enərim yer üzünə,
Seyr edər aləm bəni...*

Qoca Şerq, senin dörd divar arasında nə qədər istedadın batıb gedir. Kimisi avamlıqdan, kimisi cəhəldən... Kimisini də sərvət məhv edir. Qadın üçün səhnəyə çıxıb oxumaq çox da ləyaqətli hərəkət sayılmır. Məliho xanımın şeirlərini xatırladım.

Onu təvazökarlıq boğurdu. İnsan üçün qiymətli bir keyfiyyət olan təvazökarlıq burada lazımsız və yersiz idi.

İndi dinlədiyimiz Səməra xanımın da məlahətli səsi divarlar arasında boğulurdu. Səməra xanım oxuyurdu, mənə elə gəlirdi ki, o, heç dinləyicilərə də əhəmiyyət vermir, öz-özünə oxuyur, daxili bir ehtiyacla könlünü şerqlərlə açıb tökürdü. Onun səsi təbii, bərrak, həzin bir bulaq suyu kimi axırdı. O, bütün gecəni ardı-arası kəsilmədən bu gözəl şerqlərini oxuya bilərdi. Biz də bütün gecəni səhərə qədər onu dinləməyə hazır idik.

Bircə onun nəğmələri yarıda qalmasın, o nə gözəl, nə təbii, nə səyyal bir ahənglə çağlayırdı... Bu səsi insan qulağıyla yox, könlü ilə, bütün varlığı ilə dinləyir.

Əri ona qaş-göz eləyib nə işə işarələr verir, mətbəx tərəfi göstərirdi. Yəni süfrə açmaq, masanı düzəltmək vaxtıdır demək istəyirdi. Mən onun qolundan yapışıb – “amandır ona dəyməyin, biz heç bir şey istəmirik, nə yemək, nə içmək, yalnız siz ona toxunmayın, qoyun nəğmələri qırılmasın” – demək istəyirdim.

O yerindən qalxıb mətbəxə sarı getdi, bir an içində masanın üstü yemək-içməklə doldu, keçən illərdə yazdığım mətbəx şeirləri yadıma düşdü.

Dostumuz yazıçı-jurnalist Həyatı Aslyazıçının evində idik. Həyatı bəy çox qalın bir türk poeziya antologiyası götürüb ordan şeirlər oxumağa başladı.

Bu kitaba çox qədimlərdən bu günə qədər türk şairlərinin şeirlərindən nümunələr toplanmışdır. Həyatının balaca oğlu Sinan bayaqdan bir tərəfdə oturub anasının şerqlərinə qulaq asırdı. Uşağın üzündə elə ifadə vardı ki, elə bir anasını ilk dəfə dinləyirdi. Zəhid Hüseynovla Azadə xanım da orada idilər. Bərabər getmişdik. Azadə xanım ərəb

ölkələrində yaşadıkları günlərdən, ərəblərin adət və ənənələrindən söhbət edirdi.

Həyatı teatr tənqidi ilə məşğul olur. İndi onun Gürcüstan teatrı haqqında yazdığı silsilə məqalələr “May” jurnalında dərc olunur. O, bizdən teatra aid materiallar göndərməməzi xahiş edirdi. Bu evdə də mədəni əlaqələrin zəifliyindən söhbət getdi. Hara getsək cəyni sözü eşidirdik. Gürcü yoldaşlar səliqə ilə respublikanın teatr həyatı, ədəbiyyatı və mədəniyyəti haqqında materiallar göndərir, gürcü mədəniyyətinə Türkiyədə təbliğ edirlər. Bu iş hər cürə təqdirə layiqdir. Biz isə etalaftan qurtara bilmirik.

Həyatı gürcü dilini az bilir. O, anası tərəfdən lazıdır. Keçən ilki səfərimizdə bizimlə bərabər gəlmiş gürcü yoldaşlarla danışa bilirdi. Həyatı bəy deyir: “Türkiyədə dənizə çıxan laz, dağa çıxan kürd, ata mənən çərkez, piyada gedən türk olur”.

Gecə xeyli söhbətdən sonra otele qayıtdıq. Biz durub gedəndə balaca Sinanın yorğun gözləri lap qapanırdı.

Səhər yazıçı dostumuz Yaşar Kamal yaşadığımız “Kavak” oteline bizimlə görüşə gəldi. O, həmişəki kimi səs-küylü idi. Bakı səfərini xatırlayır, Qubaya getdiklərini yada salır, deyib-gülür, şaqqıldaıyrdı. Nəşr elədiyi “Ant” jurnalında keçən il Nazimin ölümünün beşinci ildönümünü münasibətlə xeyli material çap etmişdi. Jurnalı mənə təqdim edib: – Al, şerini oxu, – dedi.

Nazimin ölümünə yazdığım “Bəşər oğlu” şerini jurnalın səhifələrində görüb, çox sevindim. Şeri olduğu kimi azərbaycanca nəşr etmişdilər. Səhifənin sonunda bir çox Azərbaycan sözünün lüğəti mənəsinə vermişdilər.

Jurnalın səhifələrini vərəqləyib gözücü öz şerimi də oxumağa başladım. Rəsul Yaşar Kamal ilə şirin söhbəti girişmişdi. Rəsul, Ankarada “Ho” teatrında onun “Tənəke” əsərinə baxdığımızı söylədi. Yaşar – fəna, fəna, – deyirdi, – mənə dramaturq çıxmadı. Sonra söhbət “İncə Məməd” romanına keçdi. Rəsul xəbər aldı: – İncə Məmədin gerisini yazdınmı?

– Yazdım, əvət, ikinci, üçüncü kitab da basıldı.

Başımı qaldırıb xəbər aldım: – Onlar da birinci kitab kimi gözəldirmi?

– Birincidən də gözəldirlər, – dedi.

– Müəllifin öz əsərindən razı olması yaxşı iş deyil ha!.. – deyə Rəsul zarafat elədi. Hər üçümüz bərkdən güldük.

Yaşar Bakıdakı həyatımız, ədəbiyyatımız, yazıçılarımızla maraqlanır, hamını xəbər alır, salam göndərirdi.

Saat on birde sovet konsullxanasının məsul işçisi Zahid Hüseynov yoldaşı Azadə xanımın gəldi, bizi oteldən götürüb, konsullxananın yay bağına qonaq apardılar.

İstanbulda sovet konsullxanası İstanbulun kübarlar məhəlləsi sayılan Bəyoğlunda, İstiqlal caddəsindədir. Binanı rus çarı I Nikolay, hələ osmanlı imperatorluğu dövründə rus səfərxanası üçün tikdirmişdir. Bina Moskvada olan rus dvoryanlarının qış malikanələri üslubundadır. Ağır sütunlu salon, ağır qapılar, şaxtalı keçirən soyuq şimal ölkələrinə məxsus bir tərzdə inşa edilmişdir. Binaya daxil olmaq üçün, dəmir barmaqlığı olan açıq darvazadan həyətə girmək, sonra həyəti keçib o biri başda olan binaya girmək lazımdır.

Maşınla konsullxananın yay evinə gedirdik. Maşını Zahid müəllim özü sürürdü. Yolu getdikcə Azadə xanım İstanbulu bizə göstərir, izahat verirdi. Bosforun lap sahilində Sarı yer deyilən yərə çatdıq. Yay evinin orazisi yerləşən hissə “Böyük dərə” adlanır. Maşın dəmir barmaqlıqlı böyük darvazadan içəri girəndə üzümünə ətirli bir meşə sərinliyi vurdu. Maşından düşüb, böyük və kölgəli ağacların altındakı gül-çiçək çiyanları ilə keçdik, evin pilləkənlərindən yuxarı mərtəbəyə qalxdıq. Otaqları gözdik, balkona çıxdıq. Balkondan Bosfor görünürdü. Cökə və dəfnə ağaclarının ətri bağcanı bürümüşdü. Balkonda bir az oturub, yenidən ayağa qalxdıq. Bağı gəzməyə getdik. Açıq havada düzəldilmiş yay kinoteatrının idman meydançasının yanından keçdik. Meşə yolu ilə yoxuş yuxarı getdikcə yüksöklərə qalxırdıq. Fısıqlıq meşə təbii halında saxlanılırdı. Palıd, qarağac, dəfnə, şam ağacları olan sıx, basırıq meşə Hacıkəndin kölgəli, rütubətli meşələrinə bənzəyirdi. İnsanın əsəblərini heç bir şey meşə sükutu qədər dincəldə bilməz. Qalın, sorin kölgəli meşə dərin sükuta qorq olmuşdu. Arabir isəq-musaq quşunun səsi gəlir, ağacdələnin, ağacların gövdəsinə vurduğu dimdiyin yüngül balta səsi kimi tappılısı eşidilirdi. Otların arasından qurdalan tıbağalar hərdən qart baxışlarını qından çıxarır, ətrafa baxıb yenə gizlədirdi. Meşə sükunət aləmində idi.

İstanbulun gürultulu, qarmaqarışlıq, səs-küylü həyatından sonra, həyəcanlı, intizarlı görüşlərin sevinc və ağrısından sonra bu vəhşi tə-

biət, bu əzəmətli meşə sükutu bizi bir günlük də olsa hər şeydən ayırmışdı. Təbiətin qoynunda, çox doğma, çox mehriban bu iki həmvətənimizlə bir yerdə olmaq sonsuz fərəh verirdi.

Bu gün bütün varlığımızla istirahət etdik. Meşə yolunda rast gələn konsullxana işçiləri, onların arvad-uşaqları ilə mehriban salamlayıb yolumuza davam edirdik. Xeyli yuxarı qalxmışdıq. Açıq bir tarlada sərv ağaclarının altındakı skamyada oturub bir az dincimizi aldıq. Azadə xanımın bir cüt qızı Moskvada internat məktəbində təhsil alır. Onun canı qızlarının yanında idi. Bir neçə gün sonra qızları ilə görüşmək üçün Moskva səfərinə hazırlayırdı. Bütün analara xas olan görüş həyəcanı ilə günləri sayırdı. Skamyada oturub söhbət edirdik. Mən də artıq uşaqlar üçün darıxdığımı söyləyirdim. Bosfor lap yaxında idi. Bosfordan gəlib-gedən gəmilər aydın görünürdü.

Axşama qədər meşəni, baği gözdik. Nahar vaxtı bağa enib Azərbaycan kababı bişirdik. Kababı Zahid müəllim üstü bağli manqalda bişirirdi. Azadə xanım süfrə hazırlayırdı, mən də yalançı pəhləvan kimi girib çıxır, iş görəmə deyə səs-küy salırdım. Onlar çox hörmətli və qonaqpərvərdilər, bizi heç bir iş görməyə qoymadılar. Yaxşıca dincəldikdən sonra axşama yaxın şəhərə yola düşdük.

İstanbulda axırıncı günümüzdür. “May” yayı evinə getmək, köhnə kitablar satılan “Sahafkar” kitab mağazalarına baxmaq, arada bir türk filminə tamaşa etmək istəyirik. Başqa xırda-para işlər də var. “May” – Məmməd Ali Yalçının yayı evində nəşr edilən jurnalın adı belədir. Məmməd Ali Yalçın ad və familiyasının birinci hərflərini götürüb “May” adı düzəltdirmiş və jurnalına bu adı vermişdir. Məmməd Alinin anası azərbaycanlıdır. Atası türk kommunisti olub, Mustafa Sübhinin nəslindəndir. Türkiyədə keçmişdə uzun illər sürgündə olub. Həbsxanada vəfat etmişdir. Məmməd Alini gören onun azərbaycanlı olduğuna şübhə edə bilməz. O bizim Abşeron kəndlərinin oğlanlarına bənzəyirdi. Nazik qarabıqlı, qaragözlü, dərisinin rəngi tünd, ortaboylu, ortayaşlı bir adamdı... “May” jurnalından başqa onun yayı evi həm dünya ədəbiyyatı nümunələri, həm də türk yazıçılarının əsərlərini nəşr edir. Məmməd Ali Azərbaycan yazıçılarının əsərlərini çap etməyə böyük həvəs göstərir. Bizdən əsərlər göndərməməzi xahiş etdi. “May” yayı evində ən müasir çap maşınları var idi. Maşınlar yığcam, təmiz və səliqəli görünürdü. Poliqrafiya sənayesində ən son modern maşınlar hesab edilirdi. Nəşriyyat işləri ilə tanış olduq, görüşüb ayrıldıq. Birbaşa qapalı çarşı bazarının aşağı

hissəsində yerləşən “Sahaflar” kitab mağazalarına getdik. Heç bir şey insanı kitab mağazaları qədər yora bilməz. Kitablara baxdıqca baxırsan, saatlar sürətlə ötür, vaxtın keçdiyini hiss eləmirsən. Bir də başında böyük bir ağırlıqla ayaq üstə dura bilmədiyini hiss edirsən.

“Sahaflar”da əsas etibarilə köhnə kitablar satılır. Burada nələr yoxdur! Təzə kitablar da cərgə-cərgə düzülüb alıcılarını gözləyir. Ərəb əlifbası ilə də qədim kitablar çoxdur. Köhnə şairlərin divanları, Cəlaləddin Rumi, Nədim, Yunis İmrə... müasir şairlərin şeir kitabları, romanlar, dünya ədəbiyyatı nümunələri, rus klassikləri – Tolstoy, Dostoyevski, Çexov, müasir rus ədəbiyyatı – Maksim Qorki, Şoloxov, Pasternak və sairə və sairə... Bu kitabların əksəriyyəti türk dilinə fransızcadan tərcümə olunub. Azərbaycan ədəbiyyatından bir nüsxə də kitab görmədim... Füzuli əsərlərinə və Füzuli haqqında əsərlərə rast gəlmək olur. Füzulidən və Nəsimidən başqa heç bir Azərbaycan yazıçısının əsərinə rast gəlmədik.

Çox yorulmuşam, amma türk filminə baxmaq imkanından da keçə bilmirəm. Filmin yarısını yatsam da, yarısını görərəm, heç olmasa, bir təsəvvürüm olar. “Cingənə gözəli” filminə baxırıq. Yüngül komediya kimi bir şeydir. Aktrisa gözəldir. Yorğunluqdan gözlərim qapanır. Filmin ancaq yarısına baxa bilərəm, o biri yarısını Rəsul mənə nəql eləyir. Elə görmüş kimi varam. Qoca kişi xəstədir, oğluna deyir ki, gətir alacağın qızı mənimlə tanış elə, var-yoxumu sənə vəsiyyət eləyim. Oğlanın sevdiyi qız başqa şəhərdədir. Atam ölür, arzusu gözündə qalar, – deyər bir cingənə gözəli, yeni qaraçı qızı tapır, nişanlı rolunu oynamasını ona tapşırır, əvəzində pul təklif edir. Qaraçı qızı evə oğlanın sevgilisi kimi gəlir. Ata ilə tanış olur, ataya həkim pəhriz təyin eləyib, bütün günü ona yemək verməyib ac saxlayırlar. Cingənə gözəli hər gecə hamıdan xəlvət ataya podnos dolu yemək gətirir, qocanı o ki var yedirdir. Qoca sağalıb ayağa qalxır. Qoca gələcək gəlininə çox bağlanır, onu çox sevir. Oğul da bu qızı daha çox sevməyə başlamışdır. Əsl nişanlı geri döndüyü zaman oğlan onu soyuq qəbul edir. Qız qaçıb ataya söyləmək istəyir, ata da cingənə gözəlinin tərəfindədir.

Şəhər tezdən İstanbuldan Ankaraya gedən avtobusların stansiyasına gəldiyimiz zaman uşaqlar hamısı orada idilər. Nigarın rəngi qırmızı idi. Çox qəmli görünürdü. Üşüyən adamlar kimi əsir, mənim böyrümə qısıldı.

– Bu tezdən niyə durub gəlmişən, Nigar?

– Gəlməyə bilərmirdim, xala...

– Bakıya nə zaman gələcəksən, qızlar səni gözləyirlər.

– Anam tək buraxmıyor.

– Ananı da gətir gəl.

Uşaqlarla öpüşüb ayrıldım. “Varan” ekspresinə mindik. Nigarın solğun üzündən gilə-gilə yaş axırdı. Günseli və Bertan bizi qucaqlayıb görüşdülər. Aydın hələ avtobusa da çıxdı. “Varan” yerindən tərpəndi. Nigarın həzin və sevimli xəyalı İstanbulun şəhər dumanları arasında gözden itib getdi. Biz bu ayrılıq şəhərinin ağır hissləri ilə avtobusda oturmuş, bir kəlmə də danışmırdıq. “Varan” Təpəbaşı məhəlləsindən keçib Bəyoğluna gəldi, sonra taksi meydanına çıxdı. Atatürk abidəsi yanından, “Kültür sarayı” yanından keçdi. Sirkeçiye endi, araba vaporu¹ ilə qarşı sahile çıxdı. “Varan”² duracaqlarda dayanıb Ankaraya gələn sənişinləri götürürdü. Son dayanacaqda öyləndi, axırncı sənişinlər avtobusa mindilər. İçəri girən yolçular arasında Aydın görüb çox sevindim. Elə bil onu yenidən görmüşdüm. O, maşını avtobusun marşrutu ilə qovub son duracaqda özünü bizə çatdırırmışdı. Bir də görüşmək, bir də vidalaşmaq istəyirdi.

– Bəlkə bir şey yadımdan çıxıb, bir söz demək istəyirsiniz, – dedi. Atası ilə, Rəsul ilə bir də görüşdü. Mən ayağa qalxıb onun boynunu qucaqladım. – Sənə qurban olum, Aydın, – dedim. – İstanbulda sənədən gözəl oğlan görmədim. Bir də gözlərindən öpüb ayrıldım. Aydın aşağı düşdü. “Varan” bu ayrılıq qəminin ağır yükü ilə baş götürüb Ankaraya tərəf yol aldı.

Biz Ankaraya çatanda bərk dolu yağırıdı. “Varan”dan düşüb maşına mindik. Qızıl Ay meydanından keçib Atatürk bulvarına yollandıq. “Bulvar Palas” otelinə düşdük. Gecəni oteldə qaldıq. Şəhər tezdən hələ qaranlıq ikən qalxdıq. Bütün gecəni yata bilməmişdim. Rəsul üzümə baxıb:

– Sənə nə olub, xəstələnmişən? – dedi.

– Yox, bütün gecəni yatmamışam.

Tez hazırlayıb yola çıxdıq. Ankara hələ yatırıdı. Küçələrdə səs-səmir yox idi. Gecəki yağışdan və doludan sonra hava tərtəmiz idi. Cökə ağaclarının ətri hər yam bürümüşdü.

¹ Vapor – gəmi

² “Varan” – türk avtobus şirkəti

Əlvida, Türkiyə, sağlıqla qal, yaxın qonşu!..

Əlvida, Ulu dağ! Əlvida, qarlı zirvələrində qış, ətəklərində bahar olan Bursa şəhəri!

Buz kimi sərin havası, buz kimi bulaq suları ilə Şuşama bənzəyən dağ şəhəri... Turistlər üçün yalnız Bursa, vətənin böyük bir şairi üçün zindan olan şəhər... Camələrin minarələrinin çoxluğu ilə İstanbuldan sonra ikinci yeri tutursan... Mövhumatçı, fanatik Bursa şəhəri, məktəblərin, mədəniyyət saraylarının çoxalsın, xalqın firavan yaşasın, yoxsulluğun, ehtiyacın özü yox, adı qalsın.

Gecolori işıq gölünə bənzəyən nurlu, gözəl İzmir şəhəri, əlvida, senin inci saillərin uzun zaman yuxularıma girəcək, bilərəm. Bizim Qaraca qıza bənzəyən kəzbanların, aışələrinlə salamat qal, gecələr çilçirəq kimi yanan işıqların bu balaca qızların sevincsiz həyatına nur saça bilsin...

Türklər "yaxın qonşu uzaq qohumdan yaxşıdır" deyirlər. Yaxın qonşumuza tərəqqi və inkişaf yollarında uğurlu gələcək, xeyirli və parlaq istiqbal arzu edirəm. İstanbulun açıq və geniş göylərini heç bir qara bulud çuğlamasın. Zəhmətkeş türk xalqı əkib-becərdiyini cansağlığı ilə, qulağı dinc yeyib yaşaya bilsin. Qoyunoğlu səyi ilə topladığı qiymətli sənət əsərlərini binaya köçürə bilsin.

Müjgan xanımın ilhamla söhbət açdığı böyük millət kitabxanası tikilib başa çatdırılsın. Türkiyənin bütün şəhərlərində "Kültür sarayları" ucalsın.

Bu yaxınlarda Bosfor üzərində tikiləcək körpünün təməl daşı qoyulduğunu eşitdim. Bosforun Avropa sahilı ilə Asiya sahilini birləşdirəcək bir kilometrlik bu körpü Avropada ən uzun körpü olacaq. İki qitəni birləşdirəcək bu körpünün rəmzi mənası xeyirli və uğurlu olsun. Bu körpü Bosforu keçmək üçün saatlarla sal növbəsi gözləyən İstanbul əhalisinin vaxtına xeyli qənaət edəcək, şəhərin nəqliyyat işini nizama salacaq, iqtisadi və mədəni həyatında böyük əhəmiyyəti olacaq bir hadisədir. Ölkənin maddi tərəqqi və inkişaf yollarında mühüm bir amil olan bu körpü qitələr arasında, xalqlar arasında salınan dostluq, qardaşlıq, sülh və əmin-amanlıq körpüsü olsun.

Yaxın qonşu uzaq qohumdan yaxşıdır. Gözəl və müdrik xalq sözü. Sovet mütəxəssislərinin layihəsi ilə İstanbulda metro tikiləcəyi sevindirici bir təşəbbüsdür. Şəhərin həyatında metronun böyük əhəmiyyəti olacağı şübhəsizdir. Əminəm ki, İstanbul əhalisinin ehtiyac və

tələbinə uyğun olaraq tikiləcək metro qonşu Türkiyəyə nəcib töhfələrdən biri olacaq.

Əlvida Türkiyə, Birsənli, Kəzbanlı, Bursalı, İzmirli Türkiyə, dağlarının başında qış, ətəklərində bahar olan məmləkət.

Çəmənlərin, yamacların həmişə lələ-gəlinciklərlə dolu olsun, ley-laq-yasəmənlərin həmişə ətir saçsın.

Sağlıqla qal, yaxın qonşu!

15-25 may 1969-cu il.

QIZIL LALƏ

(mənsur şeir)

Qızıl lalələr... O, sevgili başım, sizin gözəl sinonimə qoyduğu zaman, mən sizə nə qədər həsrət çəkmişdim...

O, – sizi incitmək istəmirəm, – dedi. Başını mənim dizlərimə qoymadı... Qızıl lalələr, o, geniş və sağlam çiynləri üstündəki vüqarlı başını sizin sinəməyə endirdi... Onun qara qıvrıq saçları sizin qanadlarımız arasına qarışdı.

Göy üzü o qədər saf, üfüqlər o qədər təmiz idi ki... Sarı günəş də qızıl tellərini sizin yaraşlıq dəstələriniz üzərinə tökmüş, gülümsəyirdi. Siz, gözəl lalələr, siz mənim qəlbimin çırpıntısını dinləməyirdiniz... siz böyük yurdun bir əsgər oğlunu öz sinəsində qucaqlayı, bəzən kiçik bir ruzgarın nəfəsilə titrəyərək, əyilərək onun dodaqlarına toxunub onu öpürdünüz... Qızıl lalələr, o gün mən sizə nə qədər həsrət çəkmişdim... O, gözəl başımı qaldırır, bir az yorğun gözlərilə sizi doya-doya seyr edir, sonra yaz günəşinin mülayim və ilıq istisi altında yavaş-yavaş oxumağa başlayırdı.

Siz mənim qəlbimin çırpıntısını dinləməyirdiniz. Bəlkə də bu gənclikdir, keçər, – deyərək gözəl başınızı məndən çevirir, mənə fikir vermirdiniz... Qızıl lalələr, o gün siz nə qədər amansızdınız...

Bu gənclikdir, doğrudur, lakin bu keçməz... siz məni anlamayırdınız... Gənc həyatını böyük qayələr uğrunda keçirən, odlarda, sularda çarpışan, bütün ömrünü bizim bugünkü azad və şən həyatımız uğrunda qoyan bir qəhrəmanı sevmək, nəhayətsiz sevmək, bütün varlığı ilə, qüvvəti ilə sevmək nə böyük şərəf!... Mən inanıram ki, ölkənin bütün qızları öz sevgilərini belə igid oğullardan əsirgəməzlər...

Qızıl lalələr... siz xoşbəxtsiniz, lakin sizin çarpan qəlbiniz yoxdur...

O gün nə qədər fərəhli idi... Yaşıl otların üzərində bir-birini qovan əlvan kəpənəklər, alınca budaqlarında sabahın şən nəğməsində səs verən sarı bülbül, al qırmızı çiçəklər insan qəlbinə yalnız yaşamaq, çarpışmaq, sevinmək və sevmək həvəsi verirdi. O gün mayın ikisi idi. Qızıl lalələr, bu tarixi yaxşı xatırlayın...

O mənə – “qızım!” – deyir və bir uşaq kimi baxırdı. Lakin bu “uşaq” qəlbində nələr, nələr vardı... O bəzən əllərini sizə doğru uzadır, sizin nazik yarpaqlarımızla oynayırdı... mən onu sizdən nə qədər qışqanmışdım. Qızıl lalələr, o, mənə oxşamırdı, sizi oxşayırdı... Siz nə qədər amansızdınız... Mən bu dəqiqədə sizə nifrət edirdim...

Günəş batırdı... Siz, gözəl lalələr, başınızı əymiş elə bil ki, batan günəşlə bir gecəlik vidalaşırdınız. Biz gəzintidən qayıdırdıq... yaşıl otlar axşamın nemli sərinliyi altında xumarlanır, yarpaqlar üzərinə düzülmüş xırda şəh damlaları inci kimi parıldıyırdı... O sizin içinizdən bir gözəlini qoparıb, mənim yaxama taxdı.

“Qoy bu lələ dostluğumuzun ilk nişanı olsun!” – dedi. Qızıl lalələr... Eşqimin yaraşığı qızıl lalələr. Mən sizi nə qədər sevdim... Mən o gündən sizi nə qədər sevərəm!...

YENİ İL GECƏSİNDƏ

(hekayə)

Aktrisa gözəl idi. Onun məlahətli səsi vardı. O, incə nəğmələrini oxuyanda salon dərin bir sükuta qərq olurdu. Aktrisanın məlahətli səsinə qulaq asanların üzünü daxili bir hərarət işıqlandırır. Tamaşaçıları görür, hər birinin üzündəki fərəh ifadəsi ona coşqun ilham verirdi. Aktrisa oxuyurdu, onun nəğmələrində dağ havasının saflığı, sərin bulaqların zümzüməsi, hündür şelalələrin əzəmətli duyulurdu.

Lojalardan birində orta yaşlı bir qadın, solğun üzünü əllərinə söykəyib fikirli-fikirli aktrisanın nəğmələrini dinləyirdi. Onun üzündə heç bir sevinc ifadəsi yox idi. O, elə bil ki, pəjmürdə xeyallarının kəlfini bir yere yığa bilmirdi... O düşünürdü ki, axı sonət gerek insanları xoşbəxt etməyə qadir olsun, yaşamağa kömək eləsin, insan izzətini azaltmaq üçün ən yaxın həmdəm olsun. Bəs nə üçün bu nəğmələr Fəridəyə sevinc vermədi? Bu aktrisanın nəğmələri, özü, onun bütün varlığı Fəridə üçün başdan-ayağa izzət deyildimi?

Deyirlər ki, Fəridənin əri Fuad indi də aktrisa Güləndama vurulmuşdur. Fuad indi lojada arvadının arxa tərəfində oturmuşdur. O, arvadının çiyninin üstündən Güləndamın əynindəki uzun qara məxmər paltarın balağına baxır.

Fəridə geri baxmasa da ərinin nəzərlərini görürdü. O, pərişan halda Güləndamın nəğmələrinə qulaq asırdı. O, onillik ailə həyatında belə daxili çəlxıntılar çox keçirmişdi. İndi konsert salonunda bu həzin nəğmələrin ahəngi altında o, elə bil ki, həyatının varqlarını çevirirdi.

Balaca qızı Solmaz dünyaya gələndən sonra o, xeyli müddət qızdırdı. Onu müayinə edən həkimlər pensilin iynəsi təyin etdilər. Axşam, səhər Fəridəyə pensilin iynəsi vurmaq üçün evə şəfqət bacısı gəlməyə başladı. Şəfqət bacısı qarayanız, suyuşirin bir qız idi.

Bir axşam şəfqət bacısı xəstə yatan Fəridəyə yavaşca belə dedi:

– Sizdən bir xahişim var, yoldaşınız mənə ötürməsin, mən yaxında oluram, özüm gedə bilərəm.

Şəfqət bacısı bunu deyib Fəridənin qızdırmalı əlini sıxdı. Sonra çıxıb getdi.

Gözəl bir yaz günü idi. Fəridə kiçik qızı ilə bulvarda gəzirdi, Fəridənin uzaq tanışlarından şəhərin iki qeybətcil arvadı ona rast gəldi.

– Necəsən, Fəridə?

– Yaxşıyam, sağ olun.

– Az, o aktrisa Güləndamı tanıyırsanmı?

– Məncə, aktrisalarımızı tanımayan yoxdur!

– Niyə tanımır az, o da tanıyamanda kim tanıyacaq?

– Ha... ha... ha... ha!...

– Sağ ol, biz getdik.

– Xoş gəldiniz.

Fəridə onlardan ayrıldı. Qızının əlindən yapışıb dənizə tərəf dönmək xiyabana getdi. O, elə bil ki, yıxılmamaq üçün balaca qızında bir istinad axtarırdı.

– Ana, axır bir yelləncəyin yanına gedəcəkdik. Söz vermişdin ki, mənə yelləncəyə mindirəcəksən.

– Gederik, qızım, gederik.

Fəridə nə dediyini və hara getdiyini bilmirdi, əlləri əsirdi. O qoca aşığın sözlərini xatırlayırdı. “Yaman sözdür dələ keçər, yarası çox qanı olmaz”...

Aktrisa oxuyurdu. Onun fərəhli nəğmələri salonda coşqun alqışlara səbəb olurdu.

Fəridə yeni il öv evlərində qarşılayırdı. Axşamdan bəri balaca qızı ilə birlikdə evi bəzəmiş, uşaqların könlü şad olsun deyə süfrəyə min bəzək vurmuşdu. Gecə saat on ikidə Fəridə plovu çəkib süfrəyə gətirdi, qonaqlar, ev sahibləri bədələri qaldırıb yeni ilin şərəfinə içməyə başladılar. Fəridə də uşaqları və qonaqları ilə birlikdə sevinir, şadlıq edirdi. Harada isə ürəyinin dərinliyində qırılan bir kaman teli kimi kövrək bir hiss göynəyib ağrıyırdı. Bu yeni il gecəsi, bu əziz axşamda hamı sevinir, şadlanırdı. Başqalarının sevincinə səbəb olmaq özü də bir səadət deyildimi? Şamın dövrəsinə yığılan pərvanələr kimi Fəridəni əhatə edən bu adamlar nə qədər fərəhli, nə qədər şad idilər. Onların yeni il gecəsi gözəl keçirdi. Fəridəyə bu bəs deyildimi?! O, öz daxili ağrılarını öz içərisində saxlamağı bacaran qadınlardan idi.

Kiçik qaymı Fəridəni qolları arasına alıb gözəl bir rəqs musiqisinin ahəngi altında aram-aram rəqs edirdi. Kiçik bacısı tez-tez qollarını Fəridənin boynuna dolayıb onu qucaqlayıb və öpürdü. Fəridə özündən kiçik bacısına da analıq eləmişdi. Hər dəfə öz uşaqları paltarının balağından yapışb "ana, bizlə də oyna" deyə bağırırdılar.

Fəridə ondan ana və bacı nəvəsi istəyən bu sevimli adamların arasında bilmirdi canını neçə yerə bölsün. Fəridənin qəlbindəki şəfqət, mehribanlıq, qayğıkeşlik hissi o qədər dərin və böyük idi ki, o hamıya çatırdı.

Saat birə on beş dəqiqə işləmiş Fuad paltosunu çiyinə atıb qapıdan çıxanda Fəridə onu gördü.

- Hara gedirsən?
- Aşağıdan papiros alıb gəlirəm.
- Uşaqlardan birini göndərsənə...

Telefon zəngi onların sözünü yarımcıq qoydu. Fəridə telefonun dəstəyini götürdü. Bu vaxt Fuad qapıdan çıxıb getmişdi.

- Allo!
- Bura Fuad Yusifovun evidirmi?
- Bəli.
- Fəridə xanımı telefona çağırmaq olarmı?
- Fəridəni xəbər alan kimdir?
- Aktrisa Güləndamdır.
- Fuadı istəyirsiniz?
- Xeyr, mən Fəridə xanımı istəyirəm.

– Dəmişən Fəridədir.

– Xoş gördük, Fəridə xanım, sizi yeni il münasibəti ilə təbrik edirəm. Uşaqlarınıza və özünüze can sağlığı və səadət arzu edirəm. Arzu edirəm ki, qəlbiniz mənim nəğmələrimi dinlərkən fərəhli, şadlıqla dolsun. Aktrisa üçün bundan böyük səadət ola bilməz. İnsanlara sevinc bəxş edərək, onların kefini açmaq, könül şadlığı vermək böyük səadətdir. Siz konsertlərdə mənim çıxışlarıma pərişan halda qulaq asırsınız.

– Siz bir hələ camaatın içində məni hardan gördünüz?

– Mən görürəm, Fəridə xanım, tamaşaçılar aktrisanı gördükləri kimi, aktrisa da öz tamaşaçılarını görür, onların ürəyinə yollar axtarır. Əgər bizim sənətimiz öz dinləyicilərinə könül şadlığı vermirsə, biz öz zəhmətimizi puç hesab edirik.

– Mən sizə söz verirəm ki, bundan sonra yalnız radio ilə sizi dinlərkən pərişan fikirlərə dalaram.

– Yox, əzizim, mən sizi ağıllı bir qadın və nəcib bir ana kimi sevirəm. Sizi inandırırıam ki, heç bir vicdanlı qadın sizin səadətinizin yollarına çıxmaz. Balaca qızınızı bağrıma basıb öpürəm. Sizin də gözələrinizdən öpür və onları həmişə fərəhli görmək istəyirəm... Sağ olun, xoşbəxt olun, əzizim.

Avtomat telefonun köşkündə paltosunu çiyinə salmış bir kişi əsəbi barmaqları ilə aktrisa Güləndamın telefon nömrəsini dəlbadal çəkirdi.

Güləndamın telefonu isə dəlbadal məşğulam, məşğulam, məşğulam qudokları verirdi.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Sahilsiz dəniz</i>	3
-----------------------------	---

QƏRƏNFİLLƏR

Günəşdən gənclik istədim	17
Qayıqçı	17
Qərənfil	18
Qara dəniz	18
Yaz gecəsi	19
Günəş doğanda	19
Gəl səhəri salamlayaq	20
Ağlasın	20
Fəsillərə səyahət	21
Tirəndə	22
Komandan	22
Ana, mənə mahnı oxu	24
Xəyal	24
Su pəriləri	25
Sevgi	25
Əlvida	26
"Dar gündə..."	27
"Səninlə xoş keçən..."	27
"Ömrümü güllərə məftun yaşadım..."	27
Qərənfillər	28
Bocluyam	28
Tərənə qucağında bizə bahar gətirdi	29
Narcan	30
Kaşır yolu	32
Ayselim, Aysel!	33
"Gözlerim..."	34
Gecə uçan təyyarələr	35
İnsan hərarəti	35
Vida	37
Meşə quşları	37
"Gözlerin ürəyimin içinə baxardı..."	38
Getdin	39
Fidana	40
"Görəsən"	41
İnsan balaları	41
"Hisli, qara çıraq işığında..."	42
İnsanları sevməseydim	43

İşıq	44
İşıqlı dünyam	44
Durna	45
Kiçik ev	46
Ad günündə	47
Yaxşı yol	47
"Bir son bahar da..."	48
"Körpə sərv ağacını..."	49
Bayram	50
Mətbəx şeirlərim	50
"Hərdən gülüşün düşür yadıma..."	54
Güllərin	55
Payızda göyəron otlar	55
Qışda bahar həsrəti	56
Gecikən bahara	56
Dənizin səsi gəlir	57
"Mən sizi..."	58
"Dağlar belə yüksəklərdə..."	58
Quş səsləri	58
Yer kürəsi	59
Şeir və həyat	60
Toy	61
Yata bilmirəm	62

ODLU-ALOVLU GÜNLƏR

Get, sevgilim, uğur olsun!	65
Vətən qızları	66
Qəhrəmanın ölümü	68
Dənizdə bir qız çimirdi	70
Eşq olsun	72
Xərəbədə bitən çiçək	72
Uzaqda	73
Düşmənin güllə yağdırırdı işığa	75

SƏYAHƏT ŞEİRLƏRİ

Sərkerdə və qırmızıpapaq qız haqqında ballada	76
Qütbətdə axşam	78
Rahibo	79
İt də darıxır	81
Hollandiya çiçəkləri	82
Afrodita	84
Mən öz gözümle gördüm	84
Qoca qız – həris qarı	86

Bosfor sahillərində	87
İstanbul duman içində	88
Azadlıq bayrağı	88

ELLƏR, İLLƏR

Cəmilə	92
Ayrılıq	94
Səkkiz on beş	95
Bəşər oğlu	98
İma Sumak	100
Dolores İbarruri	102
Natəvan klubunda ədəbi gecə	104
Amerika töhfələri	106

ANA MƏHƏBBƏTİ

Vətən duyğuları	108
Xəzər neftçisinə	109
Yazı stolum	110
Aktrisa	111
Ağac kölgəsində	114
Mən səni sevirem, insan!	115
Yol	117
İstirahət evində gecə	118
Bahar lövhəsi	119
Sevgilim görüş istəyir	120
Alın təri	122
Bahar gəlir	123
Rəqəmlər	125
Mayak	126
Yasda	127
Əmək sevinci	128
Bahar nəğməsi	132
Neyləyim	132
Dağları duman alanda	133
Nəğmə	133
Sev	134
Şəfqət bacısı	135
Qızıma	136
Məni dəniz gözləyir	137
"Dostumla baş-başaayam..."	138
İnsan kamil olsun görək	139
"Təbib ziyan yazdı mənə dünyanı..."	140
Çiçəklər	140

Ürək	141
"Ürəyim torpaq kimidir..."	141
Süni ürək	142
Şəkide Xan Sarayı	143
Tərter	144
Su dastanı	145
Çal	146
Anara	146
Bülbül	147
Lalə	148
Kürd qızı	148
Soyuq bulaq	149
Qələm	149
Oyan	150
Gəlir	150
Gəlmədi	151
Çağa	151
İnsan gülüşü	152
Günəşdən qorxma	153
Nərgiz gülü	153
Ağ çiçəklər	154
Gözəllik	154
Həkim	155
Lirik miniatürlər	156
Qəzəllər	161
"Könlün yenə min dərdinə bir çarə tapılmaz..."	161
"Unudulmuş da, atılmış gülü sevda kimi yem..."	162
"Başından tufanlar keçən bir dağa..."	162
Gəldim ki...	163
"Yuxunu qaçıram mənəmsə əgər..."	164
Yandım, yandım	164
Bir gün səni görməyəndə	165
"Nə gözəldir son baharın..."	165
Doymadım	166
Dözə bilmirəm	167
Ana məhəbbəti	168
Anaların səsi	169
Şair taleyi	170
"Sönüb gedən qadın gözəlliyini..."	171
"Mən sənin torpağından..."	171
"Yol üstündə bitən körpə çinarlar..."	172
Yasəmən	173
"Məni hər görəndə..."	173

"Demirəm, dünyadan köçüb gedəndə..."	174
Salamlar	174
İstəsəm...	175
Tahir və Şahnabat dastanı	176
Şanlı yol	177
"Hər gün yeni bir zəfərlə..."	178
Rəvayət	178
Əqrəb və qurbağa	179
"Mən sükut istəmirəm..."	180
Layla	181
Anama	182
Çadra	182
Göyərçin qızın dastanı	182
Dağ yolları	184
Karvan bulud	185
Qanun	186
"Açılmamış bir kitabdır hər insan ömrü..."	188
Sənin öllərin	188
Oğlumdən ayrılan gecə	189
Sabirə	190
Füzuli	192
Nizamiyə	193
Dənizdə batan günəş	194
Buludlar	195
Dəniz	196
Ana səsi	197
Ananın sevinci	199
Daş-qaşlar	199

BALALAR ÜÇÜN

Lələ	201
Bir cüt xurma ağacı	201
Xaçbulaqdan	202
Daşkəsən	203
Qızlar quşu	203
Qara tüklü qu quşu	203
Boy çiçöyü	204
Sitarə	204
Fərid	205
Kəklikotu	205
Sevinc və Gülşən	206
Güllər	207
Şadlıq nəğməsi	207

Düşərgə nəğməsi	208
Məstanın balaları	208
Günəşin cavabı	212

SON İLƏRİN ŞEİRLƏRİ

Məhəbbətim bölünmədi...	215
Bir-birinin ötəyindən tutub	217
Kim gözəldir görəsən	218
Mənim şair qardaşım	219
Musa	220
Şair Hüseyn Arifo	223
Sənin	223
"Kaş ki, bu dünyanın kədəri, yası..."	224
"Nə yaxşı dünyada vardır etibar..."	224
Rəfiqəm mənim	225
Müskünaz xanımın əziz xatirəsinə	228
Saatlar	228
"Yenə axşam düşdü, hava qaraldı..."	229
Bir yaralı əsgər yatır	230
Füzuli ilə gecə söhbəti	230
Sevirem, sevirem	236
İşıqlı şeirlər	237
"Cinar kimi özəmətlim..."	238
"İnsan məhəbbəti gözəldən içər..."	238
"Çiçəklərim xozan olur..."	239
"Ömrümdən bir mavi gözlü gəlib keçdi..."	239
"Könlümdə sönməyən bir işıq yanır..."	240
"Dostluğun nazik telləri..."	240
Şair arzusu, ana istəyi	241
Bir kəlmə söz	243
Məhsəti (dramatik poemadan bir parça)	244

SEÇMƏ TƏRCÜMƏLƏR

Məhsəti Gəncəvi. Rübailər	254
Nizami Gəncəvi. Qəzəllər	257
Nəvai. Qəzəllər	258
Dante Aligyeri. "Qafiyələr kitabı"ndan	260
A.S.Puşkin	
Dayəmə	262
Gül	263
Pəncərə	263
Gözələ	264
Ev perisi	266

Qış səhəri	266
<i>M.Y.Lermontov. İki əsir qız</i>	267
<i>Adam Mitskeviç. Tərs arvad</i>	269
<i>Şandor Patefi. Oğluma</i>	270
<i>Şelli. Məhəbbət fəlsəfəsi</i>	272
<i>Roberts Berns. Qış keçdi</i>	272
<i>Kosta Xetaqurov. Etiraf</i>	273
<i>Akaki Sereteli</i>	
Xəncər	273
Xəstə şair	274
<i>Qriqol Abaşidze. Vətən</i>	275
<i>Yaroslav Smelyakov</i>	276
<i>Vitezslav Nezval. Ümid ana heç zaman gəzintiye çıxmayır</i>	277
Küçə zibil qabları	278
Nəğmə	279
Çətin həyat yaxşıdır	280
<i>Yaroslav Seyfert. Beşik nəğməsi</i>	280
<i>Qabriela Mistral</i>	
Ayaqlar	282
Əllər	283
<i>Anna Axmatova</i>	284
<i>Marina Svetayeva</i>	285
<i>Marqarita Aliqer. Uşaqları qoruyun, analar</i>	285
<i>Lüdmila Tatyaniçeva. Aşırında</i>	288
<i>Blaqa Dmitrova. Qadın olmaq</i>	289
<i>Amrita Pritam</i>	
Şeir yazıram	290
Ümid	291

MƏQALƏLƏR, XATİRƏLƏR, YOL QEYDLƏRİ

Yadımda qalanlar	292
Gündəlikdən səhifələr	298
Səadət sarayında	304
İşıqlı həyat həsrətində	308
Müştəfi düşünərkən	315
İran Azərbaycanının müasir şairlərindən Hökumə Billuri	318
Övlad – ümidir	320
Qaymanalar da gəlin olur	323
Sağlqla qal, yaxın qonşu!	327
Qızıl lələ	379
Yeni il gecəsində	380

NİGAR RƏFİBƏYLİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ-2004

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyəv</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Alianna Duxanina</i>
Korrektor:	<i>Yasəmən Abbasova</i> <i>Pərinaz Səmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 10.06.04. Çapa imzalanmışdır 19.12.04.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 24,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 245.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.